

مَنْدَى إِقْرَأُ الثَّقَافِي
www.iqra.ahlamontada.com

سەرەنجیک لە سەر میژووی مقامی کوردی

نووسینی:
عومەر سوؤفی

سەرەنجيىك لەسەر مېژوۋى مقامى كوردى

نوسىنى
غومەر سۇنى

۲۰۲۲

پیناسەى كىتیب:

ناوى كىتیب: سەرەنجىك لە سەرمیژووى مقامى كوردى.

بابەت: مقام.

نووسینی: عومەر سوڤى

دیزاینى بەرگ: هیواى مەلا بورهان

دیزاینى ناوەوه: سیروان شیخ لەنگەرى

تایپ: عومەر سوڤى

هەلەچن: م. کمال جلال أحمد

نۆبەى چاپ: چاپى یەكەم.

شوینی چاپ: سلیمانى، چاپخانهى کارۆ.

سالى چاپ: ۲۰۲۲.

تیراژ : ۱۰۰۰ دانە

مافی لە بەرگرتنەوهى ئەم كىتیبە پارێزراوه بۆ نووسەرەكەى.

لە بەرپۆهەرایەتى گشتى كىتیبخانه گشتییهكان ژمارەى

سپاردنى (۱۳۶۸) ی سالى ۲۰۲۲ پێدراوه.

پیشکەشە بە:

* گیانی پاکی شەھیدە نەمرەکانی کورد و کوردستان بە دایکە جگەر سووتاو و خۆراگر و سەر بەرزەکانیان ، بە ھەموو کەسوکاریان بەبێ جیاوازی.

* دایکی ھەمیشە خۆشەویستم.

بە ھاوسەری خۆشەویستم سروەخان و منداڵەکانم تاقگە و ھەقال
وزریان

* بەروچی پاکی دوو پۆلە ی جوانە مەرگم یەریقان و ھاوڕێی تاقانەم

* مامۆستا بازیان ھاوسەری تاقگەخانی کچم

* پیشمەرگە قارەمانەکانی کورد و کوردستان.

* ھەموو ئەو کەسانە ی لە ھەربوارێکدا پیشمەرگە ئاسا دژ بە ناحەزان
و دوژمنانی گەلە کەمان و مرقۆقیەتی دەجەنگن تا کوتایی.

* ھەموو ئەدیبان و ھونەر مەندان و پۆشنییرانی دڵسوۆزی
کوردستان.

* ھەموو دۆست و خۆشەویستانم بەبێ جیاوازی لە نزیک و لە
دوور.

* ھەموو کتێبخانەکانی کوردستان و کارمەندە دڵسوۆزەکانیان لە گەل
پێژمدا.

* بە تەواوی خوێنەرەکان و ئاشقانی ئەدەب و پەرتووکی

* پیشکەشە بە ھەموو مرقۆقیکی و مرقۆقدۆستان لە ھەر

شوێنیک بن لە سەر ئەم گۆی زەویيە.

پڙ و سوپاس بۆ:

* مامۆستا سىروان شىخ له نگهري خوشه ويست كه زۆرهاو كارم بووه .

* كاك ئەحمەد سوڤى شاعير، كه ناسراوه به ئەحمەد سوسىيى

* سوپاس بۆ هونهرمەند مامۆستا ئەنوەر قەرەداغى.

* كاك محەمەد خورشيد. يەكەم هاندەرم بوو، بۆ نووسين و له چاپدانى يەكەم كتيبي شيعرييم.

* هەمووئەو كەسانەش، بەتايبەت كاك وەستا سابير و برادەرانى تر،

يارمەتياندام لەكاتى ئەنجامدانى نەشتەرگهري دلم، چ ماددى و چ مەعنەوى،

* د. كاوه و سووى بەرپز، به كارمەندەكانيشهوه، بهراستی شايهني پڙن.

* بەرپز مامۆستا كەمال جەلال ئەحمەد كە ئەركى هەلەچنى گرتە ئەستۆ.

* ئەو كەسانەى هەميشه پڙيان ليگرتووم و بەرپزن لەلام.

* بەرپز م. كامەران حەمەئاغاي باجەلان .

عومەرسوڤى باجەلان

پیشەکی:

سلاو بۆ تۆ ئەی خوينەری بەرپز لە ھەركوێیەك بیت لەسەر ئەم گۆی زەویە بەبێ جیاوازی، مرقف زۆر بەنرخە و بەرپز و پیرۆزە، ئەو ھیزەى دروستیکردووہ نرخى دەزانیت، دەزانیت توانای میشكى تا چ پادەیەكە، كەس نازانیت بەرنامەى چى لە میشكدایە، تەنھا پۆژگار بۆی دەپەخسینیت ئەگەر پیکبکەویت بە بارى ئەودا. جا بۆیە من مرقفم خۆشدەوێت و پز لەبیرو بۆچوونی مرقفەكان دەگرم بەبێ جیاوازی ئەم نوسینەى من بى پزى نیە بەبیرو باوەرى ھیچ مرقفیک و ھیچ نەتەوہیەك لەسەر ئەم زەویە مەبەستم لەنوسینى ئەم پەرتووكە میژووہ و زانیاریە بۆمرؤقایەتى و نەوہى نوێى گەلەچەوساوەكەمە، بۆئەوہى بزانی كورد كێیە وچى پیکراوہ لەمیژوودا لەژیر ناوى جیاچایدا بەندە تەمەنیکم کردووہ ھەتا ئەمرؤكەش تەمەنم خۆى دەدات لەشەس تسال لەزولم وزۆر زیاتر خۆشیم نەدیوہ لەلایەن نەتەوہكانى ترەوہ بۆیە كورد وتویەتى میرد كێشانە نەكراوہ لە سەرەتای سالانى ھەفتاكاندا من مندالێكى لادیى نەخۆش و لە خانەوادەىەكى ھەژار و دەست كورت ھاتوومەتە دنیاوہ، لە بى جل و بەرگى و بى پیللویى و كەمخۆراكى و دەربەدەریى تووشى ھەوکردنى گورچیلە بووم و یەك گورچیلەم نەماوہ و پووكاوہتەوہ، بەبى سەردانى پزیشك و بى دەرزى و دەرمان بۆ ماوہى ھەوت سال من بەدەم ئازارەوہ نالاندوومە، لە پاش ھەوت سال ئازار، منیان بردووہتە نەخۆشخانەى گشتى خانەقین، ماوہى یەك مانگ و نیو لە نەخۆشخانەى خانەقین لە ژیر چاودیرى پزیشكدا بووم و نەشتەرگەرییان بۆ كردووم و گەپامەتەوہ بۆ مالمەوہ پزیشكەكەشم ناوى پەمزی برونوتى بوو لەنەتەوہى عەرەب بوو روحى شادبیت سەرەپای ئەو ھەموو دەردە، ھیشتا بەندە زۆر شەیدا و خولیای

میوزیک و گۆرانی و مهقامی رهسهنی کوردی بووم، ئیستاشی لهگه‌لدابیت که ته‌مه‌نم خۆی ده‌دات له شه‌س سال، ده‌توانم بلیم له ته‌مه‌نی ده‌سالییه‌وه گویم له میوزیک و گۆرانی کوردی گرتووه، شاره‌زای مه‌قام و ئاوازی کوردی بووم، به‌هۆی رادیۆ کوردیه‌کانی: به‌غدا، تاران، کرماشان، سنه، مه‌هاباد و قه‌سری شیرینه‌وه یادیان به‌خیر و گیانی هه‌ر هه‌موو ئه‌وانه‌ی کۆچیان کردووه شادبیت و ئه‌وانه‌یشیان که ماون، سه‌رفراز و له‌شساغ بن، که پۆژانه هه‌ریه‌که بۆ ماوه‌ی کاتژمێرێک گۆرانی داواکراویان هه‌بوو، داواکراوی ئه‌وکات وه‌کو ئیستا نه‌بوو چوار پینچ گۆرانی دیاری بکات و هه‌ر ئه‌وه بیت و به‌س، من زۆربه‌یانم وه‌رده‌گرت به ئاره‌زووی دلی خۆم چیژم لی وه‌رده‌گرتن، به‌لام داخه‌که‌م به‌هۆی نه‌داری و زوولم و زۆری پژی‌مه فاشیسته یه‌ک له‌دوای یه‌که‌کانی ئه‌وکاتی عێراق، ئیستایشی له‌گه‌لدا بیت نه‌متوانی خویندن ته‌واو بکه‌م، بۆیه هه‌ر به‌ده‌ربه‌ده‌ریی، کۆیره‌وه‌ریی، کریکاریی، کۆلکیشی، جوتیاری و هه‌مالی هینام تاوه‌کو ئه‌مپۆ. سه‌ره‌پای ئه‌مانه‌یش هه‌رگیز له هونه‌ر دانه‌ب‌راوم خۆبه‌خشانه بۆ خزمه‌تی خۆم و ولاته‌که‌م، یان باشت‌ر بلین بۆ چیژ وه‌رگرتن و ئاسووده‌کردنی ده‌روونی خۆم، ناوه‌ ناوه‌ به‌شدارییم له‌ فیستیڤال و بۆنه‌کاندا کردووه. هه‌روه‌ها پینچ کتیبیشم نووسیوه، سیانیانم به‌ چاپ گه‌یان‌دووه و دووانه‌که‌ی تر ئاماده‌ن بۆ چاپ، چواریان شیعرن و یه‌کیکیشیان میژووه، میژووی مه‌قامی کوردی و ده‌توانم بلیم بنه‌چه‌ی کورده، ئه‌گه‌ر ته‌مه‌ن باقی بیت ئه‌وانیش به‌ چاپ ده‌گه‌یه‌نم، ئیستاش خه‌ریکی نووسینی ترم، هه‌روه‌ها ده‌مه‌و‌یت ئه‌وه‌ش بلیم؛ که من نه‌ خویندنی زانکۆم ته‌واو‌کردووه، نه‌ په‌یمانگام ته‌واو‌کردووه، نه‌ که‌س ده‌رسی داوم، وه‌ نه‌ که‌سیش فی‌ری کردووم، ته‌نها له‌ پێی گو‌ی‌گرتن له‌ میدیاکان، یان هونه‌رمه‌نده گه‌وره‌کانه‌وه نه‌بیت، پۆحیان شادبیت. ده‌توانم بلیم شتی‌ک فی‌ربووم که هه‌یج کاتیک خۆم به‌ مامۆستا نه‌زانیه‌وه

و نازانم، منەت بەسەر کەسدا ناکەم و چاوەپوانی هیچ پاداشتیکی لە
 هیچ کەسیک ناکەم و نەشمکردوو، وەکو ماددە، بەلام خەلاتیان
 کردووم وەکو پێزلێنانی پەرمزی، سوپاسی هەموو ئەو کەسانە
 دەکەم. هەر شتیکیش لە دەستم بێت درێخی لێ ناکەم لە پێناوی
 نیشتمانە کەمدا، وایزانم کە مەترخەمیشم نەکردوو لە هیچ پەرووێ کەو
 هەتاوەکو ئەمڕۆ کە منەت بەسەر کەسدا ناکەم، من هەر شتیکیشم
 کردبێت، بۆ نیشتمانە کەم کردوو، بە شانازیشی دەزانم، من
 داواکارم لە هەموو کوردیک لە هەر کونجیکی سەر ئەم زەویە بێت
 بۆ خۆشگوزەرائی خۆی و خێزانی هەولێدات و تێبکۆشیت بەوپەڕی
 هۆشیارییەو، نەک لەسەر حسابی کەسانی تر، خیانت نەکات و
 لەگەڵ ولاتی پەگەزپەرسە نەبێت، کولتووری خۆیشی لە دەست
 نەدات، نەو بە نەو بیداته دەستی نەو کانی دواي خۆی، ئەگەر وا
 نەکەیت، واتا تۆ ئەمەکت بۆ نیشتمانکە نەماوە، کورد ووتەنی
 نمەک حەرام دەرچوویت، ئەنجامی هەموو مەوقییکیش هەر مردنە،
 ئێستا من ئەم کارە دەکەم و کەس زۆری لێ نەکردووم، تەنها
 فشاری دەروونیم لەسەر، چونکە دەبینم گەلانی چواردەورمان
 خەریکە دار و بەردمان قووت دەدەن، بڕوانە ئەنجاممان گەشتوووەتە
 کوێ، ئێمە سەلاواتیان لەسەر دەدەین، ئەوان چەقۆ دەخەنە سەر
 گەردنمان، ئەمەش هۆکارە کە دەگەرێتەو بۆ وەلانی دڵسۆزی بۆ
 خاک و ئاو و کولتوور و نیشتمان و پێزەگرتن لە یەکتەری.

كورد ووتەنى، منىش لە رقى ناحەزانم مەنى خوي دەخۆم،
 بۆيە ھەستام بە نووسىنى ئەم كىتەبە، تا دەروونی خۆمى پى
 ئاسوودە بکەم ، پىناسەيەكیش بىت بۆ دواپوژی گەلەكەم و
 كولتورەكەم، ھەر وەھا چقلىكیش بىت بۆ چاوى داگیرکەرەن و
 بەکریگىراوانیان. لە كۆتايیدا داواكارم لە ھەموو ئەدىبان و
 ھونەرەندان و پروناکبیران ، لەبرى ئەوەی بىنە پارىزەرى مال و
 سامانى بىگانە ، بىنە پارىزەرى مالە دزراو و داگیرکراوەکەى خۆتان،
 چونکە زۆرجار دەبینم ھونەرەندىک یان نووسەرێک رەخنە لەم و
 لەو دەگرن ، ئەم نووسراوە ھى فلانە گەلى بىگانەيە ، یان ھى فلانە
 ھونەرەندى بىگانەيە ، بۆ نىوان يەكترى ئەم رەخنانە ئاسايە ھەر
 چۆنىك بىت ، بە بۆچوونی من سوودیشى ھەيە ، داواكارم با مافى
 يەكترى بدەين ، با بە چاوى ریزەوہ پروانىنە يەكترى ، ھاوکارى يەك
 بىن بۆ يەكترى و يەكتر نەشكىتىنەوہ و نەبىنە كۆسپ و لەمپەر لە
 بەردەمى يەكتریدا ، ئەگەر پۆشنبىریت یان ھونەرەندىت دەبىت
 ھاوکارى ھونەرەندىت ، پۆشنبىر دەبىت ھاوکارى پۆشنبىر بىت،
 دەبىت ھەموو پۆشنبىران لە ھەموو چىن و توێژەكان يەك بن، ولات
 بە پۆشنبىرى گەشاوہ دەبىت و بەرەوپىش دەچىت ، لەمپەرى
 بەردەم گەشەکردنى ژيان ئەوانەن كە ھەمىشە دوژمنى زانستن،
 زانست چرایەكە بنج و بناوانى تارىكى پروناك دەكاتەوہ.
 خوينمژەكانى ئازادى مرقوف لە پروناكى دەترسن، دوژمنەكانى
 خۆشگوزەرانى مرقوف لە تارىكىدان، بۆيە تارىك پەرستان بەرگرى لە
 تارىكى دەكەن، ھەمىشە دەبىت مرقوف ھەول بۆ زانست بدات و بىر
 بكاتەوہ ، ئەگەر مرقوف بىر نەكاتەوہ ، ئەوا وەكو بەردىك وايە ، یان
 وەكو ئاژەلێكە ھەر بەكارىدىن ، چونکە كۆنەپەرستان دووژمنیان
 زانست و بىركردنەوہ و پرسىاركردنە ، ھەر وەكو شەمشەمەكوێرە
 چاویان بە پۆشنایى ھەلنايەت ، ھەر بە وینەى مێشە گودرە بەسەر

خوینی ھەژارانەو دەژین. ئەى براى پۆشنېير بۆچى ھەول نەدەين بۆ سەپاندنى عەقلىگەرايى بەسەر تاريكپەرستان و دووژمنانى مروّف و خوشگوزەرانى جيهاندا ، پۆشنېير نابىت پىگر بىت لە پىى پۆشنېيردا ، چونكە كۆنەپەرستان پىگرن لە پىى زانستدا ھەموو ئەوانەى خۆيان بە رابەرى پىيازىك يان نەتەوھىەك دەزانن، يان خاوەنى سەرمايەيەكى زۆرن ، بىگومان حەزيان لە پىشكەوتنى مروّفايەتى نىيە، جا لە ھەر چين و تويژىك بن. ئەى مروّفى بەرپىز، لە ژياندا بەبى ھەلسەنگاندن و بىرکردنەو نەكەويتە ژىر ھىچ بارىك، با نەبىتە كۆيلەى ھىچ مروّفىكى تر لە ھەرچى بوارىكدا بىت، چونكە ئەو ھىزەى توى ھىناوھتە سەر ئەم ئەستىرەيە، بەبى جياوازی مافى ھەموويانى داوھ بە گيانلەبەر و خشۆك و ھەموو ئەوانەى دەجوولتەوھ لەسەر ئەم زەوييە، خوا ھىچى لە تۆ ناويت، جگە لە چاكەكارىي. ئەوھ مروّفە پىلان بۆ تۆ دادەپىژىت بۆئەوھى بەكارت بەيتىت بۆ خوشگوزەرانى خۆى و خىزانى، جا لە ھەر بوارىكدا بىت، تويش مافى خۆتە وەك ھەر مروّفىكى خوشگوزەران بژىت، بىگومان جوانترين گولى باخچەكانى ژيان ھونەر و مۆزىكو ئەدەبىياتى راستىيە، چونكە زمانى ھەموو گەلانى سەر گوى زەوييە، خەمپەويىنى ھەموو دلەيكە، چونكە پەيامبەرى ئاشتى ھەموو گەلانى جيهانە، ھەر يەك زمانىشى ھەيە، بۆيە داواكارم بە قسەى بكەن و گووى لىبگرن، بزائن چىتان پى دلەيت، بىگومان دلەيت بژى يەكسانى، بمرىت شەپ و خوینىژان، نەمىنىت برسيتى و مالكاولى، پسوا بىت زۆرداران و خۆپەرستان و درۆزن و تاريكپەرساتنى سەر پووى زەوى. ئىوھ برپوانن پۆژانە لەسەر ئەم زەوييە چەندەھا مروّف ھەن وا خۆيان دەردەخەن بە ناوى ئاين و نىشتمان و پىيازەكانەوھ خەلكى دەكوژن و دەيانكەن بە گژيەكتردا و مالكاوليان دەكەن، سەرۋەت و سامانى ولايتىش دەدزن، كەچى خۆيان بە خزمەتگوزار و پياوچاك و دلسۆزى

گەل دەزانن، بېروانە ھونەر و ھونەرمەندان پۇژانە بە دەيەھا فېستىقال و كۆنسىرت و ئاھەنگ ساز دەكەن بۇ پەواندەھەي خەم و ئازارى ناو دلى خەلكى، كە سىياسىيەكان و بازىرگانەكانى مۇقايەتى و رابەرانى بوارەكان دروستيان كىردووه، بەرھەمەكەشى بۇ نەخۇشخانەكان و خزمەتى ھەژارانە، ئەوانەي كەوا بېرىزىي بە ھونەر دەكەن، بە حەرام لە قەلەمى دەدەن يان بەسوك سەيرى دەكەن ، ھىچ كارىكىشيان بەبى ھونەر بەپىوھ ناچىت و نەچووه. تۆ بېروانە حىزب و سىياسىيەكان كاتىك مەرامىكىيان ھەبووبىت، ئاھەنگىكىيان سازكردووه، چونكە ئەگەر وىستىبىتيان وتارىك بخویننەوه، چۆن جەماوەر كۆ دەكەنەوه؟ بىگومان دەبىت ئاھەنگ ساز بکەن و تىچووهكەي ھەرچەندىك بووبىت گرنگ نەبووه، بەلام ھىچ كاتىك رىزيان لە ھونەرەكە نەناوه، بەداخەوه ئەمۇ ھەموو شتە پىرۇزەكانى ھەلقولاوى ناخى مۇقايەتى، كە لەگەل مۇقۇدا لەدايك بووه بەستوويانە بە سىياسەتەوه، بەتايبەت لەپۇژەھەلاتى ناوہراست بازىرگانى پىوھ دەكەن، ئەم باسە قسە زۆر ھەل دەگرىت، بەلام كۆتايى پىدىنم، دەلیم ھىوادارم بە چاوى رىزەوه لە ھونەر بېروانن، چونكە ھونەر مايەي سەرکەوتنى ھەموو گەل و ولاتىكە، بەپراستى پىرۇزە، بېروانە ولاتانى پىشكەوتوو چۆن رىز لە ھونەر دەگرن، سەرکەوتووبن ولاتانى ئازادىخووزى سەر ئەم زەويىيە، سوپاسى ھەموو مۇقۇكى ئازادىخواز دەكەم، ھىواي سەرکەوتنىام بۇ دەخووزم، سەر بەرز بىت مۇقۇسى مۇقۇدوست، سەرشۆر بىت دوژمنى مۇقايەتى، تەمەندرىژ بىت خامەي پووناكبيران، مەشخەلان بكا لەسەر پووى جىھان، كۆيز بكات دوو چاوى تارىكپەرستان.

عومەر سۇفى

۲۰۱۸/۵/۱۷

كەلار- شەھىدان

دەستپىك

گەرپان بەدوای بەلگە و سەرچاوەی راستیدا بۆ سەلماندى
دیرینی و میژینهیی گەلەكەمان كە خاوەنى داهیتان و كەلتووریكى فرە
و فراوان و جوگرافىایەكى پان و بەرین و پڕ پیت و بەرەكەت بوو و
هەتا ئیستاشى لەگەڵ بێت، با بزانی هەموو ولاتان لەولاتىك
جیاپوونەتەو و زانست و ھۆشیاریش لە سەرچاوەیەكەو دەرچوون،
هەموو بیروباوەرەكانیش لە سەرچاوەیەكەو پێگەیشتون ، بڕوانە
چون سیاسەت لە یەك سەرچاوەو گەشەى كردوو، ھەرواش
دینەكان لە سەرچاوەیەكەو گەشەیان كردوو، بێگومان ھەمووشى
لە دژى یەكتر بوو، بۆ نموونە لە پێش میتراپەھەكاندا زۆر شت
پەرستراون، كە لەبەشەكانى دواتردا بە درێژایی باسیان لیۆھ كراوو،
ئىبراھیم پێغەمبەر لە دژى نەمروود بوو ، كە بێ داهیتاوە ، بۆ
كۆیلەكردنى گەلەكەى، سوپا و ھێزىشى دامەزراندوو،

بۆسەر كۆتەكردنى جوتیار و كرێكارانى ولات، ئەوھبوو ئىبراھیم
پێغەمبەر لە دژى وەستا و لە پاشان شكاو ھەلات بۆ شاخەكانى
باكور و باشوورى كوردستان، چەندەھا شاریان بنیاتنا و
شۆربوونەو بۆ ولاتى مىسرى قەتییەكان و لەوێھ بۆ فەلەستین،
ئەوھبوو بەنى ئىسرائیلیان لى دروستبوو، ھەمان دینی
ھۆرییەكانیشیان بەكارھێنا و بۆ ماوەى ھەزاران سال فەرمانرەواییان
كرد، لە پاشان لەناو رۆمەكان مەسیح سەرى دەرھێنا لە دژى
یەھود وەستایەو ، ئەوھ بوو مەسیحیان لەخاچ دا، لە ھەمان كاتدا
وتیان عیسا نەمردوو دەگەریتەو دیارە كاھنەكانى مەسیح ھەر
لەو پۆژەدا بەردى بناغەى بیروكەيەكى تریان دانا بوو لە سەر ھەمان
بیروباوەر بە دەستكارىیەو. ھەر لەو كاتەو گوتیان مەسیح
نەمردوو و دەگەریتەو ، ئەوھبوو گەراندیانەو بەجۆرىكى تر، بە
ھاوكارى گەرە كاھینەكانى مەسیح و گەرە سەرمايەگوزارەكانى

عەرب لە قورەيشا ھەولياندا تا ئەرۆژەي پيڭەمبەري ئىسلام خودا
 ناردى موحەمەد (ﷺ)، زۆر كەسى تر ھاوړابون لەگەل پيڭەمبەر
 درودى خواى لەسەربيت ئەو بىروباوهرى ھەبوو، وەكو ئەبوبەكرى
 صديق و ھەتا باپيرەي پيڭەمبەر (ﷺ) عەبدولموتەليب بن
 عەبدولمەناف، كە ناوى مەناف يەكيك بوو لە بته گەرەكانى
 قورەيش، ھەروەھا وەرەقە بن نۇفل كە ئامۇزاي خەديجەي خيژانى
 پيڭەمبەر بوو (ﷺ)، وە زياد ھەميشە لە ئەشكەوتى ھەرپراء سەردانى
 (پيڭەمبەري كردوو) (ﷺ)، پاشان ديار نەماو، ھەر لە سەرەتاي
 سەرھەلدانى ئىسلامو ھە بۆ ئەبەدى، ئەمانە لەپيشدا نەسرانى بوون،
 ھەر ئەمانيش ھاوړي و ھاوړاي پيڭەمبەر بوون درودى خواى
 لەسەربيت، چونكە ھاوړي و ياريدەدەريبوون. (بۆ زانبارى زياتر
 بڕوانە: كتيبي سيپەري شمشيرەكان)، نووسيني چيتر، بە بەلگەي
 قورئانييەو ھەتتا دەسەلمينيت، مەنامەوئيت بچمە بچ و بنەوانىيەو
 ھەتا ئاوەھاين بەسەر يەھودا ھيئا، كە ولاتيان پي چۆلكردن و
 قريانكردن و ھەر ئاوارە بوون ھەتا سالى شەستەكان واتا (١٩٦٠)ى
 ز، ئەمجارە بەزۆرى مەسيحييەكان دووبارە لە دژى ئىسلام، يان
 عەرب يەھوديان گەراندەو ھە بۆ ئيسرائيل، چونكە عەرب و دینەكەي
 لە دژى مەسيح وەستانەو، لە پاشاندا مەسيح، يان خاچپەرستەكان
 دووبارە سەرکەوتنەو بەسەر عەرەبدا، ھيزى ئىسلام كزبوو،
 جاريكى تر مەسيح بە دەستی ھیتلەر يەھودی قەلەپارچە كردهو،
 لەپاش شەپو خويندەشتنى دینەكان، بىروباوهرى دین و دینگەرايى و
 سياست پي نايە قوناغيتكى تر بە ناوى عيلمانىيەت و بە شيو
 جياجياكانى، ھيزى عەسكەرتارىيەت، جياھانگيرى، ديموكراسى،
 كۆمونيژمى، سۆسياليسىتى و سۆشيال ديموكرات و ئەمجارەش
 سەدەھا باليان لىبوو، ھەر ھەمووشى بۆ بەرژەوہندی چەند
 بنەمالە و تايەفەيەك، يان چەند ولاتيكە، ھەمووشيان يەك بنەمايان

ههیه، ئەو بنه‌مایه‌ش لەم ولاتە‌ی من و تۆوه بووه بنه‌مای میوزیک و مه‌قامیش هه‌ر لیژه‌وه بووه ده‌ستی پێ‌کردووه. سه‌رده‌مانێک بووه ئەم کوردستانه به هه‌زاره‌ها جار کراوه به خۆ‌ل له‌ژێر سمی ئەسپێ داگیرکه‌راندا عه‌ره‌ب و فارس و تورک و یۆنانی و مه‌غۆل و زۆری ترومنه‌وه‌کانیان، ئەگه‌ر ده‌ته‌وێت گه‌له‌که‌ی خۆت بناسیت، برۆ میژوو بخوێنه‌وه و بزانه تۆ کێی له‌م ژیانه و به ده‌ستی خائین و خۆفروش و داگیرکه‌ران چیت پێ‌کراوه. له سه‌رده‌می عوسمانیدا ده‌رفه‌تیک رێکه‌وت بۆ ولاتانی بنده‌ست که ده‌وله‌تیا‌ن بۆ دروستبکه‌ن و نه‌جاتیا‌ن ببیت له بنده‌ستی له‌لایه‌ن ولاته‌ گه‌وره‌کانی دونیاوه که‌چی به‌خیانه‌تی پاشا‌جاشه‌کانی ئەوسه‌رده‌مه‌ی کورد له‌باریا‌ن برد گو‌تیا‌ن ئێمه‌پازین به تورک هه‌ردوو لاما‌ن موسو‌لمانین و که‌موکورتیما‌ن نیه جا به‌پلانی تورک جلی کوردیا‌ن پۆشا‌بوو ئاما‌ده‌ی په‌رله‌مان بوون له به‌رده‌م ئەو نوێنه‌رانه‌ی که له‌ولاتانه‌وه هات‌بون به‌نوێنه‌رایه‌تی که‌سیک له‌خێ‌لی به‌درخانی‌کان ده‌کرێت بووتریت پاشا عه‌بد په‌رزه‌اق به‌درخان بوو ده‌وله‌تخوازانی کورد هه‌ل‌یا‌ن بژا‌رد‌بوو که مه‌رامیا‌ن بوو ده‌وله‌تی بۆ‌کورد دا‌به‌زرینن که‌چی ئەو‌خیانه‌تکارانه له‌باریا‌ن برد له پاشانیش تورک هه‌مویا‌نی له سێ‌دا‌رده‌ا گو‌تی ئێوه خیانه‌تتا‌ن له‌ولات کردووه جلی کوردیتا‌ن له‌به‌ر کردووه هه‌ر به ئەمری خۆ‌یشی پۆشی‌بویا‌ن له‌پاش له‌با‌ر‌بر‌دنی قازی‌به‌که گو‌تی ئێوه‌خیانه‌تکارن دا‌وا‌ی جودا‌خوازیتا‌ن کردووه هه‌مویا‌نی له سێ‌دا‌رده‌ا جا‌برا‌ی به‌پێ‌زم ئێمه خیانه‌ت کوشتوینی و نه‌زانی و نه‌خوێنده‌وا‌ری جا منیش هه‌ر بۆ‌یه ده‌میکه ده‌مه‌وێت که هه‌ر‌چۆ‌نیک بیت به گوێره‌ی توانا‌ پو‌ون‌کردنه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌رمیژووو مقاماتی کوردی بنو‌وسم و بیخه‌مه به‌ر دیده‌ی خوێنه‌رانی کورد، بۆ‌ئه‌وه‌ی له فه‌وتا‌ن بی‌پا‌ری‌زین و له‌ناو نه‌چن، به‌ل‌کو له بیر‌ی نه‌وه‌ی دا‌ها‌تو‌وما‌ندا به‌زیندوویی پ‌ایا‌نب‌گرین، هه‌روه‌ها وه‌کو سه‌رمایه‌یه‌کی کولتووری پ‌ه‌سه‌نی کوردی

نه وه كانمان سوودی لی ببین، چونکه هه موو میلیه تیک خاوه نی
 کلتووری خو به تی، ئیمه له هه موو میلیه تیکی تری سهر ئهم زه و ییه
 ده و له مه ندرین له پرووی کلتوورییه وه، چونکه به شاهیدی
 میژوونووسانی بیانی و ناو خو یی کونترین نه ته وه یین، به لگهی حاشا
 هه لئه گریش بۆ هه موو شتیک، ناوه کان و شوین هه واره کانه، بۆ
 نمونه ئیستاش ده یه ها گرد و گوندی شوینه واری له کوردستاندا هه یه
 و ده رکه و توون وه کو گوندی چه رموو، که بۆ یه که مجار له هه موو
 جیهاندا کشتوکالی تیا دا کراوه و دانه ویله ی لی چینه راوه. ناوچه ی
 بنکوره، و اتا ناوچه ی پیشه سازی ئه و سه رده مه. به لئ ئهم ناوچه یه
 ته پۆلکه ی لئییه، بیگومان ئهم ته پۆلکانه هی سه رده می گا وره کانن و اتا
 سه رده می زه رده شتی و هه زاره ها سالی پیش ئیستایه کارگهی
 پیشه سازی ئه و کاتانه بوون، که وه کو گۆزه و کو په له و زمرووت و
 زیرو زیو و هه موو پیوستیه کانی ژبانی پۆژانه یان تیا دروستکراوه
 ، ئهم ته پۆلکانه هه موویان کو وره ی ئاگریین بوون بۆ برژاندنی
 که رهسته ی خا و ده ره ی تراون، وه کو: خۆلی زیپ، زیو و ئاسن و خشتی
 برژاو بۆ بیناسازی، نمونه یان قه لای شیروانیه هه رچه ند قه لای
 شیروانه تازه یه به لام پیش ئه و قه لایه قه لایه کی گه وره بووه به ناوی
 لبدوو هه ر له شوینی ئیستای شاری که لار به قه د قه لای هه ولیتر بووه
 که ئاشورییه کان پروو خاندویانه و ویرانیان کردووه جا خشته کانی
 قه لایش هه رله ویوه هینراوه له ته پۆلکه کان ده ریان هیناون، زۆر که س
 ده لئین له زه نگا واته وه هینراوه، به لام بنکوره نزیکتره، گوا یه ده لئین
 نه یان توانیوه له بهر ئاوی سیروان بییه پیننه وه ، ئهم بۆچوونه راست
 نییه ، چونکه ناوی بنکوره به خو یه وه یه، هه موو کوره یه کی تیا دا
 بووه، ئیستاش شوینه واره که یان به ئاشکرا دیاره، خشتی گاوری
 دروستکراوه و خو شه یان کردووه و کردوویانه به کو وره که دا، که به
 ئاسانی دیاره، دوو ته په ی گه وره هه یه له بنکو وره، هه ردووکیان شار

بوون به ناوی ته‌په‌گاوری و گاورته‌په، ته‌په‌گاوری له ئاواپی
 گه‌وره‌یه و گاورته‌په له شیر‌ه‌وه‌نه کاتی خۆی شارێکی
 گه‌وره‌بووه له‌بن‌کوره و خشتی گاوری زۆری تیا‌دایه . خشتی
 گاوری واتا ده‌ستکاری گاوره‌کان، یان گاتا‌کان یان گه‌وره‌کان، له
 پاشان بوو به گۆران، ئه‌م ناوه‌ش له گاتا‌کانه‌وه هاتووه. بێ‌گومان
 کوردستان هه‌مو‌جێ‌گایه‌کی شوین هه‌واره ئه‌گه‌ر خاونی هه‌بێت و
 به‌دوا‌یدا بگه‌رێت ئه‌وتا له‌م ماویه‌دا به‌بۆنه‌ی دابه‌زینی ئاوی
 ده‌ریا‌چه‌ی دوو‌کانه‌وه چه‌ند شوینه‌وارێک به‌ده‌رکه‌وتون
 به‌هه‌نده‌سه‌و دیزاینێکی جوانه‌وه که به‌گوته‌ی شوینه‌وارناسان
 می‌ژوو‌ه‌که‌ی ده‌گه‌رێته‌وه بۆ پێش شه‌ش هه‌زار سال پێش ئێستا.

با ئەو ەبزانىن كەتاو ەكو سالى (۱۹۷۵) نەرىتى زەرەدەشتى بە ئاشكرا لە گەرميان مابوو ، بەلام رڙىمه فاشىسته يەك لەدواى يەكە رەگەزپەرستەكانى چوارەورمان و جاشە چلكاوخۆرە تارىكەپرستەكانى كورد بنەريان كردن بە ناوى بىدعەو، خو ئەگىنا لە سەرەدمى هاتنى لەشكرى خەلىفەكانى ئىسلامدا وا نەبوو، ئەو ە ەر ناحالىەكانى كورد بوون بە ەمو يانەو بە تەواو ەتى لەناويان بردو و بىرو باو ەرى بىگانهيان زالكر بەسەر كوردى سادە و دلپاكدا ، بەداخەو ئىستاش كاربەدەستانى ەرىم پشتگوڤيان خستوو. خشتى برژاوى گاورى، واتا سەرەدمى گاورەكان، يان گورانەكان ەتا كاتى ئەم نووسىنە ەر ماو.

گورانەكان كى بوون؟ گورەكان، يان گاتايەكان، واتا زەرەدەشتىيەكان، زەرەدەشتىيەكانىش لە ەورىيەكانەو ەاتوون، واتا خۆرپەرەسەكان، يان ەورىيەكان لە پىش خۆرىشدا زۆر شتى تريان پەرستوو ، چونكە گەلىكى بنەپەتى بوون، واتا ئەو مرقانەى لە سەرەتاو پەيدا بوون ەرشتيكى سرووشتى ئازاريانى دابىت، يان ەرشتيك ژيانى خۆشكردبىتن، يان زەرەرى پىگەياندن، بە خودايان زانيو و پەرەستوويانە، بۆئەوى ئەزىتيان نەكات خىر و بەخششان پى بەخشيو. ديارە مرقەكان ژمارەيان زۆر بوو و زياديان كردوو و ئاژەلدار بوون يان بەدواى دانەويلەدا گەراون و ئاژەلداريان كردوو و لە يەك ناوچەدا جىگايان نەبوو ەتەو، دواتر كۆچيان كردوو و بە دواى شوينى باشتردا گەراون، ەرچى دابونەريتىكىش لەويدا كە ەيانبوو لەگەل خوياندا بردوويانە، بۆ ەركوئ رۆىشتبىتن، ئەوانەشى كە پەرەستوويانە وەكو: ئاو، ئاگر، ەورەبروسكە، لافاو، رەشەبا، باران و زريان، ھاوين، زستان، بەهار، ئەستىرە، مانگ و خۆرىشان پەرستوو. پىم وابىت ئالاكەى توورك گوزارشت لە كاتى مانگ و ئەستىرەپرستىيەكە دەكات بۆزانيارى

زیاتر برپوان میژووئ سۆمه‌ریه‌کان کتیبی گلگامش به‌پونی باسی مانگ و ئه‌ستیره‌ده‌کات که خویان بوه ، چونکه کورد خۆی به ده‌ستی خۆی تورکی هیناوه‌ته ئازهربايجان، یان ئاتروپاتیان چهند سه‌ده‌یه‌ک پیش زایین (که له‌دواتردا به‌ پرونتر ئاماژه‌م پیکردووه)، به‌کورتی؛ گوتوویانه ئهم خۆره نوری خودایه، بۆیه له سه‌ره‌لدانی زهرده‌شته‌وه پیم وابیت گۆرانکاری به‌سه‌ر ئاینه‌که‌دا هاتووه، چونکه له سه‌رده‌می هۆرییه‌کاندا له سه‌داسه‌د خۆریان په‌رستووه، له سه‌رده‌می زهرده‌شتدا گوتوویانه ئهم خۆره نوری خودایه، هه‌ر ئهم بیروباوه‌ره‌ش بووه پیغه‌مبه‌ر ئیبراهیم هه‌لیگرتووه و بردووویه‌تی به‌ره‌و خوار، ئه‌گه‌ر به‌ جوانی برپوانیته (ته‌ورات)، به‌ ئاشکرا دیاره، برپوانه به‌ ناوی هۆره‌وه‌ ناویان هاتووه و ته‌نانه‌ت سروودی هۆره‌ش په‌یوه‌ندی به‌ خۆره‌وه‌ هه‌یه، که سه‌ره‌له‌بیانی زوو زیکری خۆریان پی کردووه، که تیشکی خۆر، یان خۆری زه‌رد سه‌ری له‌ که‌ل ده‌ره‌یناوه، کړنووشیان بۆ بردوووه، برپوانه له‌ وشه‌ی کوردیدا که‌له‌وه‌ر زۆر دوویات ده‌بیته‌وه، له‌و کاته‌دا خۆر سه‌ری له‌ که‌ل ده‌ره‌یناوه، نوێژی به‌یانان له‌و کاته‌دا بووه که‌ خۆر هه‌لاتووه، نوێژی به‌یانی که‌وتووته پیش خۆره‌وه، بۆئه‌وه‌ی که‌ ده‌رچوو بیانپاریزیت، نوێژی به‌یانانی ئیستاش هه‌ر هه‌مان رېچکه‌ی هۆرییه‌کانه، سرووده‌کانی ستایشی خۆر به‌ هۆره‌ ناسراون. به‌زمی هۆره‌ خۆی ده‌دات له‌ بیست به‌زم و بگه‌ر زیاتریش، یان ئاوازی هۆره‌ شایه‌تیکي حاشاهه‌لنه‌گه‌ر، زۆر ناو و شوینه‌وار به‌ ناوی ئه‌وانه‌وه‌ن له‌ زۆر شوینی ئهم کیشوهری ئاسیایه‌دا، ئه‌وه‌تا مارک فان دی میروپ، له‌ کتیبی میژووئ خۆره‌له‌لاتی نزیکي کۆن، ده‌ورو به‌ری (۳۲۳- ۳۰۰) سال پ.ز، له‌ لاپه‌ره (۲۲)دا ده‌لیت: ئهم گه‌لانه‌ی ده‌ورو به‌ری ئاسیا هه‌موویان به‌ ئه‌سل ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ر میزوپۆتامیا، پشتبه‌سن به‌تاته‌ قورینه‌کان ئه‌مه‌یان سه‌لماندووه به‌تایبه‌ت ئیسرائیل و گه‌لانی هیندی نه‌ژاد، له

تەوراتىشدا بە پوونى ھەمان ئاماژە دراوہ بەم باسانە و ناوچەى
مىزۇپۇتاميا. (كە دواتر پوونتر باسيان دەكەم). دەسەلاتى ھۆرييەكان
زۆر فراوان بوو، كە بە ھۆرييەكان ناويان دەرکردووہ و ئەم
پۇژھەلاتى ناوہراستەى گرتووہتەوہ، بېروانە شوينەوارى ھۆرييەكان
لە زۆر جيگاي ئەم پۇژھەلاتى ناوہراستە ديارن، لە ئەرمينياوہ كە
خاكى ئارييەكان بووہ، ناوى ئارينوو بووہ، يەكەم شارى كوردى
بووہ پەرستگاي ئارينوى تيادا بووہ كە ئاگر و ھورەبرووسكەيان
پەرستووہ ئىستا ئەرمينيايە، واتا لە ھەمان پەرگەزى ئارييەكانە، كە
ئارى نەژادن، ئىستا بووہتە ناوى دەولەتيك كە ئەرمينيايە، بەر لە
(۳۳۰۰) سال بەر لە ئىستا بووہ، واتا ئاگرىيەكان، يان ئارييەكان.
ديارە بۇ يەكەمجار مرقۇف ئاگرى دۆزيوہتەوہ و پىمواينت لە پيش
توفانەكەى نوح، يان جەمشيد يان زودزودرا بووہ، ئاگر دۆزراوہتەوہ.
ئەم قۇناغى ئاگرە و بگرە ھەزاران سال ژيان بەردەوام بووہ، بەم
قۇناغەش گوتراوہ سەردەمى مترايەكان، بە بۆچوونى خۆم و
ليكدانەوہى سەرچاوہكان و ناوہكان و شوينەوارەكان، ئەم سەردەمە
ئەمىرۇ پىيى دەللىن سەردەمى ئادەم و ھەوا، ھەتا سەرھەلدانى
لافاوہكەى جەمشيد، نوح پىغەمبەر لەم شارەدا بووہ، ئاگر بووہتە
ھۆى پزگارکردنى ژيانيان و پيشكەوتنيان لە ھەموو پرويەكەوہ، بۆيە
بە پىروزيان زانيوہ و دين و ئيمانەكەشيان و ھەموو بىروباوہريان لە
سروشتەوہ ھاتووہ و سەرى ھەلداوہ، وەكو: ئاو، ئاگر، تاريكايى،
مانگ، ئەستىرە، ھورەبرووسكە، دار و بەرد، گا، مار، مەيموون و
زۆر شتى تر بووہ، ھەتا بەرزبوونەوہى ئاوى شاخەكان، ديارە دۆل
و شاخەكان دەرگايان نەبووہ و سەرەتاي بەرزبوونەوہى پلەى
گەرما بووہ بۇ سەرووى سفر، سەرى ساليش بووہ و بەفرەكان
تواونەتەوہ، واتا مەنفەز بۇ دەرچوونى ئاو نەبووہ، تا پىر بووہ و
خاليبووہتەوہ و دابەزيوہ، ئەوجا بەھۆى كەشتىيەكانەوہ، يان دەشت

شاخی بەرزتریش بوو بیت، خۆ مەرج نییە ھەموو شاخەکان بە قەپان
یەک ئاست کرابن، بیگومان شاخی بەرزتر ھەبوو و
گواستوو یانەتەو ەبۆ شاخی بەرزتر و پزگاربوون، لە پاشان
خۆشیان کردوو و ئاگریان کردوو ەتەو و ناویان ناو ەنەو پۆژ، و اتا
ژیانیکی نوێ و ئاخیکی تازە، ئەو نوێ- یە ئیستا کراو ەتە نەو رۆژ،
ئەم ڕووداو ەش لە شاخی گودی ەو ەسەری ەلداو ە، ئەو شاخەش لە
باکووری کوردستان ە، شاخەکەش ئەو ڕۆژ ە ناو ەراو ە، و اتا شوینیکی
باش ە، گود و اتا باش، ئیتر ژیا نی نوێ لەو یو ە دەستی پیکردوو ەتەو و
ھەتا ئەم ڕۆ بەر ەوام ە، جا یەکەم شاریش کە دامەزراو ە ناوی شاری
نویی ە، یان شەڕناخ لە باکووری کوردستان ە، ھەرو ەھا شاری بۆتانی
ھە یە ھەر ئەوان بونیادیان ناو ە، شاری باشان، یان بۆتان، ئەمجار
دە یەھا شاریان دروست کردوو ە و چینیایەتی دروست بوو ە و پژی می
ئاغا و جوتیار و دەو لەنداری دەستی پیکرد، لە شاری ڕوواو ە، یان
ڕوواو ە دەستی پیکرد، ئەو شار ەش لە ڕۆژئاوای کوردستان ە، یەکەم
پاشاش یان ئیمپراتۆر نەمروود بوو ە و یەکەم کەسیش بوو ە بتخان ە و
پەرستگای دامەزراندوو ە و خەلکەکە ی ڕاکیشاو ە بۆ ناو شار ە، بە
زۆری ئەنکی پال ەوان کە دایکی ئەنکی پیش ەوایان بوو ە، ھەر
لێر ەش ەو دووبەر ەکی دروست بوو ە، ھەتا ئەو کات ە خەلکی سروشتی
ژیاون و سروشتیان پەرستوو ە. ھەموو جوتیار ەکان لە ترسی
نەمروود و ئەنکی ە لاتوون بۆ شاخەکانی شەنگار و دەوروبەری،
لەسەر ئەم ڕووداوان ە دووبەر ەکی دەکەو یتە نیوان دای ە ئانان ە و
نەمروود ەو ە، چونکە دای ە ئانان ە ناھێل یت خەلکەکە بێن ە شار ەو ە و بێن ە
کۆیل ە ی پاشا ، دای ە ئەنان ە دەزانی یت پاشا ھیز دەنیر یت ە سەریان زوو
بەخەلکەکە دەل ێ خۆتان لە زو ل می نەمروود پزگاربکەن چەند ڕۆژیک
پیش ئەو ە ی پاشا ھیرشیان بکاتەسەر ئەوان بەمال و مندال و
حالیان ەو ە ەل دین بۆ شاخ ە سەختەکانی دەوروبەر دای ە ئەنان ە بەتەنیا

دەمىنىتتەۋە لەمالدا و ھەتا دەمزىت كۆلنادات بەھىچ شىۋەيەكەش
 حساب بۇ پاشا ناكات چونكە داىە ئەنەنا وىستوىەتى گەلەكەى
 بەسەر بەرزانە بەكشتوكال و رەنجى شانى خۆيان بژىن و دوور لە
 فرتو فىلى پاشا نەمرود كەمەبەستى كۆيلە كردىيان بووہ جا نەنە ئەنەنا
 دانشتووہ ھەتا بە ئەمرى پاشا نەمرود ئەنكى كورپى ھاتۆتە سەرى و
 بە زنجىر بەستوىەتییەۋە بەئەسپەكەيەۋە و بەراكىشان بردوويەتى بۇ
 بەردەمى پاشا نەمرود نەمرود زۆر ھەولیداۋە نەنە ئەنەنا لەخشتە
 بەرى ھەتا خەلكەكەش ساردىكەتەۋە بلى ئەۋە پىشەۋاكەتەنە ، بەلام
 سودى نەبووہ كەسەش نەيتوانىۋە داىە ئەنەنا قايل بكات ، جگە لە
 ئەنكى كورپى ئەنكىش ھىچى پىنەكراۋە ، ئەنكى پاشا بە تەماحى
 كچەكەى و مال و سەرۋەت فرىۋى دەدا و دەينىرەت بە زنجىر داىكى
 دەبەستىتەۋە و پايدەكىشەت بۇ ناو كۆشك، داىە ئەنەنا كۆل نادات و
 پاشاش بە نامرۇقەنەترىن شىۋە دەيكوزىت ، كە لەبەر دەركى
 پەرستگا دەيبەستىتەۋە و بىرپار دەدات ھەركەسە كە دىت بۇ پەرستگا،
 پىسىى بەسەردا بگەن تا دەمرىت. داىە ئەنەنا بەو شىۋەيە دەكوزىت و
 لە پاشانىش ئەنكىش دەرماندخوارد دەكات. لە پاش ئەم پووداۋە
 زۆربەى گەلەكەى لىى تەۋەلا دەبنەۋە و پوو دەكەنە شاخەكانى
 شەنگال و دەوروبەرى جا ئەم بەسەرھاتە لە مېژوۋى سۆمەرەيەكانا
 بەجۋانى رەنگى داۋەتەۋە ، لەدۋاى ئەم پووداۋە دەلەين: ئىبراھىم
 كورپى ئاگر، يان ئازەر باۋكى پەيكەرتاش دەبىت لای نەمرود لە
 بتخانەكەدا كار دەكات، ئىبراھىمىش لە بەردەستىدا كار دەكات،
 شەۋىكىيان بە تەۋر ھەموو بتەكان دەشكىتەت و بە خەلكەكە دەلەت
 ئەم بتانە ناتوانن بەرگرىي لە خۆيان بگەن، دەشى چيان پى بكرىت بۇ
 خەلكى، بۆيە دەلەت خوداىەكى تاقانە ھەيە، ئەو خۆرەش
 نوورەكەيەتى. بىگومان خۆر سەرچاۋەى ژيانە، بەتايبەت لەو
 رۆژگارەشدا كە چەندە سەرماۋسۆلە بووہ، بۆيە لە پاش ھاتنەكايەى

ئەم ئاينەۋە، ھەموو ھاتنە سەر ئاينى ھەزرەتى ئىبراھىم، چۈنكى ھەزرەتى ئىبراھىم ئەم ئاينەنى گەياندە ئۆرشەلەيم، واتا خۇرمايەنى ژيان و سەلامەتتە شەلەيم واتا سەلەيم ھەرسەلام و ەلەيكەكەنى ئىستايە ئەۋە بۇ خۇنى بەلگەيە، ئەمە لە پاش ئەۋەنى نەمروود پىنى دەزانىت و بىر يار دەدات لە ناۋەپاستى شاردا بىسوتىنن، ئەۋىش بە خۇنى و بنەمالەۋ لايەنگرانىيەۋە ھەلدىن بۇ ناۋ كۆمەلەكەنى دايە ئانانا لە كىۋەكان، بەلام دەزانىت نەمروود وازيان لىناھىنىت، سەرى خۇيان ھەلدەگرن و دەپۇن بەرەۋ خواروۋى كوردستان، دەيان شار و گوند و شارۋچكە دروست دەكەن، باشتىن نمونە و بەلگەيان شار. يان قەللى ئۆركە، يان جىگەۋرەيە كەلە باشوۋرى كوردستاندايە، ەرەب پىنى دەللىن زەقورە و ھەتا دەگەنە ناۋچەكانى فەلەستىن دەۋرۋبەرى ھەموۋيان ناۋى ئۆريان پىۋەيە، واتا ھۆر، يان خۆر، چۈنكى خۇريان پەرسىتوۋە. تۆ بىروانە ئالاكەنى ئىسرائىل ھەر خۇرەكەيە و كەمىك گۆرانكارىيان تىدا كىردوۋە، پەركەكانىيان كەمكىردوۋەتەۋە، ھەمان ئالا كۆنەكەنى سەردەمى نەمروودە، ھەر لە سەردەمى ئىبراھىم و نەنە ئانانادا خودا و شەيتان دروست بوۋە، ئەم چىرۋكانە پەرەيان سەندوۋە و ھەر سەردەمەۋ گۆرانكارىيى زۆرى بەسەردا ھاتوۋە، لە حوكمى ھەر بنەمالە و پاشا و ئىمىراتۋرىيەكدا ياسا و دەستوورىان ھەبوۋە، كە ەقلى نوئ و بىرى نوئ و نەۋەنى نوئ داھاتوۋە، بىگومان گۆرانكارىيى بەسەر ناۋچەكەدا دىت، باۋەپى نوئ دىتە ئاراۋە و باۋەپە نوئىيەكە بە كۆنەكە پازى نەبوۋە و ئۆپۈزسىۋن دروست بوۋە و گۆرانكارىيى بەسەر ناۋچەكەدا ھاتوۋە، ھەروەھا دەستوۋرى نوئ ھاتوۋەتە ئاراۋە، ئەۋانەنى پابىردوۋ بوۋەتە ئەفسانە، زۆرجارىش لە يەكتىرى دابراۋن و شوئىن و مەئۋاى خۇيان بەجىھىشتوۋە و ھەر پۇشتوۋن بەرەۋ خوارتر، ھەتا دەگاتە مىسر و ئەۋ ناۋچانەنى ھەتا ئىستاش لىتى دەژىن، كە پىنى دەللىن فەلەستان، يان فەلەستىن، يان بەنى

ئىسرائىل، واتا نەۋەكانى ئىبراھىم پىغەمبەر، بەلام كۆمەلەكەى نەنە ئانانا لە شوپىنى خۇيان دەمىتنەۋە، كە ئەو ئىزدىانەن ئىستاش لەۋىن. دەگىرنەۋە گوايە زەردەشت ھەر ئىبراھىم پىغەمبەرە ناويان لىناۋە ئىبراھىم، چونكە گوتوۋىەتى ئەم دىنەى من دىنى براىى و ئاشتىيە، خۇشيان ويستوۋە، پىان گوتوۋە برايمە، واتا براى ئىمە، بەلام وا نىيە برايم پىغەمبەر ناۋى سەفایە، بەلى راستە دىنەكەى دىنى براىى و ئاشتى بوۋە، بەلام ئىبراھىم و زەردەشت دوو كەسى جىاوازن، نىۋانىشىان زۆر دوورە لە يەكەۋە، (كە لە دواتردا بەپوۋنى باسم كردوۋە زەردەشت و ئىبراھىم كىن)، نە ئىبراھىم باۋكى عەرەبە و نە زەردەشتىش ئىبراھىمە، كە ئىستا كردوۋىانە بە باۋكە گەورەى عەرەب و ھەموو پىغەمبەرەن، ھىچ كاتىك ئىبراھىم نەيگوتوۋە من پىغەمبەرم، ئەو بەتەكانى شكاندوۋە و پاىكدوۋە لە ترسى نەمروود، لەپاش ئەم بەسەرھاتە دەۋلەتدارى كوردى كشاۋە بەرەو باشوورى كوردستان و گەورەترىن شارىان دامەزراندوۋە، ئەۋىش شارى كاركۆكە، واتا كەركۆك، لە شوپىنىكى تردا دەلىن: ئىبراھىم برازاى نەمروود بوۋە و ويستوۋىەتى كودەتاي بەسەردا بىكات و سەرنەكەوتوۋە و ھەلاتوۋە بۆ مىسر و دەۋروبەرى، (بۆ زانىارى زىاتر، بېۋانە كىتبى: پىروۋى ئىزدىيەكان) لە خوارەۋە ئاماژەم پىداۋە و زۆرىكىش لە سەرچاۋەكان ئاماژىان پىداۋە، بەلام كەمىك شوپىنەكان جىگۆركىيان پىدەكرىت، بەلام ھەرچى لەسەرەۋە ھاتوۋە، ئەۋەيان جىگى باۋەرە، بەلى پىموابىت ئەگەر لە سەردەمى لافاۋەكەۋە خۇرىان پەرسىت، يان لە پاش تىھەلچوۋنەكەى ئىبراھىمەۋە بىت، خۆر بوۋەتە خۇداى مەزن لە دەستوۋرى كوردا، بۆيە ھەتا ئىستاش ئالاكەمان ھەر خۆرى تىايە، ناۋى خۆر، ئۆر، ئار، مەنار و مەسجد، يان مزگەوت، ئەم ناۋانە تائىستاش بە ھەموو شوپىنەۋارەكانەۋە ديارە، بۆ نمۇنە ئۇرقا لە

باکووری کوردستان، ئۆره بیلۆ، ههولیر، ئۆرماتوو هۆرین و شیخان له باشووری کوردستان، واتا خورماتوو قهلائی ئۆرک له باشووری کوردستان، ئیستاش شوینه واری ماوه، دهلین ئه ویش ئیبراهیم پیغه مبه ر دوستی کردوو، ئۆرم، یان وهرمی له پۆژه لاتی کوردستان، ئیستاش له پۆژه لاتی کوردستاندا، به تایبەت له هه وراماندا سه ده ها ناو و شوینه واری هۆرییه کانی تیدایه، هه ورامان پرپه تیه له شوینه واری هۆرییه کان، (بروانه به شایه تی مامۆستای به رز و به ریز ئه یوبی کوپخا پۆسته م، چه نده ها نووسینی به پیز و به نرخى هیه له و باره یه وه، که هیشتا له ژياندايه و خوا ته مه نی خو ش و پرپه خته وه ری بکات).

شایه تی گه وه ری ده وله تی ئۆرک، یان هۆرییه کان، یان هه ورامیه کان له و سه رده مه دا فه رمان په وایی هه وت ده وله تی ان کردوو، ئه وه ش ناوه کانییه تی، بروانه ئۆرمیه هه تا ئۆرشه لیم، ئه مه خۆی شایه ته و سنووره. ئۆرشه لیم، یان قودس له ئیسرائیل، ئه مه ش له نه وه کانی ئیبراهیم پیغه مبه ره وه گه یشتوو ته ئه وئ، واتا سنووری ده سه لاتی هۆرییه کان، ئه وه تا مارک فان به سه رده می ئۆرک ناویان ده بات. ئۆرک واتا ئۆرییه کان، که خۆرییه کانی، یان هۆرییه کانی، هۆرییه کان له ده ریای سپی ناوه پاسه بۆ ده ریای مردوو ده سه لاتیان پۆیشتوو و ده سه لاتیان هه بووه. هۆرییه کان له م ناوچه یه دا کۆنترین نه ته وه ن و خاوه نی کۆنترین پیشه سازی و داهینان له هه موو پرویه که وه، بۆ یه که مجار سۆمه رییه کان له هۆرییه کان جیابوونه ته وه و هاتوونه ته باشووری کوردستان، واتا له ئه رمینیا وه هاتوون، دیاره پایته ختی هۆرییه کان ئه رمینیا و ده ور به ری بووه، ئه م گه له له روخسار و شیوه دا سووربوون، بۆیه به سووره کان، یان سۆمه رییه کان ناویان ده رکردوو، که به ر له (٤٠٠٠) سال پيش ئیستا له پۆژه لاته وه هاتوون، دیاره له چیای سورین جیگیر بوون، ئه م

چىيايه له ناوچهى شارەزورە و سەر بە پارىزگای هەلۆژە، يان هەلەبجەيه، ورده ورده بەرەو باشوور هاتوون، دەسەلاتيان گەيشتبيته هەركوئى ناوى ئەوانى پتووە ديارە، بۆ نموونە چىاي حەمرين، واتا چىاي سوورەكان، لە پاشان بوونە سۆمەرييهكان، ئەم دەولەتە سنوورى جوگرافىيان دەتوانم بڵێم باشوورى كوردستان و عىراق و سورىايە و برپوانە سوورى پتووەيه، واتا مولكى سۆمەرييهكان ئەوە خۆى بەلگەيه و ئىترانى ئىستا و هيند و ئەفغان و ئەو گەلانەش لىيان جىابوونەتەو، لەو سەردەمەدا سۆمەرييهكان پەيوەندييان لەگەڵ نەتەوەى ئىسرائىليدا باش بوو، چونكە يەك نەتەوە بوون، بەتايبەت لە سەردەمى داود پاشا و هەم پتەمبەرى نەتەوەى ئىسرائىليدا زۆر باش بوو، بەنى ئىسرائىليش پتيان گوتووە حىرام، واتا سوورەكان، كە سۆمەرييهكانن. ئەو دەولەتە گەورەيه بەداخەوە تا ئىستاش ماون، وەكو ھۆزىكيان لىھاتوو، ئەويش سورەمەيرىيەكانن، واتا سوورەمىردىيەكان، يان سوورەمەيرىيەكان، كە ئىستاش لە خانەقەين و دەورووبەرى دەژيەن لە ھۆرييەكان جىابوونەو و ھەر لەو كاتەو دەولەتيان دامەزراندوو و لە پاشان ئەكەدييەكان وەكو شوانكارە هاتوونەتە لای ئەمان و چاو و دەميان كردوو تەو و فىرى زۆرشت بوون لە سۆمەرييەكانەو، لە پاشان سووديان لە ناكۆكى سۆمەرييەكان بىنيو، كە پاشاكەيان نەماو و دەسەلات كەوتوو تە دەستى نەوەكان و دابەشيان كردوو، ئەو يەكيتىيەيان نەماو و كەوتوونەتە مەملەتەى يەكتەر و دوژمن زەفەرى پى بردوون، ھەليان بۆ رىككەوتوو و دەستيان گرتوو بەسەر دەسەلاتى سۆمەرييەكاندا و كلتورى كورديان بۆ خويان قۆستوو تەو.

سۆمەرىيەكان بوون بۇ يەكەمجار دار خورمايان ھىتاۋەتە ئەم
 ولاتە و ھەر ئەوان بوون نووسىنى بزمارىيان داھىتاۋە لەم ولاتەدا. بە
 بۆنەى مەملانىنى ناخۆيىيەۋە ئەكەدىيەكان فرسەتيان ھىتا و دەستيان
 گىرت بەسەر دەسلەلات و دىن و كىتوورەكەشدا ھەمويان ھەر
 كوردبۇنە ھەريەكەۋ دەۋلەتى بۇخۇى راگەيانىدە ، ئەۋانىش بۇ
 ماۋەيەك لە پاش نەمانى پاشاكەيان بەھەمان شىۋەى سۆمەرىيەكان
 كەۋتن و بابلىيەكان جىگايان گىرتنەۋە و لەسەر ھەمان دەستور، كە
 دەستورەكەى سەردەمى نوح پىغەمبەرە، دەستپىكى ژيانى نوئ
 بوۋە، واتا سەرلەنوئ جەژنى نەۋرۆزىش ھەر لە سەردەمى نوحەۋە
 دانراۋە، چۈنكە سەرکەۋتن و پزگاريان بوو لە مردن و توفان و
 نەھامەتى و شەپ و شۆپ و پەزالەت، بە دەرکەۋتنى خۆر و
 سەۋزبوۋنى درەخت و گژوگيا و پەيداۋونى خۇراك و دانەۋىلە، واتا
 خوا پۇژىكى نوئى بۇ پەخساندن و ئەۋ پۇژەيان كىردە جەژنى
 سەرکەۋتن و پۇژى نوئ، بە كوردى نوئ پۇژ، يان پۇژى نوئ، لە
 پاشان بە زمانى ھۆزەكانى تر بوۋەتە نەۋرۆز ھەمان مانا دەگەيەنيت،
 نەۋرۆزىش لەمەۋە ھاتوۋە، چۈنكە وردە وردە پىلەى گەرما
 بەرزبوۋەتەۋە و خۆر زياتر بەدەرکەۋتوۋە و تىنى سەندوۋە و ژيانى
 خەلكى پاراستوۋە و ژيان و گوزەران خۇش بوۋە، بۇيە خۇريان
 پەرسىتوۋە و ئالاكەشيان ھەر خۆر بوۋە، ھەتا گەيشتونەتە
 دامەزراندنى دەۋلەت و دروستكردى قەلاكان، بەتايبەت قەلاى
 كەركوك، ھەر لەم كىتبەدا بەروۋنى باسەم كىردوۋە، كە بىست ويەك
 ئىمپراتۆرىيەت حوكمرانى تىادا كىردوۋە، بىست ويەك پەپەى
 خۇرەكەش گوزارشىت لەۋە دەكات و ئالاكەشيان ھەمان ئالاى
 ئىستايە، بابلىيەكانىش بە ھەمان دەستور و ياسا و ئالا و كىتوورى
 كوردى سۆمەرى. ئەمانىش بۇ ماۋەيەكى دوورودرىژ ھىتايان و بە
 ھەمان شىۋەى ئەكەدىيەكان كەۋتن و ئاشوورىيەكان سەريان ھەلدا،

به لām ئاشوورییه کان پیتم واییت هر له نه وهی ئەکه دییه کان، دیاره
 دینه که یان گۆریوه، که ناوی خواکه یشیانە و هم پاشاکه یشیانە، بۆیه
 به ئاشوورییه کان ناویان دهر کردووه، زۆر زالم و درنده بوون له چاو
 ئەمانی تر، چهنده ها ته پۆلکه یان له که لاهه سهری ئەم گهلانهی ئەم ولاته
 دروست کردووه، به تایبەت کورد، که به کۆمهل کوپ و کچی کوردیان
 سووتاندووه و مەنجەلیقی بۆ کردوون، ئەکه دی و بابلییه کان پیتم
 واییت ململانییان تهنه ها له گهل سۆمه رییه کانداهه بووه، به لām
 ئاشوورییه کان ته وای ولاتی هۆرییه کانی گرتووه ته وه، ههتا به ره و
 ئۆرشه لیمیش چووه و گرتوویه تی و کاولی کردووه، ههروه ها
 خه لکه که ی پاگو یزاهه بۆ بابل، زوولم و زۆری ئاشوور له کارا بووه
 ههتا سه ره هلدانی ئیمپراتۆری مه زنی کوردی مادد به سه رۆکایه تی
 که یخه سه ره و، شای ماده ده کان، له پۆژه هه لاته وه خۆی ریکخستووه ته وه
 و هیرشی بۆ هیناون و ته فروتوونای کردوون، که پایته خته که ی
 ئاشوور له نهینه وا بووه، له دهوری سالی (۷۰۰) ی پ.ز بووه، ئەم
 ئیمپراتۆرییه ته ههتا سه رده می ئەستیایکی کوپی که یخه سه ره و له
 کۆتایی ته مه نی ئەستیاکدا له کاردا بووه، به لām به بۆنه ی نه زانی و
 که لاهه رقه ی ئەستیاکه وه سه ره به خۆیی خۆی له ده ست داوه و
 که وتووه ته ده ست فارسه کان، فارسه کان ههتا سالی (۲۵۰) ی پ.ز
 خاوه نی هیچ شتیکی تایبەت به خۆیان نه بوون. کورد به گردی مال و
 مولکی خۆی پیشکه شکردن، به دهستی خۆیان خۆیان کرده کۆیله ی
 فارس. فارس ههتا ناوه که شی هی خۆیان نییه، فارس واتا پارس، یان
 په هله وی واتا پالاهه وانه کان، ئەوهش به کوردیان گوتووه، با له وهش
 گه رپین ههتا سه رده می ساسانییه کان دیاره به هاوبه شی حوکمی
 ئێرانیان کردووه، چونکه له و ماوه یه دا ململانی نه بووه له نیوان کورد
 و فارسدا، ههتا هاتنی ئەسکه نده ری مه کدۆنی، لیته دا پرسیاریک دیته
 ئاراهه، ئەویش ئەو پرسیاره یه: ئەو میژوووه ی کورد بۆچی وا

شیواوه؟ به تاییهت کاوهی ئاسنگهر و زووحاک و نه ورۆز، ئەمەیان
 چۆن وا تیکەلەو پیکەل بووه و کەس سەری لی دەرناکات، دەتوانم
 بلیم فارس و عەرەب و تورکیش هەتا جاشەکانی ناوخۆش دەستیکی
 بالایان هەبووه لە شیواندنی نه ورۆزدا، هیچ پەيوەندی بە زوحاکەوه
 نییه، وەک لە پێشتەردا باسم کردووه، زوحاک و کاوه و کۆمەلێک
 شتی تر دروستکراون بۆ سەرلێشیواندنی میژوو، کە کەسانیکی بەم
 ناوانەوه نییه، کاوه کۆرشێ هەخامەنشییە و زووحاکیش ئەستیاکە،
 کۆری کە یخەسەرەوه و ئیمپراتۆری ماددە وایان لیکردووه، ئەمانە لە
 ئەفسانە دەچن، بەلام نه ورۆز لە سەردەمی نوحەوه دەستی
 پیکردووه، واتا پزگاریان بووه لە دەست تۆفان و مردن وا ژیانیکی
 سەرلەنوێ دەست پی دەکەنەوه، هەتا ناوی نوحیش هەر لە ژیان و
 ئاخە نوێکەوه هاتووه، بڕوانە نوح نوێ ئاخ، واتا ئەو جیگا و مەئواو
 شوینە پێشوویان نییه، هەرچەندە زۆر دوور نەکەوتوونەتەوه،
 بڕوانە وشە کرمانج چی دەگەیهنیت، کوردمان لە جی، واتا لە جیی
 خۆیان مانەوه، کورمانج، کرمانج، کورد مانجی، واتا کورد لە ئاخ و
 جیگا و مەئواي خۆیان مانەوه، بەلام هەموو شتیکی نوێ بووهوه،
 ژیانەکەشیان ژیانیکی سەرلەنووییە لەوهوه هاتووه، بۆیە هەموو
 سالیکی لەوکاتەدا ئاهەنگیان گیراوه، رێک دەکەویتە (٢١) ی مانگی
 سێ-وه، کە دەکاتە سەری سالی کوردی، ئیتر بەهەرە و ئاووهەوا
 خۆش دەبێت و سەرماو سۆلە نامینیت، چونکە ئاویش
 لەدەریاچەکاندا نەماوه وکو جارێ ئیتر هەورو تەمومژ کەمبۆتەوهو
 تیشکی خۆربەدەر کەوتەوهو خەلکی بوژاوانەتەوهو وردە وردە
 مرقەکان جولەیان تیکەوتوووه ولەگەلێشیدا هۆش وپیریان
 بەکارهیناوهو پێشکەوتون بەلام سەردەم سەردەمی بەفرو بەستەلەک
 بووه، بەلام لەپێشاندا ئاستەنگ لەکوێبووه لەویدا بووه
 هەموودەریاچەکان ساپیژ نەبوون تیشکی خۆربەدەر نەدەکەوت ژیان

ئەستەمبوو لە پاش تۆفانەكە يان لافاوەكە ژيان دەستی
 پێکردوو نەهامەتیهكان كۆتایی دیت و پزگاریان دەبیت ، ئیتر ئەمە
 دەبیتە كلتوور و یاسا و جەژن و بۆنە و نەریتی باو و باپیرانمان ،
 بۆیە پیرەمێردی نەمر گوتوو یەتی: (ئەم پۆژی سالی تازە یە
 نەورۆزە هاتەو، جیژنیکی كۆنی كوردە بەخۆشی و بە هاتەو)،
 كە بە دەنگە خۆشەكە ی مامۆستا حەسەن زیرەکی نەمر و مامۆستای
 شاعیر و مەقام بیژ حەمەسالح دیلان خۆیندراو و پیموابییت
 ئاوازهكەشی هی بەرپیز مامۆستا حەمەسالح-، كە بوو هە
 مارشیکی نەتەو هی دیاری كورد، واتا ژيانیکی پاك و پڕ خێر و
 بەرەكەت و سەرلەنوێ.

خوینەری بەرپیز با ئەو هەش بزانی، لە پیش لافاوەكە شدا
 لایەنگرانی نوح و خەلكی تر هەر لە شەپدا بوون، بپروانە فیلم و
 دراماكان كە پۆژانە لە میدیاكاندا نمایشی دەكەن، باسی ئەو
 شەپانەش دەكەن، واتا لە شەپوشۆپیش پزگاریان بوو، ئەو
 شوینە ی كە كەشتیەكە ی لی گیرساو هتەو، ئیستاش هەر ماو و
 ناو هكەشی كوردییە، ئەگەر بپرسیت چۆن گەیشتوونەتە ئەوئ،
 نەتەو هی عەرب، بەتایبەتی دەلێن ئاوەكە هەلیگرتوون و
 سووپا و نەتەو، باشە با بلێن وایە، خۆ ئاوەكە بەرەو خوار چوو،
 بەرەو ژوور نەهاتوو، نەتەو هی عەرب لە نەو هی كۆرە گەورە ی
 نوحن، واتا سام، ئەم گەلانی ش لە پاش هەزارە ها سال سەریانە لداو
 و پەیدا بوون، هەر لە هەمان نەتەو هی نوح پەیدا بوون و
 جیا بوونەتەو. بپروانە میژووی مرقوف لە پیش (٥،١٣) ملیار سالەو
 هەتاكو ئەمڕۆ، دەلێت هەموو مرقوفەكان لە پۆژەلاتی ئاسیاو، یان
 خۆرەلاتی تورکیاو، واتا كوردستان، ئەوكاتە تورك لیرا نەبوو.
 نووسەر بە زمانی ئەمڕۆ قسە دەكات، یان لەسەر جوگرافیای ئەمڕۆ
 ئەو ناوێشانە ی داو و دەلێت: بەرەو خوار هاتوون، گەیشتوونەتە

ئوستوراليا و ئوروپا. (بروانه: مېژووی مروڤ، نووسینی: یوڤال نوح هه راری، ۷۱ - ۲۰). که واته ئه مه ئه وه ده سه لمینیت مروڤایه تی نه وه ی نوحن، یان زود زوودرا له گلگامشدا ده لئ ماوه نه مردوه چۆن باسی خدری زنده ده که نه له ئاقیستاشدا ده لئ ناوی جه مشیده و له کوردستانه وه بلاقه یان لیکردوه له پاش لافاوه که وه. (له دواتردا به پروونی باسم کردوه). بروانه ئیبراهیم پیغه مبه ر چۆن له مامی نه مروود وه که ئه لئ به لام هیچ کاتی برازای نه بووه له سه ره وه ئاماژه م پیکردوه جیا بووه وه و به ره وخوار پویشت تا گه یشته میسر و ده وروبهری، که بوونه ته هه زاره ها هۆز و تیره و گه راونه ته وه ژیر ده سه لاتی کورد و بوونه ته به شیک له م کلتووره ی گه لی کورد. مه به ستم له نه وه ی سامی کوپی نوحه، له هه موو پرویه که وه ناوچه که زۆر ئارام بووه و به رفراوان بووه و گه شه یه کی باشی به خویه وه بینیه، چهنده ها هۆز و تیره و هه تا پاشاشی لی جیا بووه ته وه و دین و مه زه به یشی لی جیا بووه ته وه، ئه م نه ریته به رده وام بووه هه تا هاتنی ئه سکه نده ری مه کدونی، پاشانیش ئیسلام ئه وه نده ی تر کلتوور و مېژووی کوردیان شیواندوه، به کورتیه که ی هه موو گه لان ده ستیان هه یه له شیواندن مېژووی گه لی کورد دا، به لام یه که له دوا ی یه که هه ری که یان له کات و سه رده می خویدا، ئه گینا خاوه نی یه که می ئه م ناوچه یه کورده، که سه رده می نه مروود پاشا بووه و به سه رده می ئۆرک ناسرابوو، واتا ئۆرییه کان، یان خۆرییه کان که خۆریان په رستوه، پایته خته که شی یه که مجار پروها بووه له پوژئاوای کوردستان، له پاشان دابه زین بو قه لای کارکۆک، یان که رکۆک، بۆیه ئالا که شیان خۆر بووه و ئیبراهیم پیغه مبه ریش له سه ر گوپینی دینه که شه پی بووه له گه ل نه مرودا، چونکه ویستویه تی له خۆر په رستییه وه بیکات به بتپه رستی تۆبروانه هه زره تی ابراهیم هه ر دینی هۆریکانه بر دوویه تی بو ئۆر شه لیم

شایه تی لۆژیک ئەو هی ناوی ئۆرشه لیمه پهرستگا که یان هه تا
 سه ره ه لدانى ئیسلامیش هه ر ئەو یی پیرۆز بووه بۆیه ئیسلام پیتی
 ده لیت قودس و اتا پیرۆز به لئى له پيشدا هۆریکان و اتا سه رده مى
 نه مروود شا حوکمی حه وت ده ولته تی کردوو و هه موو جیهان هه ر
 حه وت ده ولته بوون و ئەمڕۆ به لگه ش زۆره، به لگه ی حاشاهه لنه گر
 کورپیکى خالۆزام که ناوی ئەیوب ره شید که ریمه، ماوه یه کی زۆر له
 به ریتانیا بوو، وتی: من کارم ده کرد له لای پیاویکی به ریتانى، هه ر
 بانگی ده کردم، هۆی زه رده شتی، گوتم: بۆچی وام پیده لیت؟ گوئی:
 ئیوه زه رده شتین له بنه په تدا، گوئی: من نه مده زانی ئەو فیزی کردم
 من کیم له بنه چه دا، به لئى گوئی کورد دینی زه رده شتی بووه له کوندا،
 پیاوه که ناوی ده یقد ویلسن بوو، زۆر خانه دان و ده ولته مند بوو،
 خوینده وار بوو، چه نده ها کتیبی میژووی هه بوو، پیاویکی هه تا
 بلیت رۆشنبیر بوو، ته مه نی ئەو کتیبانه له لای ئەمان خۆی داوه له
 نزیکه ی دووسه د سال، به لام نازانم میژووی چاپ و نووسینى بۆ
 که ی ده گه ریته وه، ده کریت هه ر زۆر کۆن بن، هه موویان ده رباره ی
 میژووی کورد و کوردستان بووه، پرسیارى لی کردم گوئی: تۆ
 کوردی و په نا هه نده ی؟ گوتم: به لئى، په نا هه نده م. گوئی: به داخه وه
 ده بووایه ئیمه په نا هه نده ی ئیوه بووینایه، چونکه ئیمه و هه موو
 مرۆقایه تی نه وه ی کوردین، ئەو کتیبانه ش هه موو به لگه ن، گوئی:
 زۆر لئی پارامه وه کتیبیکم بداتى، نه یدامى، گوئی: له هه موو
 سه روه ت و سامانم به نرخترن، بمبووره، هه رچیت ده ویت بیبه، به لام
 داواى ئەوانه مه که، ئەو کتیبانه له باوکمه وه بۆم به جیماوه، وه سیتی
 بۆ کردووم له ناویان نه به م، باوکم (٩٦) سال ته مه نی کردوو و ئەو
 کتیبانه ی هه لگرتوو، ئەوا خۆیشم ته مه نم (٨٥) ساله ئەم کتیبانه م
 هه لگرتوو. گوتوویه تی باسى سه رده مى نوح ده کات، که کورد بووه،
 به لام چی بکه م له ئەمڕۆ خه لکی غروورن و پێ له حه ق نانین، برّوانه

فهیسبووک و میژووهکان و شوینه‌وارهکان، گومانی ناویتی له پاش
 نه‌مانی نه‌مروود، که کورپه‌زای نوحه، باوکی نوحیش ناوی لامه‌خه، له
 دوتردا به‌دریژیی باسم کردووه، ئەم ناوچه‌یه زۆر گۆرانکاری
 به‌سهردا هاتووه و ده‌یان زله‌یزی تر دروست بوون و ده‌سه‌لاتی
 ناوچه‌که‌یان گرتووته ده‌ست و میژووی ناوچه‌که‌یان شیواندوووه، بۆ
 نموونه ئاشوورییه‌کان و ئەکه‌دییه‌کان و بابلییه‌کان و ده‌یانی تر هه‌تا
 هاتنی ئەسکه‌نده‌ر به‌شی زۆری ئاسیای داگیرکرد و هه‌موو گهلانی
 ناوچه‌که‌ بوونه‌ته ژێرده‌سته‌ی ئەسکه‌نده‌ر، به‌لام کورد به‌ناو‌یت‌ره‌وه
 حکوم رانبونه‌ گه‌وره‌تیرین گهل له‌ناوچه‌که‌دا کوردبووه نه‌ته‌وه‌کانی تر
 له‌ناو‌کورد‌دا توانه‌ته‌وه‌ له‌وانه‌یه‌ له‌وسه‌رده‌مه‌دا وه‌کو ده‌سه‌لات فارس
 ده‌سه‌لات به‌ده‌ست بووبیتن به‌لام هیچی پینه‌کراوه به‌رانبه‌ر به‌کورد
 چونکه‌ ، خاک و ئاو و گه‌له‌که‌ش هه‌ره‌ زۆری کورد بوون، به
 لاوازبوونی فارس و مردنی ئەسکه‌نده‌ر کوردی ماد سه‌ریان
 هه‌ل‌داوه‌ته‌وه‌ و بوونه‌ته‌ دوو به‌ش، مادی گه‌وره‌ و مادی بچووک،
 مادی بچووک به‌ سه‌رۆکایه‌تی ئاترۆپاتیان، که ژه‌نه‌رالیکی
 سوپای مادد بووه‌ و زۆر خۆشه‌ویست بووه‌ له‌ناو کوردا، بۆیه
 بووه‌ته‌ پاشای ئاترۆپاتیان، واتا ئازهر‌بایجان، بناغه‌ی ناوه‌که‌ له
 ئاگرپاریزه‌وه‌ هاتووه‌، که ناوی پاشاکه‌ش بووه‌، واتا ناویکی دینی
 ئەو سه‌رده‌مه‌ بووه‌. ئەم ئازهر‌بایجانه‌ی ئیستا که ده‌لێن تورکه‌ له
 بنه‌چه‌دا کوردن، تورک شوینی ناوه‌راستی کافکازه‌، یان قه‌فکازه‌، له
 ناوه‌راستی ولاتی چین‌دایه‌، تورک ئەم ناوه‌شی له‌م ولاته
 به‌ده‌سته‌یناوه‌ له‌ دواتر‌دا به‌ دریژیی باسم کردووه‌، ئەگه‌ر به‌جوانی
 بر‌وانیته‌ میژوو و دابونه‌ریته‌کان، شوینه‌واره‌کان کلتوری ئەم
 گهلانه‌ی چوارده‌ورمان کۆپی هۆرییه‌کانن به‌ دین و سیاسه‌ت و
 هه‌موو داهینانیکیانه‌وه‌. له‌و سه‌رده‌مه‌دا هۆرییه‌کان گوتوویانه
 ئەم خۆره‌ پر‌نوره‌ خوایه‌، ده‌مانپاریزیت، ژیانمان پێ ده‌به‌خشیت،

له هه موو پروویه که وه دونیا پر نور و شهوق دهکات، ئه وه تا ئیستاش دینی ئیسلام که دوایه مین دینه، ده لیت: خودا نوره. هۆرییه کان هه هورامیه کان، واتا خۆرییه کان، یان خۆرییه رسه کان، که زۆر پیشتی هه موو دینه کان بوون، بینگومان ئهم بیروباهه پره ده که پیتته وه بۆ سهرده می چاخى بهسته لهک، که ورده ورده خۆر به ده رکهوت و سه ر زهوی بووژاوه ته وه و بهروبووم په ره ی سهنده وه و مرۆف ئاهیکى به بهردا هاتووه ته وه، ناوچه کهش له هه موو پروویه که وه که شه ی کردووه و پیشکه وتووه و چهنده ها قوناغی برپوه، ههروه ها بیروباهه پى نوئ هاتووه ته ئاراوه، تا که یشتووه ته قوناغیکى باش، به تایبته له پاش میترا ییه کان، واتا سهرده می ئارییه کان، په یدابوونی زهردهشت و زهردهشتیه کان، واتا په پره وکارانی ئاینی زهردهشتی: زهردهشت زۆر گۆرپانکاری به سه ر ناوچه که دا هیناوه له هه موو پروویه که وه، ئهم لیژدها که یشتووه ته ئه و برپویه ده لیت: (دوو خودا هه یه، خودای خیر و خودای شه پ، ئه وه تا ئیستاش به هه مان شیوه شه یتان خودای شه پره و خودای تاک و ته نیاش هه یه. زهردهشت به بناغه دانه ری دۆزینه وه ی خودای یه کتا ده ژمیردریت، له و بیروباهه پانه ی میژوو ده ژمیردریت که پیشکه وتنیکى باشی به خۆوه بینیبیت، له و سهرده مه دا، که له لایه ن که سایه تییه کی به په گه ز کوردی به ناوی زهردهشت کوپی پورشاسپ) سه ری هه لدا، هه ر به ناوی ئه ویشه وه ناونا (زهردهشتی) خودی ناوی (زهردهشت) یش له زاراوه یه کی په هله ویی به شیوه ی (زهردهشت) هاتووه، به مانای (ئه ستیره یه کی پووناک و دره وشاوه و جوان)، دواتر زاراوه که وه ک ناوی چهن دین ها ولاتی ئاسایی له قوناغی میژووی کوندا به کاره یئرا، که یه کیک له وان (زهردهشت) ی کوپی پورشاسپ بوو، ئهم بیروباهه پره سه ره تا له ناوچه یه کی دیاریکراوی ئازهر بايجان، یان ئاتروپاتیان سه ری هه لدا، زۆری نه خایاند به سه رتاسه ری

کوردستاندا و دواتر به زۆربهی جیهاندا بلابوووه، تهنا ته له چه ند
 ناوچهیهکی جیهاندا وهک ئاینیکی ئاسمانی گهرهش ناسرا، ئه مه و
 ئه م ئاینه وهک بیروباهه پێکی میژوویی له ناوی ئه و که سایه تییه وه
 سه ری هه لدا، که بانگه شه ی بۆ په یامه که کرد، ئه ویش (سیتما
 زه رده شت) بوو، له مه وه سه رجه می ئه وانه ی بوونه هه لگری
 بیروباهه پی ئه م په یامبه ره، ناوی زه رده شتیان لێنرا، واته
 زه رده شتییه کان که سایه تی (زه رده شت)، که ناوی ته وای سیتما
 کوپی پورشاسپ بوو، دایکی ناوی دۆغدا (سالی ٦٦٠ پ.ز). له دایک
 بووه، پیمواییت زۆر له م میژووه زووتریش بووبییت، چونکه
 میژوونووسان هه ریه ک به جوړیک باسی ده که ن، من بۆم ده رکه وت
 ئه و زۆر له پێش که یخه سه ره ودا بووه، که یخه سه ره و له سالی
 (٧٠٠ ی. پ.ز ده سه لاتی ئاشووری رووخاندووه. زه رده شت له
 ئازهربایجان له خیزانیکی ئاسایی له نزیک ده ریایچه ی ورمی، واته
 شاری میتراپیه کان، یان وه رییه کان له هه ریمی مادد له دایک بووه،
 دیاره ئه و سه رده مه ئازهربایجان کوردستان بووه، ئه مه ئه وه
 ده سه لمینییت که مامۆستا هه ژار موکریانانی ده لیت: به ئازهرییه کانم
 گوتووه ئیوه ش کوردن، بره وانه هونه ریان که چه نده له کورده وه
 نزیکه، (بۆ زانیاری زیاتر بره وانه: مرۆف و ئاینه کان، میشیل مالرب،
 ئه م پیاوه پشته ی به تاته قورینه کان به ستوووه شوینه واره کان و
 زۆر گه رانی مه یدانیشی کردووه (١٩٩٠). ئه گه ر لێی بره وانییت
 تیده گه یت تۆ کییت.

(زه رده شت) بۆ ماوه ی ده سالییک به ته نها له ده رو ده شتدا
 ژیاوه، له ته مه نی سی سالییدا ده ستی به خودا په رستی کرد و
 له لایه ن خه لکه که یه وه دژایه تییان کرد، به تایبه ت ئه و شوینه ی که
 تیایدا ده ژیا، واته ئازهربایجان، یان ئاتروپاتیان، له پاشان سه ری
 خۆی هه لده گریت و روو ده کاته هه ریمی (باختر)، گوشتاسپی

فەرمانرەواي ھەرىمەكە پشتگىرى دەكات و بىروبאוھ پەكەي
 لىۋەردەگىرن و بلاۋى دەكاتەۋە، لىرەدا پرسىيارىك سەرھەلدەدات،
 مەقامىك داھىنراۋە بە ناۋى گۆشت، ديارە بە گۆشتاسپدا
 گوتراۋە، ھەر لەۋىش خىزان پىكەۋە دەنىت، ناۋى خىزانىشى (ھۆي)
 دەبىت، ئەگەر بىروانىت ئىستاش لە دراما كۆرىيەكاندا زۆر ناۋى
 خاتوو ھۆي-ت بەر گۆي دەكەۋىت، زەردەشت شەش مندالىشى لى
 دەبىت، سى كچ و سى كور بە ناۋەكانى: (دىست واستر، ئوروتتنر،
 ھۆر چىترا)، بىروانە ئەم ناۋە دىنيە، ھۆر واتا خۆر، ناۋى شارى
 خوراسانىش ھەمان ناۋى پىرۋى ھۆر، يان خۆر، ۋە سى
 كچەكەش: (فرنى، تەھرىتى، پئوروچىستا) ئەم ناۋانەش خۇريان
 تىايە، لە پاش (٤٧) سالى پەيامبەرايەتى، لە تەمەنى (٧٧) سالىدا و لە
 سالى (٥٨٣ پ.ز) لە شەرىكدا بە دەستى توركە بىپەرستەكان
 شەھىد دەكرىن، لىرەدا پرسىيارىك سەر ھەلدەدات، زۆر لە
 مېژوونوسان دەلەين لە سالى (٧٥٠) زايىنى تورك بە دەسىسەي
 پاشايەكى كورد ھاتوونەتە ئازەربايجان، لە زۆر شوينى تردا دەلەين
 زەردەشت لە سالى (٦٦٠) پ.ز ھاتوونەتە ژيان، ئايا دەكرىت تورك
 پىش ئەۋەي بىستە كوردستان، ھەر ھىرشىيان ھىتابىستە سەر
 كوردستان؟ بىگومان تورك ھەر شەپانگىز بوون، بەبۆنەي
 شەپانگىزىيانەۋە مەغۇلەكان دوورىانخستوونەتەۋە بۆ پۆژھەلاتى
 ناۋەراستى ئاسيا، لە كىتەي پۆستەمى زالدا باسى شەپى توران و
 ئىران دەكات تەنەت زۆر لە مېژوونوسان دەلەين زەردەشت لەبەر
 ئاگردا و لە كاتى نوپۇدا كوژراۋە بە دەستى تورك، ئەمە بۆ خۆي
 سەلمىنراۋە و بەلگەيە زەردەشت كورد بوۋە، مادام تورك
 كوشتوۋىەتى، بەلەن كىتەي پىرۋ (ئافىستا)، كىتەي پىرۋى ئاينى
 زەردەشتى (ئافىستا)يە، زمانى خودى پەيامبەرەكەيە، واتا زمانى
 ماكىنى مىدياكانە، واتا ماددەكان، كە سەرچەم بنەما و بىروباوھ و

رېښمايپه کانی (زهرده شت) ی له خوگر تووه، به واتایه کی تر
 (ثاقیستا) سه رچاوه ی بیروباوه ری ئاینه که یه و وهک کتیبیک ی
 پیروزی ئاسمانی لای په پره وانی ناسرا، ئه مه و بیروباوه ری ئه م
 ئاینه له سه ر دوو بنه مای به هیژ بنیاتنرا، که یه که میان:
 (ئاهورامه زدایه) به مانای (خودای چاکه). دووه میان: (ئه هریمه ن) به
 واتای (خودای شه ر)، ئه م ئاینه ئیستاش له هیندستاندا په پره و
 ده کریت، به تایبته له لای سیخه کان، زور له سه رچاوه کان ده لئین؛
 سیخه کان کوردن و له کوردستانه وه کوچیان کرد بو ئه وئ، له شکری
 ئیسلام راویناون، به تایبته موغه کانی زهرده شت دینی زهرده شتی
 به ته وای یاساغ بوو له لایه ن ئیسلامه وه، ثاقیستایان سووتاند و
 له ناویان برد، له پیشیشدا ئه سکه نده ری مه کدونی ئه ویش به هه مان
 شیوه ی ئیسلام له ناوی برد و زوریشی لی برد بو یونان، ئه وه ی
 به که لکی ئه وان هات، دینه که به ته واهه تی قه دهغه کرا، بویه
 موغه کانی زهرده شت ناچار بوون به شیوه ی خال، یان نه قشبه ندی
 له سه ر جهسته یان بینووسنه وه تاوه کو له بیر نه چیته وه، له ژیر
 جله کانیانه وه ده یانشارده وه بو ئه وه ی که س نه یبینیت، هه ر بویه
 ئه و گرووپه ناویان ده رکرد به نه قشبه ندی، ئه و نه قشانه ش به شه
 هه ره مه زنه که ی ثاقیستا بوو، که گاتاكانه، له پاشانیش دینی
 زهرده شتی له هیندستانه وه گه رایه وه له دئی سنجانه وه که
 کوچیان کرد بو هیندستان له ویدا جیگایان کردنه وه و نیشته جی
 بوون، له پاشان کورده کان، یان زهرده شتییه کان ئه م سرووده یان
 داهینا له خو شه ویستی خه لکی سنجان. (سنجانه و سنجانه،
 سنجانه که م لول، هه ر به مندالی ئازیزم قه ولم دا به تو...) ئیستاش
 ماوه، گرووی کامگار ه کان نوییان کردووه ته وه، پیمو ابیت ئه و دئی
 و پاریزگای ره فس سنجانی ئیستای ئیران په یوه نندیان به یه که وه
 هه بیت، بو نمونه کاریگه ری دینی، چه ندین ناویش هه یه له کوردا به

ناوی سنجان، به تاييهت ناوی ئافرته، وهكو گوتمان له سنجانهوه
 گه پانهوه بو هه ورامان، كه شوینی سه ره له دانی دینه كه یه و
 له دایكبوونی زه رده شتی مه زنه، كه خاوه نی بیرو باوه په كه یه. (بو
 زانیاری زیاتر بپروانه: ژوانی یه سنا، به شی یهك، ل ۳۷). بو نمونه
 بپروانه كلتووری ولاتانی هیندستان و سهیری جلوه بهرگیان بکه،
 دابونه ریتیان و ناو و زمانیشیان زور له كلتووری كوردهوه نزیکه.
 (بو زانیاری بپروانه: ئاقیستا، ژوانی یه سنا، به شی دوو).

من مه به ستم زیاتر میوزیک و ئاوازه، میوزیک و ئاوازیان
 له كوردهوه نزیکه، ئه وه هیچ هیند خوی به شیکه له گه لی
 هیندو ئه وروپی، واتا گه لی ئاری، یان ئاگر په رست. ئیستا و پیشتریش
 به کتیان دهگوت ئاگر په رست، به زه رده شتیان دهگوت. ئایا زه رده شتی
 له هه مووی كووتر نییه؟ ئه وه تا مشیل مالرب ده لیت: هوزیک له
 هوزه کانی یه هود دیار نه ماون، له قور ئانیشتا باسیان دهکات، ده لیت
 خودا کردوونی به مشک و مهیموون و بهراز، ئه و باسه ئه و دهیکات
 ده لیت: قه ومیک هه ن نیشته جیی سه ر ده ریای خه زه رن و نزیکه
 سنووری ناوچه کانی ئه فغانستان و پاکستان، پیان ده لین
 (په شتونه کان، به و پییه ی ئه و باسیان دهکات، ئه مانه کوردن، ده لیت
 گه نه کانیان کاتیک بالغ ده بن، ئاهه نگیان بو ده گیرن و پشتینیان
 له پشت ده به ستن، بیگومان پشتوینه سی گریکه یه، مه به ست له سی
 وته جوانه که ی زه رده شته، كه ده لیت: بیرى چاك، گوشتارى چاك،
 كردارى چاك، ئه مه زور باوه له دینی زه رده شتی و نه ریتی
 كورده واریدا و زور له دینی ئیزدییه وه نزیکن، ده لیت ئه و
 دابونه ریتیه ی ئه و باسی دهکات، دابونه ریتی كورده و دینه كه شیان
 زه رده شتییه، له ته وراتیشتا باسیان دهکات، په شتونه کان نه وه ی
 یه کیک له كوپه کانی یه عقوبن، كه بوونه هوزیکی گه وره و
 به بونه ی شه پو شوپه وه له دواى پوو خانی به نی ئیسرائیل ئه م

هۆزه خۆيان ونگرد، به لگهش بۆكورد بوونيان
 (ئىستا مامۇستاي به پىز، موهندىس بازيان موحه مەد زياتر له
 بىست سالا له نهرويجه، كه زاواي خۆمه، هاوژيني مامۇستا
 تاڤكه خاني كچه)، له كاتيكا به نده باسي ميژووي كورد و گه لاند بۆ
 ده كرد، به تاييه ت ميژووي پهشتونه كان، كه ههتا ئىستايش په پرهوي
 ديني زهردهشت دهكەن، گوتي: راست دهكەيت مامه عومەر، كورپكي
 هاوپيم ههيه له پهشتونه كانه و بهيه كه وه به كوردى قسه دهكەين و
 كوردببەكي جوان و پاك قسه دهكات، كه زۆر جوان له يه كتر
 تيدهگەين، كه چي پيني ده ليم تو چ نه ته وه يه كيت؟ ده لیت: وه لا نازانم،
 كورديش قسه دهكات، بهس ده زانیت پهشتونه، ئەمه به لگهيه بۆ
 كوردبووني بهني ئيسرائيل و پهشتونه كان، هەر ئەم قه ومهش بوون
 چوون يارمه تي داود پيغه مبهريان دا له كاتي بنياتناني ئورشه ليمدا،
 هەر له پاداشتي ئەو يارمه تيبه دا پاشا داودي پيغه مبهري يهود كابول
 و دهوروبهري پيغه خشين. (بۆ زانياري زياتر، برپوانه: مروڤ و
 ئاينه كان، چۆن باسي ئەم بيروباوه ره دهكات)، واتا زهردهشت و ديني
 بهني ئيسرائيل له يه كه وه نزيكن، واتا بنه ماي هه موو ئاينه كان
 زهردهشته و سه رچاوه يان هه مان بيروباوه ره، له مه وه سه رجه م
 په پره واني ئەم بيروباوه ره باوه پريان به هه ردوو هيزي سروشتي
 (چاكه و خراپه) هه بووه و هه يه، (زهردهشت) يش له سه ر ئەو (دوو)
 بنه مايه بانگه شه ي بۆ بيروباوه ره كه ي ده كرد، (ئافىستا) يش به ماناي
 (بنه ما و بنياتنان) ديت، هه روه ها دالده دان و ته نانه ت به ماناي
 (فېربووني زانين) يش هاتووه. ئىستاش هه ر له سه ر ئەو دوو بنه مايه
 ده پوات، خودا و شه يتانه له ته ورات و زه بووريشدا ناوي شه يتان
 ناهينيت، زه بوور به گوته ي ميژوونووسان به شيكه له گاتاكان.
 بيگومان دونيا خۆي پيكه اتووه له دوو بهش: له خيّر و له شه ر، هه تا
 كۆتايي هه ر وا ده پوات، ئىستا دينه كاني تر په خنه له وه ده گرن گوايه

زەردەشت دوو خودای پەرستووه، من پرسىارىک دەکەم، ئەى شەیتان چىيە دژايەتى خودا دەکات؟ هەتا کۆتايى مرۆڤايەتى دەمىنیتەوه، ئايا ئەگەر زەردەشت پالەوانى شەرى بکوشتايە، خراپەکارىيەکانى دواى ئەوى بکردايەتە ملى کى؟ باشە ئەگەر ئىسلام شەیتانى بکوشتايە، ئەم پىاوکوژى و تالانکاریيانەى پاش شەیتان بیکردايەتە ملى کى؟ بىگومان هەروا دەروا بەرپووه. ئافىستا ئەو کتیبەى لە ماوهى چل و حەوت سالى پەيامبەرىتى (زەردەشت) دا تەواوکرا، من نامەويت زۆر لەسەرى بپۆم.

خوينەرى بەرپىز، لە وانەيە بلیت ئەم بگرە و بەردەيه چ پەيوەندیيەكى بە مەقاماتەوه هەيه؟ بىگومان هەموو مەقام و سروود و موناجاتەکان لەو سەردەمەدا داهيتراون و خزمەتى دینەکە و ولاتى پى کراوه، لە هەمانکاتدا بۆ سەلماندنى دىرىنى گەلى کورده، کە خاوهنى زۆر داهيتانە، موزیک و مەقامیش لە ھۆریيەکانەوه لە زەردەشتەوه ھاتووه، من لە خۆرا ناچمە سەر بابەتیک، دەبیت بەلگەت ھەبیت، ئەمانەش بەلگەن بۆ سەلماندنیان لە سەردەمى خۆیدا، بۆیە دەبیت بەدواى سەرچاوەدا بگەریت هەتا دەتوانیت: تەنها مەبەستم لە سروودەکانى گاتايە، کە سەرچاوەى مەقامە کوردییەکانە، گاتا واتا بانگەوان، یان بانگکردن بە ئاوازەوه، یان خويندەوه بە ئاوازەوه، ئەمە سەرچاوەى ئاواز و مەقامەکانە، ئەویش لە بەشى یەسنایە، یەسنا گەرەتەرىن بەشیانە، لە حەفتاودوو بەند پیکھاتووه، لەم بەشەشدا گاتا، کە سروودە ئاینییەکانى لەخۆگرتووه، لە پینچ بەش پیکھاتووه؟ منیش ھەر بۆ ئەمە دەگەریم بيسەلمینم کە ئەم مەقام و سروودانە کورد دایناون و مولکى کوردن، سەدەھا سەرچاوە دووپاتیان کردووتەوه تەنانت (پینغەمبەر داودیش)، کە پاشای نەوى ئیسرائیل بووه، ئەویش بەھەمان شیۆه (زەردەشت) نوێژ و نزاکانى بە

سرود و میوزیکی قیسارهوه خویندووه، له دواتردا باسی قیسارهه کردووه.

بهو شیوهیه بۆ خودای گهوره و تاوهکو کاهینهکانی زهمانی (موسا پیغه مبه ریش) به ههمان میوزیک و سروددهوه نزا و نوژیان کردووه، چونکه ههمان پيچکهي (پیغه مبه ر ئیبراهیم)ه، که خه لکی میزۆپۆتامیایه، یان بهینی دوو ئاو، واتا دیجله و فورات (به مانای فره هات) ده گه یه نیت، له وانه یه بلین چۆن ده زانیت خه لکی میزۆپۆتامیایه؟ برپوانه ته ورات، کاتی که یه عقوب ژن ده هی نیت، ئیسحاق باوکی که کوپی دووه می ئیبراهیمه، ئیسحاق به یه عقوب ده لیت: قبول ناکه م ژن له م قه ومانه به نیت، برپوره وه بۆ خاکی باووباپیران له لای خالۆ و مامه کانت ژن بهینه. له لایه کی تره وه یه عقوب بۆ مه سه له ی پیغه مبه رایه تییه که ش فیلی له عیسوی برای کرد له گه ل دایکیدا تۆزیکیش له عیسوی براگه وره که ی ترساوه، بۆیه راکرد بۆ لای مام و خاله کانی، ئه وه بوو خالۆی ویستی فیلی لی بکات کاتی یه عقوب داوای هه قه که ی خۆی لیکرد، خالۆی ملی نه دا، گوتی: با ئه مسال مه ر و بزنه کان هه رچی ره ش و سپییان هینا هه مووی بۆ تو، یه عقوبیش هه موو به ران و خرته کانی که باز بوون، جیای کردنه وه و کردنییه لای مه ر و بزنه کان، ئه و ساله هه مووی بازیان هینا، فیلیکی وایشی له عیسوی برای کرد له گه ل دایکیدا، بۆ به ده سته یانی پیغه مبه رایه تییه که، دنیا هه ر فرتوفیل بووه. (بۆ زانیاری زیاتر برپوانه: ته ورات). له پاش ته واکردنی شه رتی شوانی بۆ ماوه ی چل و پینج سال مایه وه له میزۆپۆتامیا، ئه وجا به مال و سه روه تیکی زۆره وه گه رایه وه و بوو به پیغه مبه ری به نی ئیسرائیل، ئه وه بوو یه عقوب چوارده سال شوانی کرد بۆ خالۆی، هه ردوو که که ی خواست، هه رییه که ی به هوت سال، چونکه ئه و له مامه له له سه ر که به بچووه که بوو، ئه و که به بچکۆله که ی خۆش ده ویست، بۆیه هوت

سالى تر شوانى كرد تا كچه بچووكه كەشى بهيئيت، له بهرئوه خالۆى
گوتى: له لاي ئيمه باو و نهريت نيه ههتا كچى گه وره وهستايت،
كچى بچووك نادهينه شوو، ئه و نهريتهش له كوردا ههتا ئيستاش
باوه، مه به ستم له م به سه رهاتانه كوڻى و داهيتانى كورد و نه ته وهى
كورده، له دواتردا به پووڻى باسم كردوو.

بنه چهى ئيبراهيم پيغه مبه ر له پوو هاوه هاتوو، به لام خو ئيستا
بلى بهنى ئيسرائيل كورده، له وانه يه بتكوژن، ئه گهر قسهى خدا بيت،
ئه وا گومانى تيا نيه، ئه گهر خويان نووسيبييتيان، ئه وه خويان
نووسيويانه له قورئان و تهورات و زه بوريشدا هاتوو، گوناھى
كهسى تيا نيه، ئه گهر خويته ر به جوانى هه ليه سه نكيئيت، هه موو
كتي به ئاينيه كانى ئه و سه رده مه هه مان په يره و پرؤگرامى
به پيوه بردنى ئه و سه رده مه و ئه و ولاتانه بوون. بپروانه ئه وهى
باوه رى پى بووه له گه ليذا بووه، ئه وه شى باوه رى پى نه بووه به
زه برى كوته ك ملكه چ كراوه، وه كو ئه مپو، ئه وه تا مارك دى ميرؤپ
له كتي بي ميژووى خو ره ه لاتي نزيكى كوڻدا له ده ور به رى (۳۰۰-
۳۲۳) پ. ز ئه و راستيهى سه لماندوو، كه ده لييت سو مه ريه كان و
هو رييه كان و گو تيه كان له هه موو پوو يه كه وه ئه وان خاوه نى
ده سه لات و ده ستوور و داهيتان بوون و ده سه لاتيان به سه ر
جوگرافيايه كى فراواندا هه بووه، ئه وان خاوه نى نووسين و
سه رژميرى و باج و ده رامه تيكي زور بوون، ئه و تاته قورپانه كه
دو زراونه ته وه، هه مووى به زمانى سو مه رى و هو رييه وه يه، ئه وان
هه مووى به لگه ن له سه ر دي رينى قه ومى كورد، من نامه وي ت زور
قسهى له سه ر بكه م، خويته رى به ريز تو خوت بپروانه كتي بي ناوبراو
(ل ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷)، باسى شكسته كانى پاشاكانى ئه كه د و
بابلييه كان و ئاشورييه كانيش ده كات به به لگه وه، كه چو ن شكاون و
ناچار بوون ري كه وتن بكه ن و ژنيان بده نى، مه به ست له هو رييه كان،

سۆمەرىيەكان و له گۆتییەكانیشە، ھەروەھا باسی ئەو سروودانەش دەكات لەو سەردەمەدا كە بە پاشاكان، بە خواوەندەكاندا گوتراون، ئەوەش دەلیت كە لە ھەموو گەلانی تر ئاستیخوازتر بوون، چونكە خاوەنی دەولەت و یاسا و ھیز و توانا بوون، ئەوەش لە توانا و بەھیزیدا بوو، ئایا گەلیك ئەوەندە دیریین بیت، ھەروەھا خاوەنی ئەم ھەموو شوینەوار و كلتوورە گەورەییە بیت، بۆ دەبیت كۆلتوورەكەى ھى ئەوەكەى نەبیت، بۆ بە تۆ پەوا بیت و بۆ من ھەرام بیت؟ ئەى براى پۆشنییری ھونەرمەندی كورد، ساغى ناكەیتەو بە بۆ دەيكەیتە مۆلكى بىگانه؟ بڕوانە زەبوور و تەورات چۆن ئەو پاستییانە دەسەلمینن كە ئیمە خاوەنى بناغەى داھینان و كۆلتوورەكانین لەم وەلاتەدا، بەلام زۆلم و زۆرى ئاشوور و ئەسكەندەرى مەكدۆنى و جەنگیزخان و نەوەكانى وەكو ھۆلاكۆ و تەیمورى لەنگ و (لەنگ و اتا شەل. نووسەر). بەدەستى كورد شەل كراو، ئەگینا خۆ ئەو مەغۆلە و ھەروەھا توركى خۆپەرست و ھیرشى ئىسلام و تەنانەت خاچپەرستەكانیش چەندەھا سالا ئیمە دەچەوسیننەو، ھەر باشە ئەمەشمان ماو! پرسىاریك لیژەدا سەرھەڵدەدات: باشە ئەمانە، و اتا ئەم گەلانە ھەر ھەموویان ھیرشیان كردوو، ئەى ئەگەر بۆ ولاتى كورد نەبیت، ھیرشیان بۆ سەر كى كردوو؟ دەتوانم ئەم پارچە شیعەرە وەكو بەلگەيەك پیشانى تۆى ئازیز بدەم، كە چۆن كوردیان چەوساندوووەتەو بە بى بەزەییانەو و چ دڵپەق و چ جەللادىك بوون، كەچى جاشە كوردەكان پاساویان بۆ دیننەو زۆر بیوھى بوون، ئەمەش ئەو شیعەرە وەكو شایەتھال لەسەر ئەو پۆژگارە خۆیناوییە، بڕوانە شیعەرەكە چى دەلیت :-

ھۆر مزگان پەمان ئاتران كوژان
ویشان شارەدووە گەورە گاوران
زۆر كار ئارەب كردنا خاپور

كنا ئىپالە ھەتا شارەزور
شەن و كەنىكا ۋەدىل بىشىنا
مەرد ئانىاۋە ۋەپوى ھوينا
پەۋشت زەردەشت مانق ۋە بىكەس
پزىكا نىكا ھۆرمز ۋە ھىچ كەس

ئەم ھۆنراۋەيە ھى سەردەمى ھىرشى ئىسلامە، بۆ ۋلاتى
ساسانىەكان ۋاتا بەر لە (۱۴۰۰) سالە.

سروودەكانى زەردەشت لە خوارەۋە

بەداخەۋە ئىستا كورد خۆى خەرىكى لەناوبردى خۆيەتى. لە
دوژمنەكەى زياتر ھەولى لەناوبردى شوینەوار و كولتوورى
خۆيەتى، بەلام خەياليان خاۋە كورد و خاك و ئاو و كەلتوورەكەى
زۆر لەۋە گەۋرەترن و بە ھىچ دوژمنىك لەناو بچىت، ھەر دەمىنن و
بەرەو پىتش دەچن ، بىگومان دىن و سروود و پىۋىستىيەكانى
پۆژانەى مرقف ھەمىشە لەسەر زمانن و لەبىر ناچن، ئەمەش
سروودەكانى زەردەشتە، كە لەپىش سەدەكانى پىش پىنجەمى پىش
زايىن دايانۋن و ھەتا ئەمپۆش ھەر ماۋن، ئەۋىش: مەقامى گاتايە،
ۋاتا گان، يان بانگەۋان، بۆ خوداى يەكتاپەرستى، كە بە ھەولپىرى پىنى
دەلپن: گازى كە، ئەۋەتا لە مزگەۋتەكاندا تا ئەمپۆش دەلپت بانگ
دەدات، يان بانگ دەكات بۆ چاكەكردن، يان بۆ خوداپەرستى، بىگومان
ناۋى مزگەۋتىش ھەر پەيوەندى بە مەزداۋە ھەيە مەزدا مەزدا+گان،
ۋاتا بانگەۋان بۆ ئاھورامەزدا، بۆيە بوۋەتە مزگەۋت، كورتكراۋەتەۋە
و عەرەب كردۋويەتى بە مسجد، برۋانە جياۋازىيەكەيان چەندە
مزگەۋت، عەرەب پىتى (گ) گۆ ناكات، ھەتا ئەمپۆش بەۋ ناۋەۋەيە،
نزاكردن سروودەكانى ئافىستاش ناۋيان بانگەۋازە، ئەمانەش ئەۋ
سروودانەن كە لەۋ سەردەمەدا خويندراۋن بە ۋىنەى خويندەنەۋەى

قورئانى پىرۋى ئەمىر، نامەۋىت درىژەى پى بىدەم، چونكى لە
خوارەۋە باسەم كىردۈۋە:

۱- ئاھۇند: لە ھەۋت بەند پىكھاتوۋە.

۲- ئاشتۇد: لە چوار بەند پىكھاۋە.

۳- سىنتامىن: لە چوار بەند پىكھاتوۋە.

۴- ۋەھۇخشتەر: لە يەك بەند پىكھاتوۋە.

ۋەھۇخشتەر پىاۋىكى ھەتا بلىت پەۋشت بەرز و زانا و
خىرۋەند بوۋە، لە مىژۋەكاندا بەرچاۋم كەۋتە، بەتايبەت لە مىژۋى
دەۋلەتى ماددا، پىش دروستبۈۋى دەۋلەتى ماد دەستىكى بالاي
ھەبوۋە لە شارسىتانيەت و يەكخستى ھىز و ۋلات و دىن و
دەستۈر، تەنانت لە ئابۈۋرى ئەۋ سەردەمەدا، بۆيە ئەۋ سىروودەيان
پىدا گوتوۋە، يان لەۋانەيە ھەر خۆى دايىبىت، بۆيە بە ناۋى ئەۋەۋە
ناۋزەند كراۋە، لەۋ سەردەمەدا بە مەقامەكانىان گوتوۋە سىروود،
چونكى مەقام لە مۇگاكانەۋە ھاتوۋە، بىروانە مۇگام، ئەمەيان كوردىيە،
موقام ئەمەيان عەرەبىيە، مۇغام ئەمەيان زمانەكانى ترە، واتا
ھىندۋئەۋروپىيە، تۆ بىروانە پىتى (غ) زۆر بەكاردىنن، مۇغەكان لە
ھىندۋئەۋروپىيەدا بوۋەتە مۇغام، لە عەرەبىيەدا بوۋەتە موقام،
سەرچاۋەكەشى مۇگاكانە، واتا ئايەتەكانى ئافىستا، ئەۋانەش كە
خوئىندۋىيانە بانگخۋازەكان بوۋن پىيان گوتوۋن مۇگاكان، لەپىش ئەم
مىژۋەدا ئەم گەلانە خاۋەنى ھىچ دەستۈر و ياسا و پىسا و
پىرسىپىك نەبوۋن، مىژۋو لە ھەموو پىۋىيەكەۋە شايبەتە كە كورد
خاۋەنى شارسىتانيەت، داهىتان، نووسىن، كورە، كارگە، سوپا،
سكە، قەلا و منارەى زەبەلاح بوۋن، ھەموو كاتىك پىشكەۋتوۋخۋاز
بوۋن، ئەۋەشمان لەبىر نەچىت بۆ يەكەمجار ئاگر لەم ۋلاتەى ئىمەۋە
دۆزرايەۋە و بوۋە ھۆى پىشكەۋتنى ۋلاتى ئارىيەكان، يان ۋلاتى

ئىران لەپاشان بونە خۆرپەرس و بە ئۆرك، ناسران لەپېشدا بە
مىترابىيەكان، مىتر، يان ئاتەر، يان ئاتەش، ئاير، ئار، ئاگر ناوبانگى
دەركرد بە ولاتى ئاگرىيەكان، يان ئارىيەكان لەپراستىدا ئاگر بوو
هۆى پېشكەوتنى ولات بە وینەى ئەلىكترىكى ئەمپ، لە خوارىشەو
ئاماژەم پىكردوو و هەتا دواى...

۵- وەهیشتواشتى: لە يەك بەند پىكها توو.

وەهوخشەر كىيە؟ بنیاتنەرى شارستانى گەلى كورد بوو، لە زۆر
سەرچاوەدا بەرچاوم كەوتوو، بەتايبەت لە مېژووى ماد دا، كە ئەو
لە بنەرەتدا گەلى كوردى لە پەوهند و كۆچرەوييدا بۆ نشتەجىيوون
هانداه وەهوخشەر پىاوئىكى ئاينى خۆشەويستى ئەو سەردەمە
بوو، بەئى هەر ئەم پىاوه بە جوامىرى و سەلارى و پەوشت جوانى
گەلى كوردى يەكخست و دايمەزراندن، سوپاى لى دروستكردن و
رېكىخستەو و شارستانىيەتئى تۆكمەى لى پىكھىنان لە پاش
چەندەها سال و دەست بەدەستكردن و گۆرانكارى لە ناوچەكەدا،
ئىنجا دىاكۆى مەزن پەيدا بوو و دەولەتى مادى دامەزراندوو و
سوپا و هیزى لى دروستكردوون، لەپاش دىاكۆى مەزن،
فرەوهرتیشى كۆپى لەدايك بوو، كە گەورە بوو و لەپاش مردنى
باوكى، هیزشى كردوو تە سەر ئاشوورىيەكان و بەداخەو شەكستى
خواردوو و لەو شەرەدا كوژراو و تەرمەكەيان لە چەمى پەزان
ناشتوو، كە بە مەردايەتى سەرى ناو تەو، ئاشور پانىيال
پايتەختەكەى لەنىو ئاوان بوو، واتا لە نەينەوا و موسلى ئىستا،
و نەبىت موسل خاكى ئاشوور بوو بىت، هەر خاكى كورد بوو و
ئاشوورىيەكان داگىريان كردوو، لە پاش خۆى، كەىخەسرەوى كۆپى
فرەوهرتیش كۆپەزای دىاكۆى مەزن، كە لە سالى (٦٧٥) ى پ.ز لە
ئەكبائانا، واتا هەمەزان، يان هەمەدانى ئىستا لەدايك بوو،
كەىخەسرەو لە هۆزى كەلوپ بوو، ئەم پاشا مەزنە (١٨) سال

ھەولیداوھ بۆ دروسکردنی دەولەتی ماد تا ئامادەى کردووه به
 تەواوەتى بۆ پووخاندنى ئاشووریەکان، یەکیک لەو ھەولانەى ژن و
 ژنخوازیە لەگەڵ بابلیەکاندا، ھەروەھا لەگەڵ قیبتییەکاندا، واتا
 فیرعەونەکان، ھەروەھا لەگەڵ فارسەکاندا و یەكخستنى ناوخۆ و
 دەرەوھ و نەھیشتنى ھیچ ناکۆکیەك، ئەوھمان لەبیر نەچیت
 ئیلامییەکانیش ھاوکارىكى باش بوون لەوکاتەدا، ئەوانیش
 دەولەتییكى سەر بەخۆبوون، چونکە یەك نەتەوھ بوون لەگەڵ
 مادەکاندا و چەوساوھى ژێردەستى ئاشووریەکان بوون، ئەم
 دەولەتانە ھەموو باجیان داوھتە ئاشووریەکان. ئەوھ بوو لە کۆتاییدا
 ئاشووریەکانى شکاند و تەفروتوونای کردن و دەولەتى مادى
 دامەزراند، بۆ ماوھى نزیکەى (۲۰۰) سال فەرمانرەوایی بەشى زۆرى
 ئاسیای ناوھراستى کردووه، لەو سەردەمەدا کە یخەسەرھو تەمەنى
 (۴۲) سال بووه، واتا سالى (۶۳۳) ی.پ.ز، ھێرۆدۆت (۲۵۰۰) سال
 پيش ئیستا باسى ئازایەتى و دامەزراوھى دەولەتى مادى کردووه،
 ھەروەھا لەبارەى چەك و پێداویستى سەربازى و یاسا و
 ھەلسووکەوتى شارستانیەتیان باس دەکات، کە لە ئاستىكى زۆر
 بەرزدا بووه، لە ھەموو بواریکدا ئەم گەلانەى کە ئیستا خواھنى
 کەلتوور و دابونەرىتى بەناو خۆیانن، بەراستى ھەمووى مولكى
 کوردن و ناوھەکان، شوینەوارەکان، میژووى ئاینى، ھەتا زانست و
 میژووى جیۆلۆجیش ئەو گەواھییە دەدەن، ئەوھتا میژوو دەلیت: لە
 دامەزراندنى ئەم دەولەتەدا، بەپى گوتەى میژوونووسان بىت
 (پتغەمبەر زەردەشت) و دینەكەى پۆلىكى باشیان ھەبووه لە
 پتەوکردنى ئیمپراتۆریەتى ماددا، بۆیە سەرکەوتنى بەدەسھێناوھ.
 بە کورتى زەردەشت قوناغىكى تازەى ھیناوەتە ئاراوھ لە
 ناوچەكەدا، کە لەپاش ھۆریەکان پەیدا بووه و ھاتووەتە دونیاوھ و
 رىبازى زەردەشتى بلاو کردووەتەوھ، دینى ئیزدیش ھەر پەرەپێدەرى

ھۆرىيەكان بوو ھەتا لە سەردەمى نەمروود پاشادا پەيرەو كراوھ و
 ئىبراهيم پىغەمبەر درودى خاوى لە سەربىت پەرەى بە دىنەكە داوھ
 ئەوكاتە گەل خۆريان پەرستووھ نەمروود بى داهىناوھ بەدەستى
 باوكى پىغەمبەر ئىبراهيم درودى خاوى لە سەربىت بىتەكانى شكاندوھ
 وھانى خەلكەكەى داوھ و خەلكى لىتى ھەلگەرانەوھ و لەگەل نەمروود
 پاشا بەشەر ھاتن و شكستى خواردوو ، بۆيە بەرەوخوار بووھتەوھ،
 ئىبراهيم پىغەمبەر درودى خاوى لە سەربىت كۆشكىكى بنیاتناوھ بە
 ناوى جى گەورە، عەرەب پىتى دەلەين زەقورە، واتا جىگای خودای
 گەورە، يان مالى خودا، كە ئىستاش ھەر ماوھ، يەكەم نووتى
 جەماعەتى لەوئى كردووھ، لە ئىستادا برا شىعەكان لە رقى سوننە پى
 لەو راستىيە دەنەين، كەچى كورد بە درۆيان دەخەنەوھ و پشتى
 عەرەبى سوننە دەگرن و شوپنەوارەكەى ھەر ماوھ، ھەتا ئەوكاتەش
 خۆريان پەرستووھ، لە قورئاندا ئاماژە بە ھۆرىيەكان كراوھ، دەلەيت:
 پىغەمبەر ئىبراهيم درودى خاوى لە سەربىت كە مانگ و ئەستىرەكان
 و خۆر دەبىنەت، بىردەكاتەوھ، بىگومان بۆى دەرکەوتووھ ئەمانەش
 پەرورەين نىيە، دەلەيت: ئەمانەش خودا نەين، خودايەكى تر ھەيە
 ئەمانەى دروستكرديت، بۆيە وەكو سىياسىيەك و پىاويكى ھۆشيار و
 داهىنەر وىستووئەتى گۆرانكارى بەسەر دىنەكەدا بەينەت و
 گۆرانكارى لە دەستوور و ياساى دەولەتدا بكات، بەلام بۆى
 نەچووھتە سەر و تووشى شەر ھاتوون لەگەل نەمروودا، كە نەمروود
 پاشا بووھ، لەو كاتەدا نەمروود حوكمى ھەموو جىھانى كردووھ،
 ھەموو جىھان لەو سەردەمەدا ھوت شارى گەورە بووھ، ھەر
 ھوتيشى لە ئاسيادا بووھ، (بۆ زانىارى زياتر برۋانە: ئاقىستاي
 زەردەشت).

ئىستاش لەم سەردەمەدا لە تۆرە كۆمەلايەتسيەكاندا باسى
 بەھىزى و دەسەلاتى نەمروود دەكەن، بەلام نالەين لە چ نەتەوھەيك

بووه، نه مروود ناویکی کوردییە، واتا نه مر، خویشی گوتویەتی من
 نه مرم، من خودام، نه مروود پایتەختەکە ی له شاری پوها بووه، له
 زۆر سه رچاوه دا وا هاتوو ئیبراهیم کوپی په یکه رتاشه کە ی نه مروود
 بووه، واتا بت تاشه کە ی نه مروود بووه، له سه ره وهش ئاماژه م
 پیکردوو، گوتووشیانە ئیبراهیم زه رده شته به لام وانیه دینی ئیبراهیم
 خوړیانپه رستوووه له پیش نه مروودیش خوړپه رسیون نه مروود
 وستویەتی بیانکاته بتپه رس به لام زه رده شت یه کتاپه رست بووه و
 په یوه ندی له گه ل پیغه مبه ر ئیبراهیم نه بوه درودی خوی له سه ربیت
 به ییانیش زۆر دوربووه ، ئه وهش به لگه یه دینی به نی ئیسرائیل
 هه مان دینی هۆریه کان بووه، چونکه ئۆرشه لیم به واتای هۆر یان
 خوړ بۆیه ناویان ناوه ئۆرشه لیم واتا دینی برایه تی و سه لامه تی
 شه لیم واتا سه لیم یان سه لامه تی هه مان دینی هۆریه کانه، ته نها
 ئالاکەیان گۆپیوه، پیش ئه وه ی له نه مروود جیاپیته وه، ئالاکەشیان
 خوړ بووه و بیستویه ک په ره ی ئالاکە گوزارشت له بیستویه ک
 ئیمبراتۆری حوکمران ده کات له قه لای که رکوکدا، ئه م گه له له
 میتراپییه کانه وه و له هۆریه کانه وه له پاش ئه مان ئیزدییه کان، واتا
 یه زدان په رست، پاشان زه رده شتییه کان، به لام زه رده شتییه کان
 به سه ر زاگرو س و ده ریای خه زه ردا شو رپوونه ته وه و ئیزدییه کانیش
 به سه ر ناوچه ی دوو ئاودا شو رپوونه ته وه، ئه مانیش واتا
 زه رده شتییه کان؛ به ته واوه تی خودای یه کتایان ئاشکرا کردوو به
 خه لکی، به یارمه تی پاشا گوشتاسپ هاتوون پله به پله دیانه ت
 گۆراوه، باپی ره گه وره یان نوحه، له م کتیبه دا له خواره وه پوونتر
 باسم کردوو، بۆیه گوتوویانه ئۆرک، یان ئۆرییه کان، یان ئۆر خودا،
 له پاشان بووه ته ئاریخا، یان ئاره بخا، ئه وه له زۆر سه رچاوه دا باسی
 هاتوو، ته نانه ت له قورئانی شدا هاتوو و له گێرانه وه کۆنه کانیشدا
 هه ر گویم لیبوووه، بۆیه به که رکوکیان گوتوو ئه ره بخا، ده شیت له

زمانه‌کانی تردا گۆرابیت، بۆ نموونه له زمانی ئاشووریدا، یان ئەکەدی و له عەرەبی و زۆر زمانی تردا هەمان خودای خۆرەکەیه، جا ئیبراهیم پێغه‌مبەر درودی خوای له سەربیت ئەگەر بە شەڕ بیت، یان بە سیاسەت بووبیت، شکستی خواردوو و هەڵاتوو بۆ لای میسریه‌کان، یان فیرعە و نه‌کان، دەبیت لەو کاتەدا بە‌سەر زاگرووسدا هاتبیت بە‌روو خوار، بە‌لام له‌گەڵ ئیزدییه‌کاندا یە‌ک نه‌تە‌وه‌ن، ئیزدییه‌کان کۆمه‌ڵه‌کە‌ی دایه‌ ئانانا بوون له‌ شەنگال و ئە‌و دە‌ورو به‌ره‌مانه‌وه، نه‌مروود له‌ پوهادا بووه، ده‌کریت نه‌وه له‌دوای نه‌وه شوڕ بووبیتنه‌وه بۆ ده‌ورو به‌ری که‌رکوک و قه‌لای که‌رکوکیان دامه‌زراندبیت، ئیتر لێ‌ره‌وه په‌ره‌یان سه‌ندوو و به‌ته‌واوی گه‌شه‌یان کردوو، (بۆ زانیاری زیاتر، بر‌وانه: ب‌نه‌چه‌ی کورد، د. عه‌بدول‌لا دارتاش)،

ئە‌وکاته ئیم‌راتۆریه‌ته‌کە‌ی له‌ قه‌لای پوهادا بووه، زالمی و زۆرداری نه‌مروود تیکه‌لی که‌لتووری کورده‌واری و که‌لتووری گه‌لانی تریش بووه، جاران و ئیستاش هه‌رکە‌س زالم و زۆردار بووایه‌ ده‌یانگوت نه‌مرووده، نه‌مروود گوتوویه‌تی من خودام نامرم، بۆیه‌ ناوی به‌ نه‌مروود ده‌رکردوو، دیاره‌ هه‌ر ئە‌م نه‌ریته‌یه‌ بووه‌ته‌ که‌لتور بۆ پاشاکانی ئە‌و سه‌رده‌مه‌، زۆریان گوتوویانه‌ ئیمه‌ خوداین، ئە‌گەر بر‌وانیته‌ می‌ژووی قبتیه‌کان، کاهنه‌کان خوداکه‌یان په‌یکه‌ری پاشاکانی پێشوویانه، که‌ به‌ گه‌له‌که‌یان ووتوو ئیمه‌ خودای ئیوه‌ین، هه‌تا له‌م سه‌رده‌مه‌شدا له‌ دراما به‌ده‌وییه‌کاندا ئە‌گەر ناوی زالمیک بیتن، ده‌لێن چ نه‌مروودیکه‌، بێ ئە‌وه‌ی بزائن نه‌مروود کێیه‌ و چی بووه، دیاره‌ نه‌مروود ده‌سه‌ڵاتداری ناوچه‌یه‌کی فراوان بووه، سه‌لمی‌نراوه‌ له‌ می‌ژوودا ئیبراهیم پێغه‌مبەر درودی خوای له‌ سەربیت خۆی و لایه‌نگره‌کانی جیاده‌بیته‌وه و دینه‌کە‌ی خۆی ده‌گه‌یه‌نیته‌ میسر و فه‌له‌ستین و ده‌ورو به‌ری، له‌پاشان ده‌ب‌نه‌ به‌نی ئیس‌رائیل ئە‌و

ھەموو ھۆزەيان لى پەيدا دەيت. (بۇ زانىارى زياتر، بېوانە: مېژووى ئاينەكان، مېشىل مالرې).

مېژووى خوداپەرستىش لىرەو دەستى پىكردووه، بەتايىبەت لە باشوورى ئاسيادا، بۇيە دەتوانم بلىم خوداپەرستى و داهىنان و پىشكەوتن لە ھۆرييەكان و ئىزدىيەكان و زەردەشتەو ھەيشتە تەواوى ئاسيا و ئەفەرىقا و بەشىك لە رۇژئاواش. دىنى مەسىحىش پەرەپىدەرى دىنى زەردەشتە، ئىبراھىم پىغەمبەرى كوردە، باوكى ھەموو پىغەمبەرانە، لە قورئانىشدا وا دەلىت، ئىبراھىمىش ھەمان دىنى ئىزدىيە، كە پىموابىت تەواوكەرى مېترىيەكانە، مېترىيەكان ئاگرىان پەرستووه، با ئەو ھەش بزانىن ئاگر بىنەماى نورپەرستىيە، واتا ئاگر ھۆكارى دۆزىنەو ھى يەكتاپەرستىيە، ئىستاش دەلىن خودا نورە، لەپاشان ھۆرييەكان ھاتوون خۆريان پەرستووه، لەپاش ھۆرييەكانىش زەردەشتىيەكان ھاتوون و گوتوويانە ئەمانەش خودا نىن، بەلكو ئاھورامەزدا خوداى ھەموويانە، ئەم ھۆرە، يان ئەو خۆرە، نورى ئاھورامەزدايە، واتا خوداى مەزن، واتا گەورە، ناوى خداكان لەپىشدا لە چىيەو ھاتووه، يەكەم نورپەرستى لە مېترىيەكانەو ھاتووه، مېتەر، يان ئاتەر، يان ئاتەش، ئەمانە ھەر ھەمووى ئاگرىن، يان ئايەر، ئىستاش لە ھەوراماندا دەلىن ئايەر، ئىستاش لە باشوورى كوردستاندا لەناو جافدا دەلىن ئاھر، يان ئار، زۆر گەل و ولات بە ناوى ئارىيەو ھەموويان دەركردووه، بۇ نموونە ئارمىنيا و ئازەربايجان، واتا ئاترۇپاتيان، ئارىقان، يان يەرىقان، بە كرمانجى سەروو دەيتە ئارىوان، پىموابىت ناوى ئەلمانىا ھەر لەم ناو ھەموو ھاتووه، خۆى جەرمانىايە، واتا ئارمىنيا، خۆ ئەو ئىنكار ناكىت گەلىكى ئارىن، ھەموويان خواكەيان ئاگر بوو، لە پاشان لە ولاتەكەيان بە شەوان ھەموولايەكى ولات ئاگر كراو ھەتەو، لە ولاتانى چوار دەورەو ھە ئاگرەكان ديار بوون. بۇيە گوتوويانە ولاتى ئاگرەكان، بە ولاتى ئارى

و گەلى ئارى ناويان دەرکردووه، له دواتردا باسم کردووه. (بۆ زانیاری زیاتر، برپوانه: ئاقچىستای زەردەشت و تەوراتى یەهودییه‌کان).

برپوانه یەهودییه‌کان، به خودا دەلێن یەهو برا، یارسانەکان دەلێن یاھوو، عەرەب دەلێن ئەللا ئەلاھو، زەردەشتییه‌کان دەلێن ئاھورا، ئیزیدییه‌کانیش دەلێن ھیزدان، یان یەزدان، واتا بەھێز، بۆیە به یەزیدییه‌کانیان ووتوووه ئیزدی، واتا یەزدان پەرسە ناویان به ئیزیدیان دەرکرد، عەرەب کردنى به شەیتان پەرسە، لەبەرئەوھى ناشرینیان بکات، بۆیە ھەتا ئیستا ھەشتاوچار جار ئەنفالى کردوون، ئیزیدییه‌کان واتا، خۆی بەھێز و به توانایان پەرسوووه، ئاھورامەزدا، واتا مەزن، بەھێز، گەورە. ئیزیدییه‌کانیش پەیرەوگەرى بەشیک له دینی زەردەشتییه‌کان، ئیبراھیم پیغەمبەر له ئیزیدییه‌کانەوھ جیابوووتەوھ، (بۆ زانیاری زیاتر، برپوانه: کتیبى تەورات و مادەکان، ھەروەھا زەبور و مرقوف و ئاینەکانى میسیل مالرب و کتیبى پیروزی ئیزیدییه‌کان).

تۆ برپوانه ھەموو پیغەمبەران له ئاسیادا بوون، زۆر ئاین و پیغەمبەر لەم ولاتەوھ پەیدا بوون و گۆرانکاریی بەسەردا ھاتووھ، بەپێی چەرخی و پۆژگار دینەکان و بیروبۆچوونەکان لیواوھ پەرەیان سەندووھ و گەشەیان کردووھ، ھەروەھا گەشتوووتە ولاتانی سەر گۆی زەوی، بۆ نموونە تۆ ئەمڕۆ له مالی خۆتەوھ دەتوانیت ھەموو جیھان ببینیت، برپوانه له ھەموو نەتەوھکانى سەر زەویدا وشەى کوردی و جلوبەرگەکەى و پەندەکانى ڕەنگیانداووتەوھ تیایدا، بەتایبەت ھیند، ئەفغانستان، پاکستان، عەرەب، تورک، بگرە ئەلمان و میسرى ئەمڕۆ و قیبتییه‌کانى زوویش، روسیش خۆ ئەوھ ئەرمەن و ئازەر ھەر خۆیان کوردن، گەرچى ئەمڕۆ خۆیان به کورد نازمێرن،

تەنەنەت ناوی ئەرمەن لە ئارییەووە ھاتوو، ئاگر ھەر ھەمان مانای
ئازەر، بە ئاشکرا کەلتووری کوردیان تیادا دیارە.

ئەم وتانەى من نەبیتە خوڤەرستی و ڤەگەزپەرستی، ئەمە ھەر
بۆئەوێ کوردە خۆت بە کەم نەزانیت، خۆ تازە ھیچ کوێ نابیتە
مالی من، ھیچ نەبیت با ئەمەشمان ماوہ لە دەستی نەدەین، بەھۆی
خۆ بەکەمزانین و دلساردیی، یان ئیمە لەبەر خاتری چەند خوڤروش
و نەفامیکەوہ مالەکەمان نەرووختین بەسەر خوماندا، بۆ ڤاست و
دروستی ئەم گوتانەم، بڤوانە نەریت و ڤەنگدانەوہی دینی
زەردەشتی و زمان و کەلتووری کوردی چۆن لەنیوگەلاندا
ڤەنگیداوہتەوہ، بەر لە ھەزار سال پيش زابین ئەمە پەیرەو و
بەرنامەى زانایەکی کورد بوو، کە ئەویش پيشەوا زەردەشت بوو،
ئاینەکەى کە زەردەشتییەتە، ئەم ئاینە لەسەر ئەم سئ شتە
دامەزراوہ، بڤوانە چى فەرمووہ، ئایە ئەمە بیروباوہڤى چوار ھەزار
سال پيش ئیستا بیت، ئیتەر بۆ کورد شانازی بە کەلتووری
بێگانەوہ بکات، ئیتەر کاتى نەھاتووہ بە زانا و فەیلەسوف و
ھەموو ئاینەکانەوہ بئینەوہ سەر خەت، بەسى نییە ھیچ نەبیت
با ساتیکیش خومان بنرخینین، ئەوہتا زەردەشتى مەزن دەلیت:

۱- ئەندیشەى چاک.

۲- گوڤتارى چاک.

۳- کردارى چاک.

۴- چوار شتى تریش زۆر پیرۆز بوو بەلای زەردەشتەوہ، کە
سەرچاوہى سەرەکی ژيانى مروڤن، ئەوانەش:

۱- ئاو.

۲- خاک.

۳- ئاگر.

۴- بایە.

بۆيە بە ئاگرپەرستی توومەتباریان کردوون، ئەوەتا ئەمڕۆ
 پېزی هیچ سەرچاوەیەکی ژیان ناگیریت، بېروانە ژینگە حاڵی لە چ
 ئاستیکدا، خۆینەری بەرپز، بۆ زانیاری زیاتر دەتوانیت
 بېروانیتە: (میژووی ئایینەکان، نووسینی د. کەیان ئازاد ئەنوەر،
 بەشی یەک، سالی ۲۰۰۹ ی زایینی).

من تەنها مەبەستم بەلگە پاستییە، ئەوەش بەلگە ئەی برای
 کورد، دەتوانم بڵیم هەموو شتیکی ئەم پۆژەلاتی ناوەراستە لە
 کوردەوێ داهاووه، ئەی ئێتر بۆچی خۆم بەکەم بزانم و بێمە
 کۆیلە ی خەلک، لەژێر هەر ناویکدا بیت ئیمە زیاتر لە پێی بیرو
 باوەرەوێ کۆیلەیان کردووین، بېروانە لە پێش (۱۷۰۰) سال پێش
 ئیستا ئەمڕۆ چی هەیه ئیمەش بومانە و لە هیچمان کەمنەبوو و
 لە ئەمڕۆش پێشکەوتوتر بوین خوا پەرسیش بوین زەرەرمان
 بۆکەس نەبوو، جا ئەگەر ئیمە بەر لە (۱۷۰۰) سال خاوەنی ئەم
 بیروباوەرە و داهێنان و خاک و ئاو و ئەم دینە بووین، ئەی بۆ
 ئەنفال و تالانیان کردین؟ دیارە هەموو شتیکیان ئەنفال کردین و
 تەغریب و تەفریس و تەتریکیان کردین، بێگومان کەلتوورەکەشمان
 هەروایە، ئیمە ی کورد وەکو ویلاتەیه کگرتووێکان چۆن چەک
 دروست دەکەن و دەیدەنە یارەکانیان و بەرەوپرووی خۆیان
 دەکەنەو، ئیمە ی کوردیش وامان بەسەرھات، بېروان کێ بوون
 ئەوانە ی خوای یەکتایان بە مرقایەتی ناساند بەر لە (۱۷۰۰) سال،
 ئەوانە ی یاسای ژانیان دامەرزاند و بونە پێپیشاندەری مرقایەتی
 لە پۆژەلاتی ناوەراستدا، گاوەرەکان بوون، گاوەر بە واتای دین
 گەورەکان دیت، یان میللەتە گەورەکە، پالەوانەکان، دین
 پاکەکان، وشە ی گاوەر وەک گوتمان لە پێشدا بە واتای گەورە،
 عەرەب کردیانە کەفرە، کافر لە گاوەرەو هاتوو، عەرەب هەر بە
 کورد دەلێن کافر، بە بیر ی عەرەبەکان و اتا بێ باوەر، بێ دین، بێ

و یژدان، بئی رهحم و پیاوکوژ، باشه ئهوه ئیمه بووین ئاسیا و
 ئهفهریقا و بهشیک له ئهوروپامان کاول و ویران و تالان کرد و به
 قهولی خۆیان ئهنفالکرد به ناوی خودا په‌رستییه‌وه؟ خۆ ئیمه زۆر له
 پیش ئهوان خوداپه‌رست بووین، ئه‌گهر وایان نه‌کردایه، نه‌ده‌بوونه
 خاوه‌نی ئه‌و دین و سه‌روهت و سامان و جوگرافیا گه‌وره‌یه، ئه‌گهر
 نازانیت هه‌رچی کچی جوان و ژنی جوان و کوپی ده‌دوازده‌ سالان
 بوو، کردیانه‌ که‌نیزه‌ک و غولام، هه‌رچییه‌کیشیان کوشت،
 کوشتیان و هه‌رچیش مایه‌وه، کردیانه‌ کوپله‌ له‌ ماله‌کانی خۆیاندا،
 ده‌توانم بلیم هه‌رچی ژنی عه‌ره‌ب هه‌یه، له‌ ئیمه و قه‌ومه‌کانی ترن، تو
 برپاوه‌ ژنیا‌ن چه‌نده‌ جوانن، چونکه‌ له‌کاتی ئه‌نفالدا کامه‌ ژن جوان
 بووایه‌ بۆ خۆیان گلیان ده‌دایه‌وه، ناشرینه‌کانیان ده‌فرۆشت، یان
 ده‌کرانه‌ که‌نیزه‌ک، یان کوپله‌ به‌ قه‌ولی خۆیان، وه‌ زی‌ر و زیو و
 سه‌روهت و سامانی ولاتانیان فه‌ره‌وود کرد، به‌ ناوی غه‌نیمه‌وه‌ هه‌تا
 کولتوو‌ره‌که‌شمانیان برد بۆ خۆیان، ئه‌م ولاتانه‌ هیچیان عه‌ره‌ب
 نه‌بوون، برپاوه‌ چۆن عه‌ره‌ب هه‌لیلوشیون به‌ ناوی ئیسلامه‌وه،
 برپاوه‌ میژو‌نوس ئه‌لته‌به‌ری و ده‌عه‌بدولحسین زه‌رپنکو‌ب
 دووسه‌ده‌بی‌ده‌نگی جا وه‌کو: میسر، سودان، سوریا، لیبیا، جه‌زائیر،
 مه‌غریب، تونس، سو‌مال، فه‌له‌ستین، لوبنان و عی‌راقیشی هاته‌
 سه‌ر، خیراتی ئه‌م ولاتانه‌ له‌لایه‌ن خه‌لیفه‌ کانه‌وه‌ هه‌مووی به‌تالان
 بران بۆ جه‌زیره‌ی عه‌ره‌بی به‌ ناوی فتوحاته‌وه، خه‌لکه‌که‌شی کران
 به‌ کوپله‌ و که‌نیزه‌ک و منداله‌کانیشیان کران به‌ غولام، واتا بۆ
 نو‌که‌ری و هه‌تیوبازی، ده‌سه‌لاتداره‌کانیان ئه‌مان ئه‌م هه‌موو
 ده‌وله‌ته‌یان سپییه‌وه‌ و ته‌عریبیان کردن، برپاوه‌ چه‌ند ولات
 بوون، هیشتا کورد ئازا بووه‌ به‌م شیوه‌یه‌ ماوه‌ته‌وه، (بۆ زانیاری
 زیاتر، برپاوه‌: کورته‌ میژو‌ویه‌کی نیربازی له‌ پو‌ژ هه‌لاتی
 ناوه‌پاستدا، به‌تایبه‌ت له‌و سه‌رده‌مه‌داوله‌م ولاتانه‌ی چواردورماندا،

نووسنی کوردیار. بروانه: عهبدولر هزاق جوبران، کتیبی چهتهکانی
خودا، که خوی عهره به و چۆن باسی زولم و زۆری ئه و سهردهمه
دهکات که خوی تییداژیاوه، که به چهتهکانی خودا ناویان دهبات،
نهک به پیاوی خودا، بهداخه وه ئه مرق ئیمه خۆمان له خۆمان به
عیلمانی و به ئاینیه وه بوینه ته چهته.

بهداخه وه ئیستا هونه رمه ندیکی خاوهن ئه زموونی وهکو
مامۆستا مه زه هری خالقی ده لیت من بروام به مه قاماتی کوردی
نییه، که بهنده له بهرواری (۲۰۱۹/۶/۲۷) پۆزی پنجشه ممه، چوومه
خزمه تی هونه رمه ندی گه وری کورد. مامۆستای دهنگخۆش و
سهنگین مه زه هری خالقی، بهریزیان که ئیستا به پررسی گشتی
ئه نیستیتیوتی که لتوور و کهله پووری کورده له سلیمانی، بهنده
به بی کاتی دیاریکراو چوومه خزمه تی، له بهرئه وهی زۆر سهرقال بوو،
نه متوانی زۆر له گه لی دانیشم و گفتوگو بکهین، بهداخه وه، به لام
چاره که کاتر میتریک له گه لی دانیشتم و گفتوومان کرد، له پاش چاکو
چۆنی و باوهش به یه کداکردن، فهرمووی مامۆستا عومه ر کارتان
چییه و چی ده که یست و به چییه وه سهرقالیت؟ بهنده له بهر
خۆشه ویستی هونه ر و خۆشه ویستیم بۆ که لتووری گه له که م،
سهردانیم کرد، له وه لامی پرسیاره کهیدا گوتم: سهر به خۆ کار له سهر
که لتوور و مه قاماتی کوردی ده که م. مامۆستا مه زه هری گوتی: من
دژایه تی جه نابتان ناکه م، به لام من وهکو خۆم ئیمانم به مه قامی
کوردی نییه، مه قام هی هه موو گه لانه، ئه گه ر بلّین مه قام هی
کورده، ده بیست له پیشدا بلّین هی فارسه، ؟باشه گه لی فارس کۆنه
یان کورد سه لمینراوه له میژوودا کورد کۆنترین گه له له مرق قایه تیدا
فارس هه رخۆی له کورد جیا بونه ته وه جا بۆ وته که ی مامۆستا ئه مه
خۆی له خۆیدا دانپیدانانه که مه قام مولکی کورده، باشه فارس، واتا
پارس بریتییه له په هله وی، واتا پالّه وانه کان که سه لمینراوه

کوردن، پاشماوهی په هله ویش فەیلییه و پالانییه، که ئیستا وه کو دوو هۆزی گه وره ماونه ته وه له باشوور و باشووری کوردستاندا ده ژین وینه یه کیشمان گرت بۆ میژوو له هه مان پۆژدا له ناو شوینی کاره که ی به ریز هونه رمه ندی گه وره ی کورد کاک مه زه ری خالقی خۆشه و یست، دوو کتیبیشم پیشکەش کردن، که دوو کتیبی شیعریی به نده بوون، به خۆشحالییه وه لێی وەرگرتم و سوپاسیی کردم و زۆر به ریزه وه به رپی کردم.

پالەوانه کان، یان په هله وی وه کو دوو هۆز ماونه ته وه. نموونه یه کی تری زیندوو، که ده لیت مه قامی دهشت مه قامی کی کوردیییه، مامۆستای میوزیکژهنی کورد خاوه نی دکتۆرا له بواری میوزیکی گشتیدا د. نه سیر شه ممه، عود ژهنی به توانا باوکی کورده و دایکی عه ره بیکی خه زره جییه و خه لکی باشووری عیراقه، که دانشتووی میسره، ده لیت: مه قامی دهشت، کوردیییه، مامۆستا نه سیر شه ممه دهیه ها کۆنسیرتی میوزیکی له زۆربه ی ولاتانی جیهاندا سازداوه و

زۆرىش سەرکەوتوو بوو و زۆرىش شانازى دەکات بە میوزىكى
 کوردییهوه، من له زۆر شویندا لهم کتیبه‌دا باسم کردوو
 پیویست به به‌لگه‌ ناکات، هەر خۆی به ناوه‌که‌یدا دیاره، مامۆستا
 مه‌زه‌ر ده‌لێت هی هه‌موو گه‌لانه‌ منیش وه‌کو نووسه‌رى ئهم کتیبه
 ده‌لیم: به‌لێ، بێگومان وایه، به‌لام په‌یژه‌ی قورگی مرو‌ف و ئاژه‌لێش
 (۷) په‌یژه‌یه، هه‌موو گه‌لانی دونیا له‌سه‌ر ئهم (۷) په‌یژه‌یه‌ گۆرانی و
 مه‌قام ده‌لێن و قسه‌ش ده‌کهن، به‌لام ئایا هه‌موو گه‌لان وه‌کو یه‌ک
 مه‌قام و گۆرانی ده‌لێن، ئایا هه‌موو مه‌قام و ئاوازیکی وه‌کو یه‌ک
 کاریگه‌رن بۆ هه‌ستی مرو‌ف؟ بێگومان نه‌خێر، له‌ وانه‌یه‌ بلێیت چۆن؟
 من ده‌لیم مه‌قامی گاز یان قه‌تار ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ پێش (زه‌رده‌شت)
 هه‌رچۆنیک به‌ ئایه‌ته‌کانی گاتا خویندراوه، به‌لام ئاوازه‌که‌ کۆنتره، ئایا
 کام لهم گه‌لانه‌ی چواره‌ورمان به‌م شیوه‌یه‌ گوتوو یانه، منیش لاریم
 له‌وه‌ نییه‌ که‌ میوزیک، زمانی هه‌موو گه‌لانه‌ و زمانی ئاشتیه‌ و یه‌ک
 زمانیشه، به‌لام هه‌ریه‌که‌و به‌ ویست و شیواز و ئاره‌زووی خۆی
 ده‌یله‌یه‌وه، لێره‌دا ده‌مه‌وێت ئه‌وه‌ بلیم، ئیمه‌ی کورد کۆنترین گه‌لین
 له‌ ناوچه‌که‌دا و هه‌موو شانازییه‌ک بۆ ئیمه‌ ده‌گه‌رێته‌وه، خاوه‌نی
 هه‌موو داهێنانێک بووین به‌ درێژایی میژوو، برپاوه‌ ته‌ورات چۆن
 ئاماژه‌ به‌ ده‌وله‌مه‌ندی کورد و ولاته‌که‌ی ده‌کات، ته‌نانه‌ت ناوی
 ولاتی سووره‌کان ده‌هێنیت، واته‌ سۆمه‌رییه‌کان، واته‌ سووره
 میرده‌کان، یان سۆمه‌رییه‌کان، که‌ له‌ پێشتردا به‌پوونی باسم لێوه
 کردوون. سۆمه‌رییه‌کان به‌ر له‌ (٤٠٠٠) سال له‌ هۆرییه‌کان
 جیا‌بونه‌ته‌وه، ئه‌گه‌ر برپا‌نیته‌ ناوه‌کان و شوین هه‌واره‌کان، به‌ جوانی
 بۆت ده‌رده‌که‌وێت شوینی سۆمه‌رییه‌کان له‌ کوێوه‌ بۆ کوێ بووه، له
 چیا‌ی سورینه‌وه‌ هاتوون به‌ره‌وخوار و بۆ سوریا، پیم وایه‌ چیا‌ی
 حه‌مرینیش هه‌ر به‌ ناوی ئه‌وانه‌وه‌ بووه، حه‌مرین واته‌ سوور، به
 هه‌مان ناوی سورین دیت، یان سووره‌کان له‌ سنووری ئه‌وانیشدا

بوو، بۇ نموونه كاتىك سلىمان پىغەمبەر درودى خوداى لەسەربىت
 پاشاى بەنى ئىسرائىل قودسى بنیادناوه، وهستا و كهرهستهى وهكو
 زېر و مس و برۆنز و زیو و ههموو كهرهستهیهكى خاوى ترى له
 ولاتى سوورهكانهوه بردووه بۇ ئهوى ههتا قودس دروست بكات،
 پىموايه سوورىايش ههر پهيوهندى به سۆمهرييهكانهوه ههيه
 ودينهكهشيان ههر هۆرى بووه له ئهفسانهى عهشتارو گلكامشدا
 بهجوانى ئاماژهبه هۆريهكان و ولات و داب و نهريتيان دهدات رېك
 ئاماژه بهولاتى ميزو و پۆتامياو ناوچهى ئىستای كوردهوارى دهدات،
 جاحهزهرتى سلىمان درودى خوداى لەسەربىت كه قودسى
 تهواوكرد، له پاداشتى ئهوه ههموو كهرهستهیهى بهكهشتى دهيهها تهن
 ئالتوون و برۆنز و مس و زیوى بۇ سلىمان پاشاى ئىسرائىل نارد،
 ئهويش دهيهها ديّهات و شارۆچكهى له خاكى جهليل بهخشييه حيرام
 پاشاى ولاتى سوور، ئهويش چووه بۇ سهيركردنى ئهوه خاكه كه پىنى
 درابوو، بهدلى نهبووه و چووه بۇ سهردانى سلىمان پاشاى يههودى.
 حيرام پاشاى سوورهكان پىنى گوت ئهوانه خاكن بهخشيوته به من
 براكه، دياره كهسى يهكتريش بوون، ئهوه خاكه كافله، واتا بىفهره،
 ئهوه وشه وشهيهكى زازۆكيه لهو پۆژهوه ناويان لىنا كافول، واتا
 كاول، يان بىفهرههر ئهفغانستانى ئىستا دهكات، كاتى خوى پىيان
 وتووه خاكى كاول كه ولاتى ئىستای ئىران بووه بپروانه جل وبهريگان
 ههر ههمان جلو بهرگى كوردىن، تهنانهت زمانهكهشيان، ئهفغانستان،
 چون دهلېن كوردستان، ئهويش له ستانهكانه، واتا ناوى
 نىشتمانكهيان هاوناووى كوردستانه، بپروانه ئهوه ناوانه: هيندستان،
 ئهفغانستان، توركمانستان، بىگومان توركمانستان بهتورك كراون
 بهزۆر ئهرمهنستان، پاكستان ههر كوردن و له ميتراييهكانن، يان
 ئارييهكان، كورد حوكمى ئهوه ولاتانهى كردووه و ههموو مولكى كورد
 بوون، تهنانهت له سهردهمى شاعهباس و نادرشا و كهريم خانى زهند

و زۆر له پاشاكانى ترى ئيراندا كوردن و كورد حوكمى ئەم ولاتانهى كرددووه، بپروانه ميژووى پاشاكانى ئيران و زۆرى تر له تهورات و زه بووريشدا ناوى فارس نه هاتوو، زۆر له نووسهر و ئەديهكانى كورد و غهبرى كورد ده لێن: بۆ ناوى كورد نه هاتوو، به پێى زۆر له سهراوهكان كورد لهو سهردهمهدا به ناوى ترهوه حوكمى كرددووه، بۆ نموونه: ميترابيهكان، هۆرييهكان، يان ئەشكانيهكان و هه وراميهكان، مادهكان، سورهكان، سۆمهرييهكان، ساسانييهكان، ئيلاميهكان، ئاراميهكان، ئهيوبييهكان، مهروانييهكان، شهداديهكان، گوديهكان و زۆرى تر ئەى خۆ دهولهتى بهنى ئيسرائيل دهگهرينهوه سهر كورد، ئەگەر كيانمان نه بووه، چۆن تائيستا ماوين، چۆن وهكو ئەو ده پانزه دهولهتهى كه كران به عهرهب، تيانهچووين كه له سهروهه ناويانم هيناوه. دياره كه دهسهلاتمان هه بووه له پۆژههلاتى ناوهراستدا، بۆيه ههتاوهكو ئيستا ماوينهتهوه بهم شيوهيه، بۆ نموونه له هيرشهكهى ئەسكندهرى مهكدونيدا هيجى بۆ ئيمه نه هيشتهوه، له كهلتوور و له دهولهت و له دينيش هه موو نووسراوهكانى زهردهشتى سووتاند، راسته لهو كاتهدا دهسهلاتى كورد تۆزى ساردبووه بهلام زۆربهى هيزو گهلهكesh كوردبون داب و نهريتيش ههركوردى بووه، بهلام با ئەوهش بزانيين هه موو داب و نهريتىك و دهستوورى ئەوكاتهى ئيران سهراپاكى هى مادهكان بوو، بهلام كه داگيركاريى ئەسكهندهر هات، زه رهريكى زۆرى به ميژوو و كهلتوورى كورد گه ياندوو له پۆژههلاتى ناوهراستدا، كورد خاوهنى هه موو نهريت و داهينانيك بووه، هه زلهيژييك هاتوو با دهسهلاتيش به دهست كوردهوه نه بووييت، بهلام زيانى به ميژوو و كهلتوورى كورد گه ياندوو، قهلا و شار و شويته وارى كوردى ويران كرددووه، بهلگهيهكى سهلمينراو بۆ ئەم وتهيهم لهم پۆژانهدا شارهوانى كه لار يان شيروانه له گهرميان ويستيان شهقامى سهرهكى

سەنتەرى شار نۆژەن بىكەنەو شىۋىنەۋارىكىيان دۆزىيەو و كارەكەيان
 راگرتوۋو و دەستيان كىرد بە پىشكىن كە دەلەن مېژوۋو كە
 دەگەپىتەو بۆ ھەزاران سال پىش ئىستا كە پۆژى (۲۴-۱۰-۲۰۲۱)
 ئەم شىۋىنەۋارانە بە قولايى دەيەھا مەتر لە ژىر زەويدان ھەموى ھى
 پۆژانى كاول كارى داگىركەرانن كە ناويانم ھىناۋە لە سەرەو لە
 پاشان فارس و نەتەوۋەكانى تر دەستكارى دىمۇگرافىيا و
 جوگرافىيان كىردوۋو بە ئارەزوۋى خۇيان شىۋاندوۋيانە لە
 بەرژەۋندى خۇيان ، با ئەۋەش بزانن نەۋەى داھاتوۋ و بۆ ھەموو
 كۆردىك لە سالى (۲۵۰) پ.ن، كە ئەمپۆ (۲۰۲۰) ھەموو ئەم
 گەلانەى كە ئىستا لىرەن بە ھەر ھەموۋيانەو ھەتا ئىستا لە كورد
 دەكوژن و لە كەلتوۋرەكەى دەسپنەو و پاكتاۋى دەكەن لەگەل
 جاش و خۇفۇشەكان و گىل و نەفام و خۇشباۋەپەكاندا نەيانتوانى
 لەناۋى بەرن، ۋەكو چۆن گىبىتىيەكانىيان پاكتاۋ كىرد، كە
 مىسرىيەكانن، ۋە دەيەھا نەتەۋەى تىرى ۋەكو ئەۋان ھەر لەم
 كىتبەدا باس كىردوۋن، بۆچى نەيانتوانى لەناۋى بەرن، چۈنكە دار
 و بەردى ئەم پۆژەلەتە مۆركى كوردى پىۋەيە و پوۋچوۋەتە ناخى
 زەۋىيەو، بە ھىچ زلەيتىك دەرنەھات و دەرىشنايەت، ئەسكەندەر و
 سەدەھى ۋەكو ئەسكەندەر ھەۋلىيان دا كورد بىسپنەو، ئەسكەندەر
 كىردىشى، بەلام خۇ نەيتوانى خاكەكەى ببات، يان بىگۆرپىت، بۆ دىن
 و كەلتوۋرەكەش ھەر زوۋ لە پاش ئەسكەندەرى مەكدۇنى جارىكى
 تر لەلاى ئەم و ئەۋ ئاقىستايان كۆكردەو و دىسانەو لە سەردەمى
 ساسانىيەكاندا ھەتا سەردەمى ئىسلام جارىكى تر دىن و دەۋلەتى
 زەردەشتيان ئەنفال كىردەو، بەپاستى نەرىتى كورد ھەتا سالى
 (۱۹۷۰) ز بەم جۆرەى ئىستا قىر نەكرابوۋ، كە بەناۋى گاۋرو
 كوفرەو كە ھەموپۆژى بە فتۋاى پىاۋە ئاينىيەكانى كورد، كە لە
 لايەن تەيارە ئاينىيە جىاجىياكانەو ھەرجارەو بە فتۋايەك

شوینەواریک یان یەکی لەکەلتورە دێرینەکانی نەتەوێکەمانیان
 حەرام دەکردو و بەدەستی خۆمان لەناومان دەبرد بەناوی بیدعەو
 بە فیتی نەیارەکانی کورد، کە ئێستا هەر لە ترسی جاشەکانی
 کورد ناوێرین ناویشیان بێنین، کە هەزارەها ساڵ پێشی مەسیح
 و ئیسلامیش بوو کە شایەت حالبون بۆ زەبونی مالوحوالی ئەمڕۆ
 کورد بەناوی کوفرو بیدعەو هەمویان وێرانکردو و لەناویان برد جا
 نمونە یەکتان بۆ بێنمەو لە ولاتی ئەردەن ماوێک لەوێبوم هەزارەها
 شوینەواری سەرەدەمی موسا و پێغەمبەرەکانی بەنی ئیسرایل
 و مەسیح و پۆمەکانی لێیە و پۆژانە هەزارەها دیناریان لێ
 دەسەدەکوێ و خەلکی دەچنە زیارەتیان و ولاتی ئەردەن زۆر لاوازه
 لە پرووی ئابوورییەو و ئەمڕۆ بەو شوینەوارانە دەژیت و کەسیش
 ناتوانی بلی لەل بە داخەو هەموشتی بۆ ئێمە بیدعەو حەرامە و
 بۆ ئەوان حەلە چێ کەلتوور و نەریتی جوانی ئێمە بوو بە خیانت
 پادەستی خۆینمژەکانی بیابانەکان و فارسە پەگەزپەرستەکان کرد
 و ئەوانیش بنەبریان کرد و نانەکی خۆیان نایە داوینی ئێمە،
 بڕوانە هەرچی نەریتی بەدوو دەوارنشینەکانی عەرەبستانی نەجد و
 حجازە بۆ ئێمەیان هێناو، ئەو کە نەریتی کوردە؟ کورد لە کوێ
 و نەجد و حجاز لە کوێ، هاوار بە مالم هەتا ئەمڕۆش پۆنی خۆمان
 دەدەن لە سمیلێ خۆمان. (بڕوانە: کتێبی باوکانی سەلەفی،
 سەلەفیەت دەروازەیهک بۆ سەلەفیناسی، محەمەد هەریری) چون
 باسیان دەکات، چون ئاراستە دەکرین بۆ سڕینەوێنەریت و
 کەلتوری ولاتانی تر بە ناوی بدعەو دینەو، ئەوجا ئێمە کورد بە
 فشاری پێویستیەکانی ژیانی پۆژانەمان و پەنجی هەزارەها سالمان
 بوو داھێنانمان کردو، ولاتانیتر سودیان لێ بینیوین لە زانست
 و داھێنانەکانمان بۆ نمونە دەولەتی ساسانی بە زانست و توجارەت
 عەرەبی کردە ئەو دەولەتە لەنتیجەش هێرشیان کردە سەریان و

ئاۋەھايان بە سەرھيٺان ئيٺمە شەپخواز نەبوين، مالى كەسمان
 داگير نەكردوۋە، ۋەكو گەلانى تر لە هيچ كويۋە نەھاتووين بۆ ئيرە،
 ئەۋە گەلى عەرەب و تورک و فارس بوون مالى ئيٺمەيان داگيرکرد
 و كەلتوورى ئيٺمەيان ئەنفال کرد، برۆ ميژوۋى فارس بخوينەۋە،
 فارس واتا پارس، پارس واتا پەھلەۋى، پەھلەۋى واتا پالۋانەكان،
 پالەۋانەكان، واتا گەۋرەكان، گەۋرەكان واتا گاۋرەكان، واتا گاتاكان،
 واتا بانگەۋازخۋازەكان، بەلى فارس ھەر وشەى خودى فارسىش ھى
 ئەوان نىە لە پەھلەۋىيەۋە ۋەريان گرتوۋە جا بانگەۋازخۋازەكان ئەم
 پيتانەى لى دەرکە، بۆ نموونە بانگەۋاز. گاز بە ھەوليرى واتا بانگى
 بکە، بە شيۋەزارى گۆرانىش واتا بانگ دەکات، يان بانگى بکە، يان
 بانگت دەکات، پيتەكان بلکينە بە يەكەۋە دەکاتە بانگەۋاز، جىايان
 بکەرەۋە دەبيٺ بە گاز، واتا ئايەتەکانى (ئاقىستا)، واتا ئەۋانەى
 گازى خوداپەرستيان کرد بەر لە (۱۷۰۰) سال پ.ز، بەداخەۋە ئىستا
 زۆر لە پۆشنبيران فارس لە کورد بە کۆنتر و خاۋەنى
 شارستانىيەت دادەنن، ھەتا ئىستاش خاۋەنى زمانى فەرمى خويان
 نين، ئەۋە ئيٺمە خۆمان بووين فارسمان کردە خاۋەنى شارستانىيەت،
 ئەۋان ھەتا سالى (۲۵۰) ى پ.ز كەلوپەليشيان لە بەردا نەبوو،
 ميژوۋى فارس لە چاۋ ميژوۋى مادو ۋەريكان يان ئاريەكان
 دوينيٺيە كەسانىك دەليٺن فارس خاۋەنى شارستانىيەتە دوو
 كتيبيان نەخويڊۆتەۋە و خويان دەكەنە فەيلەسەف و بريارى
 نابەجى دەدەن باشە بۆ لەخۆتان ناپرسن نوسەران زانايان ئەديبان
 شوين و ماۋاي فارس كويٺە كورد شاخەكانى زاگروڤس و ئارەراتە
 ئەى ئەۋان لەكويٺون ئيرانىش واتا خاكى ئاريكان باشە جيۋ مەكانى
 فارس كويٺە كاتى باسى خۆى دەكات باسى باۋباپيرى من دەكات من
 ھەقم نىە ئەمروڤ خاۋەنى دەۋلەتن من باسى ميژوو دەكەم ئەۋان
 ھەرچىيان ھەيە، دابونەريتى كوردە ھەليانگرتوۋە، ھەموى ئارپاك

رادهستیکردن له چاو میژوودا دویښی بوو برپوانه میژوو، مه پړوانه
 ئیستا که خاوهنی دهولهتن، دهولهتهکهشیان هی کورد بوو، ئایه
 پوښنبیران پی له حق و راستی نانین، یان دوترسن له وهی ئیران
 لیپرسینه وه یان له گهله بکات، بهرژه وهندیان ههیه له راستی
 نه گوتن، ئه گهر راستیت دهویت بنه چهی کورد گاوره، واتا په هله وی،
 یان پاله وانه کان، ئه گهر بپرسیت له فارسه کانیش خویان ده به نه وه
 سهر په هله وییه کان، بویه بیگومان ده توانم بلیم؛ عهره ب ئه و
 وشه یهیه ته نها به کورد ده لیت کافر، له وشه ی گاوره وه
 هی ناوییه تی، ئه گینا خویان له هه موو دونیا کافرتن، چونکه
 عهره ب پیتی (گ) ی نییه ورده ورده کردیانه کافر، برپوانه گاور،
 کافر خه لکی حالی نه بوون له وشه ی گاور له گاتا کانه وه هاتووه گاتا
 واتا گازاکان ئه وانه بون بانگه وازیان ده کرد بۆ خواپه رستی له
 سه رده می کدا عهره ب ده یانگوت کورد دیسوه، به تایسبه ت
 پوښنبیره کانیاں ماشه لالا له پوښنبیره کانیاں! عهره ب هه رچی
 ناشیرینی بوو دایانه پال ئیمه، هه تا ئیستاشی له گه لدا بیت، به لام
 به داخه وه ئیمه هه موو پوژیک خه لکانیک هه ن له کوردستاندا میشکیان
 شو راوه ته وه به خه یال پلاوی و به میشکیکی دزراو و ئه نفالکراوه وه یان
 بۆ دوو فلس دوژمنه کانی کوردیان کردو ته فریشته و هه تابیت
 قوپه که بۆ کورد خه ست تر ده که نه وه و باو و باپیرانمان به کافر
 ده که ن و کافریش مانای ناشه رعیه و ئاسه واریشی کوفره بویه
 هه رچیمان هه بوو خو مان و به دهستی خو مان و هانی به کری گيراوان
 هه مومان سفر کرد ئه م هه مو پیچ و په نایه بۆ له ناو بردنی شوینه وارو
 که لتوری ئیمه ی کورده هه رچی کوفرو ناشیرینیش هه یه هه مووی
 هه ر مه به ستیان ئیمه یه خو ئه گینا شه ش کیشوهری تره هه ن به وته ی
 ئه مانبی کافرن که چی مالویرانیه که هه ر بۆ ئیمه یه هه ر به کورد
 وتویانه کافر وشه ی کافر واتا چی؟ کی کافر و پیاو کوژ و

تالانکه ره، یان داگیرکار ؟ له سهرده می بلابوونه وهی دامه زرانندی
 ئیسلامدا، لهو بیابانی حجازه دا که دهچوونه سهراو ئاو نه بوو، به
 بهرد کۆمیان دهسپی و دهچوون نویژیان دهکرد، جا بهراوردیان بکه.
 له گهل ولاتیکی وهکو میزو پۆتامیا، یان کوردستاندا، بهو ههموو
 جوانی و خیر و خیراته وه. ههرچی په وشتی ناشرین هه بوو له دونیادا،
 له واندا هه بووه، به داخه وه ئه و کهلتووره بۆگه نه یان تیگهل به
 کهلتووری کورد کرد مه به ستم بهرناوه و قورئانی پیروزییه
 مه به ستم کهلتوری عه ره به کهلتوره که یان کۆنتره له دینی
 ئیسلام ئه وان قورئانیان پیشاندا یان و کهلتوره خویناویکه ی
 خویان سه پانده سه ر ئیمه دا خو قورئانی پیروژ فهرمویه تی به بی
 پرسى ههر خاوهن مالیک بجیته ناو ههر مالیک یان ههر خاکینک
 نویژو و پۆژوی قبول نیه و که چی مال و ولاتی دونیا یان کاولکرد
 به ناوی فتوحاته وه بۆ شاهیدی ئه م وته یه م بره وانه له ئه م پۆدا ههرچی
 شوینه وار ده دۆزیته وه به دهیه ها مه تر له ژیر زه ویدایه چونکه کاتی
 خوی ههمو شارو قه لایون و کاولکراون که چی جاشه خو فرۆشه کانی
 کورد، کردوویانن به فریشته له ئیمه ههموو داگیرکه ران نه ک ههر
 ئه وان بۆ زانیاری زیاتر ده رباره ی کهلتووره بۆگه نه که ی بهر له
 (۱۴۰۰) سالی پیشی ئیستای عه ره ب، (بره وانه: کتیبی میژووی
 خویناوی ۹۱ ساله ی ئه مه وییه کان، له نووسینی مامۆستای به ریز
 هه سه ن بارام)، چه نده درېنده و ناشرین بووه که ئیستا پیاوانی
 به ناو ئاینی کورد ده یانکه نه فریشته، هه تا ئیستاش بۆنی خوینی
 لیدیت بۆ له خسته بردنی نه وه کانی گه له که مان، ده توانم بلیم ئه مانه
 سه رچاوه ی ههرچی ناشرینی هه یه، پیشه ی ئه م گه له بوون له
 پیش هاتنی ئاینی ئیسلامیش پیشه یان تالان و راو پووت بووه،
 هه تا ئیستاش خو ئیمه به پیی میژوو و شوین هه واره کان بیت
 هه زاره ها ساله ئیره جیگامان بووه و ههر ئیره ش جیگامانه، بۆ

نموونه بېروانه حەزرەتى نوح درودى خوداى لەسەربىت، لەسەر
 كىيوى گودى بەوتەى ئايەتى قورئانى پىرۆز سەفینەكەى
 گىرساوەتەو و شارى شەرناخى ئاوەدان كىردووەتەو، بە
 بۆچوونى من، پىموابىت شەپناخ بە واتاى شارى نوئى دىت، واتا
 ژيانىكى سەرلەنوئى دەست پى دەكەنەو، چونكە لە خنكان پزگارىان
 بووبوو نوح، يان نوو، نوئى. عەرەب كىردوويانە بە نوح، شارى
 شەپناخ واتا شارى (پىغەمبەر نوح، درودى خوداى لەسەربىت)، ئەم
 گەلانەى چوار دەورمان ھەموويان نەورۆز بەو شىئەىە باس دەكەن،
 يان دەيكەن بە ھى خۆيان، بەدلىيائى وشەى نەورۆزىش لە
 سەردەمى نوحەو ھاتوو، ئىستاش ھىچ كام لەم دەولەتانە نازانن
 نەورۆز واتاى چى، چونكە ھى ئەوان نىيە نەورۆز ھەر لەو پۆژەو
 ھاتوو كە لە لافاوەكە پزگار بوون، ديارە بىگومان سەرى سالىش
 بوو و كۆتايى بەفر و بەستەلەك بوو، سەرماو سۆلە نەماو و
 بەھار ھاتوو و كىردوويانە بە جەژن و خۆشى، ئەو ناوھش لەووە
 ھاتوو كە پزگارىان بوو و دووبارە پۆژىكى نوئىيان دەست
 پىكردووەتەو، بۆيە گوتوويانە نوئى پۆژ، واتا ھەموو شىتيكان
 سەرلەنوئى دەستى پىكردووەتەو، ناوى نوحىش ھەر لە نوئە
 ھاتوو، واتا لە تازەو ھاتوو، ناوى ، زودزوودرايە لە ئەفسانەى
 سۆمەريدا لەكتىبى گلگامشدا ھاتو لەوئى دەلئى زودزوودرا ھىشتا ماو
 واتا نوح يان نوئى عەرەب، پىتى ھا ھەمىشە ھا دەكاتە ھا جا ھا
 كەيان بۆ زياد كىردوو، نوو، يان نو، واتا دەستورى نوئى، ژيانى
 نوئى، جەژنى نەورۆزىش لەو كاتەو ھاتوو، بۆيە زۆربەى گەلان بە
 ھى خۆيان دەزانن، چونكە ھەموويان لە كورد جىابوونەتەو، بەلام
 زۆرى بەسەردا تىپەپىو و كۆن بوو و لەبەر بەرژەوئەندى
 تايبەتى ھۆز و گەلان شىواندوويانە، ھەركەسە و دەيكات بە ھى
 خۆى، بۆ نەتەوئى كورد ناوھەكە گەواھى دەدات، دووھم شوئىنەكە كە

چه‌قی کوردستانه، با ئه‌وه‌ش به‌بیرتان به‌ینمه‌وه هه‌مان باس و
 خواس بووه له پێش نو‌حدا به ناوی جه‌مشیده‌وه، به‌لام جه‌مشید
 باخی دروستکردووه، نه‌ک که‌شتی، بۆ زانیاری زیاتر بر‌وانه ژوانی
 یه‌سنا، به‌شی یه‌که‌م، پێم وابی زودزوودرا راستره چونکه کۆن‌تره
 له‌گلگامشدا باسی ده‌کات هه‌روه‌ها له کتێبه‌که‌ی دارویندا و ئه‌و
 کتێبانه‌ی شیکارییان له‌سه‌ری کردووه؛ باس له ده‌یه‌ها ملیۆن سا‌ل
 ده‌که‌ن که مرۆف هه‌بووه، به‌لام به‌سه‌رهاته‌که‌ی نوح، یان جه‌مشید
 ده‌گه‌ریننه‌وه بۆ چه‌فتا هه‌زار سا‌ل، به‌بۆچوونی من له‌پێش لافاوه‌که
 کورد ناوی تری هه‌بووه، به‌هه‌مان زمانه‌وه‌ئ‌ه‌ویش ئاره‌راتیه‌کان بونه
 یان زاگروسیه‌کان ئه‌م دووسلسله کی‌وه‌یش زۆرت‌رین شوینه‌واری
 مرۆقه‌کۆنه‌کانی تیا‌دایه واتا جی‌گای زاووزی‌ی مرۆقایه‌تی و ته‌واوی
 زنده‌وه‌ران هه‌تا گه‌یشتۆته به‌رزبونووه‌ی لافاوه‌ گه‌ورکه له‌عه‌شتارو
 گلگامشیشدا باسی ده‌کات سه‌رده‌می بابلی و سۆمه‌ریه‌کان ده‌لێن
 لافاوه‌ مه‌زنه‌که تۆبر‌وانه وشه‌ی نوو ئه‌و نوێ یان شار بۆن‌مونه
 ناوی شاری شه‌رناخ یان ناوی بۆتان واتا باشان خوینه‌ری ئازیز
 ئه‌م وشانه هه‌مان وشه‌کانی کوردی ئه‌م‌رۆن بێگومان ئه‌م ناوه‌ی
 ئێ‌ستا له‌گودییه‌کانه‌وه هاتووه، پێم‌وابێ‌ت ئه‌و ناوه‌ش
 میترا‌یه‌کان بێ‌ت، شوینه‌که‌شیان ئاره‌راته واتا ئاره‌یه‌کان یان هه‌ر
 ناویکی تر بێ‌ت، چونکه ئاگر له‌سه‌ره‌تای مرۆقایه‌تی‌ه‌وه
 دۆزراوه‌ته‌وه بێگومان به‌ر له‌لافاوه‌که بووه به‌لگه‌ چیه‌ باشه نوح
 و گه‌له‌که‌ی که‌شتیه‌که‌یان به‌چی دروستکرد بێگومان به‌ئاگر و
 به‌قی‌ر به‌پیک به‌کی‌ردو قه‌له‌م هه‌روه‌ها چه‌ق و بسمارو هه‌ره
 دیا‌ره سه‌رده‌می ئاده‌م وحه‌واش کورد هه‌رلێره‌دابوو‌ه جا ناوی گود
 یان کورد هه‌ر له‌گودییه‌کانه‌وه هاتووه بر‌وانه گود، گوودی، گوود،
 یان گوردی، له‌پاشان بوو به‌کورد، ئێ‌ستاش گه‌لانی تر به‌کورد
 ده‌لێن کوردی، به‌راستی هه‌موو گه‌لان گه‌واهی ئه‌وه ده‌ده‌ن کورد له

هه موو پرویه که وه زۆر له گهلانی تر باشتن، چونکه ئەم گهله له
 بنه چەدا خۆرسک پێگه یشتوو، ههتا زیادیان کردوو و کۆمهڵ
 کۆمهڵ جیابوونه تهوه و دوورکه وتوونه تهوه له یه کتری، هه میسه
 به دواى داهینان و دهشتی باش و له وه پرگای باشدا گه پاون، خو کهس
 نه بووه پێگریان بکات، مه گه له گهڵ خویاندا پیویستی تازه یان
 دۆزیوه تهوه و دیاره خویان ناویان ناوه، ههروه ها نهوه له پاش نهوه
 هه لسوکه وت و گفتوگۆشیان گوپاوه و به پیی پۆژگار ئا به و
 شیوه یه بنه ماله و هۆز و نه ته وه یان لی دروست بووه، به شه ر و
 خوین رشتن نه بووه، له گهڵ کیدا بیکه ن، واتا پرکابه ریان نه بووه،
 هه ر سه رقالی ژیان و داهینان و گه ران و گوزه رانی پۆژانه ی
 خویان بوون، چه نده زیادیان کردوو، بنه ماله به دواى شوینی باشدا
 گه پاون بو خویان و ئاژه له کانیا ن وایان لی هاتوو ئیتر یه کیان
 نه ناسیوه تهوه هه ر زیادیان کردوو و جیابوونه تهوه و
 دوورکه وتوونه تهوه، ورده ورده گه وره کانیشیان نه ماون، بۆیه خه لکی
 وه کو نه ناسی لی هاتوو، بو زمانه کهشیان ئەگه ر بلێی چۆن گوپاوه،
 ئەوا به هۆی دۆزینه وه ی ناوچه که و به روبوومه که یه وه بووه شتی
 تازه یان دۆزیوه تهوه و به گوێره ی شیوه و قه باره که ی ناویان ناوه، بو
 نموونه ئیستاش له م سه رده مه دا ئیمه ی کورد له هه ندیک ناوچه به
 سه وزه یه ک ده لێن ترپ، ئەو شته خره یه سه ری له ناو زه ویدایه و
 گه لاکه ی له سه ره وه یه، له زۆر ناوچه شدا پیی ده لێن توور. یان
 شووتی، شامی کوودی، کووله که، باینجان گونه ره شه و زۆری تر،
 بروانه جیاوازییه کان وا دروست ده بیته، نموونه یه کی تر له باکووری
 کوردستان ده لێن هه ره، له باشووری کوردستان ده لێن وه ره، له ناو
 عه ره به کاندایه به به روو ده لێن به لوت، بروانه چۆن گوپیویانه،
 هه مان ماناش ده به خشیت، به م شیوه یه زۆر زمان و زاراوه و نه ته وه
 و شیوه په یدابوو تانیستاش له به ره و پیشچووندا یه، به لام کورد هه ر

به ماله گه وره ماوه ته وه، ئه مپۆش میژوو و شوین ههواره کان
 گه واهی ددهن و تهکنه ۆلۆژیا ئه وهنده پینشکه وتوو، ههچ شتیکی
 به شاراوهی نه هیشتوو ته وه، ههچیشی لی و ننا بیت، کوردستان
 به راستی دیاره و لاتیکی ئارام بووه و له هه موو پرویه که وه باش
 بوون، و اتا له بنه ماله ی باشه کان، گوود و اتا باش، هه مان گوودی
 هه ندۆئه و روپییه، به در یژایی میژوو هه زاران گۆرانکاری به سه ر
 ناوچه که دا هاتوو، داری به سه ر به رده وه نه ماوه وه کو کورد ده لیت.
 به لی، هه روه که گوتم میژوو ی ئیمه یان شیواندوو و خویشان
 شتیکیان نه بووه بیخه نه جیگای، ئه وه شمان له بیر نه چیت، گه لی
 کورد زۆرینه بوون له م ناوچه یه دا له پاش نه مانی ده سه لاتی، بۆیه
 نه یان توانیوه که لتوو ره که ی بگۆپن، وه ک گوتم له پاش نه مانی
 ده سه لاته که ی ئه گینا، دار و به ردیان هه لده ته کاند وه کو قیبتیه کان
 و ئه وانی تر، ئه وه ش بزانیان بیروباوه په کان ئه زه لی بوون،
 بیروباوه په کانی تریش هه مان بیروباوه پی دایک بوون، هه رکه سه و
 له به رژه وه ندیی خۆی ده ستکاری کردوو، چ سیاسی و چ ئاینی،
 ته نانه ت له پوو ی پیشه سازی و ئابوریش هه وه هه مان بیروباوه پی
 نه ته وه ی دایکیان بووه، که ئه ویش کوردستانه، تاکه سه رچاوه له
 پۆژه لاتی ناوه راستدا ئه و که لتور و داب و نه ریته بووه که نوح و
 بنه ماله که ی هه لیانگرتوو، له پاش لافاوه که ش له شه پناخه وه
 ده ستیان پیکردوو ته وه، ئه گه ر نوح هه رچی بوو بیت، هه موومان
 له و نه ته وه یه یه ن. به پیی ناوه کان و شوینه هواره کان بیت، کورد
 بوون، تۆ بر وانه ناوی خودی نوح له نو یوه هاتوو، له باکووردا به
 جیگا و مه ئوا ده لین ئاخ، و اتا نیشتمانی نو ی بووه به نوح، نو ی
 ئاوا ناوی ده رکردوو، ناوه که ش سروشتیه، و لاتی نو ی له پاشان
 گه لانی تر کردوو یانه به نوح، و اتا ژیانیکی سه رله نو ی، پیتی (نه)
 به هه مان ماناوه، هه رشتیک نه بیت کورد ده لیت نابیت، نه بووه و

نەكراۋە، واتا ھەموو شتىك لە نوڧبۇونەۋەدايە، تەنانەت نەۋى، يان
 نەۋ ئەرۋوپىش ھەمان ماناى ھەيە، چونكە ھەمان سەرچاۋەى ژيانى
 پاش لافاۋەكەيە، ھەرچى بوو نەما، ئەۋەى مايەۋە سەرلەنۋى دەستى
 پى كىردەۋە، نەرۋۆزىش ھى ئەۋكاتەيە، بۆيە پىرەمىردى نەمر
 دەلىت: (جەژنىكى كۆنى كوردە، بە خۆشى و بەھاتەۋە)، واتا
 ژيانىكى خۆشتىر و بەپىت و بەرەكەت و بەھاتەۋە، واتا بە خىرو
 خۆشپىيەۋە ديارە پزگارىان بوۋە و ھەموو شتىك نوڧبۇونەۋەۋە
 جەژنى نوڧبۇونەۋەى ژيانى تازەيە، بۆيە گوتوۋيانە نەرۋۆژ، واتا
 پۆژى نوڧبۇونەۋە و پزگار بوون لە مردن و لە زالمەكان، ديارە
 ئاوۋەھەۋاش خۆش بوۋە و خۆرىش تاۋى سەندوۋە بەھۋى نەمانى
 ئەۋ ئاۋەزۋرەى كۆبۇبوۋە لە دەرپاچەكانداۋ تەمومژ نەماۋە
 خۆرىش بەتەۋاۋى لە ژىر ھەر بەدەرکەۋتەۋە و سەرزەۋى
 بوژاۋەتەۋە و ژيانى پى بەخشيونەتەۋە، بىگومان زۆرىش
 پىرۆز بوۋە بەلايانەۋە و لەپاشان گەيشتوۋەتە پادەى پەرستىن،
 ئەم راستىيانەش لە ھەر چوار كىتبە ئاسمانىيەكەشدا ئەۋەيان
 سەلماندوۋە، بەپىى مېژووۋ شۋىنەۋارەكان لافاۋەكە دەگەرپىتەۋە
 بۆ بەر لە (۷۰۰۰) سال پىش ئىستا و بگرە زياترىش، بۆيە
 ئىستا دوۋژمنانى كورد و خيانەتكاران دەيانەۋىت بە ناۋى
 ھەرام و بىدعەۋە بىسپرنەۋە، زۆرى تىران سىرپوۋەتەۋە، با
 ئەۋەش بزانىن ھەر پاشايەك، يان ھەر حاكىمىك، يان ھەر
 زۆردارىك ھاتبىتە سەر دەسلەلات، بە بەرنامەيەكى ترەۋە
 ھاتوۋەتە سەر دەسلەلات، ھەر ھەموۋى گۆرپوۋە بە دىن و
 دەستوور و بەناۋەكانىشەۋە، ھەرۋەكو فارس ناۋەكەشى ھى خۆى
 نىيە كە ھاتوۋنەتە كوردستان، كەلوپەلىشىان لەبەردانە بوۋە،
 بەر لە دوو ھەزار و دووسەد و پەنجا سالە بوۋنەتە خاۋەنى
 دەۋلەتى با بلىتىن بەناۋ خۆيان، كە ھەر ھەموو دەۋلەتەكە بە

خاڪەكەشەو ھى ئىمپىراتورى مادەكان بوو، لە زۆر شویندا لەم
 كەتیبەدا باسەم كەردوو بە پووینی و بەدورو درێژی، بەلام چى
 دەلیت ئیتر دونیایە و ئاوى زۆردار بۆ سەرەو دەچیت و
 پۆژگاریش لە گۆرانكاریدا بوو، بە ھەموو جۆریك گۆراو و ھەر
 بەردەوام دەبیت لە گۆران، كورد بەر لە سێ ھەزار سال خاوەنى
 دەولەت و شارستانیەت بوو، خاوەنى خویندن و نووسین و
 سوپا و باج و دەرامەت بوو و لە ھىچى كەم نەبوو، خاوەنى
 زانایەكى وەكو سیتاما زەردەشت بوو، كە شەترەنجى داھیناوە،
 كە ھەموو بوارەكانى ژيان لەخۆ دەگریت: لە فەلسەفە، زانست،
 سەربازى، پامیاری، كشتوكال، بازرگانى و واتا بەگشتى لە
 ھەموو بواریكدا ئەویش بۆ پاشا گۆشتاسپ دروستىكرد، پاشا
 ھىندە دەولەمەند ببوو، ببوو خاوەن دەسەلات و سەرۆت و
 سامانیكى زۆر، بێھىوا ببوو، واتا بى ئەمەل، واى دەزانى دنیا
 تەواو كۆتایى ھاتوو و شتێك نەماو ھەولێ بۆ بدات، تووشى
 خەمۆكى ببوو، بۆیە زەردەشت شەترەنجى بۆ دروستكرد، بۆ
 ئەوێ تیبگا لە ژيان چۆن ھەمیشە لە سوراندایەو بەردەوامە بۆ
 ئەوێ خۆشى پێوە خەرىك بكات و كاتى پێ بگوزەرىنیت و
 فێرى زانستیش بێت، كە ئیستا گەلانى جیھان شانازى پێوە
 دەكەن. (بۆ زانیاری زیاتر، پێوانە: ژوانى یەسنا، بەشى یەكەم،
 ھەنگاویك بۆ دۆزینەوێ بەشێك لە جوگرافیای ونبووى
 ئافىستا).

بێگومان شەترەنج زانستى گشتى تىدایە، فەرماندە
 گەرە سەربازىیەكانى ولاتە زلھیزەكان بۆ پلانى سەربازى سود
 لە شەترەنج دەبینن. بەلێ كورد خاوەنى زانایەكى وەكو زەردەشت
 بوو، خاوەنى ئەو زانستە گەرەیه بوو، بۆیە ئەو پێشكەوتنەیان
 بەخۆوە بینیو و لەو سەردەمەدا ئىمپىراتورىیەتىكى گەرەى

وهكو ئاشوور پانيبالي تيكشكاند، دهمه وييت ئه وهش پوون
 بكه مه وه كه زوربه ي گه لان چوون چاويان برپبووه ولاتي كوردان
 و هركاتيگ هه ليان بو ره خسابييت هيرشيان كردووه و تالانيان
 كردووه و خه لكه كه يان پاك تاو كردووه، كولتووره كه شيان
 سريوه ته وه، ئه وه هيچ كه كوردستان لانكه ي مرقايه تي بووه،
 هه رچي دابونه ريت و ئاين و كه لتووره له م ولاته ي ئيمه وه سه ري
 هه لداوه، به لگه شت ده وييت، ئه وه تا ته كنه لوژيا پيشكه وتووه و
 هه موو شتيكي پوون و ئاشكرا كردووه، برق بگه ري و بيبينه به
 چاوي خوت، مه به ستي من ته نها ليژه دا ئه وه يه مرقف تيبكات دونيا
 چون ده ستي پيكر دووه و پيشكه وتووه و چي به سه ره اتووه،
 هه روه ها چون واي ليها تووه تيبگه ييت و وردى بكه يته وه و
 شيكاريى بو بكه ييت و پيم خو شه بزانييت ره گي پيشكه وتنه كان و
 داهينانه كان له كويوه هاتوون و بنه ميان له سه ر چ بناغه يه ك
 دامه زراوه و دامه زرينه ري بو كي ده گه ريته وه، بيگومان
 هه موبينا يه ك له بناغه وه ده سپي ده كات هيچ شتيك بي بناغه نيه
 ئه و داهينانه ش تاكو ببينه جيگاي شانازيى بو بنه ماله و هوژ
 و گه له كه ي و هه موو مرقايه تي، نه وه كو هه ركه سه و هه لسييت
 خو ي پيوه هه لكيشييت و مافيشي به سه ره وه نه بييت و
 داهينه ره كه شي بسريته وه، بيگومان به پي ميژوو و شوين
 هه واره كان و زانست و ته كنه لوژياش بييت؛ ئه و مافه ش پيش
 هه موو گه ليك ده گه ريته وه بو گه له كه ي من، كه گه لي كوردي
 چنه پاوكراوه، به راستي ئه م هه وي ره ئاو زورده كي شييت..

با ليژه دا ئاو ريك له مه قام و ئاوازه كان بدهينه وه، بيگومان
 بنه رته ي هه ر هه موو داهينانه كان لينه وه ده ستي پيكر دووه ته وه،
 هه روه كو چون ژيان ده ستي پيكر دووه ته وه، ئيتر هه ريه كه و بو
 خو ي شتيكي بو زياد كردووه و داهيناني تازه ي كردووه، تا

گەشتوووتە ئەمڕۆ، ئەوێش بزانە کورد خۆی خۆی لە
 ناوبردوو، ئەگەر دوژمن خاکە کە داگیرکردبێت،
 سیاسییەکان و پیاو ئەینییەکان مێشکی لاوەکان دەفرۆشن و
 کەلتووڕە کەشی ئەنفال دەکەن، ئەنفال واتا فەرھوود. بە
 شانازیو ئەگەر بە مەبەست بێت، یان لە نەقامیی بێت
 بەرەبەرە لە ناویان بردوو و لەناویشی دەبەن، بەداخووە کورد
 لە دوژمنەکان زیاتر دوژمنی خۆیەتی، کورد ئەمەشی ماوەتەو
 هی فیداکاران و دلسۆزان و دەولەمەندی کاتی خۆیەتی،
 ئەمەشی ماوەتەو، لەو سەردەمەدا ژیان بە سروشتی پۆشتوو.
 ئەمڕۆ دەمی زانست و خێراییی، دنیا وەک ئەمڕۆ نەبوو،
 تەکنەلۆژیا ھەر پۆژە و داھێنانێک دادەھێنێت، ھەموو
 پۆستیەکی بەردەستە، کەس دانامینێت، بۆیە بەو شیو
 تیکەل و پیکەلیان کردوو، تۆ بپروانە تورک، کورد خۆی
 ھێناوینێتی بۆ ئێرە، واتا کوردستان، ئەوانیش کەلتوووری
 ئێمەیان پەیرەوکردوو و داب و نەرتی ئێمەیان ھەلگرتوو، کە
 جی پێی خۆیان قایم کرد و تیکەلاوی گەلی کورد و سوپا و
 سیاسەتە کە و کەلتووڕە کە بوون، لە پاشان سویدیان لە
 گۆرانکاری ناوچە کە و ناوکی ناوخوازی بینیو و ھەلیان بۆ
 ریککەوت و ھەر بە یارمەتی ناحەزانی ولات و زلھێزە
 جیھانگیرەکانی ئەو سەردەمە، دەستیان گرت بەسەر
 کیشوورە کەدا بۆ ماوەی (۵۰۰) سال زیاتر فەرمانرەوایی
 کیشوورە کەیان کرد، واتا کیشووری ئاسیا و بەشێک لە
 ئەفریقاشیان داگیرکرد تورک، لە بنەپەتدا لە نەتەوێ تەتارن
 لە گەل نەتەوێ مەغولدا ھەمیشە شەپیان بوو. لە فیلمە کە
 جەنگیزخاندا باسیان دەکات چۆن تەعەدايان لە بنەمالە
 جەنگیزخان کردوو، لە کتێبی (مێژووی جەنگیزخان) یشتا

باسیان دەکات و لەگەڵ تەواوی ھۆز و نەتەوەکانی چین و قەفقازدا ناتەبا بوون، جەنگیزخان بۆیە وا توند وتیژ و بێ پەحم بوو زۆر چەوساندبویانەو ھۆزو تیرەکانی ترلەدواییدا بونە ئەو دەولەتە داگیرکەرە و دونیایان وێرانکرد تورکیش ھەرھەمان بەرنامەی پەیرەو کرد جا کورد چونکە خواوەنی دەولەتی خۆی بوو پێویستی بەشەر نەبوو بەلام بەرگری لەخۆی کردوو بەبۆیە لە ئەنجامدا ئەمە دەیبینیین جا تورک ناوەکەشیان لە تەتارەو ھاتوو، بەلام بۆچونی ترەھەبە کە بوو تورک، بەتایبەت لە دوورک-ھو ھاتوو، ئەم ناو لە ناوی سێ مللەو ھاتوو وەکو لە سەرچاوە کاندایا باسیان دەکەن لە با کووری کوردستاندا، ئەمانیش کلاو قۆریەکیان لەسەردا بوو لەو قوتانە چوو، ئەو قوتانەش ناویان دوورک بوو، ئیتر گوتوویانە ئەمانە دەلێی دوورکن، پاشان بوو بە تورک و ئیتر کیانیان دامەزراند و ھەلیان بۆ پەخسا بە بۆنەی ناتەبایی پاشاکانی ئۆرکەو، یان ھۆریەکان و ھاتنی چەندەھا زلھیزی جیھانگیر، بۆ نمونە وەکو: ئاشوور، جەنگیزخان، ھۆلاکو، تەیمووری لەنگ، ئەسکەندەر و ھەتا سەرھەلدانی ئیسلامیش ئەمانە نیتوانیان زۆربوو من وەکو بەلگە دەیھێنمەو یان بۆنمونە لە خوارەو بەدریژی باسم کردوو جا تورک خۆیان گرت و بەھیز بوون و ھەتا وایان لێھات زیاد لە (۵۰۰) سال حوکمرانی ئاسیا و دەورو بەریان کرد و دەستیان کرد بە گۆرانکاری و سڕینەو ھێ کەلتوور و ناو و شوینەوار و ھەرچی پەیوەندی بە میژووی ولاتەکەو بوو و زۆریشیان کردوو بە ھی خۆیان، بۆ نمونە کورد لە پێشدا مانگ و ئەستێرەیان پەرستوو، وەک لەسەرەو باسم کردوو بە جوانی، بۆزانیاری زیاتر بروانە کتیبی عەشتاری بابلیەکان و گلگامیش کتیبی سۆمەرەکان چۆن مانگو خۆرو زۆرشتی تریان پەرستوو

حوكمه كەش حوكمى سۆمەر يەكان بوو بەگشتى ئىستاش برۋانە
 ئالاكەى تورك مانگ و ئەستىرەيە، ھەتا زۆر لە گەلانى تر
 ئالاكەيان مانگ و ئەستىرەيە، بە بۆچوونى من، ئەو ئالاىە ھىماى
 بىروباوەرەكەيانە كە بىروباوەرەى كۆنى سەردەمى پىش
 خۆرپەرستى و خودا پەرستىيە، ئەو ھەش دەگەرپتەو ھە بۆ
 سەردەمى نەمرود پاشاى ھۆريەكان كە داىە ئاينانا و ئەنكى كۆرەى
 كوشت لەبەر ئەو ھەش ھەش دىسۆزى خەلەكە كە بوو رېگەى بە
 خەلەكى پىشان دەدا و كۆسپ بوو لە رېگەى نەمرودا نەمرود
 كوشتى لەپاشان بە مرورى زەمەن لەلايەن گەلەو ھە داىە ئاينانا
 كراو ھەتە خوا و بەمانگيان گوتوو ھە ئەمە ئەو ھەش بۆتە رېپىشان دەرمان
 و خزمەتى ئىمە دەكات جا نەمرود پىش لەدژى داىە ئايناناو
 لاينگرانى ئەنكى ئەكاتە خەش سەر بەخۆى چوئكو كۆرەى
 خەش مانگە كە ھەر خەشى كوشتى جا نەخەو ھەندو
 مەخەو ھەند ھەر لەم دوانەو ھە پەرەى سەندو ھە بۆزانيارى زياتر
 برۋانە ئەفسانەى سۆمەر يەكان گلگامىش و ھەشتارو كىتەبى
 پىرۆزى ئىزىدەيەكان جۋانتر تىدەگەى جا ھەزەكەم ئامازەيەك
 بەدەمە دىنەكانى و لاتانىتر لە دونيادا ھەموى دىتەو ھە سەر داىە
 ئايناناي ھۆرى كە سەردەمى داىك سالارى بوو كە بوە مېنگە
 خەو ھەندى سۆمەر يەكان و تەواوى سەرزەوى ھەر داىە
 ئاينانايە ھەشتارو بەعل و عزو لات و ھەتا ئلھامى مەرەمى
 مەسىحىش دىتەو ھە سەر ھەمان رېگا ھەر ھەموىشى ئەو كاتە
 ھۆرىبونە و اتا خۆرپەرس ھەموى لە ھۆرىكانەو ھە داھاتوو ھە
 سەرچاوى گرتوو ھە چوئكو سۆمەر يەكان لە ھۆرىەكان
 جىابونەو ھە لەسەر ھەو ھە ئامازەم پىكر دوو ھە ئەو خۆرو مانگ
 پەرسىشە لە ھۆرىەكانەو ھە بۆ سۆمەر يەكان و گەلانىتر
 داھاتوو ھە و اتا لە كوردستانەو ھە بۆلەو ھە كردو ھە جىھانە

ئەۋكاتە ۋلاتى ھۆربوۋە ناۋى كوردستان نەبوۋە، ئەگەر بلىيت چۆن بىلۋەى كىردوۋە، بەۋ ۋلاتانەدا، خۇ دىنى مەسىح و ئىسلامىش ھەر لىرەۋە گەشتوۋەتە ۋلاتان، لە پۇژھەلاتەۋە گەشتوۋەتە ۋلاتانى جىهان، لە سەردەمى رابردودا ئەۋ ھىمايە مەبەستم مانگەكەيە لەسەر منارەى مزگەوتەكەى گوندى حاجى خەلىل مابو، كە ناۋچەى بىنكورەيە سەر بە شارى خانەقەين كۆنترىن شارە جىگاي ھۆزىكە بەنىۋى باجەلان و لە ئەسلىشا ھۆربونەۋ ئىستائىش شۆينەۋارى ھۆرى زۆر ماۋە لەۋى ئەۋھىمايەى باسى دەكەم ھەرمائە لە سەر منارەى مزگەوتە كۆنەكان كە ئىستا بۆتەۋشەيەكى عەرەبى، ئەم ناۋە يەك پىتى بۆزىاد كراۋەم ئەمەش لە كەلتوۋرى زەردەشتەۋە ۋەرگىراۋە، مەنارە واتا نار، ئار، ئايەر، ئاگر، ئەۋكات لە مزگەوتەكاندا ھەمىشە ئاگر گراۋە، خۇ دەبىت نەفەسى ھەبىت بۆ دەرچوۋنى دوۋكەلەكەى، كەۋابىت منارەكە بۆ دوۋكەلەكە بوۋە، لوۋلەى دوۋكەلكىش بوۋە، ئەم شۆينى دوۋكەلكىشە لەناۋ پەرستگاكانى سەردەمى گاتاكاندا، يان گاۋرەكاندا بوۋە، واتا لە مزگەوتى زەردەشتىيەكاندا بوۋە، بىرۋانە ئىستاش لەسەر مزگەوتەكانى ئەم سەردەمەدا ھەر باۋە، ئەۋ گومەزەيىيە كە لەسەرئەم مزگەوتە دەيبىنى مەبەستم مانگ و ئەستىرەكەيە بەلام ئەستىرەكەى نەماۋە ھەتا سالىەكانى ھەفتاكان مابو بۆ چى ؟ چونكە سەردەمى ھوكمى عوسمانى بوو ھەرچۆنى دىنى ئىسلامى پەيرەۋ دەكرد بەلام كەلتورەكەى خۇى دەسەپان ھەرچۆنى لە بىنەرەتدا كەلتورى ئەۋنىيە بەس كەھاتۆتە ۋلاتى ھۆريان و ئەۋ كەلتورەى ھەلگرتوۋە ۋەكو مىژىنەى خۇى شانازى پىۋە ئەكات و دەپپارىزى و بى ئەۋەى ھىچ دژايەتەك بىكرىت

له لايەن پياوانى ئاينىيەو دىن واتا دەستورو ياساى ئەو ولاتە
يان پەيرەو بەرنامەى ولات جا لە ھەر ولاتىكەو دەرچوو
ھەركەسى پەيرەوى بكات ھەر خزمەتى ئەسلەكەى دەكات
توركيش چون حكوم بە دەستى خۆيەو بوو خزمەتى خۆى
پىدەكرد ھەموو دىن و رېبازەكان ھەر بۆ خزمەتى ولاتانى
خۆيانن بروانە مەسىح بووزا يەھودى و نەسرانى ھەروھا
رېبازەكانىش وەكو ديموكراتى و كۆمۇنىستى و سۆسيالستى
و ھەزارەھايتەر ھەر لە خزمەتى خۆياندا بوو بەس كورد نەبى
ھەميشە بۆتە خزمەتكارى خەلكى زۆر بەموخلىسى و
ئەنجامىش ھىچى بۆنەماوئەتەو و ئەويش كۆتايىيەتى و
پەندىش وەرناگرىت جا ئىمە كاتى خۆى خاوەنى مزگەوت و
پەرستگا بوين زۆر دەولەمەندبوين لە ھەموو پويەكەو جا
مەبەستمان مزگەوت و منارەكەى بوو بۆچى ؟ ئەو منارانە

دروستکراوون له سه رمزگه و ته کان و په رستگاکان . بو
 دهرچوونی دووکه لی ئاگره که بووه، که هه می شه ده بووایه بگری
 و نه کوژیته وه، چونکه به نووری خودایان زانیوه، بویه گوتوویانه
 ئاهورامه زدا، واتا ئاهری مه زن، یان ئاگری مه زن، ئاهور، ئاییر، ئایه ر،
 که ئیستاش ئاگره، په رستگاکه ش ناوی مزگه وت بووه، واتا شوینی
 زیکرکردنی ئاهورامه زدا، له ویشه وه بانگیان له خه لک کردووه بو ئهم
 ئه مزگه و ته مزگه وتی ئاوایی سالح ئاغای جموره له بنکوره
 ئیستا ناحیه سه ر به قه زای خانه قینه دروستکراوه بو
 خوداپه رستی و نویژکردن، ئیستاش ئهو گوومه زیه یه له سه ر
 مزگه و ته کان ده که ن، که ئاگره که شی نه ماوه، ماوه یه که مه لاکان
 ده یانگوت مناره ی ناویت، خه لکی گوتیان ئاخر که س نازانیت
 مزگه وت له کوپیه و ناسریته وه، کاتیک که سیک بییه ویت
 بروات بو مزگه وت، شکیان کردبوو که ئهم نه ریته زه رده شتییه
 باشه، ئه و جا دووکه لکیش بوو، ئه ی ئیستا بو چییه؟ ناشیت بلین
 بو بلندگوخانه، که واتا هه مان که لتووره که ی زه مان ی زه رده شته،
 که چی له ئیمه یان شیواندووه و ئیمه ش به خه یالماندا نایه ت و
 به هی عه ره بی ده زانین، با ئه وه ش بلیم خو عه ره ب له پیش
 ئیسلامدا شوینیکی نه بووه نویژی تیادا بکات، یان سوجه ی تیا
 ببات، ئهم وشه یه له چییه وه هاتووه؟ له ئاهورا مه زداوه، واتا
 ئاگری مه زن، له میترا یه کانه وه هاتووه به ر له ده هه زار سال، واتا
 (۸۵۰۰) سال پیش ئیسلام و (۶۵۰۰) سال پیش زه رده شتیش بوونه
 میترا یه کان، یان ئاته رییه کان، یان ئاریاییه کان هه تا سه رده می
 زه رده شت، زه رده شت ئهو بیروباوه رانه ی پووچه ل نه کرده وه و
 قه ده غه ی نه کردن، زه رده شت فه یله سوفیک ی مه زن بوو،
 نه یده ویست زور له مرقف بکات بو گورینی بیروباوه رکه ی، چونکه
 بیروباوه ر به قه ناعه ته، نه که به زوری شمشیر، وه کو دینه کانی

تر ھەر بە زەبىرى ھىز و کوتەك و شمشىر خەلكيان ھىنايە
ژىربار، لە سەردەمى زەردەشتدا مرقۇف ئازاد بوو، چى دەپرسىت
و بىروباوھى چىيە، بەلام خراپەكار نەبىت دەرھەق بە ژىنگە و
ژيان و مرقۇقاىيەتى.

زەردەشت ھەمىشە ھانى خەلكى داوھ بۆ ئاھەنگىپان و
شايى كردن و گۆرانى وتن و خوشگوزەرانى، فەرموويەتى: با
ھەمىشە پرووتان گەش بىت، چونكە خوشبەختى ھەمىشە لە
پروگەشىدايە، پروگرژىي كارى ئەھرىمەنە، و تا خراپەكاران.
ھىچ كاتىك دژى ئاھەنگ و شايى و خوشى نەبوو،
بەپىچەوانەى دىنەكانى ترەوھ بوو، ھەمىشە لە ھەولى داھىنان
و خوشگوزەرانىي مرقۇقاىيەتيدا بوو و بەشئوھىيەكى
ئاشتىخوازانە ھەلسوكەوتى كردووھ بۆنمونە وەكو
ھىندستان بروانە چەند دىانەتى تىدايە و كەس كارى بە سەر
كەسەوھىيە ئەگەر ناحەزبىانتيلى ھەر ھەمان رىبازى
زەردەشتىيەكانە، بۆيە لە ولاتى كوردەوارىدا ھونەر و
ھونەرماندان ھەمىشە لە پىشكەوتندا بوون و ھەمىشە
داھىنانيان كردووھ، ھونەر بە شئوھىيەكى نىزامى رىكخراوھ و
سەدەھا گروپ ھەبووھ و ھەريەكەيان لە بواريكدا كاريان
كردووھ و برەويان بە كارەكانيان داوھ، ئەم فەيلەسوفە خاوەنى
زۆر داھىنانى مەزنە، كە ھەتا ئىستاش جىھان پىنى سەرسامە و
كارى پىدەكەن، بۆ نمونە شەترەنج، يان تەختە نەرد، تاوڵە كە
گوزارشت لە تەواوى ژيان و پىويستىيەكانى مرقۇقاىيەتى
دەكات، ھەرچى سودى ھەبووھ بۆ ژيانى مرقۇقاىيەتى باسكردووھ
و داھىنناوھ، باسى لە سودەكانى ئاگر و خورىش كردووھ،
گوتويەتى: ئاگر و خورىش نورى خودان و پىرۆزن، بروانە: مېتر،
ئاتر، ئاھور، ئاگر، (ئا)كەيان لاداوھ و بووھتە ھۆر، واتا خۆر، كە

ئىستاش خۆرە و ھەر ئاگرە، چونكە لەپىشدا ئاگر دۆزرايەو
گەرم و سووتىنەر بوو، پۆشنا بوو بە وىنەى خۆر، مزگەوتىش
لە ئاھۆرامەزداو ھاتووە، واتا خودای مەزن، دەبىت سەرى بۆ
دانەوینىتەو بۆيە شوینی ستایشکردنەكەيان ناونا مزگەوت،
واتا ستایشکردنى يەزد مەزدا، واتا يەزدانى مەزن، يەزدانى گەورە،
ئەوشوینە بوو مزگەوت، بروانە عەرەب تەنها پیتی (گ)كەيان
گۆرپووە کردوویانە بە جیم ھەر لە مزگەوتەكەو ھاتووە،
مەسگەوت، مەسجد، مەزگەت، مزگەوت، مەسجەت، بروانە ھەر
مزگەوتەكەيە عەرەب ھەمیشە (گ) دەكاتە (ج)، بۆ نموونە وەكو
گودیان كرده جود، مەنارەكەش ھەر ئارەكەيە، وەك لەسەرەو
باسم کردوو. (بۆ زانیاری زیاتر، بروانە: ژوانی یەسنا، بەشى يەك
و دوو، (ل ۱۶۵-۱۷۷)، يان ئەو كتیبانەى كە باسى دینەكان دەكەن
لە میژووی مرقایەتیدا لە كۆتایی ئەم كتیبەدا وەكوسەر چاو
ناوكانیانم نووسیوە).

بروانە مسرییەكان عەرەب نین (ج) دەكەنە (گ)، بۆ
نموونە جەواد دەكەنە گەواد، تەنانەت ئەردەن، لیبیا، سوریا،
لوبنان و زۆری تر لە ولاتە عەرەبییەكان،
چونكە ئەمانە ئەسلیان عەرەب نین بە زۆری ئەورپۆژگارە
كرانە عەرەب، نموونەيەكى تەرتان بۆ دەهینمەو، جەوہنە ئەو
شتەيە ئاوی خواردنەوێ تێدەكەیت و بچووكە بۆ سەفەر و بۆ
كاروباری سەرپێیی دەيكەیت بە شانندا، يان بە قەى ولاخدا،
بۆچی پێی دەلێن جەوہنە، واتا پێستی جوانە ئازەل، وەكو
گیسك و بەرخ، كە چى بە ھەمان شت عەرەبى بەدوو دەلێن جود،
واتا جەوہنە. بێگومان ئەمانەش لەو سەردەمەدا لە جەزیرەى
عەرەبیدا دەستنەكەوتوون و پێموابىت ئازەلى بچووكیش
نەبوو، وەكو: مەر، بزن، گیسك و بەرخ، چونكە جوگرافياكەى

ئەوان زۇنگاو و چەم و دارستان و بىابان بوو، ئاژەلى سىپى،
 يان ئاژەلى وردەى تىادا نەژىاو، ئەوان زياتر وشتەر و
 گامىشيان بەخىو كردوو، بۆيە زۆر شتى وەكو ئەم پىويستيانە
 لىرەو چوو بۆ ئەو، چونكە ولاتى ئۆرك، يان ھۆريان
 خاوەنى شارستانى وپىشەسازى و رۆشنىبرى بوون، دەيەھا
 داهىنانى پىويستىيەكانى ژيان ھەبوو، وەكو ئەم مەشكە
 بچووكە كە خۇمان پىتى دەللىن جەوھنە، ئەوان ئىستاش پىتى
 دەللىن جوود، واتا جەوانە، ئەو جوانە جەوھنە وەنەبىت ئەوان
 نەيانتوانىبىت دروستى بكەن، يەكەم ئاژەلى وردە نەبوە لە وى
 لەپىشدا دووھم خۆشەكردنى مەشكە و جەوھنە و كونە كۆمەللى
 پىوستى خۆى ھەيە بۆ خۆشەكردنى وەكو كالاو جەوت و
 تويكە ھەنار، يان بابلىين خۆ ئاژەلى گەرە بۆ جەوھنە نەبوو
 و بە كەس ھەلنەگىراو، بۆيە لە كوردستانەو بە شىوہى
 بازىرگانى رۆىشتوو و ناوہكەشى لىرەو چوو بۆ ئەو،
 بىگومان ئەگەر ھەموو وشەكان بە جوانى ھەلبەسەنگىنين، بە
 ماناكەياندا دەرەكەون كە كوردىيە، خاك، شويىنەوار، ولات و
 سەرچاوەكان دەيسەلمىتن، من مەبەستم ئەوہيە ئىمە ولات
 بوين و خاوەنى شارستانىيەت و پىشەسازى بوين لەبەر
 ئەوہى بازىرگانى لە نيوانياندا بوو بىگومان لەھەموپويەكەو
 ئالوگۆرکراو چ سياسى و چ كۆمەلايەتى و ھونەر و مۆزىك
 ئەتوانم بلّىم وشەى ميوزىك لە مۆغىكەو وەرگىراو يان
 مۆگىك واتا مۆگا يان گازا ئەو گاتاكان گازاكانە واتا بانگ
 خوينەكان كە نوسىنەكانى ئافىستايە مۆگاكىش خويندىانەو بەوانىش
 گوتويانە مۆگ عەرەب كردووہيەتى بەمۆق ديارە وشەى مۆق بۆتە
 مۆسىقا كەوابىت ھەمان مۆگاكانە بەرۋنى لەسەرەو باسەم كردوو
 ھەرۋەھا پىشەسازى و ھەتا ئاينىش لە ھەموو پويەكەو

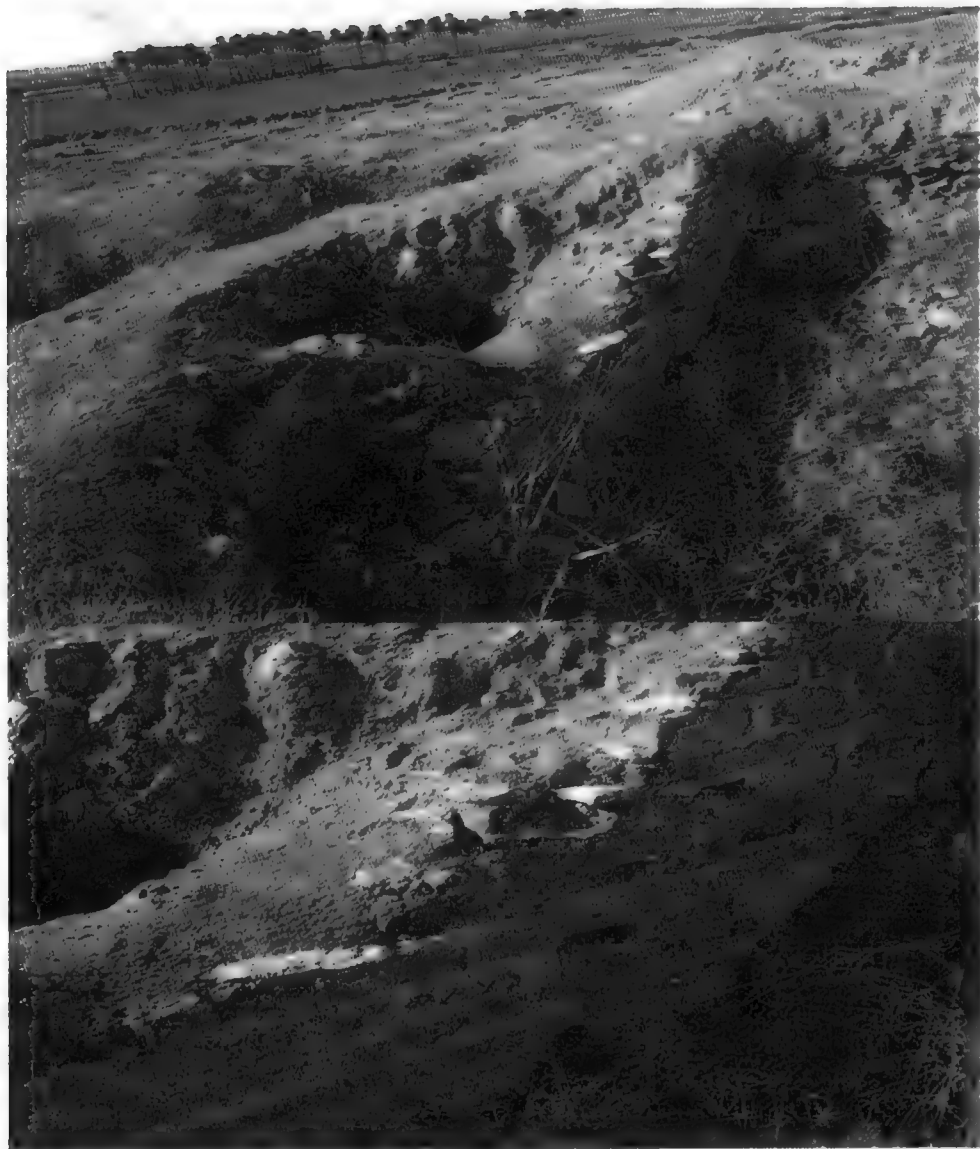
دان و وەرگرتن بووه بنه‌پهت ده‌گه‌پیت‌ه‌وه بۆ ولاتی ئۆرک هه‌تا
 سه‌رده‌می ساسانیه‌کان هاتنی عه‌ره‌ب بۆ پۆژه‌لانی ئاسیا که
 چی ئیستا ئه‌م گه‌لانه‌ حاشا ده‌که‌ن له‌ بوونی کورد، نه‌زان و
 نه‌خوینده‌واره‌کانی کورد خۆی له‌ گشتی خراپ‌ترین داخی گرانم،
 له‌ بی‌خواه‌نی کورد ئیستا ئه‌مانه‌ بوونه‌ته‌ خواه‌نی هه‌موو
 شتیکی ئیمه‌ و حاشا له‌ بوونی ئیمه‌ ده‌که‌ن، له‌ هه‌مان کاتدا
 زه‌بوور و ته‌ورات و ئینجیل و قورئانیش ئاماژه‌یان به‌ خاکی
 دایک داوه‌ که‌ کوردستانه‌ وزۆریش پیرۆزه‌ و ئاقیستاش
 سه‌رچاوه‌ی هه‌ر هه‌موویانه‌، که‌چی گه‌له‌کانیان حاشا ده‌که‌ن
 له‌ باوک و دایکی خۆیان، باوک و دایکی خۆیان ناشرین ده‌که‌ن
 و هه‌زار ناو و ناتۆره‌یان له‌ کورد ده‌رکردووه‌، ئه‌گه‌ر
 بچووک‌ترین شت بلێین ده‌رباره‌ی قورئان، خوا نه‌خواسته
 په‌رژین بێت کافرت ده‌که‌ن و فتوای کوشتنت ده‌رده‌که‌ن، به‌لام
 هه‌ر قورئان ده‌فه‌رمویت: میلله‌تی کورد پاک‌ترین گه‌له‌ و
 خاکه‌که‌شی پیرۆزترین خاکه‌، برپاوه‌ قورئانی پیرۆز کاتیک
 باسی هه‌زره‌تی نوح پیغه‌مبه‌رده‌کات درودی خوای له‌سه‌ربیت
 که‌چی به‌ هه‌ر هه‌موویانه‌وه‌ ده‌یانه‌ویت له‌ناویبه‌رن، هه‌رچی
 خوداچه‌ز نه‌کات به‌ کوردستانیان کردووه‌، هیچ ده‌سته‌یه‌کی
 ئاینی نه‌هاتۆته‌ گۆ هه‌زاره‌ها جار به‌ده‌سته‌ پسه‌کانیان
 کوردستانیان گالو کردووه‌، کوردستان دایکی
 هه‌موومروقه‌یه‌تی و کانگای هه‌موو داهینه‌کانه‌ به‌قسه‌ی
 خوای گه‌وره‌ که‌ قورئانی پیرۆزه‌ خیتامی هه‌مو دینه‌کانه‌ و
 کوردستان لانکه‌ی هه‌موو مروقه‌یه‌تییه‌، که‌چی ده‌مانکه‌ن به‌
 دیو و درنج هه‌زاران ناووناته‌ره‌ی ناشرین ده‌ده‌نه‌ پالمان ئایه
 ئه‌مه‌ خۆی له‌خۆیدا پیچه‌وانه‌ی و ته‌ پیرۆزه‌کانی خوای
 گه‌وره‌یه‌ که‌ قورئانه‌ برپاوه‌ له‌ قورئانه‌ خوای گه‌وره‌ چۆن

وهسفی خاکه که مان و گهله که ششی دهکات که گهلی نوح ی
 پیغه مبه ره له لایه کی تره وه به زاراه ی خو یان له قهله ممان
 ده دن دهی باشه ئیتر بۆ ئیمه له نه وهی دیو و درنجین . ئیمه ی
 کورد له هه موو پوویه که وه زۆر له وان باشترین خو با
 ئه وهیشه بیژم هه موو پی شه وا کان ی دینی ئیسلام کوردن و
 فارس و قه ومه کانیترو زه رده شتین ، بۆ هه موو دونیاش
 ده رکه وتوو، خو ئه وه تا شوکور ئه مپۆ گۆی زه وی له سایه ی
 ته کنۆلۆژیا وه بو وه ته یه ک مال، له زۆر که نال و سه رچا وه دا
 ده بیستم و ده بینم، نه ک جاریک، به ده یان جار ده لێن پی ده چیت
 کوردستان یه که م لانکه ی مرۆقا یه تی بوو بیت له سه ر زه وی، هه ر
 وه هایشه چونکو شوین هه واره کان وتاته قورینه کان
 ده یسه لمینن و سلماندویشیا نه ئه وه تا له قورئانی پیرو زدا
 ده فه رموویت: هه موو پیغه به ره کان له نه وهی ئیبرا هیمن، با سم
 کردو وه ئیبرا هیم پیغه مبه ره له کو ی له دایک بو وه، که چی
 هیشتا ئه وان ده مانکه نه کافر و پیاو کوژ و دیو و درنج و گیل
 و نه فام، به راستی هه رکه سه به بچوو ک و نه فام و نه زان
 سه یری کورد بکات، گومانی ناویت هه ر زۆر زۆر خو ی نه فامه،
 چونکه غه در له با پیره ی خو ی دهکات و حاشا له قورئان و
 ئه وانی تریش دهکات، چونکه کتیبه ئاسمانییه کان ئاماژه یان
 به پاکی و پیروزی و دایکی نه ته وه کان دا وه که کوردستانه
 جار ی عه ره ب و ئیسلام زۆر قه رزاری کوردن چونکو به یار مه تی
 کورد بونه ئه و ده ول ته، سه ره پای هه موو ئه مانه دا گیر ی
 ده که ن و ده یانه ویت له ناوی به رن، ئه وان دا گیر که رن و
 ها توونه ته سه ر مال و خاکی ئیمه، ئیمه ناوی خو مان به
 خو مانه وه یه، گا ور و اتا گه وره کان، ئه ی ئیو ه چی بوون له ناو
 زۆنگا وه کان و بیا با نه کا ندا ده ژیا ن، ، ئه وه هه موو که س

دەزانىت، ئاخىر كافر كامەيە؟ كافر، يان گاور بە واتاي گەورە
 دىت، بزانە خوینەرى بەرېز، ئەوان ھەر بە (زەردەشتى) دەلېن
 كافر. خۆ يەكەمجار (زەردەشت) بوو كە خوداي يەكتاي بە
 مرقۇايەتى ناساند، ئىتر بۆچى (زەردەشتى) كافر بوو،
 زەردەشت بوو عوودى دەژەند و ژەنيارىش بوو، دەنگىشى
 خوش بوو و بە ئاوازەو گاتاكانى خویندوو، ئەم گوتەيەم
 زۆر دووپاتم كردوو تەو، گاورەكان ئەگەر يەككىيان بمردبايە لە
 دونيادا، چى ھەبووايە لەگەلیدا دەياننىژا، چونكە دەيانگوت مالى
 خويەتى بۆ كەسيكى تر ھەرامە، تەنانەت قىبتييەكانىش، يان
 فيرەونىيەكان ھەمان دەستوورى ئىمەيان ھەبوو بەر لە
 (٤٠٠) سال، ئەو تە لە دراماكانداو لەمىدياكاندا بە چاوى خۆتان
 دەيبىن ئەو ھەموو خشل و ھەموو شتە گرانبەھايانەيان بوو تە
 چ سەرۆتەك بۆ نەتەو كەيان لە ئەمرودا، كە لەگۆرەكان دەريان
 دىنن بەلى دەتوانم بلیم ھەمان دەستوورى ھۆريەكانە،
 گەواھىت دەوئەت بۆ ئەم گوتەيەم، ئەى بۆچى گۆرەكانمان
 ھەلدەدايەو، برۋانە لەو سەردەمەدا كەس مالى كەسى
 نەخواردوو و ھەرچىيان ھەبووايە دەيانخستە ناو
 گۆرەكانيانەو، دەيانگوت مالى خويانە پىويستيان پىي
 دەبىت، گەر باوەر ناكەيت، برۋانە گاورتەپەى شىرەوھن چۆن
 ھەلدەر ھەلدەر كراو بۆ شتە گرانبەھاكانى نىو گۆرەكان، لەم
 سەردەمەدا كە ئىسلامەتيە و بەپىي شەرىعى خويان دژى
 ھەموو ھەرامىكن، بەلام بىيەنەو سەر مىللەتە شىرەخۆرەكەى
 بىابانەكان كە ئىماندارەكانى ئىمە كردوويانن بە فرىشتە، دار و
 بەردى جىھانيان ھەللوشى بە ناوى دەسكەوت و غەنیمە و غەزا
 و فتوحاتەو، ئەمانە بىابان نشين بوون، واتا بەدوو، بەدووش
 ئەسلى ەەرەبە، ئەمانە خويان گەواھى لەسەر خويان دەدەن، چۆن

یه کیان فەرهود کردوو، هەر خەریکی غەزووی یەکتەری بوون،
 تەنەت دەتوانم بڵێم هەرچی مەل و سەرۆت و ژنەکانیشیانە
 تالانی ولاتان، بەتایبەت کورد، تا (پێغەمبەر، محەمەد (ﷺ)) گەشتە
 فەریایان، ئەگینا ئەمان خاوەنی هیچ نەبوون، ئەوەتا قورئانی پیرۆز
 دەرئەرموویت: ئێمە بۆیە ئەم قورئانەمان بە عەرەبی داوەزاند، بۆ ئەوەی
 ئێوەی عەرەب ئاقل بن. ئەوەش کردەوەی پۆژانەیانە و بە چاوی
 خۆتان دەیانبینن، ماشەللا چەندە ئاقلن، کە چی پیاوێ ئاینییەکانی
 کورد کردوویان بە فریشتە، ئایە ئەمانە مەقام و میوزیکیان لە کوێ
 بوو، کە ئێستا بوونە خاوەنی هەموو کەلتووری ئەم ناوچەیە؟
 لێرەدا پرسیارێک سەرھەڵدەدات، بۆ نموونە داود پێغەمبەری
 یەھودی باوکی سولەیمان پێغەمبەر، هەموو ئایەتەکان و دووعا و
 نوێژ و نزاکانیان بە میوزیکەوێ خوێندوو، بە میوزیکی قیسارەو،
 لەکاتی زەرەشتیشدا هەرۆھا بوو، بڕوانە زەبوورەکان و تەورات
 چۆن ئەم گوتانەم دەسەلمێنن، داوونەریتی کورد و کەلتووری کورد
 چەندە کۆنە و هەر لێرەوێ چوو بەرەوخوار، بۆ کۆنی کورد بڕوانە،
 ئەم وێنەیە بۆ خۆی شایەتە، هەم ناوەکەشی کە گاورد، واتا
 گەورەکان، ناوچەکە و بیناسازییەکەشی بەر لە هەزاران سال
 خاوەنی چ هەندەسە و بیناسازییەک بوون، بۆ کامە میلیت
 لەمانە ی دەورمان خاوەنی چی بوون، بەلگەم زۆر هیناوەتەوئەگەر
 بە جوانی بیخوینیتەوێ هەر لە سەرەو، ئەوجا بۆت دەردەکەویت
 هەموو شتێک هەر لێرەوێ چوو بۆ ولاتانی دەورووبەری. بەپێز
 خوینەری ئازیز و تێنەگەیت من دەمەوێت دینی زەردەشت
 بگەڕێنمەوێ ئەمە زۆر پەواوە باسکردنی چونکە میژووی گەلیکەو
 دەبێت باسبکریت بگومان شتێک چوو ناگەڕێتەوێ ئەگەر
 بیشگەڕێتەوێ من نایەپرستم ئەوەباش بزانن من لە گەل مافی
 مەوقەدام حەزەدەکەم هەموو مەوقەیک بگاتە مافەپەواکانی خۆی. جا

ئەم كەلتورە بەدىن و داب ونەرىتەو ەو ەونەرو مۆزىكىشەو ە
گەشتۆتە ولاتانى دەورو بەرمان.

وینەى گاورتەپە لە ناوچەى بنگورە دىى شىرەو ەن سەر بە شارۆچكەى
قورەتوو، شارى خانەقین بەر لە ەزاران سالى پىش زايىن.

لە ڕێی حەزرەتی ئیبراھیمەوێ چووە بەرەوخوار، زمانی عەرەبی
 سێکوتی عیبری، واتا یەھودی، نووسینە کەشیان ھەمان خەتی
 زەردەشتییە، زمانی عیبری زۆربەیی کوردییە، چ جایی فارسی،
 لەچاو مێژوودا دوینی بوونە خواوەنی کێان و دەولەت، ڕوانە:
 تەورات ڕاستییە کەت بۆ دەردەکەوێت، بۆ نموونە کاتی ک ئیسحاق،
 یان ئەسھاک دەیهوێت ژن بێنێت، باوکی کە پێغەمبەر ئیبراھیمە
 دەلێت: ڕۆژەوێ بۆ لای کە سوکارە کەت لە مێژو پۆتامیا و لەسەر
 ئاوی فورات، واتا لای مام و خالە کانت لای ئەوان ژن بەینە. ئەویش
 سەری خۆی ھەلەدەگرێت و دێت کچی مامی مارە دەکات و لە
 پاشان دەگەرێتەوێ بۆ ولاتی خۆی، کە ولاتی کەنعانە. یەعقوبیش کە
 کۆری ئیسحاقە بە ھەمان شێوە دوو خالۆزای خۆی دەخوایێت و
 دەگەرێتەوێ، لە پێشتەدا بە درێژی باسی یەعقوب کردووە: پێش
 ئەوێ یەعقوب و بنەمالە کە ی ڕۆژ بۆ میسر لە کەنعاندا و دەورو
 بەری دەژیان ئەوێ یان بەمولک و شوینی خۆیان دەزانی کاتی ک
 موسا لە میسر بە خۆیو قەومە کە یەوێ دەردەچن لە میسر دەچێتە
 کێوی سینا و لە وێ یاسا و ڕێسا دادەنێت و سوپایە ک
 دادەمەزرینێت بۆ ئەوێ ھێرش بکات بۆ سەر ناوچە ی کەنعان کە
 ماوێە ک بوو بە دەستی ئەوانەوێ نەما بوو خۆی ھەر شوینی
 فەلەستانی کە ئەمە وەسیتی یەعقوبی باپیرە گەرەیان بوو ئەوێ
 پێرۆزەو ھەرلەوێ سەقامگیر دەبن بەنی ئیسرائیل، ھەموو
 سەرکەردەکانی سوپاکە ی لە بنەمالە ی ئیسرائیل، واتا یەعقوب
 پێغەمبەر، جا ھێرشیان کردو و ئەوانا چانەیان کۆنترۆل کردو و
 ھەرلەوێ سەدو چل و چوار ھەزار پێغەمەرسەری ھەلدا و ھەم
 وەکو پاشا و وەکو پێغەمبەر حکومرانیان کردو و ھەموشیان لەبەنی
 ئیسرایل بون بە پێغەمبەری ئاخەزەمانیشەوێ (مەمەدە) درودی
 خودای لەسەر بیت) ئەگەر ڕوانیتە تەورات ڕاستی ئەم وتانەم

دەسەلمىنىڭ ھەتا زامانەكەيان زۆربەى كوردىيە، بۇ نمونە كورد
 بە دەسكى دروینە دەلین سۋالە، كۆى دەكەینەۋە دەبیتە مەلۇ،
 ئەۋانىش ھەر دەلین مەلو، يان بە نۆ، بەن، دەلین جوانەگا، يان بە
 ساورین دەلین تەگە، ئىمەش ھەر دەلین تەگە، بەتایبەت گەرمیان،
 چونكە نىكبوۋىن لىيانەۋە، بۇ نمونە كوردەكەى يەعقوب ناۋى
 لاڧىە، واتا لاۋى، يان گەنجۆ، چونكە ئىبراھىم خەلكى پوۋھایە،
 زامانىان كرمانجى ژوورو، واتا گۆكردنیا ھەمان گۆكردنى زامانى
 كوردىيە بە ھەردوۋ شىۋەزارە كوردىيەكەۋە؛ سۆرانى و بادىنانى،
 يان زازاىى. (بۇ زانىارى زياتر برۋانە: تەورات، كىتەبى پىرۆزى
 موسا). لە سەردەمى موساشدا باسى كەپەنا دەكات، جەژنى
 ميوزىكىان ھەبوۋە، باسى قىسارە دەكات، كە لەپىشتەردا باسى
 قىسارەم كوردوۋە بە باشى و باسى دەف و زۆر شتى تىرىش، تا
 ئىستاش باۋە لە كوردەۋارىدا. لەو سەردەمەدا موساى پىڭمەبەر
 درودى خۋاى لەسەرىپىت سۋاپاىەكى پىكەۋە ناۋە ھىچى لە نىزامى
 ئەمىرۋ كەمتر نەبوۋە، بىجگە لە ھىزى پاسەۋانى چادرگەكان و
 پاسەۋانى پەرسىگاكان، خۆى داۋە لە (۷۰۰) ھەزار كەس، ھەموۋى
 گەنج بوۋە لە بىست سال تەمەن بەرەۋسەر، خۆ ئەمانىش ھەر لە
 گەلى كورد جىابونەتەۋە دەيەھا ھۆزو تىرەۋ نەتەۋەۋە پاشاشى
 لى جىابوۋتەۋە كورد ھەريەكەۋ بەناۋىكەۋە دەتوانم بلىم
 كورد خاۋەنى ئەم ھەموۋ ھىز و توانا و داھىنانە بوۋە ۋەھەر
 يەكەۋ خاۋەنى بىرو باۋەرىك بوۋن و دەسەلاتيان بەسەرھەر
 ناۋچەيەكدا پۈشتۋە و ولات وكىانى خۆى لى دامەزراندەۋە
 لەژىر ناۋى تازەۋ جىاجىادا لەخوارەۋە بەدرىژى باسى ئەۋ
 دەۋلەتانەم كوردوۋە بەناۋى جىاجىاۋە كەلە كورد جىابونەتەۋە
 كە خاۋەنى دىن و دىانەت و ياسا و دابونەرىت بونە لە دەرياي
 ناۋەراستەۋە ھەتا دەرياي خوئ، يان دەرياي مردوۋ حوكمى

کردوو، هه مووی له ژیر دهسه لاتی کورددا بووه، یه کهم
 ئیمبراتوریشیان نه مرود پاشا بووه که چی ئیستا هه ر خومان
 بچووی ده کهینه وه، بئگومان ئه م ناوچه یه ش ولاتی کورده واری
 بووه، ئه وه پئویست به به لگه ناکات، به لگه ش زوره بۆ ماوه ی
 چهند سه ده یه ک ئه م بنه ماله یه حوکمرانی که نعان و میسر و
 فه له ستینیان کردوو تاکو له سه رده می حه زره تی موسادا
 فیرعه ونیکی تر هاتوو ته سه ر ده سه لات و عیبرانییه کانی
 چه وساندوو ته وه، ئه وانیش شۆرشیان له دژی فیرعه ون په مسیس
 کردوو و له پاشان شکستیان هیناوه و ده ری کردوون، ئه و
 راستیی هه ش ناشارینه وه موسای پئغه مبه ر له نه ته وه ی
 عیبرانییه کانه و عیبرانییه کانیش بۆ ماوه یه کی دوورودریژ
 فه رمان په وای میسر بوون و فیرعه ونی تازه ویستوو یه تی بنبریان
 بکات له میسر دا، به پئی میژوویش بیت موسا له مالی فیرعه وندا
 گه وه بووه و شاره زا بووه له سیاسه تدا، شه ری موسا و فیرعه ون
 زیاتر سیاسی بووه هه تا وه کو ئایینی چونکه بۆ ماوه یه کی زور
 به نی ئیسرایل حوکمی میسریان کردوو و له پاشان گوپیته کان
 سه یته ره یان کردۆته وه و ویستویه تی له ناویان به ریته جا بۆیه
 موسای پئغه مبه رده ستیدا وه ته شۆرشیکی کوده تای بووه به
 سه رۆکایه تی موسای پئغه مبه ر، گه له کانیش له به رژه وه ندیی
 خۆیان یاریان به میژوو هه که کردوو به پئی ویست و ئاره زووی
 خۆیان چۆنیان بۆ گونجا بیت، ئه و سه رده مه ی موسای پئغه مبه ر
 سلّوی خودای لیبت، ئه وه تا ده ولّه تی ئیسراییل له نه ته وه ی
 ئیبراهیم پئغه مبه ره و نه ته وه ی کوردن، به پئی گوته کانی زه بوور و
 ته ورات و ئنجیل و قورئانیش لیکیان ده یته وه، وایه، به لام که س
 ناویریت پئ له راستیی هه کان بنیت، که چی به هه ر هه موویان زولم
 له نه ته وه ی باپیره گه و ره یان ده که ن و خوشمان هیتشتا زیاتر

وەسفى ئەوان دەكەين، ئەوەندە وەسفى و پياھەلەدان بە ئەواندا
 دەكەين، نيو ھىندەى ئەوان بە ھىچ شىئەيەك باسى خۆمان ناكەين،
 يان نەك ھەر ناىكەين، بەلكو گۆرى مردووھەكانى باو و باپىرانمان
 دەردەھىنەين و دالمان نائىشەيت، چونكە وا تەيان گەياندووین
 ئەمانە گاۋرن، واتا كافرن، زۆرى تریان پىئە لكاندوو، ھەر لەم
 پووھو بوو ھەموو كەلتوورى خۆمان لەناوبرد بە دەستى خۆمان،
 گوايە ئەمە شوینەوارى گاۋرە، بىئەوھى دالمان بۆى بەئازاربەيت،
 داخى گرانم بۆ مروقى كورد خۆى لە خۆيدا ئەمەش گەواھىيەكى
 راستەين بۆ ئىستاكە ئەم ولاتە چەندە دەولەمەند بوو، ئىستاش
 ھەموو گۆرەكانى كوردستان پەرن لە بەلگەى مېژووئى و
 زېرۆزىوى گرانبەھا، بىجگە لە ژىر خاكەكەى، ئەمرو
 دەرکەوتوو چى لەژىردايە، ئەگەر دالسوژ ھەبەيت بەجوانى
 بگەربەيت، سەدان شوینەوارى قەلاو شار دەدۆزىتەو، بىگومانم
 ھەزارەھا كەلوپەلى مېژووئى بەنرخى تەدايە و دەبەيتە مايەى
 شانازى بۆ گەلەكەمان، بە ھەموو جۆرەكانىيەو، بۆ نموونە وەكو
 ئاشەكان، يان ئاسياوھەكان و كورەكان كە لە ھەموو پووئەكەو
 داھىنان و دروستكراويان ھەبوو لە پىي فەكرىيەو، بۆ نموونە
 دەتوانم بلىم كارەبا لەسەر فەكرى ئىمە داھاتوو، بپوانە ئاشى ئاو،
 يان ئاسياو بە ئاو دەسووپىتەو، دوو بەردى گەورەيان بەيەكەو
 بەستوو و بە ئاو سوراندووئەو و گەنمەكەى ھارىو، خۆ
 ئىستاش كارەبا ھەروھەا بەبەرھەم دىت، ئەمانە بەلگەى زىندوون
 بۆ ھۆشيارى ئەم ولاتە. بپوانە لە خواروھە سىنۆھە چىدەلەيت
 ديارە ولاتى ئىمە لەو كاتەدا لە فەرعەونەكان پىشكەوتووتربوو
 بەگوئەرى و تەكانى دكتۆر سىنۆھەى گوبتى سىنۆھە، دكتۆرى
 فەرعەون دەلەيت كە بە دكتۆرى ھاتووم بۆ دەوروبەرى سوريا
 و تەكرىت بەرھەوژوور پەلەوھەرىكم بىنىوھە شەتەكى خەرى كەدوو، بە

يانيان به نانه وه خواردوويانه، مهبهستی له مريشک بووه، که له لای ئهوان نهبووه، له بری هه قدهست پتيان داوه، ئهوجا له لای ئهوان زيو و مس و جوړه ها شتی تر هه بووه، دهلی به لام له سوريادا ئاسنيان پيدام، زور به لایه وه جيی سه رسورمان بووه، له و کاته دا قيبتييه کان چهنده پيشکه وتوو بوون، هيشتا کوردستان له پيش بووه له هه موو پروويه که وه، تهنه پيشکه وتنیک بوويته هوی به ناوبانگيی ميسرييه کان، هه ره مه کانه، هه ره مه کانيان بۆ مايه وه بووه هوی شورته و ناوبانگيان، هه زاره ها کوشک و ته لار و شتی سه رسورهيته ره له کوردستاندا هه بووه له وانه پيشکه وتوو تر، به لام زلهيزه داگيرکه ره کان له ريشه وه دهريان هي ناون، هه رچی زلهيزی دونيايه ئه سپی خویان ليتره تاوداوه و به ويستی خویان کاریان کردووه، ئيستاشی له گه لدابييت، بيگومان له م ولاته دا هه موو کانزا کانيان دۆزيوه ته وه و دهريان هي ناون زوربه يان، ئه مه هوشياریی ولاتی هورييه کان، يان ئۆرک ده رده خات له و کاته دا کوره ی ئاسنيان هه بووه، که له ميسردا نه بووه، به گوته ی سينۆهه پزیشکی فيرعه ون زور ئاژهل و په له وه ر ليتره هه بووه و له وئ نه بووه له پيشتر باسم کردووه. (بۆ زانياری زياتر، بر وانه: کتيبی سينۆهه، پزیشکی فيرعه ون).

هه موو شتيک ليتره وه وه کو بازرگانی رويشتوووه بۆ ئه وئ و ئيستا ده يانه وييت بمانسرينه وه و شوي نه وارمان نه مينيت، ئه م تيکدانی کولتور و شوي نه وار و دژايه تيکردنه مان و ئه م هه موو سه روهت و سامانانه مان گه واهيده ري ده وله مه نديی ئه م ولاته ی ئيمه ن له هه موو پروويه که وه، چونکه ئه م ولاته خوشگوزهران بووه، ده وله مه ند بووه له پرووی: ئايینی و پيشه سازیی و ميوزیک، ئه ده ب، سه ربازیی، کشتوکال و جوگرافيا شه وه بووه به جيی سه رنجی ده ور و به ره که ی، بۆيه هه ميشه له ژيتر هه ره شه ی دوزمناندا بووه و

ھېرشىيان بۇ ھېناۋە و داگىرىيان كىردوۋە، كە زۆر كەۋتە دەستىيان
 ھەموو شىتېكىيان گۆپى لە بەرژەۋەندىي خۇيان، ھەتا سالى
 ھەفتاكان شوپنەۋارى زەردەشتى يان مەگۆسەكان واتا گازاكان لە
 بىنكوردە زۆر مابوو، ۋەكو كىلى گۆپ و منارە و گومەز و زۆر
 شتى تر، لە تەنىشت تەپەي ئىمام ھەمە گۆپساتنىك ھەيە ۋابزانم
 ھەربە گۆپستانى گاۋرەكان ناسراۋە ھەر ھەموۋيان بە خشتى
 گاۋرى دروستكراۋون، خشتەكە بە كورەي ئاگر برژابوون، پەنجا
 سانتىمەتر چۈارگۆشە دەبوو بە مەرجى بەرگەي ھەزارەھا سالى
 گرتوۋە، دەيەھا سەدە لەپىش زايىندا تا بە ئەمپۆ ھەر ماۋە لە
 ناۋچەي بىنكوردە، ديارە ھەموو خشتى قەلای شىروانە و
 دەۋرۋەرى لەۋپوۋە ھىنراۋە لەشۋپن ھەۋارەكان دەريان ھىناۋن
 ئەگىنا ۋەكو قەلای شىروانە ئەمەي ئىستا ھەيە تازەيە ، ھەموو
 خشتەكانى قەلای شىروانە خشتى گاۋرىيە، ھەتا شارى شىرەۋەن
 يان گاۋرتەپە لەو خشتە دروستكراۋە لەپىش دەيەھا سەدە
 ئىستاش ھەروەك خۇي ماۋە ديارە بەللى كورد خاۋەنى ياسا و
 رىسايەكى پتەۋ بوۋە لە پۈۋى سياسى و ئابۋورى و ئاينىشەۋە
 دەتوانم بلېم جارى دەستۈور و دىن و دىندارىي و خوداپەرستى لە
 ۋلاتى ھۆرىيەكانەۋە ۋەرگىراۋە، لە رېگاي بازىرگانەكانىيانەۋە،
 بەتايبەت ناۋچەي كەنداۋ، واتا جەزىرەي عەرەبى، ديارە ھەرچى
 ئەمپۆ ھەيە لەو سەردەمە بە زىادەۋە بوۋە، لە كوردستاندا، يان لە
 ۋلاتى ئۆركىدا، واتا ھۆرىيەكان، چ سياسى و چ ئاينى لەو
 سەردەمەدا رېز لە ھەموو ياسايەك گىراۋە، ۋەك ئەمپۆ بى سەرەۋ
 بەرەيى نەبوۋە، ئەۋان خاۋەنى ياسا بوون، خاۋەن پەۋشتى بەرز
 بوون، زۆر بەزەبىر و تووندوتۆل بوون، بۆيە ھەمىشە لە
 پىشكەۋتندا بوون، ھەموو چىن و توپىژەكانىيان بە ياسا
 رېكخستۈۋە، پۇژانە لە پىشېركىدا بوون، لەو سەردەمەدا

خاوهنى پيشهسازىي بهتوانا بوون، خاوهنى هيڙى سهربازىي هيڙى
 پيادهو هيڙى دهرياي خاوهنى سهدهها كهشتى گهورهى دهريايي
 بهتوانا بوونه، له ههموو پوويهكهوه به ياساي بهرز بهپيوهچووه،
 بهتايبهت ياساي ميوزيك، بۆچى هيڼده پيشكهوتوو بووه لهو
 سهردهمهده، چونكه زيكرى پيكراره له پهرستگاكانى ئاينى
 زهردهشتيدا، ئهم مهقامانه بوونهته ويږدى سهر زمانى ههموو
 زهردهشتييهك، ههمورؤژنيك پيش بركى بوه كى ئاوازي تازهو
 خوشترو غهريبي داهينابيت خهلات كراوه ئهم بهرنامهيه بهردهوام
 بووه تا گهيشتهووته ساسانييهكان و سهردهمى ئيسلاميش هر
 بهردهوام بووه، يهكسهر نه يانتوانيوه كوټايى پى بهيڼن، ولايتكى
 وا گهوره و گران چؤن له ماويهكى كهمدا دهتوانيت كوټايى به
 ههموو كهلتوورى بهيڼيت، ئهوه مهلاكان بوون ورده ورده كنه يان
 كرد له سرينه وهى دابونه ريتى گهلهكه يان، تا گهيشته ئهمرؤ.
 بهداخه وه به بۆچوونى من فارس زياتر له هاتنى ئيسلام سوديان
 وهرگرتوو و به هيڙبوون، چونكه لهو كاتهى له شكرى ئيسلام
 هاتون هيرشيان هيڼاوه بؤ سهر پؤژههلات، دهسهلات بهدهست
 ئهردهشپرى ساسانييه وه، يان يهزدان گورد بووه، ئهوه ميژوو
 سهلماندوويه تى. من خؤم له كوټايى سالانى هفتاكاندا زؤر
 شوينه وارى زهردهشتيم ده بينى،

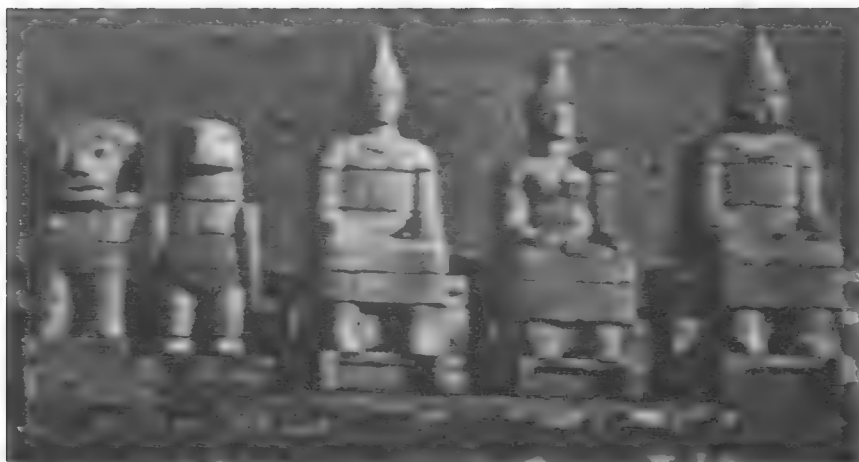
بهتايبهت له ناوچهى بنكورهده، له تهنisht تهپهى ئيمام حه مه
 ئيستاش شوينه واريان ههرماوه له سه رهوش ئاماژهم پيكردوو
 هرچؤنيك زؤريان بردوو زؤريشيان پووخاندوو وهكو كيلى
 گؤر و كه رهستهى بيناسازىي و قاپ و قاچاخى ناومال، بهداخه وه
 كيلى گؤر هه بوو چوار پيڼج گهز ده بوو به نووسراوه وه، بهلام
 داخه كه م به ناوى گاواره وه گوايه كافرن گاوريش بابا پيرى خؤمانن و
 ههمووى له ناوچه وو. بيڼينه وه سهر موزيك لهو سهردهمه ده

میوزیک بەشیکی سەرەکی بوو لە کاروباری پۆژانەدا، بۆیە
 پەرەى سەندوو و چەندەها میوزیک و ئاوازیان داناو، تا ئەمڕۆش
 هەر ماون و نەمردوون و ناشمرن، ئەگەر دەتەوێت زیاتر لەو
 بارەیهوه بزانی، (بپوانە: میژووی دەولەتی ساسانی)، دۆزراوەکانی
 ئەمڕۆ و شوێنەوارەکان گەواهی دەدن کە کوردستان هەمووی
 شوێنەوارە، شایانی باسە ئەشکەوتی شانەدەر و ئەشکەوتی
 هەزارمێرد لە زۆر سەرچاوەدا هاتوون، بەتایبەت لە مەسحەفەپەشی
 ئیزدییهکانداو دەیهاسەرچاوەی تر هاتوو، دەلیت: هەزارمێرد
 جیگای سەردەمی ئادەم و حەوا، هەتا بوونەتە هەزار کەس، یان
 هەزارمێرد، واتا پیاو هەر لەو ئەشکەوتەدا بوون، یان لەو دەرووبەرەدا
 ژیاون. ئەشکەوتی جاسەنە و قزقاپان ئەم وشیه تەتریکە(بەلام
 شوێنەکە زۆر کۆنە لە چەمی ریزان و دەیهاسەرچاوە و ئەشکەوت و
 شوێنەواری قەلا و گرد و تەپۆلکە و کورە و شوێنەوارەکانی
 نەمروود پاشا، بەتایبەت لە دەشتی خانەقین، زەهاودا و لە
 کرماشان، سنە و مەریوان و دەتوانم بڵێم لە تەواوی گەرمیانی
 باشووری کوردستان و پۆژەلاتدا، سەدەها شوێنەواری کۆنی
 بەنرخى هەزارەها سەلە هەیه و حکومەتەکانی تورک و فارس و
 عەرەب پشتگوێیان خستوون و هەموو لەناوچوون، لەبەرئەوهی
 شوێنەواری کورده سەدەها شوێنەواری تر تا ئێستاش ماون
 داخەکەم پشتگوێخراون وە چەندەها دروستکراوی تر لە
 باشووری کوردستان، هەروەها شوێنەواری حەوشکۆری لە
 ناوچەى خانەقین، ئەم قەلایە کۆشکێکە لەکۆشکەکانی سەردەمی
 کەرخەسەر و شایە، باوکی ئەستیاکە، دواى ئیمپراتۆری ماددەکان
 بوو، بەداخەوه ئەم شوێنە میژووییە کارى بوو نەکراوه
 بەتەواوەتی لەناوچوو، خەلکی بەردەکەى دەبن و پێویستیهکانی
 خۆیانی پێدایین دەکەن میژوووەکەى دەگەریتەوه بۆ (٦١٠) سال پ.ز.

لەسەر ڕینگای ئاوریشمە حەوش کوورێ، بە زمانی کەلھوپی واتا
 کوورێ، یانی چوار ڕێیان، (بروانە: میژووی ماد، ئەلیکساندەر
 میخایلۆوچ). قەلای زووحاک، یان ئەستیاک لە شارەزوور، کە
 میژووەکە ی دەگەرێتەو بۆ سەردەمی مادەکان، ئەگەر بگەرێنێتەو بۆ
 سەردەمی کەشتییەکە ی نوح، کە لەسەر کێوی جودی، یان
 راستربلێن کێوی گوودی، واتا کێو بەشەکە، یا جینگای باشان،
 کە دەکەوێتە باکووری کوردستان، شاری بۆتان، یان شەڕناخ، نوحی
 پیغەمبەر بیری کردووە چۆن لەو ئاوەی هەلساوە، یان هەلدەستیت
 خۆیان ڕزگار بکەن، بیری کردووەتەو کەشتییەک دروست
 بکات، چۆن دروستی کرد، پیغەمبەر نوح کەشتییەکی وەک قەلای
 دۆلێکدا دروستکرد، کە لە سەردەمی بەفر و بەستەلەکدا ژیاوە،
 ئەوکاتە هەموو ناوچەکان وەک حەوز و ابوون، بۆ نموونە بروانە
 حەوزی کەلار، یان حەوزی قەلاچوالان، یان شارەزوور، یان حەوزی
 حەمرین، هەمووشیان یەک دەرگایان هەیه، ئەویش سیروانە،
 بێگومان لای خۆرئاوایشەو دەرگای سەرەکی ئاورپێژی یان
 ئاوەپووی کوردستان، مەبەستم دەرگای ئاوەپوویە لەوێشەو
 دیجلە و فوراتە، واتا (فرەهات)، بۆیە هەموو ئاوی ئەم ناوچانە لە
 کۆتاییدا یەکدەگرێتەو دەبن بە یەک دەرگا، دەرگای تریان
 نەبوو، جگە لەو ئاوانە ی کە دەپڕێنێتە دەریای سپی ناوەراستەو
 بێگومان پلە ی گەرماش لە بەرزبوونەو دا بوو، پۆژ لە دوا ی پۆژ
 ئاو زیادی کردووە و بەرزبوونەتەو، بۆیە نوح ی پیغەمبەریش
 درودی خودای لەسەربێت خەلکی ئاگادار کردووەتەو و بیری
 کردووەتەو کە کەشتییەک دروست بکات بۆ ماوەیەکی هەتا
 ئاوەکە سەرپێژ دەکات و پێرەویک دەکاتەو و ڕزگاریان دەبێت
 لە خنکان و تیاچوون، بێگومان دەیهەا خەلکی لەگەڵدا بوو لەبێرو
 بۆچوونی و دروسکردنی کەشتیەکەدا بەلام زۆریان بە قسەیان

نه کردوو، بۆ به لگه ئه گهر بپروانیتته دهشتودهر و شاخه کان، ئه و
 راستییته پنده لاین، هه مووی وه کو هوز وایه، هه موویشی له یه ک
 ئاستدا شکاوه، که واتا بپروانه له ئاستی کوردستانی گه وردها هه موو
 پووباره کان به ره و خوارن، دیاره کوردستان له ئاستی ناوچه ی
 پۆژه هه لاتدا به رزترین شوینه، بۆیه یه که مجار ئیره دهرکه وتوو
 و بووه ته جیی ژیان، ده توانم بلیم ئه و ئاوه زۆره ی شکاوه و
 به ره و خوار چوو ژیان له هیچ کوئ نه هیشتوو، هه تا
 گۆرپانکاریشی به سهر گۆی زه ویشدا هیناوه، به لگه یه کی تر
 بپروانه مه به ستم، هه موو ئاوی دنیا به ره و خوار ده پوات، دهریاکان
 و ئوقیانوسه کان هه موویان ده که هونه خواری ووی
 کوردستانه وه، ئه توانم بلیم هه ر له و پۆژه وه زه وی سه قامگیبروو
 له پوی ژیا نه وه خۆریش دهرکه وتوو تینی سه ندوه و ژیا نی به خشیوه
 به مرۆقه کان به لگه یه کی زۆر جوان زانی به ناوبانگی فه ره نسی
 (قوبتان کستوی فه ره نسی) له هه شتا کاندا شاریکی له بن دهریاکاندا
 دۆزییه وه، شاره کهش زۆر پیشکه وتوو بوو، که واته ئه و کاته ئه وئ
 ژیا نی تیا دا بووه، واتا به پیی جیۆلۆجی ئه مرۆ دهری ده خات
 دهریاچه سروشتیه کانی ئه و سه رده مه ساپیژیان کردوو و ژیا نی
 سروشتی داپشتوو ته وه له نوئ دهستی پیکردوو ته وه، ئیتر
 نیزامی ئه م ئه ستیره یه له و پۆژه وه سه قامگیبربووه ئه وهش به پیی
 شوین هه واره کان دهریخستوو و میژووش له زۆر سه رچاوه دا
 باسی ده کات، هه روه ک چۆن باسی نوح پیغه مبه ر ده کات، که
 که شتییه که ی له سهر کیوی گود گیرسا وه ته وه و گوتوو یه تی: شوکر
 بۆ تو خودایه، ئیره جیگایه کی باشه، واتا گود، بۆیه یه که م بنه چه ی
 کورد له پاش نوح ی پیغه مبه ره وه، یان جه مشید له گودییه کانه وه
 دهستی پیکردوو ته وه و بووه به گود، یان گورد، یان گوردی، له
 پاشان له سهر ناوی کورد جیگیر بوو، که ئیستا خا که که ی

کوردستانه و گهلهکەشی کوردە. وەله‌پاشان سەدەها تیرەو هۆزو و
شارو پاشاو دەولەتیان لێ جیابۆتەووەو بەناوی جیا جیاو

نەروود پاشا و هاوسەر و کۆرەکە

بێگومان گەلیک هێندە دێرین بێت، دەبێت خاوەنی
داهێنان و مامۆستای ژیان بێت، بۆیە دەلێم ئەم ولاتە یەكەم جیگا
بوو بۆ ژیان، چونکە یەكەمجار لافاو لێراوە هەستاوەو کەش و هەوا
تێک چوووەو هەر لێرەشەو سەقامگیربۆتەو بەهۆی کێو
بەرزەکانەو مەرقەکان خۆیان پاراستووەو نەجاتیان بوو یەك
لەو کێوانەش کێوی گودی بوو کە ناوی دیارە لەمێژوودا هاتووە
جا ئەوتەوژمە بەهێزەو ئاوبەرەو خواربۆتەو هەرچی بیابان و
زۆنگاوکان بوو ژیاڵی تیا نەهێشتووەو خۆ کێوی زۆربەرزیش
هەیه لە ئەوروپادا مەرج نیە هەموکێوکان یەك ئاست بن و
هەمویان لە یەك ساتدا کەوتبەنە ژێر ئاوەو چونکە ئاوەکە
سروشتی بەرزبۆتەو بەهۆی پێربونی دۆل و دەریاچەکانەو بوو
چونکە ئێستا دەرکەوتووەو پشکنین دەکەن ئێسکی مەرق
دەدۆزنەو زۆر لەپیش زاییندایە مانای وایە لەویش ژیان هەبوو
بەپێی مێژوو و دۆزراوەکان لێرەش کێوی گودی دەرکەوتووە، دیارە

له هه موو جیگایه ک بهرزتر بووه، بۆیه کهشتیکهش لهوئ
 گیرساوتهوه، واتا کینوی گودی، واتا گوتیهکان، به واتای
 باشهکان، یان شوینه باشهکه، گود، ئەم ناوه تازیهش هه ره له م
 بهسه رهات و پووداوه وه هاتوه ئەگینا هه مان نه ته وه و گه لن که
 ئەوانیش هه ره هه مان نه ته وه و زمانن که له پاش لافاوه که وه به کودی
 ناسران، ئەگه ره بپروانیه قورئانی پیرۆز، ئاماژه به و میژوو ده کات
 که کوردستان له و سهردهمه وه ئاوه دانه و، که واتا له و سهردهمه وه
 خوداپه رستی و پۆشنبیری لی نه براوه هه ره چۆنیک بیت له سهروه
 باسم کردووو چیان په رستوو له و پۆژدا چونکه میژوو
 سه لماندویوتی له سهردهمی پیغه مبه ره ئیبراهیم وه خۆریان په رستوو
 وله زه رده شته وه خودای یه کتایان دۆزیوته وه، دیاره ئەم ولاته هه ره
 له پیشکه وتندا بووه و گه شه ی کردوو و له هه موو پوویه که وه له
 پۆشنبیری، هونه ره، کشتوکال، پیشه سازی، ئاژه لداری و هتد.....،
 به پینی ئایه ته که له و سهردهمه دا سه ره زه وی سراوته وه، یان له
 ئاسیادا که سی تیادا نه ماوه، جگه له کهشتیه که ی نوح پیغه مبه ره و ئەو
 خه لکه ی له گه لیدا بوون، که واته ئەم ناوچه یه سه ره چاوه ی هه موو
 پیویستیه کانی ژیان بووه وه کو قورئانی پیرۆزیش ده فه رمویت:
 له پاش لافاوه که ی نوح هه موو پیغه مبه ره کان و مرۆقایه تی هه مووی
 له نه وه ی نوحن و مندا له کانی ئەون. ئەوه میژوو سه لماندوویه تی
 نوح له کوردستاندا بووه و کوردیشه. بیگومان نوح و هاوه له کانی
 هه لگری که لتووری پیش خۆشیانن، مه به ستم پیش لافاوه که یه، تو
 بپروانه له و سهردهمه دا گه له که ی نوح هۆشیاریان چهند بهرز بووه،
 چهند به لیها تووی ئەو کهشتیه ی دروستکردوو، تو بیر بکه ره وه
 ئەو چه ک و چۆلانه و که ره ستانه چی بوون کهشتیه که یان پی
 دروستکردوو، که وابه ییت له پیش لافاوه که دا کورد خاوه نی
 شارستانییه تیکی گه وره بووه به هه موو داهینانیکه وه، بۆ نموونه

له كتيبي (ميژووی مرۆڤ) دا ئه‌وه‌ی سه‌لماندووه‌ هه‌ساره‌ی زه‌وی
 له پيش (٥,١٣) مليار ساله‌وه‌ ده‌ستی پيكردوووه‌ و له پيش (٧٠,٠٠٠)
 ساله‌وه‌ زينده‌وه‌ره‌كاني توخمي مرۆڤه‌ هۆشمه‌نده‌كان هۆمۆ ساپينس
 به‌ره‌ به‌ره‌ زيادبوون و به‌ بونيادي چروپرت، كه‌ پي ده‌وترا
 كولتور، به‌ره‌وپيشچووني يه‌ك له‌دواي يه‌كي ئه‌م كه‌لتور
 مرۆپيانه‌ پي ده‌گوتريت ميژوو، هه‌ست و هۆشي مرۆڤ په‌ره‌ی
 سه‌ند و شۆرشي كشتوكالي قوناغيكي نوپي به‌ خۆيه‌وه‌ بيني، رۆژ
 له‌دواي رۆژ ژيان ده‌گۆرا و ده‌چوو پيشه‌وه‌، هه‌تا گه‌يشته‌ ئه‌مرو،
 ده‌توانم بلييم ئيمه‌ی كورد له‌و مرۆڤه‌ كۆنه‌ين و خاوه‌نی
 كه‌لتووريكي زۆر كۆنين، هه‌ر به‌پي ميژوو و شوينه‌واره‌كان و
 كتيبه‌ ئاسمانيه‌كان ئه‌وه‌ سه‌لمينراوه‌ كوردستان كۆنترين
 شويني مرۆڤايه‌تیه، ئه‌م گه‌لانه‌ی چوارده‌ورمان هه‌رچي ميژوو و
 شوينه‌وار و شارستانيه‌تي پيش خۆيان بووه‌، هه‌مويان
 ته‌فروتونا كردوووه‌ بۆ سه‌رگرتني مه‌رامه‌كاني خۆيان، به‌تايه‌ت له‌
 سه‌رده‌مه‌ جياوازه‌كاندا، بۆ نمونه‌ هه‌رچي زله‌يزيك هاتوو ته‌ ئه‌م
 ولاته‌، ده‌وله‌مه‌ند بووه‌، تالانی كردوووه‌ و كه‌لتووره‌كه‌شي
 سه‌رپه‌وه‌ته‌وه‌ و قه‌لاكانيشي خاپوور كردوووه‌، وه‌ك نمونه‌ يه‌كيك
 له‌وانه‌ پاشاي ئاشووريه‌كان تيگلا ته‌سه‌ري يه‌كه‌م، ئه‌م پاشايه‌ هه‌م
 خوداشيان بووه‌، هه‌موو ولاتي هۆريه‌كاني ويران كرد، يه‌كيك له‌و
 شارانه‌ ئارمان بووه‌، له‌ ته‌نيشتي شاري كفري، ئيستا بووه‌
 هه‌روه‌ها دووهم شاري لوبدو له‌ شويني شاري كه‌لاري ئيستا،
 واته‌ قه‌لاي شيروانه‌، شاري سيروان بووه‌، كه‌ خاوه‌نی قه‌لايه‌كي
 گه‌وره‌ بووه‌ وه‌كو قه‌لاي هه‌ولييري پايته‌ختي ئيستاي كوردستان و
 ده‌يه‌ها شاري گه‌وره‌ی كوردستان، برپاوه‌ بارا خاكي (زاموا واته‌
 سلسله‌ی زاگروس) ناوي يه‌كه‌می شاري سليمانيه‌، ئاشوور ناسر
 پانيبال ويرانی كرد، شويني سليمانی ئيستا، له‌به‌ر گرنگي

ئاوههواکهی و جوگرافیاکهی که پر پیت و بهرکهت بووه، هه میسه
 جینگای سهرنجی داگیرکه ران بووه و گرنگترین شاری خاکی زاموا
 بووه لهو سهردهمه دا، پیموابیت تاکه ولات بووه دهوله مهند و به
 رهنجی شان نانی پهیدا کردبیت، کورد بووه، ماوهیه گهلهکانی تر
 هه ر خهریکی کوشتن و تالان و کاولکاری بوون، زورجار
 کوردستان خاپوور کراوه، دووباره ههلیان دهستکه وتووه تهوه و
 شار و قهلاکانیان بنیاتناوه تهوه. ناوی پووباری سیروان ئهوکاته
 ناوی رادانوو بووه، ئیستا شوینه وارهکانیان ده دۆزنهوه، ئهوکاته
 هه ر قهلاکان شار بوون، که له زور سهرچاوه دا هاتووه، (بۆ زانیاری
 زیاتر، برهوانه: کتیبی ئاکو میرزادهیی، میژووی دیرینی کورد،
 ل ۲۵۸)، له پیشتردا ئاماژه م پێ کردووه، که واته هه موو داهینانیکی
 بنه پهرتی لهو سهردهمه دا لێراوه گه یشتوووه ته دهو روبه ری
 ناوچه که، ئه گه ر شتیکی شمان له ناوچه ووه، ئه وه به هوی
 شه پوشووی داگیرکه ران و وه حشیگه ریه کانه وه بووه
 که لتووریان له ناو بردووین، بۆ ئه م باسه ش به لگه هیه کوردستان
 چه نده دیرینه و به لگه ی زورتریش هیه، که له سالی (۱۹۸۳)
 تیمیکی ئه مریکی هاتن له سه ر کیوی جوودی له باکووری
 کوردستان، واتا له شه رناخ، واتا شاری نوێ، ئه و شاره ی نوح، چند
 پارچه یه کی که شتییه که یان دۆزییه وه، دیاره ئه م ناوچه یه پیغه مبه ر،
 یان پیاوی زانی لێ نه بره وه، یان پیاوی هوشمندی هه ر هه بووه،
 چونکه کورد له پیشتریشدا هه ر بوونیان هه بووه، جا به هه ر
 ناویکه وه بووبیت، تۆ بره وانه نوح پیغه مبه ر چۆن بیرێ کردووه ته وه
 و ههستی به مه ترسی کردووه و هه ستاوه به دروستکردنی
 که شتییه که، بێگومان ئه م کاره ساته له سهرده می به رزبوونه وه ی
 پله ی گه رمادا بووه، پله ی گه رما به رزبووه ته وه و ئا و زیادی کردووه
 و هه موو دۆل و ده ریاچه کان پر بوون، ئه وه ده یسه لمینیت ئه م

ناوچهیه هەر بهرەوپیشچوون و هەر له گەشەکردندا بوون،
 بێگومان خاوەنی هەزارەها داهێنان بوون، پێشکەوتنی باشیان
 بەخۆیانەوه بینیوه، کەواتە ئەم ناوچهیه خاوەنی پێگەیهکی سیاسی
 و ئایینی و ئابووری بەهێز و سەر بەخۆ بووه، هەر لێرەشەوه بهرەو
 ولاتانی دەورووبەر گەشەیی کردووه و ڕۆیشتوو، بۆ سەلماندنی ئەم
 گوتەیه، بڕوانە زمان و جلۆبەرگی ولاتانی چواردەورمان، گومانی
 نییه زانست تەشەنە دەکات و ولاتی گەرەش ولاتی لێ جیا
 دەبێتەوه، بۆ نموونه بڕوانە ولاتانی دەورووبەری چین، یان ولاتانی
 دەورووبەری هیند و ئەفریقا و ئەوروپا، ئەوان زمانیان و
 شیوەشیان له یەکتەرەوه نزیکن، دابونەریت و میوزیکیشیان هەر
 له یەکەوه نزیکن، ولاتانی دەورووبەری ئێمەش بە ئاشکرا دیارە جل
 و بەرگ و داب و نەریتیان و زمان و میوزیکیشیان بۆ خۆتان
 بڕوانن، خۆ میژووش سەلماندوویەتی ئێمە کۆنترین میللهتی ئەم
 ناوچهیهین، بۆیه دەتوانم بهو پەڕی شانازییهوه بلیتم میوزیک و
 مقاماتی ئەم ناوچهیه خاوەنەکەیی گەلی کورده، بڕوانە زمانی فارسی
 له سەدا حەفتای کوردییە، کاریگەری زمانی ماچۆ بە ئاشکرا
 له سەری دیارە، بۆ نمونه فارس دەلیت (ئیمروز ئاغای ئەهەمەدی
 سەفەر کەردەن)، یان ئیمشەب فلانەکەس مۆردەن، یان دەلیت: ها
 ئاغا چکار کەردەنی، ئەمانە هەمووی ماچۆ زمانییه و ئەوهیشی
 کوردی نەبێت، عەرەبییه، زمانی عەرەبیش زۆری عیبرییه، یان
 ئنگلیزییه، پاکترین زمانییک که بێگەرد بێت و خاڵس بێت،
 کوردییە، بەتایبەت ماچۆ، زمانی دەولهتی ھۆرییهکان و مادەکانیشە
 که ئافیسستاییه، واتا هەورامییەکان نموونهیهکی دیکەتان بۆ
 بهێنمەوه، هەر ڕووکییک، یان هەر داهێنانیک، یان هەر
 دروستکراوییک تر له هەر جیگایەکەوه ڕۆیشتبێت بۆ هەر
 ولاتیکی تر به ناوێکەیی خۆیهوه ناوژەند کراوه، بۆ نموومه: گوێز له

ھەورەمانەوہ پۆیشتووە بەرەو با شووری عێراق، ئەوہ تا عەرەب
 پێی دەلێن جۆز، واتا گوێز، یان بەرەو، کردوویانە بە بەلوت، یان
 مستەدەس، یان مشتەدەس، یان دەمانچە، ھەرسیکی یەک مانایان
 ھەیە، عەرەب کردوویانە بە مسەدەس، واتا مستەدەس، ھەر ھەمان
 مانا دەدات، دیارە ئەم چەکە لە کوردستانەوہ پۆیشتووە بۆنمونە
 ئالەتی جۆزە ھەییە لە دارگوێز دروستکراوہ لە کوردستانەوہ
 پۆیشتوہ بۆ لای ئەوان ھەر پێی دەلێن جۆزە واتای گوێزەکە
 دەگەییەن، ھەر وہ کو سەیارە، خۆ دروستکراوی ئەوان نییە، چونکە
 لە لای ئەوانەوہ ھاتووہ بە سەیارە ناوی دەرکردووہ، لە کوردستاندا،
 یان وہ کو سەلاجە، یان پایسکیل وہ زۆری تر لە پێویستی بەکانی
 پۆژانەیی مەرۆف لە ھەر ولاتی کدا، بێگومان مقامەکانیش
 ناوہکانیان شایەتی دەدەن، ئەم ھەموو نمونەییەم وہ کو بەلگە
 ھیناوەتەوہ، بەلام خۆ ئێمە ھەرچیمان بوو لە دەستمان داو
 ئێستاش شورەییە بلێین ھی ئێمەییە، یان ھی ئێمە بوو، ئەو نانە
 نانە، ئەمڕۆ لە خوانە، ھیوادارم ئەو شەمان ماوہ لە دەستی نەدەین،
 پیاو بەدوای مائی دزراوی خۆشیدا بگەرێت خراپ نییە و بەھۆی
 تیکە لاوییەوہ گۆرانکاری بەسەردا ھاتووہ، بۆ ناسینیان، دەتوانم
 پوونکردنەوہ یەک بەدەم، نەوہی بنەمالە یەک دەتوانیت بە
 دەموچاو و خۆنیدا بیناسیتەوہ، کە لە چ بنەمالە یەکە، بێگومان
 تۆش دەتوانیت ئەی برای ھونەر مەند بە گوێگرتن لە ئاواز و
 مقامی کوردی خۆت بیناسیتەوہ، ئەگەر زانیاریت ھەبێت لە
 ھونەردا، تەنانەت یۆنانیش سودیان لە کەلتووری ئێمەیی کورد
 بینیوہ، چوار پێنج میوزیکیان لە کوردستانەوہ بردووہ و چەندەھا
 ئاوازی گۆرانیش لە سەردەمی ھێرشێ ئەسکەندەری مەکدۆنیدا
 براون بۆ یۆنان، یەکیک لەو گۆرانییانەش گۆرانییەکی خاتوو
 شەھین تالەبانییە گۆرانییەکی کۆنی کوردە، لە چاوپێکەوتنیکدا

له يەككە له كەناله كوردییەكاندا خۆی باسی كردوو، بەداخو،
 بەندە خۆم بەرنامەكەم نەبینیو، هاورپیەكم بۆی گێرامو،
 بەداخو ناوێكەم لەبەر نەماو تا ناوێكەى لیژەدا بنووسم، بەلام
 مامۆستای بەرپز كاك محەمەدى حەمە باقى لەو بارەییەو لەسەرى
 دواو. مەبەستم ئەسكەندەر چۆن كەلتوورى ئێمەى بردوو،
 خاتوو شەهین گوتوویەتى من لە ئەوروپا لە شۆینیکدا گۆرانى
 خەوم گوت، كابراییەكى یۆنانى لە لاما بوو، گوتى: ئەو ئەو ئاوازت
 لە كوێ هینا، ئەو ئاوازی ئێمە، خاتوو شەهین لە سەرەتای
 حەفتاكاندا گوتوویەتى، خۆ ئەوكاتە خاتوو شەهین لە ئەوروپا
 نەبوو، ئەمە بۆ خۆی دەیسەلمینیت كە لیژاو براو بۆ ئەو،
 برۆانە میژووى میوزیکى كوردى حەمەى حەمە باقى. لە هەموو
 پرویەكەو دەیانەوێت ئێمە سفر بكەنەو: د. كۆر كەمال مەزەەر،
 نووسەرى گەورەى كورد، دەلیت: فارسەكان دەلێن زمانى كوردى
 زاراوەى ئێمە، وەكو ئەو وایە بلێن ئەم باوكە كۆرى
 كۆرەكەیتى، ئەگەر كورد ببێتە دەولەت، ئەوكاتە دەردەكەوێت ئەم
 دالە كەرخۆرانە چۆن سەریان كردوو، جەستەى كوردى هەمیشە
 ئاستیخوایى بێ چەك و بێ دیفاع، دوو شت كوردى وا بەدەخت
 كردوو، یەك: ئاستیخوایى دوو: سەركرە چاوچنۆكەكانمان. برۆانە
 و ببینە ئەو تا بەم نزیکانە لە شارەزور شۆین هەوارىكان
 دۆزیوەتەو لە بیستان سوور، كە میژوووەكەى دەگەرپێتەو بۆ
 سەردەمى سەرەتای چاخى بەفروپەستەلەك، تیمىكى ئەوروپى لە
 سەردەمى پڕییمى بەعسى فاشیدا دۆزیویانەتەو، بەلام لە (٢٠١٢)
 دەستیان بە كار كردوو، ئێستاش بەردەوام، بۆیە بەدلىایەو
 دەلیم كەلتوورى ئێمە هێندە مۆركى كوردى پێو دیارە، بە هیچ
 زالم و زۆرداریك ناسپێتەو، هەر بەردەوام دەبێت ئەو شۆین
 هەوارانە و دەیهەا شۆین هەوارى ترى هەزارەها سال پێش زاین،

ئەمانە دەيسەلمىنن كە ئىمە كۆنترىن نەتەوھىن لە ناوچەكەدا،
چونكە كوردستان ناوچەيەكى ستراتىجىيە و جىگەي
كاروانسەرا بوو، كە لە ھەموو ولاتەكانەو ھەكو: ئىران،
ئازەربايجان، ئەرمىنيا، توركيا، شام، جەزىرەي ەھرەبى، عىراق،
ھىند، پاكستان و لە ئەفغانستانەو ھاتوون بە كوردستاندا
رەبووردوون، ھەموشتىكيان ئالگوڤرکردو ھەبەھونەرریشەو
ئەم مێژوو ھەبەھەم لەپاش نەمانى دەولەتى ئۆرەك بوو
لەسەردەمى ئۆركىشا لە گەل دەولەتە گەوركانىشا ھەبوو
ھەردەولەتى بووبىت لەو سەردەمەدا لە ھەمو سەردەمىكدا
بازرگانی ھەبوو ئەو ھەتا كاك شوکورى ھەمەي ھەيەريش كە
خەلكى كفرىيە و كفرىش ھەر لە زوو ھەكانى مقاماتى رەسەنى
كوردى بوو بە ئىستاشەو، ھەموو جارێك پى لەو دەنیت ئەم
مقامانە كوردىن، كاك شوکور پىاوێكى زۆر كوردپەرورە و
كوردىكى پاكە، دەلێن: لە ولاتانەو ھاتوون بۆ خويندنى مقامات
لە لای مەلا ھەلى لە كفرى، وە دەگىرنەو ئەم مەلا ھەليە
بانگدەر بوو لە شارى كفرىدا، دەنگىكى زۆر خوشى ھەبوو،
ھەمىشە لەپىش بانگدا بە چارەكىك، يان نىو سەعات بووتلێك
عارەقى پى بوو لە پال مەنارەكەدا دایناو و خواردوو ھەتتە،
ھەمىشە ئەمە كارى بوو، چونكە بەبى سەرگەرمكردن
نەيتوانىو بانگ بدات، لەكۆتايدا پىيان زانىو و شكاتيان
لێكردو و دارودەستەي مزگەوت دەريان كردو، ئەويش سەرى
خۆي ھەلدەگریت و دەروات بۆ بەغداد، لەویدا لەبەر دەركى
مزگەوتىكدا وابزانم كارێك دەكات، بەپىكەوت ئەو پۆژە پۆژى
ھەينى دەبیت، بانگدەرى مزگەوت نەخۆش دەبیت نايت، لە
مالەو دەبیت و كەس نىيە بانگ بدات بىگومان وەزىريش
زانىوتى وا بانگ دواكەوت و بانگدەريش نەخۆشە لە

ماله وهيه، مهلا وهليش لهوئ دهبيت يهكسه دهچيت بانگ دهداث،
ئهو پوژه وهزيرى ئهوقاف لهوئ نويز دهكات، دهليت ئيوه
نهتانگوت بانگدهر نههاتووه؟ له وهلامدا دهلين: بهلى قوربان،
ئهى دهليت باشه ئهو دهنگه خوشه كييه؟ دهلين: وهلا نازانين
كييه، دهليت: مههيلن بروات دهمهويت بيبنم، له پاشان وهزير
دهيبنيت وهزير پيى دهليت تو ئيشت چيه؟ دهليت من ئهو
ئيشه دهكم، وهزير پيى دهليت: ئهى بو بانگمان بو نادهيت؟
دهليت: قوربان من خوم بانگدهر بووم دهريانكردم له كفرى
لهسهر كاريكى وهها، وهزير دهليت: له ئهمرووه تو بانگدهرى و
عارهقهكشت لهسهر من، بههوئ دهنگه خوشهكهيهوه مهلا وهلى
بوو به بانگدهرى فهرمى له بهغداد، من ئيستاش چهند
قورئانخوينيك دهناسم بهي خواردنهوه ناتوانن قورئان بخوينن،
دهنگيشيان زور خوشه. چهندهها مقام بيژى بهتواناتر له كفرى
و دهوروبهريدا ههبوون، وهكو ماموستا شهلئاغ وزورلهو
هونهرمه دانهى نهگهيشتونه ميدياكان وهكو ئهوبهريزانهى له خوارهوه
ناويانم نوسيووهو چهندان مقام بيژى گهورهى ترى كورد، بهلگهى
تريش ههه بۆ سهلمانديان، ئهوهش چ ناوى شوينهوار بيت، يان
ناوى كهرهستهكان بيت وهكو زهنگاوات، به واتاي شويني زهن و
زهنگه نهكان، (زهنگه نه واتا رهشهكان له زهنگيوههاتوه دياره
زوربهيان ئهسمهرن) يان وهكو كرمهشان له پيشدا گهرميان شار
بووه، ئيستاش گهرمهسيهر، ياخود هورماتوو ئيستا بووته
دووز، واتا كارگهى خويى خورماتوو، بنكووره به واتاي
ناوكرۆكى كوورهكان، بيگومان ههر وايشه ههمووى كورهيه،
من باسهكم لهسهر مقاماتى كوردييه، له ههمان كاتدا
مقامهكانيش ناوى خويان هيه، وهكو مقامى دهشت كه
بيسهلمينيت كوردييه، ئهم مقامه ئهوهنده بهرزه دهبووايه له

دهشتدا بگوترايه په حمه تي سهد عهلي نه سفهري كوردستاني
 قهت گوراني له ماله نه گوتووه، به وتهي به پيز حه مه ي حه مه باقي
 نووسه، پروانه كتيبه كه ي سهد عهلي نه سفهري كوردستاني،
 ليكولينه وه ي مهيداني كردووه، چووه ته مالي خويان وه كو مقامي
 حه يراني سه رچيائي، لقيكه له به ياد، له م سه رده مه دا كراوه به
 به يات، خوي له كوئندا به ياد بووه، مقاميكي دهشتي هه وليره
 تي كسته كان ي هه مووي به سه ره اته، ده بووايه له سه ر چياكان
 بگوترايه، چونكه عهيب بووه له بهر نه ريته ثاينيه كان ي ئيسلام، له
 سه ره لداني ئيسلامه وه ميوزيك و ئاههنگ و شايي حه رام كراوه،
 به تايبهت له فتوحاتي سه رده مي خه ليفه كاندا، چونكه ئه وان
 كاريان پي نه بوو، ئه وان زياتر كاريان كاري سه ربازي بووه،
 ده ستوري دينه كه يان ئاههنگ و شايي و ره شبه له كيان
 حه رام كردووه هيج كاتي رييان نه ده دا له مالاندا گوراني
 بگوتريت، مقامي خاوكه ر دوور نييه مقامي سروودي خور
 بووبيت، يان گو يگراني به خه و كردووه له خواره وه با سم
 كردووه، ئيستا ناسراوه به خاوكه ر، به بوچووني من دوور نييه
 له خو ره وه، وه كو خورشيد ي له زور سه رچاوه يشدا هاتووه،
 وه كو قه سيده ي ديني ئيستا وا بووه له په رستگا كان ي ئه و
 مزگه وته كان ي زه رده شتيدا خو يندر اوه، له پيش زه رده شت يشدا
 مقامي قه تار هه ر هه بووه وه كو ئاوازه كه ي، له خواره وه ئماژه ي
 زياتري پيده ده ين، بيگومان به ناويكي تره وه له سه رده مي
 زه رده شت يشدا زيكري گاتا كان ي پي كراوه، واتا ئايه ته كان ي
 ئاقيستاي پي خو يندر اوه هه روه كو ئيستا چو ن قورئان له سه ر
 خورشيد ي و دهشت و حيجاز و سه با ده خو ينن، قه تار له گه ل
 مقامي خاوكه ردا ده گوتريت،

دوو مقامن قه تار و خاوکه ر، واتا ده تکاته خه و، به زمانی ماچۆ،
 یان ئاقیستایی. خاوت ده کاته وه، مادام خاوی پیوهیه، یان زکری
 خۆری پیکراوه، ئەمانه مقامی رهسەنی کوردن. بیگومان
 ناوه کە ی و شیوازی گوتنه کە ی دهیسه لمینیت کوردین،
 دهگه پیته وه بۆ سه ره تایی ژیا نی مروقی کورد، تهنه به ناوی
 ئایه ته کانی ئاقیستای زه رده شته وه ناوی ده رکردوه، چونکه
 تیکسته کە ی گاتا کان بووه و سه لمینراوه به پیی
 لی کۆلینه وه کان، (بروانه کتیبی: میژووی ده ولته تی ساسانی
 سه رده می کیره وییه کان- له و سه رده مه دا زۆر په ره به میوزیک
 دراوه، نووسینی: مفید پائف مه حمود، وه رگێرانی: عه بدوللا
 گه رمیانی). یان مقامی خورشیدی به بۆچوونی من، ناوی ئەم
 مقامه له خۆرییه کانه وه هاتوه، یان هۆرییه کان، چونکه
 سه رده مانیک خۆریان په رستوه و زیکری خۆریان کردوه
 به و سروودانه یان ووتوه هۆره .

هۆره، ئەم هۆره یه ش هه تا ئیستاش ماوه و گوێگر و
 هه واداری زۆره، هه روه ها ئەم بیروباهه ره ش دهگه پیته وه بۆ
 گه رم بون و ده رکه وتنی تینی خۆر و نه مانی به فر و
 به سته له ک، پیمواییت له پاش لافاوه کوه دهستی پیکردوه، هه ر
 له بهر ئەوه شه به م ناوچه یه ده لێن پۆژه لاتی ناوه راست، که ژیا نی
 به خشیوه به مروقیایه تی به هۆی نه مانی ته مومژه وه دیاره
 تیشکی خۆریش به ده رکه وتوه له پۆژه لاتی، بۆیه هه موو
 به یانییه ک زوو نوێژیان بۆ کردوه، هه تا بیان پارێزیت و
 نه مرن له سه رمادا، هه روه ها سروودی هۆره ییش وه کو مقامه کان
 به زمی زۆره، ناوه کانیشیان جیا یه، هه روه کو مقامه کان
 هه رکه سه و به ئاره زووی خۆی چریویه تی و بۆ مه به ستیک
 گوتراوه، وه کو هۆره ی ئەلی نه زه ری و هۆره ی سه یقولی و زۆری

ترهەن لە دەقەری گەرمیانشاردا لە ئیستادا بۆ خۆشەویستی و بۆ نیشتمان و ھەتا بۆ مردووش دەلیین، بەگوێسەرە. تیکستەکە و ئاوازەکە، ئەگەر بۆ مردوو بیت، غەمگینە و بۆ خۆشەویستی و بۆ بۆنەکانی تر ھەریەکەو شێوازی خۆی جیاوازه، گەشتوووتە بەزمی ئاشقانە. خۆی لە بنەرەدا بۆ زیکر و پەرسش بوو بۆیە ناوی بەھۆرە دەرکردوو، ئیستاش ھەر ماوہ و لە ناوچەى کرماشاندا لەبرەودایە، بەتایبەت لەلای برا یارسانەکان و برا قەلخانیهکان لە دەقەری دالە ھۆدا.

بەزمی ھۆرە، یان سروودی خۆر، یان دەلێن نوری خودایان لەناو خۆردا بینووە، لە زەمانی ھۆرییەکاندا، بە خۆریان گوتووہ ھۆر، (بروانە: مامۆستا ئەیبوب کوێخا پۆستەم، کتیبی ئازگار، یان کتیبی گەوھەری ژمارەیک لە تیکست و دەستنووسەکان)، کە ئیستاش ھەر لە ھەورامانە، دەلێن ھۆر، یان وەر بە تاقی پۆشنایی کورد ھەر وتویانەو دەلێن کەلەوەر، واتا لەو کەلەوہ ھەمو کەسێ دەزانێ کەل چیه خۆر دیتە ناو کورد، ھەر گوتووینە خۆر لەکەل سەری ھینایە دەر، یان خۆر وا لەسەر کەل، ئیستاش بنەى جاف ھەر بە دەرگا دەلێن کەلەوەر بە ماچۆیی. چەند ھۆزیک بە ماچۆیی دواون، ھەتا سالی حەفتاکان، وەکو: باجەلان، زەن، زەنگەنە، کاکەیی و ھەورامی، بۆ نموونە ھۆرەمان ھەیه زۆر کۆنە، دەتوانم بلیم چوار پینچ ھەزار سال پيش زاینە، (بروانە: بەپیز ئاکو محەمەد میرزادەیی، میژووی دیرینی کورد) بە بەلگە وینەو مۆری سەردەمی ھۆرییەکان لە ھەموو پوویەکەوہ سەلمینراوہ، لە پووی میژوویەوہ بەزمی ھۆرە دەیهەا ئاوازی جۆربەجۆری ھەیه، کە بەدرووستی لە لاپەرەى داھاتوودا لیان دواوم .

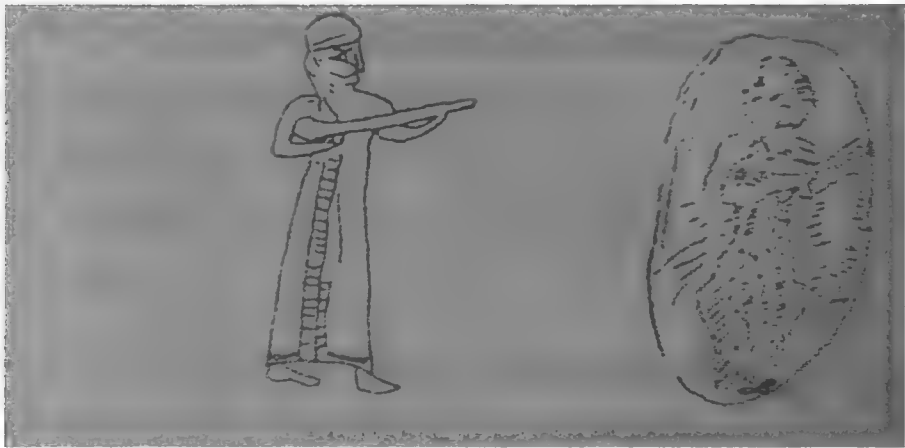
بەزمەكانى ھۆرە:

۱- گولە خاك. ۲- گلەوۋەدەر. ۳- باندەسانى. ۴- شاحوسەينى.
۵- شارۋخانى. ۶- جلەوشايى. ۷- تەرز. ۸- مەجنوونى. ۹- سەحەرى.
۱۰- باريە. ۱۱- دووبالا. ۱۲- غەريوى، يان غەريبى، لە ھەوليردا
مقامى ھەيرانى غەريبى ھەيە. ۱۳- بان بنەيى. ۱۴- پايمۇردى،
يان پاۋەمۇرى. ۱۵- قاچاخى چىر. ۱۶- چۆلى. بەلى مقامىش
ھەيە بە ناۋى سەحەرى و حوسەينى، ھەروەھا بە ناۋى
غەريبى، ئەو ھەتا بە زمانى كەلور و لورى بەختيارى ئەم پارچە
شيعرە وا ھاتوۋە لە خوارەوۋە دەلىت:

گۇرانى و ھۆرە و سياوچەمانە

قەدىم يادگارى قەومى كوردانە

ئەمە شايت حالە چونكە ئەم ھۆنراۋەيە زۆر كۆنە.

پەيكەرىكى گلىنەيى عودزەنىكى ھۆرى كە لە نوزى لەلاى كەركوك دۆزراۋەتەوۋە
مىژوۋەكەى دەگەرپتەوۋە بۇسالى ۱۵۰۰ پىش زاین

ئەم پارچە ھۆنراوھىيە زۆر كۆنە، ھى برا يارسانەكانە، با بېيىنە سەر وردەكارىيەكان، ديارە گۆرانى لە گاۋرەكانەو ھاتوۋە، يانى گەۋرەكان واتا گاتايەكان يان گازاكان لەپاشان بوۋە گۆرانەكان، ئەم ناو ھەيسەلمىيىت مقام و گۆرانى و ميوزىك داھىننى گاۋرەكانە، واتا زەردەشتىيەكان، چونكە ولاتانى تر بە كورد و زەردەشتىيەكانيان گوتوۋە دىن گەۋرەكان، يان پالەۋانەكان، مورىدو و لايتىگرى زۆريان ھەبوۋە و ولاتىكى گەۋرەش بوۋە ئىمىراتورىيە گەۋرەش بوۋە بۆيە گۆرانى و ميوزىكىش بە ناۋى گۆرانەكانەو ھاتوۋە، براى بەرپىزم ھونەرمەند كاك ھەسەن ھەياس-يش ھاۋراپە لەگەل بۆچوۋنەكەى مندا، كورد لە ئەسلدا بە گاۋر ناسراۋە، واتا گەۋرەكان، واتە ولاتە گەۋرەكە، يان دىن گەۋرەكان، بە واتايەكى تر پالەۋانەكان، يان بانگخوازەكان شويىنەۋار، يان چەند ھۆزىك ماۋن لە گەۋرەكان، لەۋانەش فەيلى، واتا پەھلى، يان پالەۋانەكان و پالانىيەكان، ئەۋەتا تا ئىستاش ھەر ماۋە، بۆ نموۋنە ھۆزى پالانى، يان ھۆزى فەيلى ەۋرەب كردوۋىيەتى بە فەيلى، ئەگىنا خۆى پەھلىيە، چونكە ەۋرەب پىتى (پ) گۆناكەن، بۆ راستى ئەم گوتەيەم (بېۋانە: كىتەبى ميژۋوى بىنەچەى كورد، د. ەبدوللا دارتاش).

بەم دۋادۋايىيە كورد بوۋە بە دوو بەشى سەرەكى: (جاف و گۆران) ئەگىنا خۆى ھەر گۆران بوۋە، واتا گەۋرەكان، يان گاتايىيەكان، واتا زەردەشتىيەكان، كە بانگخوازبوون بۆ خودا پەرسىتى، لەو سەردەمەشدا سروود و ھۆرە و ئەۋ مقاماتانەش لە گۆرانەكانەو ھاۋاتوۋە، بۆيە گوتويانە گۆرانى، ديارە سرودەكان ناسراۋن بەگۆرانىيەگان بەزمى ھۆرە بە ناۋەكەدا ديارە، ئاھورامەزدايىيە، واتا زىكرى داناي مەزن، واتا خوداي گەۋرە بۆ ھۆرەكەش، يان ۋەرەكە نورى خودايان لەناو خۆردا بىنيۋەبەتايىيەت

لەسەردەمى زەردەشتدا بەلام لەسەردەمى ھۆريەکاندا خۆريان
 پەرسىتووە گومانى ناوى ھەتا برايم پيغەمبەريش خۆرى پەرسىتووە
 پەرسگای ھۆرشەليم يان ئۆرشەليم شايتە ، چونکە بە خۆر دەليّن:
 ھۆر، يان ئاگریش نموونەيەکە لە گەرمى خۆر، بۆيە پيرۆز بووە
 لەلايان و بە پيرۆزیش ماوەتەو، ئاگر لەپيش خۆردا پەرسىترواوە،
 لەو سەردەمەدا کە دۆزراوەتەو، ئاگریش ھيمايەک بووە بۆ
 پيئاسەکردنى خۆر، گوتوويانە ئاگر نوورە و بەشیکە لە خۆر،
 خۆريش نوورە و نورى خودايە، بۆيە ھەموو بىروبאוوەپەکان
 رەتنەکراونەتەو بەپيرۆزى ماونەتەو، ھەميشە ئاگر يان گراو
 ھەتا ھاتنى لەشکرى ئىسلام لە کاتى خەليفەى مسولماناندا
 عومەرى کورپى خەتابدا، بە ئاگریشيان گوتووە ئايەر، زۆر لە
 گەلانى تريش لەسەر ھەمان بىروبאוوەپ بوون، بۆيە دەليّن شعوبى
 ئارى، يان گەلانى ئارى. ئىستاش لە ھەورامان دەليّن ئايەر، ئەو
 ئاگرە سال دوازدەى مانگ نەکوژاوەتەو و ئىستاش شوينەوارى
 ئاگردانەکانيان دۆزراونەتەو لە زۆربەى شارەکانى کوردستاندا،
 ئەم ئاوازم قەت لە ھىچ نەتەوہيەک نەمبىستووەو نيە
 مەبەستم ھۆرەيە، بەلگەى راستيش دەبيّت بە شيعرى گۆران
 بگوتریت، يان بە ماچۆ، ئەگينا تاموچيژى لى نابينيت، چونکە
 لەو سەردەمەدا زمانى کوردى سۆرانى ھەمووى زمانى ئەم
 شيوەزارە بووە، ئەوہيە بەلگە کە ئىستاش ھەر بە ماچۆ
 دەگوتریت زمانى ماچۆ، زمانى ئەسلى زەردەشتيە، پيم وايە دىنى
 زەردەشت ئاخىر دىنى کوردە لە پۆژھەلاتى ناوہراستدا، شەپى
 ەرەب و دینەکەيشى لە پۆژھەلات لە دژى کورد و دىنى
 زەردەشتى بووە لەو سەردەمەدا، مەبەست لە زەردەشتەو ھەتا
 کوّتايى ساسانيەکان مقامى زۆرمان ھەبوو. لەسەردەمى
 ئەسکەندەرى مەکدونيشتدا کەلتورى ئيمەى زۆر لە ناوبرد لە

پاشان له دواى ئهسكهندهر مادهكان سهریان ههڵدایهوه و دوباره ئاڤیستایان كۆكردهوه ههتا حكوم رانی ساسانیهكان و لهپاشان سوپای ئیسلام هاتن و تهواوی دهستوریان گۆری و گۆرانی و مۆزیک و هونهریان قهدهغه و ههراکرد بهم بۆنهیهوه زۆر مقام و ئاوازمان فهوتا و زۆریش کران بهمولکی ولاتان.

مقامهكان:

وهكو مقامی ئهلالاوهیسی، مقامی خورشیدی، مقامی ئای ئای، مقامی چههری مقامی قهتارو خاوهکر. له پاشان به درێژی باسیان لێوهدهکهه، مقامی سیاچهمانه، واتا چاوپهشهكان، ئیستاش له ناوچهی ههراماندا ههرا ماوه گۆیگری زۆریشی ههیه جگه له سیاچهمانه مقامهکانیتر ههرا ئهوتری له گهرمیاندایستاش ههرا بهتیکستی ماچۆ دهگوتریت.

مهقامی ئای ئای، ناسراوه به مهقامی باجهلان، جگه له تیکستی ماچۆ، سهركهوتوو نابیت واتا تاموچیژی نیه. مهقامی ههیران سی جۆره: مهجلیسی و غهریبی و سهرحیایی. له دهشتی ههولیردا ههرا ماوه، مهقامی لاوک له باکووری کوردستاندا باوه، ههرسیکیان لقیکن له بهیات، کاتی خۆی بهیاد بووه، واتا زیکر و یادی خوی گهوره و یهکتایان پیکردوه، ئهه مقامانه ئهمرۆ پیی دهلین بهیات، وه نووسهر و شاعیری گهورهی کورد و مامۆستای نهمری گهلهکهمان ئهحمهدی خانی-ش ناوی زۆر لهه مقاماتانه دینیت له باکووری کوردستاندا، وهكو ئهمانه لای خوارهوه. دهمهویت ئهوهش بلیم، له باکوور و پۆژههلاتدا ناوهكان جیاوازن لهگهڵ باشووردا، بپروانه ئهمانه لای خوارهوه ناوی مقامهکانن له

باکووری کوردستان، که زۆربەیان جیاوازن لەگەڵ پۆژەلات و
باشووری کوردستان، وەکو ئەمانەى لای خوارەو:

۱- عوشاق. ۲- نەوا. ۳- کوردان ۴- پەهاوی. ۵- گوشت. ۶- شەهناز.
۷- حەزین. ۸- ئاھەنگ. ۹- تەرەنۆم. ۱۰- سەروسەھى. ۱۱- سەبا.
۱۲- سەدا. ۱۳- نەوبەھارى. ۱۴- شاھیتن. ۱۵- دڵگوشا. ۱۶- نەغمە.
۱۷- نەصفیە. ۱۸- ھۆزار. ۱۹- ئەوازە. ۲۰- گۆل پرووخ. ۲۱-
پرووبا.

خانى ناوى ئەم مقامانە دینیت بە شارەزاییەکی باشەو، دیارە
شارەزاییەکی باشى ھەبوو لە مەقام و بەستەدا، مەقام و بەستەى
لە یەک جیا کردوووەتەو، ھەروەکو کاک محەمەدى حەمەباقى
دەلیت: گسنانە، گۆلستان، گۆلەوزار، لالەپرووخ، نازەنین، زەم زەم،
ژیر گۆلە، سازگار، سەفا، نازو نەسیم، نیگار، نەوپەسیدە، نەورۆن،
بەزم و پەردە، ھەوا جامى، جەم و شەودیز، دیارە ئەم مقامە بە
ئەسپەكەى شیرنا گوتراو زەنگۆلە، موخالیف، مەقلوب، بێداد و
دڵنەواز. بێگومان ئەم مقامانە لەگەڵ ئەم مقامانەى ئێرەدا
دەچنەو سەر یەک، بەلام ناوەکانیان جیاوازن، دەشیت لق بن
گوتنیشیان جیاوازی ھەبیت، بێگومان لە ئاسیادا ھەموو
مەقامەکان ھەوت مەقامن: تورک، فارس، عەرەب، کورد، بگرە ھیند
و ئەفغان و دەوروبەرى پووسیایش، ھەر ھەوت مەقامەکن،
یۆنانیش زۆر لە کەلتوورى ئیمەیان بردوو، ئەو بەو خۆى
سەلمیتراو، ھەر ئەم مقامانەى ئێرە دەیلین، ئەو تا بریکیان
لیترەیش ھەن مەقامى پەسەنى کوردن، لە ھیچ نەتەوێک تا
ئێستاکە نەمبیسستوو بەم شیوێک بگوتریت، کە ئێستا لێرە

دهگوتریت له کوردستاندا. به لای مه قامی کوردی نزیکه ی له
 حه فتا هه شتا مه قام زیاتره به لقه کانیه وه، له باشووری
 کوردستاندا مه قامه کان، یان دهزگاگان، واتا په یژه کان، ئه مانه
 به شیکیانن که ناوه کانیاان له خواره وه نووسراوه به گویره ی توانا
 پروونکردنه وه یان له سه ره ددهم، به پیتی ئه و زانیاریانه ی که
 هه مه له سه ریان، دمه ویت ئه وهش بلیم ئه م ناوانه ی که
 دهیاننووسم، بریتیه له ناوی کۆن و نوێ و له سه ره وه و له
 خواره وه پروونکردنه وه م له سه ریان داوه، هه ندیک سه رچاوه
 باسیان لیوه کردوه به ته واوه تی نه یان پیکاوه من هندیکم له
 مامۆستا بیستونه وه وه رمگرتوون به سیدییه ک، له ږنگای
 مامۆستا نه جم که لارییه وه، زۆر سوپاسی ده که م، به لام مامۆستا
 بیستوون مه قامه کان تیکه ل ده کات، شیوازی عه ره به کانی
 وه رگرتووه، چونکه م - بیستوون له ږیی قورئان خویندنه وه
 مه قامه کانی ناسیوه و وه ریگرتووه، به لام به نده له ږیی
 هونه رمه نده گۆرانیه یژه گه وره کانیکوردوه وه رمگرتوون، بو
 نمونه مه قامی هوما یۆن له مامۆستای خوا لیخۆشبوو سه ید
 ږه حیمی قوره یشیه وه فیربووم، بویه ده توانم بلیم من
 شیوازه کوردیه که ییم وه رگرتووه، هه ر له سه ره تای
 گو یگرتنمه وه له مه قامه کوردیه کان به هوی میدیاکانی
 ئه وه سه رده مه وه سوو دم لیان بینیه، ئه وهش ناوی مه قامه کانه
 له خواره وه، که به گویره ی ئه وه ی من گو یبستیان بووم و
 ناسیومن:

ئەم ئامىزانە بىرىتىن لە بالابان و دووزەلە وتەپل كە ئامىزىكى رەسەنى كوردەوارىن، دووزەلە كە لە ئىسكى بىزىن دروست كراوە.

مەقامەكان:

مەقامەكانى باشوورى كوردستان و پۆژەهلەت و ھەموو جىھانىش ھەمان ھەوت مەقامەكەن واتا ھەوت پەيزەكە، بەلام بە ناو و گوتمى جىاوازەو، لە ئىستادا ميوزىكىيەكان دەلەين پەيزەيەكى تريان بۆ زياد كىردوو، بە گوتمى مامۇستاي ژەنيارى بەريزى گەلەكەمان كاك سەلاح رەئوف-ى بەريزىش دەلەيت: مەقامەكان ھەر ھەوت پەيزەكەن، بە نىسبەت پەيزەي ھەشتەم ئەو ژەنيارەكان دەزانن ئەو ھەوت كارى نۆتە و ئەكادىمىيە. (بۆ زانيارى زياتر، برۋانە: پەيزەكانى مۇسقىي كوردى، چاپى ۲۰۲۰، ل ۱۰). ئەم بۆچوونەي منى سەلماندوو، ھەر لە ھەمان كىتەبدا لە (ل ۴۰) دا باسى پەيزەي گەورەي پۆژەهلەتى سىگان واتا سى گە ھومايۆن دەكات، دەلەيت: لە ولاتانى پۆژئاوايشدا پىي دەلەين سىگا، برۋانە چۆن ناوھەكان گەواھى كوردىيان دەدەن، كە

بەندە دەلّیم سیگا کوردییە و لە ھەوت سروودەکەى زەمانى
 زەردەشتین بۆ زیکرى ئاھورا مەزدا خوینراوە، ئەوەتا لە
 پوژئاوايشدا ھەمان ناوى ھەيە، نامەوێت دريژەى پى بدەم،
 چونکە لە خوارەووە بە دوورودريژى باسم کردووە، کى کۆنترین
 گەلە و ميوزیک و گۆرانى چۆن داھاتووە، ئاميرەکان چۆن
 دروست بوون و لەبەر چ ھۆيەک داھيئراون؟ ناويان چيە و کى
 داھيئناون؟ لە چ ناوچەيەک بوو؟ ئەم گوتەيەم لە زۆر
 سەرچاوەدا سەلمیئراوە، بە بەلگەشەووە ئەوەتا ئەم زانايەش ئەو
 گەواھيیە دەدات (کۆرت زاكس) لە ھەمان کتیبى ناوبراودا لە
 پەيژەکانى مۆسیقای کوردیدا لە لاپەرە (٤١)دا دەلّیت: گۆرانى
 زۆر لە مۆسیقا کۆنترە، چونکە ھەموو گەلان خاوەنى کەلتوورى
 خويانن لە پيش پەيدا بوونى ميوزیکدا، منيش لە خوارەووە باسم
 کردووە بەروونى، دەمەوێت پروونکردنەوہيەک بدەم لەسەر بى
 سەروبەرەيى و سەرليشتوانى ميوزیک و گۆرانى کوردى
 لەچیدا، لەپيشى ھەموو گەلانەووە لەپاش لافاوہکەوہ ئيمەى
 کورد خۆرپسکانە داھيئنانمان کردووە و ھەتا سەرھەلدانى
 زلھيژە جیھانگيرەکان لەژيرناوى جياجياوہ و لاتانيان
 داگيردەکردو تالان و خاپوريان دەکردو دەيانسرينەوہ ھەزارەھا
 زانيارى و کەلتورى جوانيان لە ناودەبرد و قەتل و عاميان
 دەکردو ئەوھيش دەمايەوہ کۆيلە دەکراو بەسکى برسى و بەسکى
 تير بە ژيردەستەيى دەژيان ھەتا ئەوپوژەى دەمردن بەتايبەت
 کوردیش يەکى لەوگەلانە بويى ھەتاكو ئەمپوژ کۆيلەيان
 کردوين و ھيچمان بەدەستەوہ نەماوہو زاناکانمان لە ھەموو و
 بوارەکاندا کوژران و ھەرچيش مايەوہ پەرتەوازەى و لاتان بوون،
 يان بوونە کۆيلەى و لاتانى دەوروبەرمان، ئەوکاتە سەردەمى
 ئيمپېراتورى ساسانيەکان بوو و دەتوانم بلّيم پەرەسەندنى

عهقلیه‌تی عه‌ره‌ب و بازرگانی و ئابوری و شارستانی و بیناسازی و هه‌تا له‌پروی کۆمه‌لایه‌تی و مه‌عنه‌ویه‌وه، دامه‌زاندنی کۆشک و ته‌لار و شارستانییه‌تیشیان له‌ ساسانییه‌کانه‌وه و هرگرت، ئه‌وکاته‌ دینی ساسانیه‌کان زه‌رده‌شتی بوو، (بو زانیاری زیاتر، ب‌پروانه: کتێبی فیتنه، مشتومری ئاین و سیاسه‌ت له‌ سه‌ره‌تای ئیسلام، نووسنی: هاشم جعیت چۆن ئاماژه‌ به‌ وه‌ده‌کات ساسانیه‌کان چه‌نده‌ هاوکاربون به‌ ئه‌و ده‌وله‌ته‌ی عه‌ره‌ب که تازه دامه‌زراوه‌ له‌ هه‌موو پویه‌که‌وه، وهرگی‌پرانی له‌ عه‌ره‌بییه‌وه: مامۆستا سابیر عه‌بدوللا که‌ریم).

ئێتر ئێمه‌ میله‌ته‌ی‌کی بنده‌سته‌ین و له‌و پۆژه‌وه‌ هه‌ر چه‌وساوینه‌ته‌وه و هه‌رگیز بواریان پێ نه‌داوین به‌ ئه‌کادیمیانه کار بو‌ گۆرانی و مقامات و میوزیکه‌که‌مان بکه‌ین هه‌تا له‌بواره‌کان یتریشدا، بۆیه‌ هه‌رکه‌سه‌ و هه‌رچی له‌ دلدا بووه‌ هه‌لی‌پ‌شتوووه و له‌پاشان خه‌لکی تریش لاساییان کردوووه‌ته‌وه و به‌ ناوی ئه‌وه‌وه‌ ناوه‌زند که‌راوه، نه‌وه‌کو له‌سه‌ر په‌یژه‌کان و گۆپینی په‌یژه‌کانی میوزیک هه‌لسوکه‌وتی کردبێت به‌گۆی‌ره‌ی ئیقاع و نۆته‌ی میوزیک و په‌یژه‌کان، ته‌نانه‌ت گه‌لانی چوارده‌ورمان زۆر سوودی‌ان بینیه‌وه‌ له‌م سه‌رله‌یشی‌وانه‌ی ئێمه‌ و به‌ ئاره‌زووی خۆیان گۆرانکارییان کردوووه‌ له‌ ناو و له‌ نۆته‌ و تی‌ک‌ست و میله‌دییه‌کاندا و کردوو‌یانه‌ به‌ ناوی خۆیانه‌وه، هیوادارم هه‌موو تاکێکی کورد به‌ خۆیدا بچێته‌وه‌ و خۆی به‌ به‌رپرس بزانی‌ت به‌رامبه‌ر به‌ میله‌ته‌که‌ی، ب‌پروانه‌ ئه‌م ناوانه‌ له‌م سه‌رده‌مه‌دا من ناسیومن، بێگومان له‌ ولاتی‌نێ تردا به‌ ناوی جیا‌جیا‌وه‌ هه‌ن، به‌لام هه‌مان هه‌وت په‌یژه‌که‌ن له‌ لاپه‌ره‌ی داها‌تو‌ودا با‌سم کردوووه‌.

مهقامی، یان مۆگامی، بهیات، یان بهیاد

- ۱- بهیات بنه‌پهت به‌سته‌که‌ی ئاموزا گیانه.
 - ۲- بهیات ئای ئای باجه‌لان، به شیعری میرزام سه‌راوی ناسراوه. به بالای سه‌مه‌نگولا گوتراوه، که دایکی سه‌مه‌نگول پیایدا گوتویه‌تی، ئه‌مه به‌سه‌ره‌هاتیکێ کۆنی ناو هۆزی باجه‌لانه، به‌گوته‌ی م. نه‌جم باجه‌لان بۆ هۆنراوه‌ی شاکه و مه‌سویره‌یش (واتا میرمه‌نسوور، شاکه‌یش شاعیریکێ چاک بووه هاورپی میرمه‌نسوور بووه)، مامۆستا نیعمه‌ت زه‌حمه‌تکیش پوونیکرده‌وه، شاره‌زایی باشی له به‌سه‌ره‌هاته‌که‌دا هه‌یه، له پاشان دێینه سه‌ری.
 - ۳- بهیات هیجرانی، ئه‌وه‌یه که مامۆستا عه‌لی مه‌ردان ده‌یلایت.
 - ۴- بهیات کورد.
 - ۵- بهیات سه‌فه‌ر، به‌سته‌که‌ی نازدار و نازداره.
 - ۶- بهیات قه‌زان، له خواره‌وه زیاتر پوونکردنه‌وه‌م له‌سه‌ری داوه.
 - ۷- بهیات تورک، بهیات به‌ کوردی واتا به‌یاد، له بنه‌په‌تدا به‌یاد بووه.
 - ۸- بهیات ئه‌ساقی کورده‌ی.
 - ۹- بهیات ئه‌ساقی دووگا.
 - ۱۰- بهیات برایمی.
 - ۱۱- بهیات عه‌جه‌م، یانزه‌لقه.
 - ۱۲- سه‌با مه‌نسووری.
 - * سه‌با دوولقه.
 - ۱۳- سیگا کورد.
 - ۱۴- سیگا ئه‌وج.
 - ۱۵- سیگا هۆزام.
 - ۱۶- سیگا ئه‌و سه‌ر، یان بالابه‌سته‌که‌ی خوایه‌داکه‌ی بارانی.
- ماملی.

۱۷- سیگا موخالیف، جه مال.

۱۸- سیگا چه کیمی.

۱۹- سیگا چه کیمی پوکبانی چهوت لقه، مه قامی ئه وشاریش

ههیه. دیاره له شارى هه وشارى پۆژهه لاته وه هاتوو، بهسته کهى گۆرانى نازیلیى مامۆستا عهلى مهردانه، له باره ی سیگایشه وه ئیستا وای لیها توه ئه گینا خۆی چهوت سرووده له سروودهکانی گاتایه، گا واتا گان، به مانای بانگهواز دیت بۆ لای خوای گه وره ی یهک تا. ئایه تهکانی ئافینستاش ناوی گازه، واتا گازی خه لکی دهکات بۆ چاکه کاری و گه رانه وه ی لای خودای گه وره ی یهکتایه، کورد له زۆر شویندا ئهم دوو وشهیه به کار دینیت بۆ یه کدانیه یی و بۆ گه وره یی په روه ردار، وهکو ژماره ییش به کاریدینن. گا، واتا یهک جار، یهک گا و دووگا و سیگا، ههتا چهوت گا، ئهمه وهکو ژماره دهکاته چهوت سرووده که ی بانگهواز، یان چهوت گازه که، بۆیه ئهم سروودانه ناوی گاتای پێوهیه له خزمهتی گاتایا بوون. به کوردیش گوتوو یانه گاور، واتا گاتایه کان ههتا دوا یی به مانایه کی تر کورد به هه موو شتیکی گه وره (گا) یه کی پێوهیه په رژین بیت له پووی خودای گه وره، وهکو: گامیش، گاسن، یان گاکۆتر، سه رزه مینی کورد خۆی ولاتیکی گه وره بووه، بۆیه گوتوو یانه گۆران، یان گاور، یان په هله وی، واتا پاله وانه کان، دین گه وره کان، یان فهیلی واتا په هلی، عه ره ب کردوویه به فهیلی، چونکه عه ره ب پیتی (پ) گۆ ناکهن، له زۆر شوینی تردا له م کتیبه دا باسم کردووه، ده مه ویت بیسه لمینم ئهم مقامه مو لکی کورده، به راستی له پووی داهینانیشه وه خاوهنی گه وره یی خۆیان بوون، بۆیه ئهم ناکۆکی و ململانیه ش په یدابوو، کورد دهوله مه ند بووه، ئهم مه قامانه به مه قامی گاتا هاتوو و سروودهکانی زه مانى زه رده شتین، ئیستا ئهم ناوانه ی پێوه لکاوه، وهکو: حیجان، به یات و زۆری تر، خه لکی وا تیگه یشتون له حیجازه وه هاتوو، به لام مه قامی

ھەيگازە زۆر لەپېيش ھېرشى ئىسلامدا بوو و گوتراو ھە ناوى
 ھەيگازەو ھە خۆرشىدى بەشېكە لە ھەيگان، يان حىجان، زۆربەى
 ناوھەكانىش ھەر كوردىن، بۆ خۆى ديارە ھۆكەى چىيە، برىتيە لە
 تىكە لاوبوونى ئەم گەلانەى چواردەورمان، چۆن خاكەكەمانيان
 داگىركردوو و شىواندوو، ئاوەھاش كەلتوورە كەشمانيان
 داگىركردوو و شىواندوو، بەلى زۆر لەپېيش زەردەشتىشدا ئەم
 مەقاماتانە ھەر ھەبوون و گوتراون، مەقامى، يان موگامى، يان
 موغامى، قەزاز ھەيە، واتا گان، لە ئىستائىشدا بىنەمالە و كەسانىكى زۆر
 ھەن بە ناوى قەزازەو، ديارە ئەمانە بانگووئەكانى كاتى زەردەشتى
 بوون لە خزمەتى ئاين و بۆنەكانى گەلدا خوئىراون، لە زۆر
 سەرچاوەدا ھاتوو و سەلمىتراو كىتېبى پەيژەكانى ميوزىكى كوردى
 مامۇستاي ميوزىكژەنى گەرەى كورد كاك سەلاح رەئوف-م ھەموو
 خوئىندەو، زۆر لە بۆچوونەكانى منى سەلماندوو، ئەو ھەرچۆنىك
 باسى نۆتە و چارەكە دەنگىيەكان و سى چارەكە دەنگىيەكان و
 بەرزونزمى پەيژەكان و گۆپانكارى تۆن و نىو تۆن و
 وردەكارىيەكانى ميوزىك و مەقامات دەكات و زۆر وەردەكارىتر لە
 فارسىدا، يان لە ھەرەبىدا و لە ئەوروپا و پۆژئاوادا چى پى دەلەين، كە
 من لىرەدا نەم نووسىون، باسيان دەكات و ئەكادىمىيانە لى
 كۆلىوئەتەو، ئەو ھىشى سەلماندوو زۆربەى مەقامەكان، بەتايبەت
 مەقامەكانى ئەمروى گەرميان، ھى كاتى زەمانى زەردەشتىن و زۆر
 كۆن و ھەتا ئىستاش ماون و گوئىگرى زۆريان ھەيە، ھەر ھە
 دىرىنى مىللەتى كوردىش سەلمىتراو. ئەو ھەتا مامۇستا ئاكو
 مىرزادەيى لە كىتېبى ميژووى دىرىنى كورددا دەلەيت: كورد (٤٠٠٠)
 سال پ.ز. كاسىيەكان ھەبۆنەو ھەر لەك و لوپن و بەختيارى ئىستان،
 لە شاخەكانى زاگرووسدا حكو مەتيان دامەزراندوو، لە چياكانى
 زاگرووسدا بە سەرۆكايەتتى پاشا تۆپكەش يەكەم شارى شيان ناوى

لە دینە کە یانە وە هاتوو، ناوی ئۆرکەش بوو، ئۆر، یان وەر، واتا
 خۆر، بۆیە بە ھۆرییەکان ناویان دەرکردوو، دین و نەرتی
 ھیتی یەکانیش ھەر لە ھۆرییەکانە وە ھریان گرتوو، واتا ئەو ھە
 ھیتی یەکان ھەیانە، ھەمان دابونە ریتی ھۆرییەکانە، دیارە شاری ھیتی
 ئیستای عیراقیش ئەوان بنیاتیان ناو، نەرامسین پاشایەکی زۆر
 بە توانا بوو، لەو سەردەمەدا ھێرشى کردوو تە سەر پاشا تۆپکەش
 سەرنە کە وتوو بە سەھیدا و لە پاشان ریککە وتنیان کردوو و
 نەرامسین کچە کەى خۆى داو بە پادشا تۆپکەش و ناوی کچە کەشى
 (تارام ناگەدە) بوو، واتا کچە کەى نەرامسین لەو کاتەدا سنووری
 دەسەلاتى ھۆرییەکان جوگرافیای ئەم چوار دەولەتەى ئیستامان
 بوو. ناوبراو دەلیت: ھەر زوو سۆمەرییەکان لە ھۆرییەکان
 جیا بوونە تەو و ھاتوونە بەرەوخوار بۆ نیوان دووئاوان، لەوئ
 دەولەتى خویان دامەزراندوو، دەلیت ھەر سۆمەرییەکان بوون کە
 بۆ یەكەمجار نووسینیان داھینا، ئەو نووسینەش نووسینی میخی
 بسماری بوو، ھەر سۆمەرییەکان بوون بۆ یەكەمجار دارخورمایان
 ھیناوە تە عیراق، یان بە زمانى كۆن ئێراكە، ئەم گەلە لەو سەردەمەدا
 بە ھۆرییەکان ناسرابوون، چونکە خۆریان دەپەرست، بۆ زانیاری
 زیاتر بڕوانە کتیبەکانى عەشتارو گلگامیش زۆر جوان ئاماژە دەدات بە
 ھۆریەکان و زاگرووس نشین و ولاتى ئارەرات کە ھەموى ولاتى
 ئیستای کوردستان دەگریتەو ديارە ئەوکاتە ناوی کورد نەبوو
 ئاریکان و ھۆریەکان و گودیەکان بوو بۆیە ناوی کورد
 لەوسەردەمانەدا نەبوو خەلکى ئیستا گەلەى لەو دەکەن بۆ ناوی
 کورد نە لە میژوودا ئەم ناوانەبونە کە باسم کردن دینەکانیش ھەر
 ئەمدینانەبونە ئەو تەناوەکان و گۆرانىەکان و سرودەکان شایەتى
 دەدەن بۆیە دەتوانم بلیم ئاگرپەرستى و خۆرپەرستى سەردەمى
 میترايیەکان بوو واتا دانشتوانى ئارارات نشینەکان لەگلگامیشدا

ئاماژەى داوہ بە ولاتى ئارەرات چەندە ھۆشیارو داناو لیزان و
 خاوەنى داھىتان بونە یان ئاریەکان خۆ ئەوشوینانە دیارە کوردستانی
 ئیستایە بەس سۆمەر یەکان بەر لە چوار ھەزار سال لە ھۆریەکان
 جیابونەتەوہ زۆر پیش زەردەشت بوو، کە دواتر بەپوونی باسەم
 کردوو، بۆ سەلماندنى ئەم گوته یەم، ئەو تا مەقامە کوردییەکان
 زۆربەیان ناوی ھۆری-یان پیوہیە، ھۆر واتا خۆر، لەم کتیبەدا
 ئاماژەم بەو مەقامانە کردوو، کە پەيوەندیان بە خۆرەوہ ھەيە، ھەر
 لەو سەردەمەدا کۆشک و تەلارسازی و بالەخانە و پەرستگای
 باشیان بنیاتناوہ و داھىتانى باشیان کردوو، لەو سەردەمەدا
 پەرستگایەکیان بنیاتناوہ لەسەر بەرزایەک کۆشکەکەى پاشا
 تۆپکەشیش بە تەنیشتیہوہ بوو، ناوی ئەم پەرستگایە کۆمار بوو،
 لەسەر منارەکەى نیشانەى مانگ و خۆر ھەبوو، بىگومان
 پەرستوویانە، ئەم مانگ و خۆر ھەتا سالى ھەزارو نۆسەد و ھەفتا
 پینچ بەسەر منارەى مزگەوتەکەى دیکەى خۆمانەوہ دەمبینى، بۆیە
 زۆربەى ئالای ولاتان ئەمپۆش مانگ و ئەستیرەيە، بپوانە بەرىتانيا و
 ئەمریکا و تورکیا و زۆر لە ولاتانى تر ئەستیرەيە (نوسەر). لە
 بنکۆرە ناوچەى خانەقین، خەلکى گەرمیان ھەتا کۆتایى ھەفتاکانىش
 لە سەدا ھەفتا پەپرەوى زەردەشتیان دەکرد، وەکو کەلتوورەکە، نەک
 وەک دینەکە، کەلتوورەکەمان لە سەدا ھەفتای مابوو، زۆر بەداخەوہ
 ئەگەر دوژمن دەستیان بەستین، ئەوا جاشە کوردزمانەکان دەستوو
 قاپیشیان بەستینەوہ، زۆر راستە کورد خۆى گوته یەکی ھەيە دەلیت:
 رپۆی لە کونى خۆى ھەلبگەرپیتەوہ گەر دەبیت. بپوانە کورد لە کوپوہ
 گەیشتووہتە کوئ، بەداخەوہ بىگومان، ... ئاینەکانى پیش زەردەشت
 ئاوو، با، خۆر و ئاگریان پەرەستووہ، بىگومان ئاگر سەرچاوەى ژيانە
 و ھۆیەکی گەورەش بووہ بۆ پیشکەوتنى تەکتۆلۆجیا، بۆ نمونە ئاگر،
 خۆر، نەوہوى و کارەبا ھەر ئاگر، ئەگەر ئەمانە نەبن، بىگومان ژيان

دەۋەستىت، واتا ئاگر ژيانى مروقى پاراستوو و پيشى خستوو،
 ئەگەر لەپيشدا پەرستوويانە، لە پاشانىش ھەر پىرۆز بوو، ھەتا
 ئىستاشى لەگەلدا بىت، ئاشکرايە ئاگر لە چياکانى زاگرۆسدا
 دۆزراۋەتەو و مروقىش لەم ولاتەى ئىمەو گەشەى کردوو و
 بلاۋەيان لىکردوو، زاگرۆس واتا يەكەم جيگای زانىنگای مروقه،
 مروق لىرەو زاووزىيان کردوو و زۆربوون و گەشەيان کردوو،
 بۆ نموونە لە کتیبى پىرۆزى ئىزدىيەکاندا دەلەت: ئادەم و ھەوا لە
 ئەشکەوتى ھەزارمىرد دا بوون ھەتا بوونەتە ھەزار کەس، يان مىرد،
 بۆيە بە ھەزار مىرد ناوى ھاتوو، جا با ئەو ھىش بلىم لە سەردەمى
 يارسانەکاندا گوتوويانە کاتىک خاى گەرە روحي ناردوو بۆ قالبە
 قورپىنەکەى باوہ ئادەم، نەچوو تە بەدەنى ئادەمەو، بە ئەمرى خودای
 گەرە فرىشتەکان ميوزىكى تاريان بۆ ژەندوو، ئەوجا چوو تە
 لاشەکەيەو، ئەگەر واش نەبىت ميوزىکيان پىرۆز کردوو، بۆيە
 ميوزىک پىرۆز بوو و پەرەى سەندوو و ھەموو ماللىک ميوزىكى
 تىادا بوو لەبەر پىرۆزى ميوزىک، کە بۆ کارى ئاينى ئەو سەردەمە
 بەکاريان ھىناو، تا بوو تە فەرمى لە ولاتدا، ئىستاش لە رۆژھەلاتى
 کوردستاندا لەلای برا يارسانەکان ئەو نەريتە ھەر ماو، لە سەردەمى
 زەردەشتىدا زۆرھانى گەلەکەى داوہ ژيان بگوزەرىنن بە ئاھەنگ و
 ميوزىکەو تا دلخۆشبن ھەمىشە، بۆيە گەلى کورد ھەمىشە
 دەولەتلىكى خۆرسک و پيشەگەر بوو و دەولەمەند و بى گىرەو
 کيشە بوو، پىويستى بە شەپ و شۆپ و داگىرکاريى نەبوو، لەبەر
 خۆشگوزەرانى زۆر پىويستيان بە ميوزىک و ئاھەنگىران بوو،
 ولاتانى تر و دینەکانى تر، لەبەرئەو ھى ھەر لەپيشدا نىيەتيان
 داگىرکردنى ولاتان بوو و زياتر پىويستيان بە شەپکەر و لەشکر
 بوو، جا بۆيە ھەموو ميوزىک و ئاھەگىکيان ھەرام کردوو،
 بەتايبەت بيايان نشينەکان تەنھا کارى ئەوان فەرھودوو غەزوکردن

بووه له بهر نه وه خاوهنی هیچ شتیکی تر نه بون له و بیاباناندا که
 هیزیشیان پهیدا کرد هیزیشیان کرده سهر ولاتانی دهو روبه ریان و
 همویان تالان و قه تل و عامکردو که لتوریانی سپړه وه و له پاشان
 بوسهر دهوله ته دوره دهسته کان یه که م یه هودی چونکه نزیکتربو له
 همویان و ده خاوهنی شارستانی تیکی دوورو دریژ بووه سهد
 و بیست و چواره زار پیغه مبه ر له وانبووه زوریش دهوله مهنديون و
 دووهم ساسانیه کان چونکه نه وانیش زور دیرین و زور به هیزو
 شارستانی و دهوله مهنديون له هموو پرویه که وه جا بو ولاتانی
 پروژ ه لاتی ئاسیا و نه فریقا و به ره و نه وروپا کشان و نه وه تا میژوو
 باسی دهکات چیکراوه له وانه ی جهنگیزخان و نمونه کانیان کردیان جا
 نه م ولاته جیاوازی چیبووه له گه ل جهنگیزخاندا له باره ی کورد یان
 ساسانیه کان خویان هاوکاریان بون له و باوه رده نه بون عه رب
 هیزیشیان بکه نه سهر نه گینا خاوهنی هیژیکی زورو به توانا بونه
 له وسه رده مه دا شه ری قورسیش کراوه یه کی له وشه رانه شه ری فیل
 بووه هه ندیک ململانی نی ناوخوی بووه جگه له کیشمانکیشی
 کیشوهره که ، له پرویه کی تره وه ساسانیه کان خویان ئاماده نه کردوه
 بوشه ر ، هاوپه یمان بون له گه ل عه ره بدو زوریش خوشگوزهران
 بون له و کاته دا پیویستیان به مالی که س نه بووه ، به لکو یارمه تی
 گه لانیشیان داوه بو پیشکه وتن ، له پیشتردا ئماژهم پیداو ، (بروانه :
 کتیبی فیتنه ، وهرگیپانی م. سابیر) بو راستی و دروستی بروانه
 هموو ولاتانی نه مړو ، هموو به شبه حالی خویان سوپا و چهک و
 چولی خویان هیه ، که له خواره وه ئماژهم پیکردوه ، جا له دهیه ها
 سهرچاوه ی میژووی ، ئاینی ، ئاسمانی ، کومه لایه تی و شوینه واره کاند
 و هه تا زانست و جیولوجیاش نه م راستییه سه لمینراوه ، نه وه ش
 پروون و ئاشکرایه ، ئیمه له نه ته وه ی ئاری نه ژادین ، ئارییه کانیش
 نه گه رینه وه سهرقوناغی ئاده م وحه وا وه کو میژووباسی دهکات و اتا

ئەم ولاتەى ئىتمە ولاتى ئاگرەكان بووہ لە خوارەوہ لىى دواوم
 مەبەستم دىرىنىەكەيتى ئەوہش وەكو بەلگە برۋانە ئەم ويىنەيە
 شوينەوارى ئاگرە. ويىنەى قەلايەكى ئاگر لەسەر بەرزايىەكى ولاتى
 سەردەمى ھۆريىەكان، ھەتا كۆتايى سەردەمى ساسانيىەكان وەكو
 تەلەگرافىك بۆ ئاگادارى لە حالەتى خۆش و ناخۆش بەكارھيىنراوہ
 ئىستاش لەپىنگاي سلىمانى گەرميان ماوہ بەلام خەلكى وادەزانن ھى
 سەردەمى توركە ھەتا توركىش بەھەمان شيوہ بۆ ھەمان مەبەست
 بەكاريان ھيىناوہ و لەو سەردەمەشدا پىويستيان پىبووہ. (بۆ
 زانيارى زياتر برۋانە: ئاقيىستا، يەسنا، بەشى دوو).

ويىنەى قەلاى ئاگرە لە نىوان كەلار - دەر بەنديخان كەدەورى تەلەگرافى دەبينى
 لەكۆندا

وینەى هه‌مان نه‌خشەى مزگه‌وتى ئاوايى حاجى خەليل بە‌داخه‌وه
 كۆمه‌لى شېرەخۆر پوخاندیان به‌لام ، له‌ ئاوايى سالح ئاغا له‌ بنكوره
 به‌هه‌مان نه‌خشه، كه مانگ و ئەستێره‌ى له‌سه‌ر بووه، به‌داخه‌وه
 ئەستێره‌كه‌ى نه‌ماوه، ئەم مزگه‌وتانه‌ هى سه‌رده‌مى توركن، واتا
 سه‌رده‌مى ئيمپرا تۆرى عوسمانيه، ئەم ئاينه‌ش له‌ كورده‌وه
 وه‌رگيراوه، واته‌ عوسمانى ده‌ستووريان ئىسلام بوو، به‌لام په‌مزی
 ئالاكه‌يان هى سه‌رده‌مى مانگ و ئەستێره‌ په‌رستيه، ئەوه‌ش هى
 پيش ميترایيه‌كانه له‌سه‌ره‌وه باس‌م كردووه، بيگومان ئالاش
 گوزارشت له‌ سه‌ره‌تای ژيانى گه‌ليک ده‌كات.

مزگه‌وتى گوندی هه‌وشكوپی بنكوره قۆرة‌تو له‌ خانه‌قین .

ھەرۋەھا ھەرۋە بىرۋىسكەيان پەرستۋە، بۇ زانىيارى زياتر (بىروانە):
 كىتەبى مېژۋىيى دېرىنى كورد و كىتەبى مېژۋىيى بىنەچەي كورد
 د.عەبدوللا دارتاش) بە وىنەو بەلگەي زۆرەوۋە بۆت دەسەلمىن،
 بېگومان ھەرىكە لەم ئاينانەش دابونەرىت و ھۆكارى خۇيان ھەبوۋە،
 ھەتا گەشتۋەتە زەمانى پىغەمبەر زەردەشت، كە خۋاي يەكتاي بە
 مرقۇقايتى ناساند، بەپىي مېژۋو و كىتەبە پىرۋزەكان و شوين
 ھەوارەكان بىت، ھەر ھەموو دىنەكان پەرەپىدەرى دىنى
 ھۆرىيەكانن واتا خۆرپەرسەكان بىروانە قورئانى پىرۋز دەلىي اىبرايم
 پىغەمبەر سىلاۋى خۋاي لىتەيت دەفەرموئەت ئەمانەش خوانىن؟ ئەم
 مانگ و ئەستىرەو خۆرو بونەوەرەنە ئەمانە ئەبى خۋايەكيان ھەبى
 ئەوۋەش وەكو بەلگە كەدىنەكان تەواۋكەرى يەكن دىنى ئىزدىش
 زۆر كۆنە، ھەر ھەمان دىنى ھۆرىيەكانن بەپىي بەلگەكان، بەلام
 ھەرىكە و بەگويزەي دەور و زەمان گۆراۋون وشتى نوئى داھاتون
 وخەلكى ھۆشياربونەتەوۋە و زاناي بەتواناتر سەريان ھەلداۋە و
 قۇناغ لەدۋاي قۇناغ چوونەتە پىشەوۋە و كارىيان بۇ پىشكەوتن
 كىردۋە وەكو ئەمرو ھەر دىنەكانى ئىستاش نكولى لى ناكەن، بەلام
 كەمىك دان بە دىنى زەردەشت و ھۆرىيەكاندا نانين چونكە بناغەي
 گىشتىيە ئەگەر ساغ بېيەتەوۋە زۆرشت كال دەبىتەوۋە بۇيە دەيانەوئى
 كەنارى بخەن و زۆر رقىيان لەو كەسانەشە بەدۋاي ئەومىژۋەدا
 دەچن بەلگەش بۇ ئەم راستىيە، ھەزەرەتى ئىبراھىمە، كە بىنەرەتى
 ھەجەرول ئەسۋەدى دانائە، بىتەكانى ھۆزەكانى عەرەبى گەياندە ئەو
 پۆژەي خۇيان ھەموويان شكاند، قورئانى پىرۋز دەفەرموئەت
 ئەوگەوايە دەدات بىروانە لە فىلم و دراماكانىشدا ديارە، بەتايبەت لە
 فىلمى رىسالە-دا كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) دەگەرپىتەوۋە بۇ مەككە،
 دەيانىشكىنەيت، بەلام لىرادا پرسىيارىك سەرھەل دەدات بىروانە لەولاتى
 عەرەبىدا ماۋەي چەن ھەزار سال بىتەرسى بوۋە و دەلىن ئىمەنەوۋەي

حەزرەتی ئیبراهیم ین پیڤەمبەر برایم خوا پەرسبوو بەینی
 پیڤەمبەر ئیبراهیم و پیڤەمبەری ئیسلام (درودی خودای لەسەربیت)
 چەنی بوە ئەبوابە لەسەردەمی حەزرەتی ئیبراهیمەو بەتپەرسی نەمایە
 لەوڵاتی عەرەبیدا ؟ بەلام حەزرەتی ئیبراهیم بەتەکانی نەمروودی
 شکاند لە پووا لە باکوری کوردستان و هەلات بۆ ئەو ناوچانە
 میسر و فەلستین، یەعقوبیش نەوێ حەزرەتی ئیبراهیم پیڤەمبەرە،
 هەتا پیڤەمبەری ئاخە زەمانیش لە نەوێ ئیسماعیلە، کۆرە گەورە
 ئیبراهیم پیڤەمبەر، باوکی هەموو پیڤەمبەران (درودی خودایان لێبیت)،
 ئەمانە هەموو بەلگەن، لەوانە یە بلین ئەم نووسەرە دنیای کردوو بە
 کورد، بەلام یەک شت هەیه لێردا، ئەویش ئەوێ ئەگەر تۆ خاوەنی
 خاک و ئاو و میژوو یەک نەبیت، بە من نالییت شانازی بە چیتەو
 دەکەیت، دل بە چی خۆش دەکەیت ؟ بەلام ئەگەر دەتەویت تیڤگەیت،
 برۆ میژوو بخوینەو، یان هیچ پەلە مەکە تەکنۆلۆجیا هەمووی
 ئاشکرا دەکات. ئیبراهیم پیڤەمبەر پیش ئەوێ بگاتە لای عەرەبەکان،
 دژی پاشا نەمروود وەستاوەتەو، ئیبراهیم پیڤەمبەر دەبیتە برازای
 نەمروود، لە زۆر سەرچاوەدا واهاتوو بەلام وانیە باوکی ئیبراهیم
 بتی دروستکردووە لەلای نەمروود ئیبراهیم منداڵ بوو لەگەڵ باوکیدا
 کاری دەکرد هەتا گەورەبوو ئەوجا تیڤگەشت و بەتەکانی شکاند و
 رایان کرد بۆ لای کۆمەڵەکە ی دایە ئاینای نەیارێ نەمروود لە
 سەرەو ئەماژەم پێداو پاشا واتا نەمر. نەمروود کۆرەزای نوحە،
 یان نوحە، یان نوێ کۆری لامەخە، پایتەختەکە ی نەمروود یەکەمجار
 لە پووا بوو، لە پاشان نەو لە دوا ی نەو گەشتوونەتە کەرکوک
 و دەورووبەری لە خوارەو زیاتر پوونم کردوووەتەو، جا
 نەمروودیش لە نەوێ حامە، حام پادشایەکی زۆر مەزن بوو،
 شاری بابل زۆر لە پیش میژووی زاییندا ئاوەدان بوو، دیارە
 حامییەکان ئاوەدانیان کردوووەتەو، بابل لەسەردەمی سۆمەرێکاندا

ئاۋەدان بوۋە ۋىيەكەك لەشارەكانى سۆمەر بوۋە بېروانە كىتېبى عەشتار بەلام ئاشوورىيەكان بە سەرۆكايەتى نەبوخود نەسر داگىريان كىردوۋە ۋ بۆ ماۋەيەك حوكمىيان كىردوۋە، ھەر لە سالى (۵۸۷) ى پ.ز. ھىرشىيان بىردوۋەتە سەر ئۆرشەلېم ۋ داگىريان كىردوۋە ۋ خەلكەكەيان كوشت ۋ بې كىردوۋە ۋ ھەرچىشى مايەۋە، ھىناۋيانن ۋ لە بابل نىشتەجىيان كىردوۋن، لە پاش ماۋەيەك ئىمىراتورى مادەكان كەيخەسرەۋ، ۋاتا خەسرەۋ بە ماناي خاسرەۋوشت، خاسرەۋ ۋاتا كىردار جوان، چۆن دەلېن توندىرەۋ، ھەروا بۆ كە-يەكەش بەماناي كۆيخا گەرەي ئاۋايى، يان سەرۆك، ئەۋەتا ئەمپروش بە سەرۆكەكانمان دەلېن كاكە ۋ مامە ۋ ئەۋەتا كورد لە ھەموو پرويەكەۋە بە ھە موو كەسەك دەلېت كاكە، لەبەر پىز ۋ خۆشەۋىستى عەرەب ناۋەكەي گۆريۋە كىردوۋىيەتى بە كەسرە، يان كىسرا، ئىنجا كراۋە بە كىا كىستار، ۋاتا كەيخەسرەۋ زۆر لە ناۋدارەكانى كورد (كە)يان پىۋەيە، ۋەكو كەي قوباد، كەي كاۋس، كەيخەسرەۋ لەزمانى عەرەبىدا ۋاتا سەيدى لەكوردىدا كاكە، ھەر ئەم كەيخەسرەۋ شاي مادەكان پەيۋەندى خۆي لەگەل ئەم گەلانەدا پتەۋ كىرد ۋ ژن ۋ ژنخۋازىي لە گەلياندا كىرد ۋ پەيمانى دۆستايەتى پىدان، ھەرۋەھا دىناي كىردن لە ھەموو پرويەكەۋە، ئەۋ گەلانەش ئەمانە بوۋن: بابلىيەكان، فىرەۋنىيەكان، ئىلامىيەكان، ئارامىيەكان فارسەكان ھەربۆيە ژنيان پىدان لە كۋاتىيە خيانەتيان لىكىردن (ئىلامىيەكان ۋ ئارامىيەكان) ھەر كورد بوۋن، بەلام پادشانشىن بوۋن، ۋاتا كىيانى سەرەخۆبوۋن، بە ھەر حال ھەر نەتەۋەيەك لەم ناۋچەيەدا بوۋ، ھىرشى كىردە سەر ئاشوورىيەكان ۋ پروخاندنى، بەلام زۆر لە سەرچاۋەكان دەلېن: بى يارمەتى ئەۋان ۋ لەپىش ئەۋاندا ھىرشى كىردوۋە ۋ ئاشورى پروخاندوۋە، ئەۋ ھاۋپەيمانىيە بۆ ئەۋە بوۋە ھاۋكارى ئاشورىيەكان نەكەن ۋ لە دژى ئەم نەۋەستىن لەپاشان

بۆ ماوۋەى زىياد لە دوو سەد سالى حوكمپرانى ئەم پۇژھەلاتى ناوھەراستەى كردووھە و زۆرىش ئارام و سەقامگىر بووھە، لەپاشان كردهوھە ناشرىنەكانى ئەستىياك و خىانەتى ئارپاك سەركردهى سوپاى ئىمپراتۆرىيەتى ماد كەوتە دەست كۆرشى ھەخامەنشى فارس، كە كچەزاي ئەستىياك بووھە، ھەتائەو كاتەش فارس ھىچ كيانىكى نەبووھە. ئەو دەولەت و ھىز و توانا و دەسەلاتەى پەيداي كرد بە گردى دەولەتى ماد بوو، كە ئارپاك، سەرۆك وەزىرانى ئەوكاتەى ئەستىياك، كە بە مەبەست پادەستى كۆرشى ھەخامەنشى كرد، لە رقى ئەوھى كە كۆرەكەى كوشت و گوشتەكەى دەرخواردى ئارپاك دا. بەلام پىم وابى زۆربەى دەگەرپىتەوھە بۆ خىانەت و چاۋچنۇكى و دەسەلات پەرسى و خىانەتكارى ئەگىنا ئەوباسانەى كراوھە دورن لەراستىوھە فارس ئەو گەلە نەبوو بىيەتە خاوەن ھىز و دەسەلاتى بەو جۆرە، ئەگەر خىانەتكارى نەبوایە كە دەسەلاتىش كەوتە دەستىان جوان پاراستىان ھەتاكو ئەمرو با ئەوھىش بلىن بەراستى ئەوان سىياسەتىان كرد و سىياسى بوون، چونكە دەولەتى ماديان ھەللووشى و خۆيان كرده خاوەنى ئىمپراتۆرى ماد، كورد ووتەنى بە ھەس و پۆسەوھە ماديان خوارد، بە داخەوھە، بۆيە كورد ھىچى بۆ نەمايەوھە، بەلام زۆر لە پۇشنەبىران دەلەن؛ ئەگەر كورد دەولەتى ھەبووھە، بۆ ھىچى نەماوھەتەوھە؟ يەكەم شت كورد دەولەتى بە ناوى كوردەوھە نەبووھە، ئەمە دەولەتەكانىيەتى :

۱- مىترایى. ۲- گودى ۳- ھۆرى ۴ سۆمەرى. ۵- ماد. ۶ ساسانى . ۷- ئىلامىيەكان. ۸- دەولەتى پالەوانەكان، واتا پەھلى، ئىستاش شوىنەوارىان ماوھە. ۹- ئارامىيەكان، ۱۰- ئەشكانىكان ئەم دەولەتەنە ھەموكوردبون بەم ناوانەوھە لە خوارەوھە باسەم كردون، ئىنجا گۆران، چەندەھا دەولەتى تر لەدواى ئەمانەوھە وەكو: مەروانىيەكان، شەدادىيەكان، ئەيوبىيەكان و دەيەھا دەولەت و سەدەھا ئىمارەت

هه‌بوون، جارێ له قه‌لای که‌رکووکدا بیستویه‌ک ئیمبراتۆری
حوکمپرانییان کردووه، ئه‌وه سه‌لمینراوه له میژوودا. تۆ به‌ خوین
گه‌یشتوویت ته‌ ئێره، چه‌نده‌ها نه‌ته‌وه له میژوودا سراونه‌ته‌وه. ئه‌م
ولا ته‌ی تۆ بست به‌ بستی قه‌لا و شار بووه، نه‌ک جارێک، سه‌ده‌ها
جار له‌ گه‌ل خاکدا ته‌خت کراوه و نوێکراوه‌ته‌وه. خوینه‌ری به‌ پێز...
ئه‌م گه‌لانه‌ی که‌ ئیستا لیڤه‌ن، هیچیان ئێره‌ جیگیان نه‌بووه له
بنه‌په‌تدا. ئه‌گه‌ر هه‌ر که‌سیک په‌خسه‌ له‌ کورد ده‌گریت، کوا
ده‌وله‌ته‌که‌ی؟ ئه‌وه‌ بینه‌ به‌رچاوی خۆت چه‌نده‌ها ده‌وله‌ت هه‌ن له‌ ناو
عه‌ره‌بدا، که‌ له‌ بنه‌په‌تدا عه‌ره‌ب نین، منیش ده‌لێم ئه‌ی کوا
ده‌وله‌ته‌کانی ئه‌وان، یه‌که‌م ده‌وله‌تی کوردی گویدییه‌کانه‌ له‌ پاش
لافاوکه‌، باشه‌ گه‌لانی دیکه‌ بنه‌په‌تیان له‌ کوێیه‌. بۆ سه‌ر کێ
ده‌گه‌رینه‌وه؟ ئه‌ی خۆ ئه‌مانه‌ ده‌وله‌تیان هه‌بوو، چیان لیڤه‌ت؟ بۆ
نموونه: ئاشووری، بابلی، کلدانی، گریک، قیبتی، سو‌مالی، سودانی
مه‌غریبی ئیستا خۆیان ده‌لێن ئیمه‌ عه‌ره‌ب نین ئیستا هه‌ن وه‌کو
عه‌ره‌ب، وه‌کو نه‌ته‌وه‌ی خۆیان له‌ بنه‌چه‌دا نه‌ماون، به‌س نییه‌ کورد
ماوه‌ته‌وه‌ وه‌کو نه‌ته‌وه، هه‌موو که‌لتوو ره‌که‌شی پاراستوو، سه‌ره‌رای
ئه‌م هه‌موو گه‌له‌ کۆمه‌یه‌، به‌لام کوردیش بی‌به‌ش نه‌بووه له‌م داب‌رینی
جوگرافیا و پاکتاوکردنی نه‌ته‌ویه‌ و گو‌رینی دیموگرافیا‌ی به‌شیک له
ولا ته‌که‌ی، ده‌توانم بلێم سنووری جوگرافیا‌ی خاکی کورد، ئاو بۆ ئاو
بووه، که‌چی ئیستا بر‌وانه‌ به‌ چاوی خۆت ده‌یبینیت چۆن خاکیان
لێ داگیر کردوون، ئیمه‌ له‌ نوحه‌وه‌ هه‌تا ئێره، بۆ به‌رچاو
پوونی نه‌مروود پاشا ئیمبراتۆری کورد بووه، که‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا
باسی ده‌کات، باو وب‌پیره‌مان ده‌یانگی‌په‌یه‌وه‌ ده‌یانگوت: خۆی به
خودا ناساندوو، خودایش به‌ می‌ش‌ووله‌ کوشت‌وویه‌تی، وایان
ده‌گی‌په‌یه‌وه‌ خۆ له‌ ناوه‌که‌یدا دیاره، نه‌مروود واتا نه‌مر، خۆشی
گو‌ت‌وویه‌تی من نامرم، من خودام، ئه‌و نه‌مرووده‌ کو‌په‌زای نوحه‌،

ئىبراھىم پىغەمبەر برازاي نەمروودە ۋەك دەلەن، لەزۆر سەرچاۋەدا بەلام وانيە لەسەرەو بەسەم کردو ۋا ھاتو ۋە ئىستاش شوینەواری لە باکوور و لە باشووری کوردستان ماو، بەداخەو ۋە خوینمژەکانی کورد ھەموویان تەقاندەو ۋە لەناویان بردو ۋە بە ناوی بیدە ۋە ھەرامەو، تەنھا مەبەستیان سەپینەو ۋە کەلتووری کوردە ۋە ھیچی تر، کورد و نەتەو ۋە کورد ۋە لاتیکى خۆرسکە لە نوحەو ۋە پەرەى سەندو ۋە زۆر گەل و نەتەو ۋە لی جیاو ۋە تەو ۋە بەناوکی ترەو ۋە دژایەتی بنەمالەکەى، واتا کوردی کردو ۋە ۋە ماو ۋە یەکی درێژ ھوکمرانییان کردو ۋە بە دەستووریکى جیاوازەو، بۆیە زۆر تیکەل ۋە پیکەلەى ھەيە، بگەڕینەو ۋە سەردەمى ھام، کورە گەرەى نوح، واتا مامى نەمروودە، ئەمە خۆى لە خۆیدا دەرەکەو یت ئەم بنەمالەيە کوردن، بەنەسبەت ھامەو ۋە ھام کورە گەرەى نوحە، ھام پادشایەکی مەزن بوو. لێرەدا پرسىاریک سەر ھەلەدەت، بەلەى؟ ئەگەر ھام پاشا بوو، واتا ھاو ھەي ۋە دەسەلات و گەل و ناوچەيەکی بەرفراوان بوو، ۋەکو دەلەن کورە گەرەى نوح پىغەمبەر بوو، پرسىارەکە لێرەدایە؛ باشە کەشتیەکە چەند کەسى تىادا بوو؟ ۋەکو قورئانی پیرۆز ھەرموویەتی: ھەشتا کەس بوون، چ زو ۋە بوونە ئەم مەملەکەتە ۋە ئەم پاشا ۋە ھەي ۋە دەسەلاتە کە ھوکمى دونیای کردو ۋە، بە بۆچوونی من، دەلەم بە سەدەھا جار ئەم ناوانە دووبارە بوونەتەو، واتا ناوی پادشاگان، بەلەنیایى ناوھکانیش گۆراون، ئەو ناوانە نین ئەو خەلکە لەپیشدا ھەیانبوو، ئەم مێژوو ۋە نەتەو ۋە کانى تر نووسیویانە لە پاش ھەزارەھا سال، بىگومان گۆرانکاری زۆریان بەسەردا ھەتاو، چونکە شتەکە ھەم کۆنە ۋە ھەم زمانى خۆیشیان نەبوو، یان یەک دوو ھاڵەت ھەيە، یەک لە بەرژەو ۋە نەدی گەلان خۆیان گۆرانکارییان تىادا کردو ۋە، ھۆى دوو ھەمى لە نەزانین بوو، یان زۆر لە دەستەو ۋە سەکان و

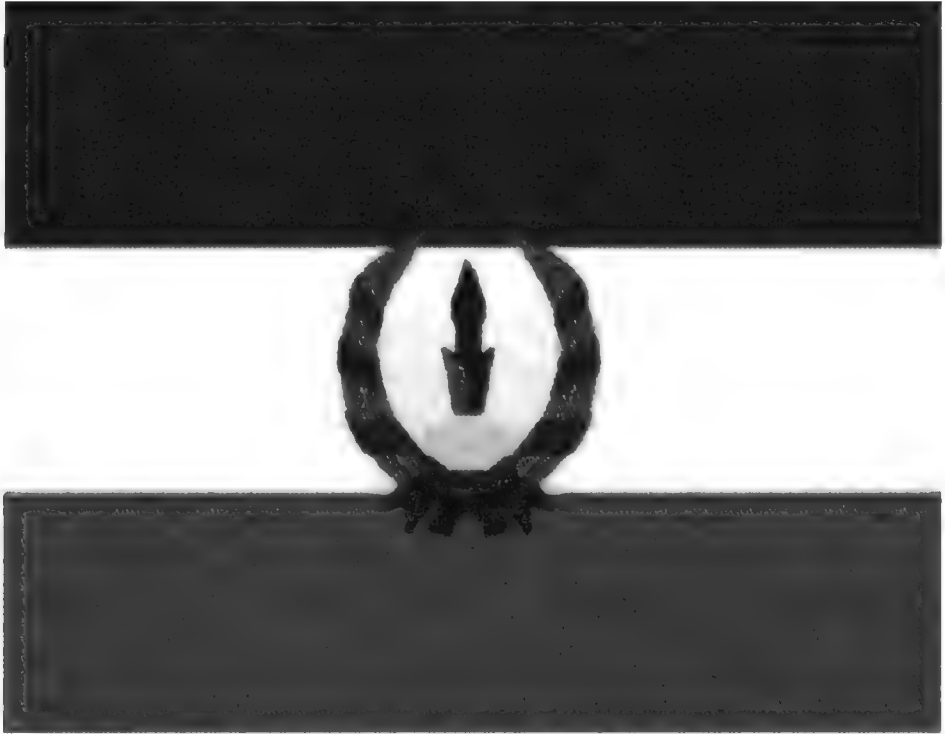
سەرچاۋەكان لەكاتى شەپو وێران كاريكاندا جگە لە ھەزارەھا
 ڕووداوى سروشتى بەھۆى ئەم ڕوداۋانەو تياچون و ونبوون، يان
 ئەو تە ھەزارەھا كەشتى دروستكراون و من پيەم وايە نوح، يان
 جەمشيد پاشا بوو، ھەرچۆنى زودزودرا كۆنترەو جەمشيدوو نوحيش
 ڕەت دەكاتەو بەلام من ھەر باسيان دەكەم وەكۆمىژوو من دەلیم
 ھەر ھەروەكو پيغەمبەرەكانى نەوھى ئيسرائيل ھەموويان پاشا بوون و
 پيغەمبەريش بوون، بۆيە دەلیم جەمشيد پادشا، يان نوح، چونكە
 پادشا بوو، بە ياسا و بەزۆر كەشتى پي دروستكردوون و
 خەلكيكي زۆرى ڕزگار كردوو ئاقيستاش ئاماژەى پيداۋە جارى
 خۆ ئەو ھەرب سەرى لە جىھان تىكداۋە دۆژمنى زانست
 و مێژوو ھەلئى راستە قورئان ئاماژەى پيكردوو ڕيزو پەژيني
 گەورە بۆ قورئانى پيروۆز قورئان بەكورتى ئاماژەى پيكردوو ديارە
 لەپيشدا لەم ناوچيەدا ژيان ھەبوو و ھەر ھەروەكو ئىستا ژيان
 خۆقورئان يان تەورات باسى ھەموژيانى نەكردوو ئەمە پرسىارە
 ديارە خەلكانتريش ھەبون و ھەولئى خۆڕزگار كردنيان داۋە چونكە
 دەستەوستان ناوەستن و خويان بەئاسانى ڕادەستى مردن ناكەن
 و ئەو ھەموو ئاۋە زۆرە بەرز بويەتەو ھەر پەشەى مردنيان لىبكەت
 لەو ھەموو عالەمە خەلكيكي كەم ڕزگار بويەتن شەرتنيە ھەمويان لە
 يەكشويى كۆبويەتنەو دەكرىت لە شويى تر لەشاخى بەرزتر و
 دورتر ڕزگار يان بويەت خۆ مەرج نيە ھەموو كورەى زەوى
 كەوتبەتە ژيەرئاو وەك لەسەر ھەو ئاماژەم پيكردوو ھەر
 دەرياچەكان و شاخ و دۆلەكان پريون و لەپاشماۋەيەكى كەم
 ساپيژيان كردوو و خاليبەنەتەو پيپرەوى خويان كردۆتەو
 تەمومژ نەماۋە ژيان ئاسايى بۆتەو بەپيى زەوى ناسيش بيت
 واتا جيۆلۇجيا برۋانە زەوى ئەو شايتەت بۆدەدات گەربەجوانى
 لىي برۋانى ئيتەرئەو ڕۆژە دەبيتە خالى دەست پيكردەوى ژيانى

سەرلەنئوئى بابزانن ھەرلەو پوژەشەو ھەسەرەى زەوى سەقامگىردەبىت بىرسن لەخۆتان ئەوھەمو ئاوە بۆكۆى چۆن لەپاشان زەوى چۆن تايىمى گرت پونتر ئاماژەم پىكردووە لەسەرەو بەلام زۆرشت عەقل قبولى ناكات و دەستورو ياساش چى داناوە ئەوھە دەبىت ملکہ چى بىت ئەمپو بىگومان خەلكى زۆر پزگار بوون، بەپىى ماوہى ميژووہكە بىت لەو سەردەمەوہ بۆ ئەمپو كەمەو مړوڤ زۆر زۆرە بۆيە دەلييم ئەبى خەلكى زۆر پزگاريان بوبىت لەو سەردەمەوہ تائىستا خوى دەدا لە ھەفتا ھەزار سال و بگرە زياتريش، بىگومان ليژەدا دەمەويت ئەوہ پوون بکەمەوہ لە زۆر سەرچاوہدا ھاتووہ پاشا نەمروود ھەرمانرەوايى جىھانى کردووہ، جىھانىش ئەوکاتە برىتى بووہ لە ھوت شارى گەورە، ھەمووشى لە ئاسيادا بووہ، بەتايبەت لە پوژەھەلاتى ناوہراستدا بووہ، نامەويت زۆر بەردەوام بم لەسەرى، لەم کتیبەدا لە زۆر شويندا باسم کردووہ و پوونم کردووہتەوہ. (بۆ زانيارى زياتر، بروانە: تەورات و ئەو سەرچاوانەى ئاماژەم پىکردوون لە خوارەوہ).

پاشا نەمروود يەكەم دەولەتى دامەزراندووہ لە شارى پووہا، لە باکورى کوردستان، لە نوحەوہ گەيشتوونەتە ئوئى، لەويوہ دەستى کردووہ بە دامەزراندنى دەولەتداريى و دروستکردنى بپەرستى، لەو کاتەوہ گەلەكەى بوونەتە دوو بەشەوہ، بەشە خودا پەرست و سروشت دۆستەكە كەخوأكەيان خۆربووہ، كە خەريكى كشتوكال بوون ولەترسى نەمروودا داويانە بە شاخەكاندا، ئەوانەى كە نەنە ئانانا رېبەريان بووہ، ئەو ئيزدييانە بوون كە ئىستايش لە شوينى خويانن و پىغەمبەر ئىبراھىمىش لەسەر بىروبووہرى ئەوان بوو، واتا لاپەنگرى دايە ئانانا بووہ و لە پاش چەندەھا سەدە لە ئەفسانەى سۆمەريەكان و بابليەكان، وەكو خوداى چاكە و ئەنكى كورپىشى وەكو شەيتان باسكراوہ، كە ئەنكى كورپى نەنە ئانانا بە فىتى نەمروود و كچەكەى

چوو به زۆرى زۆردارىيى نه نه ئانانا و كۆمهلهكهى بهيئيتته شارهوه،
 بۆئوهوى كۆيلهيان بكات، ئهوه بوو نه نه ئاناناش رازى نه بوو و هانى
 جوتيار و خهلكهكهى داوه پوو بكه نه چيا سهختهكانى كوردستان،
 دياره له و كاته دا خهلكهكه خۆريان په رستووه، چونكه خۆر
 سه رچاوهى ژيان بووه، هه موو به رهه ميكيش به تيشكى خۆر
 به رهه مهاتووه، بۆيه دينه كه و ئالاكه شيان خۆر بووه. ئالاي
 ئيسراييليش پيمواييت گوزارشت له خۆر دهكات، چونكه هه مان
 بيرباوه پى حه زره تى ئيبراهيمه، بپوانه ميژووى دهوله تى هۆريكان و
 دابونه ريت و ئه فسانه كانيان، (بۆ زانيارى زياتر، بپوانه: كتيبي پيرۆزى
 ئيزدييه كان و كتيبي تووندوتيزى و پيرۆزى و سيكس له ميتولوزيائى
 ئيسلاميدا)، كه چۆن باس له ئه فسانه ي دايه ئانانا و ئه نكى دهكات له
 سه رده مى سۆمه ريه كاندا، كه پيش چوار هه زار سال پيش ئيستا له
 هۆرييه كان جيا بوونه وه، هه ر له ويوه پيغهمبهر ئيبراهيم بته كان
 ده شكيتيت و جيا ده بيتته وه و هه لديت بۆ شاخه كانى ده و روبه رى
 شه نگال و له ويشه وه بۆ پۆژه لات و له ويشه وه بۆ خۆرئاواى عيراق
 و هه تا گه يشته ميسر و ئيسراييل له گه ل كۆمه له كهى و لوتى برازايدا،
 له پاشان جيا ده بنه وه و هه ريه كه و ناوچه يه ك ئاوهدان ده كه نه وه و
 خه ريكي كشتوكال و ئاژه لدارىيى ده بن، گه له كهى لوت له دۆليكا ده بن،
 به نداويك دروست ده كهن و به نداوه كه ده شكيت و هه موويان
 له ناوده بات، (بپوانه كتيبي: نه ته وه ونبووه كان)، جا هه ريه كه و بۆ
 خۆى ئه فسانه يه كى بۆ دروستكردووه و پۆژگارى خۆى پى بردووه ته
 سه ر، زۆر له سه رچاوه كان ده لين: پيغهمبهر ئيبراهيم هه ر
 زه رده شته، به لام وانيه له سه ره وه ئاماژه م پيكردووه له پاش ئه و
 جيا بوونه وه يه نه مروود په ره ي به ئيمپراتۆرييه ته كهى دا و نه وه كانى
 گه يشته نه قه لاي كه ركوك، له كه ركوك بيس تويه ك ئيمبراتۆرى
 حوكومرانيان كردووه، به تاييه ت پادشا نه مروود، هه ميشه له هه موو

کۆر و دانیشتنیکدا شیریک و هه‌لۆیه‌کی له ئەملا و ئەولای خۆی
 دادەنا، ئیستاش پەیکەرەکانیان ماون له باکووری کوردستان، لەناو
 ئالاکەشیدا هەردوو پەمزه‌که هەبوو، واتا شیرەکه و هه‌لۆکه هەر ئەم
 ئالایه‌که ئیستا هەمانه و دەستکارییان کردوو، بەلام عەرەب شیر
 و هه‌لۆکه‌شیان بردوو، واتا ئەم ولاتانه‌ی چوارده‌ورمان هەموو دین
 و نهریتیکی ئیمه‌یان فەرهود کردوو، ئەم پادشایه‌ پادشایه‌کی کورد
 بوو زۆر بەزەبرو زەنگ بوو له باکووری کوردستان بوو،
 ئیستاش شوینه‌واره‌که‌ی هەر له باکووردا ماو، چونکه شوین
 هه‌واری کورده، حکومه‌تی فاشیستی تورک پشتگوێی خستوو، بەلام
 له پاشان پایته‌خته‌که‌ی گویزراوه‌ته‌وه بۆ که‌رکوک، ئیستاش له
 وینه‌که‌دا دیاره. پێغه‌مبەر ئیبراهیم و لوتی برازای له‌گه‌ڵ زارای، یان
 سارای خیزانیدا، که ده‌کاته خوشکی لوت، واتا خیزانه‌که‌شی هەر
 برازایه‌تی، هەم خوشکیشیتی، بۆ نمونه‌ به‌نده گویم لیبو له رادیوی
 گه‌لی کوردستان، که سورین ناتیق کتییکی ده‌رباره‌ی سه‌رده‌می
 نه‌فهرتیی ده‌خوینده‌وه، کاتیک نه‌فهرتیی ده‌دهن به‌ براکه‌ی؛ که غه‌یره
 نه‌ریتی فیرعه‌ونییه‌کانه، نه‌فهرتیی هه‌زی لئ ناکات، ده‌لێت ئەم نه‌ریته
 هی قیبتیه‌کان نییه، واتا میسریه‌کان، هه‌رچونیک ده‌لێن نه‌فهرتیی
 کورده له‌سه‌رده‌مه‌شدا نه‌وه‌کانی یه‌عقوب حوکومی قبتیه‌کانیان
 ده‌کرد دیاره هه‌مان نه‌ریتی ئیبراهیم پێغه‌مبەر، دیاره له‌وه‌سه‌رده‌مه‌دا
 وا باو بوو هه‌تا سه‌رده‌می یه‌عقوبیش ئەو نه‌ریته هەر به‌رده‌وام
 بوو، چونکه یه‌عقوبیش دوو خوشکی به‌یه‌که‌وه خواستوو، که
 یه‌عقوب کۆره‌زای ئیبراهیم پێغه‌مبەر بوو له‌ باکووری کوردستانه‌وه
 هاتون به‌ره‌و خوار،

ئەم ئالايە ئالاي سەردەمى پيشەوا (قازى محمد)ە
گورپانكارى تيا كزاوه لەسەر ھەمان ئالا كۆنەكە

لەدەست ئەم پادشايە سەرى خۆيان ھەلدەگرن و دەگەنە ولاتى
قبتىيەكان و فەلەستىنيەكان و بۆ ماوەى چوارسەد سال حوكمرانىي
ئەو ولاتانە دەكەن، ھەتا سەرھەلدانى موسای پيغەمبەر، ئيتەر لە
فیرعەونىيەكان جیادەبنەو، ئەویش لە پاش شەرىكى خویناویي، وەك
گوتمان ئیبراھیم پيغەمبەر برازای، یان برازازی نەمروودە، بەلام لە
كتیبي پیرۆزی ئیزدییهكاندا دەلیت: ئیبراھیم كۆری پەیکەرتاشیکە، كە
لە لای پادشا نەمروود كاری کردوو، بۆیە ئیبراھیم توانیویەتی بە
ئاسانی بڕوات و بتهكان بە تەور بشکێنێت و ھەلاتوو بەرەوخوار،
لەوئ و لەو گەلە بەنی ئیسرائیل دروست بوون و ھەموو

پېغه مېره كان له نه وهی ئەم پیاوهن. (بۆ زانیاری زیاتر، بېروانه: مه سحه فەره شی ئیزدییه کان).

به لئ، كه واته هه موو پېغه مېره كان له نه ته وهی ئیسرا ئیلن (به پېغه مېه ری) ئیسلا می شه وه درودی خودای لی بی ت، كه واته هه موو دینه كان و پېغه مېره كان ده گه پینه وه سه ر كورد، ئەوه سه لمین تراوه ئەم پۆ له زۆر سه ر چاوه دا دوو پات كراوه ته وه، منیش له م كتیبه دا زۆر دوو پاتم كردوو ته وه. به بۆ چوونی من، شو پشی له دژی نه مروود كردوو، ئیبرا هیم پېغه مېه ركوری په یكه رتاشه كه ی نه مرو دبو وه ، رېبازی پېغه مېه ر ئیبرا هیم هه مان دینی ئیزدی بو وه، به لام ئەم بیرو باوه ری پېشكه وتووتر بو وه. نه مروود مه نجه لیقی بۆ دروست كردوو بۆ لایه نگرانی، هه رچی له لایه نگرانی ئیبرا هیم پېغه مېه ر گیراون به كۆمه ل سووتین راون، چونكه دیله كان به ه یچ شی وه یه ك ته سلیمی بیرو باوه ری نه مروود پادشا نه بوون و لایه نگرانی ئیبرا هیمیش زۆر گیراون، له بهر ئە وهی ئاگر پیرو ز بو وه و ژینگه پیس نه بی ت، بۆیه به كۆمه ل هه موویانیان سووتاندوو وه، له لایه کی تره وه وه كو چۆن بلی ت تاوانبارن و گونا هكارن ئە وه تا نوری خدا تۆ له یان لی ده كا ته وه، نموونه ی ئەم بۆ چوونه م له ئا قی س تا شدا ها تو وه و له هیند ستانی شدا هه تا ئی س تا مردو و ده سووتین، ده لئین با ژینگه پیس نه بی ت، چونكه خاوه نی بیرو باوه ری کی وا بوون لایه نگرانی ئیبرا هیم پېغه مېه ر ملكه چ نه بوون بۆ ه یچ یاسایه ك، بۆ نموونه وه كو توندره وه كانی ئەم پۆ، كه واته ئی تر سو دیان لی نه بینوون، بۆیه سووتاندوویان، هه ر ئەم مه نجه لیقه بو وه نه ری تیك بۆ گه لانی تری وه كو ئاشوورییه كان، كه كچ و كوری كوردیان به كۆمه ل ده سووتاند كا تیك به دیل ده گیران ، ئەم نه ری ته باو بوو هه تا سه ره له دانی ماده كان و پرو خاندنی ئاشوورییه كان، به لئ ئی س تا ده لئین له بهر ئە وهی پیرو زه كه هه زره تی ئیبرا هیمی نه سووتاندوو وه، زۆر

لەپیش ئەو پووداوەشدا ئاگر لەلای ھۆریەکان و زەردەشتی
 پیرۆزبوو، لەلای زۆر لە خەلکی ئەو سەردەمە پیرۆز بوو، بەلام
 پیرۆزی ئاگر زۆر لەو کۆنترە ئەگەر بگەرێتەو بۆ دۆزینەو
 ئاگر، کە سەردەمی میتراپەکان بوو، لەو باوەردام ئەو بۆ
 یەكەمجار بوو ئاگر دۆزراوەتەو ئەگەرێتەو بۆ سەردەمی باوە
 ئادەم، پێم وابێت لە چیاکانی زاگروسیشدا بوو کاتیک دۆزراوەتەو،
 بە بۆچوونی من و زۆریک لە سەرچاوە و لە زانایان و تەکنەلۆژیاش،
 ئەو یان سەلماندوو لەپیش جەمشیدیشدا، یان نوح-دا بوو، چونکە
 لە ئافستادا دەلیت: نوح ھەر جەمشید، لە سەردەمی نوحدا خاوەنی
 عەقل و ھۆشی تەواو بوو، چونکە ئاگر دەگەرێتەو بۆ سەرەتای
 مەرقایەتی، ئەو سەلمینراوە، ئەو کەشتییەکە بە چی دروستکراوە،
 پێویستی بە قیر و ئاگر نەبوو؟ ئەو ھەش بەلگە یەکی ترە بە کوردیان
 گوتوو ئاریکان، یان ولاتی ئاگریەکان، بڕوانە چەند ولاتی ئاری
 نەژاد ھەن، زۆر فیلم و دراماشی لەسەر کراوە، لە دۆزینەو
 سودیکی زۆریان لێ بینیوە، بۆ نمونە وەکو کارەبای ئەمڕۆ، رزگاری
 کردوون لە نەھامەتی بەفر و بەستەلەک و تاریکی و کەرچوکالی
 خواردن و ھەر ئاگریش بوو ھۆی ئەو ماددە خاوەکان بدۆزینەو
 و بەکاریان بەیەن بۆ کاری پۆژانەیان، لە پاشان گەیشتە ولاتانی
 دەورووبەر، کە لە بواری: ئاسن، مس، زێر، زیو، سوورکردنەو
 خشت و کوپەلە و دروستکردنی شمشیر و سەدەھا شتی تر لە
 پێویستیەکانی ژیان بەکارھاتوو، تا گەیشتوو تە پادە پەرستنی
 ئاگر، ھەر لە ئاگریشەو بێرۆکە خۆپەرستی ھاتوو تە ئاراوە،
 ھەرچی پەرستراویک بوو کورد قەدەغە نەکردوو، ھەر وەکو
 ئێستای ھیندیەکان ئاشکرایە بۆ جیھان پێنج سەد دیانەتی تێدا،
 بەتایبەت لە سەردەمی زەردەشتدا. زەردەشت پێی وا بوو بێروباوە
 بە زۆر ناچەسپیندریت، چونکە لە ئافستادا ھاتوو، دەلیت: قەت زۆر

له كهس نه كراوه، چي بېرسن و چي نه بېرسن، مړوځ ژور ئازاد بووه
 له هه لېږاردنې دين و ته نانه ت هاوسه ريشيدا. ئه گهر هر دهوله تېك،
 هر پېكخراوېك بهرنامه يه كي چاك دابريژيټ له بهر ژه وهندي گشتيدا
 بيت، يان له خزمه تي مړوځايه تيدا بيت، بي سي و دوو مړوځه كان
 هه ليدنه بژيرن، به لام به پيچه وانه وه، كار گه يشته ژور، ماناي وايه له
 بهر ژه وهندي تاكلايه نيكدايه، بويه ئازاوه و بشيوي دهكه ويته ولا ته وه،
 دين و ديانه تيش خوړسكانه هاتووه، هه روه ها ئه وهش له ياد نه كه ين
 با، لافاو، باران، بهار، زستان، ئاگر، هه وره تريشقه، مانگ، ئه ستيړه و
 خوړ هه ره مووي خودا بوون، هه ريهك له بهر هو يهك و له
 سه رده ميكد ا په رستراون، ورده ورده هه موويشي گوږدرا و بووه
 خوداي يه كتا، هه موويشي نيعمه تي خودايه و پووناكييه كه
 گه يشتووه ته سه رده مي خوړ په رستي، گوتوويانه ئه م خوړه نوري
 خودايه، هه تا ئه مړوش كه سه رده مي مه سيح و ئيسلامه ئاخر دين و
 ئاخر پيغه مبه ره، هر ده لېن خودا نوره، كه واييت هه موويان له يهك
 سه رچاوه وه هاتوون بوونه ته هو ي دوزينه وه ي خوداي تاقانه، به
 بوچووني من؛ سه رده مي ئيبراهيم پيغه مبه ر، سه رده مي خوړ په رستي
 بووه، ئالاكه ي نه مروود پادشا خوړ بووه، كه گوزارشت بووه له
 خودا كه يان، ئه م دين و ديانه ته له هو ريه كه انه وه هاتووه، شه په كه ي
 ئيبراهيم پيغه مبه ريش له سه ر گوږيني نيزامه كه بووه، واتا دين و
 ده ستووره كه ي، ئه و سه رده مه ي نه مروود پادشا نه مروود ويستويه تي
 بيكا ته پت په رستي به لام ئيبراهيم پيغه مبه ر بته كاني شكاندووه خو م
 ده ليم ئيبراهيم ناوي راستي خو ي نيه، ده بيت ناويكي تري هه بوو بيت،
 وه كو له شه ره فنا مه ي شه ره فخاندا ده ليت له لاي گه له كه ي
 خو شه ويست بووه، بويه گوتوويانه براي مه، واتا وه كو براي ان،
 خو شيانو يستووه، واتا ئه مه ناوه ئه ساييه كه ي نيه، ئه م ناوه له
 دينه كه يه وه هاتووه، ده ليت ديني من ديني ئاشتي و براي ه تيه، بويه به

ئىبراھىم ناۋى ھاتوۋە، لە زۆر سەرچاۋەدا دەلەن ئىبراھىم ھەر زەردەشتە، لە سەرەو ھەسەم کردوۋە، ھەرەو ھەسەم نوح پىغەمبەر چۆن زودزودرا بوو ھەرەو بە نوح، نوحىش لەنۆيۋە ھاتوۋە لە ئاقىستاشدا ھاتوۋە دەلەت: نوحىش ھەمىشە کردوۋىانە بە نوح، ناۋى نوحىش لە ژيانە نۆيکەو ھاتوۋە، ناۋى برايمىش ناۋى سەفایە . سەفاو مەرۋا لە ناۋى ئەو ھەو ھاتوۋە كاتى ھاجەرەو ئىسماعىلى لەو شوینە بەجى ھىشتە ھاجەرە پچاى لىكرە بەجىيان نەھىلى گوتوۋىتى سەفامەرۋ بۆيە ئەو جىيە ئىستا ناۋى سەفاو مەرۋايە لە خوارەو بە پوۋنى ھەسەم کردوۋە، مەن زىاتر مەبەسەم لە سەرچاۋەى داھىتەكانە و دەستپىكرەنى ژيانى مەرۋقايەتییە، بىر كەردنەو لە داھىتان و خوداى يەكتا، خاۋەنى ھەموو ئەمانەيە، بۆ زانىارى زىاتر ئىبراھىم پىغەمبەر لە شارى پوھا لەدايك بوو، واتا شارى ئۆرىيەكان، يان ھۆرىيەكان، ھەمان دىن و مەزھەبى ھۆرىيەكان، شارەكانى كوردستان ئەو كاتە زۆربەى بە ناۋى دىنەكەو بوو، تەنەت شارى ھەپان لە پوژئاۋى كوردستان بەر لە سى ھەزار سال نووسىن و شوینەۋارى زەردەشتى بەسەر دىۋارەكانى شارى ھەپانەو بوو، لە خوارەو ئەماژەم پى کردوۋە، لەپاش خۆرپەرستىدا چىيان پەرستوۋە، ھەو مانگ و ئەستىرە و زۆرشتى تر لەپاش خۆرپەرستى زەردەشت سەرى ھەلداۋە و خۋاى يەكتاى بە مەرۋقايەتى ناساندوۋە، بىگومان ئىزدىيەكانىش لەپىش زەردەشتەو خوداپەرست بوون، بېۋانە شارى ھەپان، بەر لە سى ھەزار سال شوینەۋارى زەردەشتى پىۋە بوو، ديارە لەپىشدا ھۆرى بوون بە بۆچوۋنى مەن دەلەم شارى خۆريان بوو و لە زمانى ھەرەبىدا بوو تە ھەپان،

مىژوۋىش سەلماندوۋىتى بەر لە سى ھەزار سال پوژيان پەرستوۋە، واتا خۆر، يان ھۆر، زۆرجارىش لە ھىكايەت و ئەفسانە كۆنەكاندا گویم لىبوۋە باسى شارى خۆريانان کردوۋە، بىگومان ھەر

هه مان شاری چه رانه که باسی دیموکراسی و جوانیی کچانی ده که ن،
بۆیه ده توانم بلیم شاری هۆریان بووه، یان خۆریان دیاره ناوی
خۆریه کانی به هه شتیش له ناوی کچانی ئه مشاره وه هاتوه ئیبنول
چه رانیش که یه کێک له پیشه واکانی دینی یه زیدی، یان ئیزدی بووه، له
پاشان بووه پیشه وایه کی دیاری دینی ئیسلام، هه ر خه لکی ئه م شاره
بووه. ئه م شاره له لایه ن ئه بو موسلیم، که سه رکرده یه کی کوردی
خه لکی خۆرسانی ئیران بوه له سه رده می ئیسلامدا بووه،
هێرشکراوه ته سه ری و وێرانکراوه، که ناسراوه به ئه بو موسلیمی
خۆراسانی، خه لکی خوراسانه، کورده و ده وله تی عه باسی دامه زراند
و له پاشانیش له لایه ن خه لیفه مه نسور ئه بو جه عفه ری عه باسیوه.
کوژرا هه ر خۆی نایه سه ر ته ختی خه لافه ت ئه و سه رده مه عه ره ب
یاسایه کی دانابوو غه یه ره عه ره ب چه نده پله و مه قامی دینیشی به رز
بیت، نابیت ببیته خه لیفه ی موسلمانان، به بیانووی ئه وه ی ده بیت
یه کێک ببیته خه لیفه له بنه ماله ی ئالو به یه بیت، که چی له سه رده می
ده وله تی ئه مه ویدا ریشه ی ئالو به یه بیت و هاوه لانی پیغه مبه ریان (ﷺ)
ده ره ینا، رێگیان به ئه م نه دا ببیته خه لیفه، چونکه خاوه ن هیژ و توانا
بووه، چه ز ئه که م ئه وه ش پوون بکه مه وه هه رچۆنیک له شوینی
تریش باسم کردوو، ده لێن بالۆلی دانش هه ر خوراسانییه و له
سه رده می ئه بو موسلیمدا بووه و ده می نه وه ستاوه و تانه و ته شه ری
زۆری داوه له خه لیفه، خۆ گویتان له وته کانی بالۆل بووه،
گه یشتوو ته ئه و راده یه ی له ناوی به رن. غه زالی که ئه ویش هه ر
کورده، ئاری نه ژاده و ئیرانییه، ئه مانه هه موویان له مۆغه کانی
زه رده شتی بوون، خوینده وار و خودا په رست بوون، عه ره بیان فێری
نووسین و خویندن کرد و قه ومی عه ره بیان خسته سه ر سکه و
خۆشیان کرده قوربانی عه ره ب، ئینجا زانیویه تی ده یکوژن دلێ بو
بالۆل سووتاوه و پێی گوتوو خۆت بکه به شیت، با بلین تیکچوو و

وازت لیبهینن، به چاوی خۆت نهتبینی چییان به ئەبو موسلیم کرد، له ناو کۆشکدا خهلتانی خوینیان کرد، بۆیه بالۆلێش خۆی دهکاته شیت و دهمیتهوه بالۆل ناوی عومهره و خۆراسانیه، هههچهنده کهمیگ له باسه که دوورکهوتینهوه، شاری ههپان به ههپانیش ناوی هاتوو له میژوودا، ههمان شاری ههپان له سهردهمی ئەداد نیراری ئاشووریدا له سالی (١٢٨٠) ی.پ.ز هیرشکراوته سهری و ویران کراوه. (بۆ زانیاری زیاتر بپروانه کتیی: تهتهله، ماموستا شاسوار هه شه می).

به لای لهپاش هۆرییهکان یهزدان پهستهکان هاتن، واتا ئیزیدییهکان بوون به جیگرهوهی هۆرییهکان و تهواوکهری هۆرییهکانن، ئەمه له باکووری کوردستانهوه ئیزیدییهکان، واتا یهزدان پهست، یان خوداپهست، ههه بۆیه عهرهب به شهیتان پهست تاوانباریان دهکهن لهوکاته دا، لهو سهردهمه دا زۆربهی گهلان به خودایان گوتوو زیویس، یان دیویس، واتا هیژیکی غهیبی به توانا وهکو دهلێن دیو دیویش غهیبیهو خوای گهورهش خاوهنی غهیبه و خاوهنی توانا و هیزه بۆیه وتویانه یهزدان واتا هیزه به خشی ئیزیدییهکانیش به خوا یان گوتوه زیویس یان دیویس خهڵکانیتر وایان زانیوه دیوده پرسن شهیتانیش بریتیه له دیو له کوتاییدا کردیان به شهیتان پهس خویان یهزدان پهرسبون نازانم له دوایدا گۆرانکاری کهوتیته مهزه به کانیانهوه چونکه ههموو دیانه تهکان مهزه بهی زۆریان لای جیابۆتهوه وهکو دهییین هههلهو کاتهوه ئیبراهیم پیغه مبهه درودی خودای له سهه بیت که دژی بته پهستی وهستایهوه، شهههه له گهل نه مروود کرد، له سهه رهوه باسم کردوو، ناوی باوکی ئیبراهیم پیغه مبهه ئاگره، واتا ناویکی دینی سهردهمی ئارییهکانه، ئاگره، ئازهریش واتا ئاگر، ئهرمینیا و ئاتروپاتیان واتا ئازهر بایجان، ههمان مانای ئاگر و ئارییهکان دهگهیه نیت. له شوینیکی تر دا ههه لهم کتیه دا

ئاماژەم پىكىردووه، ديارە ئەم ناوەش لەسەر مەزھەبى ئارىيەكان، واتا ئاگرپەرستەكان ناوئراوه، زمانەكەشى زاراوہى كرمانجى سەرۆو بووه. زمانى بەنى ئيسرائيل كە دەكاتە نەوہەكانى ئىبراهيم پىڤەمبەر، زۆر نزىكە لە كرمانجىيەوہ، ئىستاش مندالەكانيان بە باوكيان دەلێن بابۆ، يان ناوہەكانيان لە كۆن و ئەمڕۆشدا ئاشكرا ديارە كوردییە. (بۆ زانیاری زیاتر، برۆوانە: تەوراتى پیرۆز).

دەمەویت ئەوەش پوون بکەمەوہ، ئەوہى لەنیوان ئىبراهيم پىڤەمبەر و نەمرودا پوویدا، لە سەردەمى موسا پىڤەمبەرىشدا لە پاش چوارسەد سالى دووبارە بووئەوہ بە ھەمان دەستوور و ھەمان رێباز و ھەمان بیروبאוہ، بە چ شتێوہیەك ئىبراهيم لە نەمرود جیابووہوہ و دوورکەوتەوہ، موسای پىڤەمبەرىش بە ھەمان شتێوہ لە پەمسیس جیابووہ لەسەر وەستیى باوباپیرانى بەرەو ناوچەى فەلەستین بەرێکەوتون و ھەر ئەوێش بووہ شونى ھەمیشەیان ھەتاکو ئىستا، ھەز دەکەم خوێنەر و پۆشنبیرەكان باش ئەوہ لیکبدەنەوہ بۆنمۆنە کاتیک ھەزرەتى يوسف دەچیتە میسرو دینەکەیان دەگۆریت فیرەونى سێھەم ناوى خۆى دەگۆرێ و دەیکاتە ئەخناتون واتا خۆى خۆر یانى دەبیتە خۆرپەرست خۆیان بت پەرست بون لەپاشان ھەقدە سالی شەپۆشپۆ قاتوقرى و گرانی دەبیت لەبەینى کاهنەکاناو دەسەلاتدا شەپەکەش بەنەمانى دینە تازەکەو ئەخناتون کۆتایى دیت بۆزانیاری زیاتر برۆوانە کتیبى سینۆھە دکتۆرى فیرەونەكان ئىبراهيم پىڤەمبەر پیاویكى خودا پەرست بووہ و خواھنى ئاینێكى بەرز بووہ، بىگومان خۆشەویست بووہ لەناو خەلکەکید، بىگومان گەلەكەشى ئاستێكى باشیان بریوہ لە پووى زانیارییەوہ لەو سەردەمەدا، بۆیە دەتوانم بڵێم ئەم گەلە خواھنى بیروبאוہ و ئاینى جیاجیا بوون، ئەم ئاینانە میوزیک و ئاوازی تایبەت بە خۆیان ھەبووہ، (برۆوانە: میژووى دەولەتى ساسانى و کتیبى میژووى

ئىمپىراتورى ماد لەو سەردەمەدا، ھىچ بۆنەيەك بەبى مىوزىك نەبوو، چ فەرمى و چ نا فەرمى، بۆيە مىوزىك و مەقام و ئاواز لە پلەي بالاڧا بوو، ھەموو مەقامىك و ئاوازيك و دەزگايەك بۆنەي خۆي ھەبوو، بۆيە ھەريەك بە ناوي بۆنەكەي خۆيەو بوو، بۆ نموونە مەقامي خورشيدى لەو سەردەمەدا زىكرى خۇريان پىكردوو، ئىستاش ناوي خورشيدىيە، كەچى عەرەبەكان حىجازيان لكاندوو پىو گوايە لە حىجازو ھەرچوو، دلىام دەزانم حىجاز ھەيگازە، عەرەب كردوويەتي بە حگان، پاشان كردوويانە بە حىجان، چونكە ئەوان پىتي (گ) گۆ ناكەن. ھۆرەش بەھەمان شىو لە خوارو ھە ئاماژەم پىكردوو، عەرەبى ولاتەكانى تر ئەم مەقامانە نازانن، بەلام عەرەبى عىراق ئەويش زۆربەكەمى دەيزانن، چونكە عىراق لە ژوور و خوارو ھاوسىي كورد و ئىزانن، عىراق مولكى عەرەب نەبوو، ئىمە لەگەل فارسدا يەك كەلتوورمان ھەيە، ئەويش لە بنەرتدا ھى ئىمەيە، بۆيە عەرەبى عىراق ئاشنان بە كەلتوورى ئىمەي كورد، ئەويش نەك گشت مەقامەكان، بىگومان بە شىوازي خويان دەيلين زۆريش جياوازن لەگەل مەقامە كوردىيەكاندا، بۆ ئاگادارى لە سالانى چل و پەنجاكاندا ھەموو مىوزىكزان و مەقامبىژەكانى بەغدا يەھودى و كورد بوون، ئاشكرايە يەھودىيەكان زۆربەيان لە كوردستاندا بوون، چونكە كورد وەكو خويان چەوساو ھەبوو؛ ريزيان لىدەگرتن، ئىستاش لە ئەرشىفەكاندا تواناي ھونەرييان ديارە لەپادەبەدەرە، ئەمرو ھىچ شتىك شاراو ھەيە، بۆ ھەموو ئەم گوتانەي من، دەتوانن برۆنە سەر پەيچ و نووسراو ھەكان لە فەيسبوك، لە كەنالەكان، لە پوژنامەكاندا سەرچاو زۆرن، من پىم وايە ئەم نىشتمانەي ئىمە سەرچاو ھى ئەرشىفى گۆي زەوييە، وردە وردە خۆي ھەمووي دەردەكەويت كە ئىمە كىين، بەلى نموونە زۆرە بىھىنمەو ھە بۆ سەلماندى كەلتوورەكەمان، چوار ھەزار سالە ئەم دەولەتانەي دەورووبەرمان

فەرھۆدی ئیمە دەكەن لە ھەموو پرویەكەو، ھیشتا نەیانتوانیو
 بمانسپرنەو وەك چۆن ولاتانی تریان سپیوئەتو، بۆ نموونە وەكو
 قبتییەكان، میسری ئەمرو و بەشیک لە كیشوهری ئەفەریقا و
 چەندەھا ولاتیان كاولکرد و داگیرکرد بە خۆیان و ولات و
 كەلتووریانەو، ھەمویان ھەللوشین خۆینەكەشیان بۆنی ئیمەیان
 لیدیت، كەچی ئیمە بە زاراوہی خویان دەزانن، یان بە دیو و درنجان
 لەقەلەم دەدن، بە ھەموو پێوھریك لیكیدەرەو ھەرچیەکیان ھەبە لە
 ئیمەو وەریان گرتو، بۆیە دەیانەوئیت بمانسپرنەو تا ھەموو شتیك
 بۆ خۆیان ساغ ببیتەو، زۆربەى زانا ئیسلامییەكان لە بنەپەتدا كورد
 و غەیرە عەرەبن، وەكو: ئیبنول كەسیر، ئیبنول خەلەكان، ئیبنول
 شەھرەزوری، ئەبو موسیلمی خۆراسانی، ئیبن ئەلحیران، ئیبن ئەسیر
 و ھەتا سەلمانی فارسی و بوخاری و غەزالی و تەبەریش ھەر
 عەرەب نین و دەیەھا وەكو سەلاحەدینی ئەیوبی ئەمانە ھەرھەمویان
 زەردەشتی بوون لە پێشدا بەھەمان دابونەریتەو بە ئەوێش بلیین
 ھەموو عەرەب نەیانتوانی قودس ڕزگار بکەن، سەلاحەدین ڕزگاری
 کرد، ھەتا بالۆلی دانا ناسراو بە بالۆلی ماھی واتا ماھی دەشت
 ناویشی عومەرە و خەلکی خوراسانە لەویش لەدایك بوو، غەزالی
 دوو ڕەگە باوکی فارسی و دایکی تاجیکی، (بەروانە: مامۆستا ئەیوب
 ڕۆستەم، كتیی (ئازگار)).

عەرەب ھەتا سەردەمی سەرھەلدانی ئیسلام خۆیندەوارییان نەبوو،
 كەچی کردویان بەخاوەنی میژوو و شارستانیەت ھیشتا ئەوان لەم
 سەردەمەشدا كورد بە كافر و دواكەوتوو دەزانن، بەلام كۆیلەكانیان
 بەیانی تا ئێوارە بە سەر و گۆیلاکی كورد كوژەكاندا ھەلدەدن لەبەر
 تیرکردنی ورگیان، ھەموو كەسێك راستییەكە دەزانیت، بەلام لە
 ترسی جاش و نەفام و ناھالیەكانی كورد ناوێرن ھیچ دەربێرن،
 بەلام شوكر ئیستا زۆر كۆری ئازا پەیدا بوو، كە مەردانە چاکی

بەلادا کردوو، ھەرچی لە ژێر بەرەدایە دەیخاتە سەر بەرە، بە پشستی
 زانست و تەکنۆلۆژیا ھەرچی گوتە ی پرۆپوچ ھەبە ھەمووی ھەرەس
 پێدینیت و نانبرای دز و قۆلبر و تاریکپەرستەکان دەکات، دەوری
 ەقلگەراییی دەسەپینیت بەسەر ھەموو جیھاندا، چونکە کورد خاوەن
 ولات و داھینان بوو، خۆشی بوو ھەموو کاتیک، چونکە
 پێشەواکانیان ھانی داوێن کە ھەموو کاتیک شای بگێرن و خۆشحال
 بن بۆئەوێ ژیان بە سوکی و ئارامی بگوزەرین و ژانیان قورس
 نەبیت، خودایش پێی خۆشە ەبەدەکانی خۆشحال بن و یەکتەری
 نەکوژن و نەبنە کێشە بۆ یەکتەری ھەتا (پێغەمبەری) ئاخەزەمانیش
 محەمەد سەلات و سەلامی خۆی لەسەر بیت ھەمیشە ھانی خەلکی
 داوێن بۆخۆشیەکانی ژیان بەلام لە شەرع و دین دەرنەچیت و
 بەئەدەبەو پێگەرنەکردوو ەخۆشی و کامەرانی مەرقەکان لە
 چوارچێوەی ئیسلام چونکە ئەگەر پێگەرت لە مەرقە کرد لە خۆشی
 ژیان، دەبیتە دێنە، ئەو خۆشیەکانی ژیانە مەرقە بە ئاگادینیتەو،
 بەپێچەوانە ی دینەکانی ترەو تەنھا بە ترس و خەیاڵ فێری پەیرەوانی
 دەکات، ھەر خۆی بە راست دەزانیت، ھەموو زانستیک پەت
 دەکاتەو تەنھا بۆچونەکانی خۆی لایەسەندەو بەراستی دەزانن
 ھەمووشتیکیان لەچوارچێوەی دین و مەزھەبەکە ی خۆیاندا قەتیس
 کردوو بۆیە ھەمیشە دوور بوون لە پێشکەوتن و داھینان لە
 ھەموو پەرووێکەو، بەتایبەت ھونەری میوزیک و گۆرانی، کورد و
 پێغەمبەرەکە ی و دینەکە ی ھەمیشە لەخەمەتی خۆشگوزەرانی
 مەرقایەتیدا بوون، بە ترس و زۆر کەسیان پانەھێناو، گەلەکیان
 فریو نەداو، ولاتیان لەسەر راستی و دۆستایەتی و خۆشەویستی و
 یەکسانی و پاکی و ژینگەدۆستی و پێزگرتن و بە کرداری جوان بنیات
 ناو، ئیستاش مەرقایەتی لەسەر پەیرەو و بەرنامە ی زەردەشت
 پێغەمبەر دەپۆن، ھەموو جیھان قەرزاری پێغەمبەر زەردەشتن کە

قەوانىنى مەرقايەتى دانائە ھەرچەندە نەيگوتوۋە مەن پەيغەمبەرم، كە
 خاۋەنى مىللەتتىكى دافراۋان و بى خەم و بى كىشە بوون، بۆيە
 ھەمىشە خەرىكى ئاھەنگىزان بوون، بۆيە ئەۋ ھەموو مىوزىك و
 مەقام و داھىئانەي كەردوۋە لە بواری كەلتورى و كۆمەلايەتى و
 بواریكانى ژياناندا. مەن لىرەدا پەرسىيارىك لە خويىنەرى بەپەيز دەكەم،
 مەقامىك بەر لە پەنج ھەزار سال بەلاي كەمەۋە ناۋى خورشیدی بیت،
 كە ھەر لە تەبەقەي حىجازە، بە گوتەي ئەمرو، بەلام پەيۋەندى بە
 گاتاكانەۋە ھەيە، مەقامى گاز، يان ھەيگان، بۇ چى ئىستا پەي دەلەن
 حىجان، ھەرچۆنىك ئامازەم پەكرەۋە، ماناي چىيە، لە خەلكى وايە بە
 ماناي لە حىجازەۋە ھاتوۋە، بەلام خورشیدی واتا خور زىكرى
 خورى پەكرەۋە، ئەۋەش دەگەپتەۋە بۇ سەردەمى ھۆرىيەكان، يان
 مەترىيەكان، كە لەپەش زەردەشتىشەۋە بوۋە، مەترىيەكان گوتوۋيانە
 نورى خۇدا لەناۋ ئاگر و خۇردايە، بۆيە خور پەروز بوۋە لەلايان و
 ناۋيان دەر كەردوۋە بە ھۆرىيەكان، تا گەلى ئالاي خور، ھەربۆيە
 خۇريان كەردوۋەتە ئالاي خۇيان، ھەروەھا ئەۋ بىست ويەك پەپەيەي
 خۇرەكە كە لەنئو ئالاكەدایە، ھىمايە بۇ بىست ويەك ئىمىراتورى، ئەۋ
 ئىمىراتورىيەنەش لە قەلاي كەركوك و دەۋرۋەبەيدا بوون، ئىستاش
 ناۋەكانيان و ماۋەي حوكومەرانىيان بە دەقىقى لەلاي مەن دەست
 دەكەۋىت بە ۋىنە و مەژۋەكەشىيەۋە. (بەروانە: مەژۋى بىنەچەي
 كورد، د.عەبدوللا داتاش). مامۇستا شاسوار ھەرشەمى و زۆربەي
 ئەفسانەكان و مەژۋەكان ھەرمەمويان ئەۋە دەسەلمەن ھەروەھا مەن
 دەمەۋىت چەند بەلگەيەك ۋەك نمونە بۇ كۆنىي ئەم نىشتەمانە
 دىرىنەي خۇم بىنەمەۋە، كە خاۋەنى زور داھىئان بوۋە، كەۋا ئىستا
 بەداخەۋە نەۋەكانى شانازىي بە شتى بىگانەۋە دەكەن و ۋا دەزانن
 خۇيان خاۋەنى ھىچ نەبوون، مەن بۆيە ئەم بەلگانە دەھىنەۋە بۇ
 سەلمەندى ئەۋ ھەموو داھىئانە كە دامانەيان، بەداخەۋە بوۋە بە

مولكى بېگانه له هه موو پرووهكانه وه، له ماوهى پېشودا سەنتەرى شوینە وارناسى جیهانى، گویم لیوو باسى قەلای ههولیرى دهکرد، گوټى: پېدهچیت یه کهم ئاوهدانى بیت له سەر ئاستى زهويدا، بهلئى ههولیر کۆنترین شارى هۆرییهکانه و زۆر به ئاشکرا شوینەوارى زمانى زهردەشتیان پېوه دیاره، دهتوانین له م وشهیه وه دهست پى بکهین، گاز واتا بانگهواز، ئه وهتا خویان دهلئى گازیکه، واتا بانگى بکه، باشه گاتاكانیش واتا بانگهواز له م کتیبه دا له شوینى تر بهروونى لى دواوم، هه ر له م ماوهیهى پېشودا له میدیاکانه وه باسى مۆنۆمیتىكى بهردین دهکه ن له بهریتانیا، شتىكى زۆر نامۆیه، کۆمه له بهردیکه زۆر سهرسورپه نره، که وهکو مناره یه ک وایه، بهرزییه کهى چوارپینج مه تر ده بیت، بروانه له خواروه .

وینەى قەلای ههولیر

پانییه که شى دوو مه تریک ده بیئت، یهک پارچه یه، نازانن له کویوه هیناویانه و چۆن هیناویانه، ده لّین ئەم کۆمه له بهرده میژوووه که ی ده گه پیتته وه بۆ پینچ هه زار سال بهر له ئیستا، ئەم بهردانه کۆمه لّی کورد هیناویانه ته ئیره، تاشیویانه و دایانناوه لیره، بۆیه ده توانم بلّیم بناغه ی هه موو داهینانیک له م ولاته ی منه وه داهاتوو، ئەمه دهمارگیری نییه، خه لکی پۆشنبیر بۆ خۆی گه واهی ئه و راستیه ده دن، ئەمرو میدیاکان شهرم له کهس ناکهن هه موو شتیک به جوانی پیشان ده دن، به هۆی ته کنه لۆژیا وه هه موو ئەوانه ی ته عریب و ته فریس و ته تریک کراون، ئاشکرا ده بن، پووی داگیرکه ران و جاشه کانیشیان رهش ده بیئت، بۆیه من به شانازییه وه ده لّیم:

یه که م: میوزیک و ئاواز و مه قام پینش ئەوه ی مولکی هه ر گه لیک بیئت، مولکی کورده و له م ولاته وه داهینراوه و به ره و چوارده ورمان بلاوه ی کردوو، گه ر به لگه ی راستت ده ویت ناوی زۆربه ی مه قامه کان کوردين، دیاره بۆ چ مه به ستیک گوتراون.

دووهم: شیوازی گوته که یان و میژوووه که یان زۆر زۆر له ناوه بیگانه کان کۆنترن.

سییه م: خو ئیستا میدیای جیهان شاراوه نییه، کوا له چ ولاتیکدا ئەم مه قامانه ده گوتریت، وه کو: ئەللاوه یسی، قه تار، خاوکه ر، خورشیدی، حه یران، سیاچه مانه، ئورفه، ئای ئای، هۆره، خه نه باد و نه هاوه ند، دیاره له م شاره دانراوه که شاریکی باشووری کوردستانه.

مه قامی ئەلوهن، ئەم مه قامه که هونه رمه ندی گه وره ی کورد خوادای عه لی وتویه تی له داهینانی ئه و گه له ن که له سه ر ئاوی ئەلوهن ژیاون به دريژایی پووباری ئەلوهن، که سه رچاوه که ی له چیاکانی زاگروسه وه دیته خوار به ره و پووباری سیروان (سیروان)،

ئەلۋەن ھەم ھۆزە و ھەم تیرەن، ھەم ناوی پووباریشە، زۆر لە تیرەکانی بە ناوی وەنداویيەو ھاتوو، ئەلۋەن بە واتای تیز دیت، مەبەست لە تیزی ئاوی ئەلۋەن، ھەز دەکەم بزانن، زۆربەى مەقامەکان بە ناوی شارەکان و ناوچەکان و بۆنە ئاینییەکانی گەلى کوردەوێن لە ھەموو سەردەمەکانیدا، ھەر ئەو ھەم بۆ خۆى بەلگەى حاشاھەلنەگرە و چەندەھا مەقامى تر ھەن ئەگەر بەپێى مێژوو ھەمەلەى لێکبەدەیتەو ئەم مەقامانە دەبنە دایکى ھەموو مەقامەکان، ئەگەر بپروانیتە قورئانى پیرۆز، ئایەتى نوح، سلاوى خۆى لێیت، نەك ھەر مەقام لێرەو ھاھێنراو، بەلکە سەرھەتای مەرقاھەتیش لێرەو ھەم سەرچاوى گرتوو، ئەو ھەم نووسینەکان و شوێن ھەوارەکان شایەتى دەدەن و من بەلگەى زیاترم لەبەر دەستە، بۆ نموونە قورئانى پیرۆز باسى زۆر پووداوى کردوو، كە زۆربەیان لە کوردستان بوون، دەمەویت بەلگەى ھەمەوێ زیندووی تریش بەھێنمەو، بپرواننە میوزیکى ئازەرى چەندە لە کوردییەو نزیكە، بۆچى نزیكە؟ ئەگەر ئەوان تورکەن، ئازەرى واتای چى؟ ئازەرى، وانا ئاگر، كە ناوى باوکی ھەزرەتى ئیبراھیمشە، وانا لە نەتەوہى ئارین، راستییەك ھەيە دەمەویت بە بىرتانى بەھێنمەو لە سالى (١٠٢٩) ز بۆ ھەمەجار دەستەيەكى چەكدارى تورک زمان بە دەستى میر وەھسۆدانى كە پادشاھەكى كورد بوو، ھێنانى لە ناوچەيەكى ئاترۇپاتیان، یان ئازەربایجان نیشتهجێى كردن، بۆ لێدانى پاشاكانى تری كورد و ئاترۇپاتیان، كە پادشاكانى تر شكستیان ھێنا، خۆى بە تەنھا مایەو، تورک زیادیان كرد و وردە وردە بوونە خاوەن دەسلەلات لە ھەموو پوویەكەو دەسیان گرت بەسەرناوچەكەداو تەتريكى ناوچەكەیان كرد و ھەموویان گۆپی لە بەرژەوہندیى خۆیان، ئاترۇپاتیان بوو ئازەربایجان. ئازەربایجان بە مانای ئاگرپاریز دیت، لەسەرەو ھەمەو باسەم کردوو، ھەموو ئەوانەى پارێزگارییان لە ولات دەکرد، پاونران ئەو

بئەمەللانە دەركران و دەريانىپەپاندن، يەككىك لەوانە مالى سەلاخەدينى
 ئەيوبى بوو كە دەريانىپەپاندن لە ئازەربايجان، بە داخەوہ ئىستا
 ھونەرمەندان و پووناكبيرانى كورد دەلەين ھونەرى ئەم دوو
 ھونەرمەندە بەرزەي كورد نەمر مامۇستا (مەمەدى ماملئ و
 ھەسەن زىرەك)ى مەزن لە ئازەربەيجانەوہ وەريان گرتووە، ئەوہ
 ئىمە نەبووين چووين بۆ دەورو بەرى قەققاز، ئەوہ تورك بوو ھاتە
 سەر مال و كەلتورى ئىمەي كورد، ھەرشىتيكيان نەزانىيەت لە
 ئىمەوہ فەربوون، بە داخەوہ ئەوان ھىچ نەبوون و ھىچيان نەدەزانی،
 جگە لە پياوگوزشتن و كارى تالانكارىي، كەچى خۆيان ھەمىشە
 گەورە پادەگرن، لەگەل ئەوہشدا كورد خاوەنى بەشيك لە ئاسيا
 بووہ، ھەر پنى خۆشە خۆى بچووك بكاتەوہ لەلاى دوژمنەكەى، ھەر
 بۆيە سەرنەكەوت، مەسەلەيەكم بىرھاتەوہ؛ پيشينانمان گوتوويانە:
 كورپى ئازا مالى بۆچىيە و كورپى خويپيش مالى بۆچىيە، بەپاستى
 ھەموجارى كورپى خويپى ھەموشتىكى لەناوبردووە مەخابن. (بۆ
 زانىارى زياتر، برۋانە: م. شاسوار ھەرشەمى، كتيبي تەتەلە). ئەمە
 ھۆى چىيە؟ ھۆكەى ديارە نەخويندەنەوہ، بەتايبەت ميژوو، لەميژە
 كورد بە ئاگرى گوتووە ئايەر، لە ھەوراماندا ئىستاش ھەر دەلەين
 ئايەر، زۆر لە ھۆز و تيرەكانى تريش لە كوردەواريدا ھەر بە
 ئاگرىان گوتووە ئايەر، يان ئار، ئاھر، ئىستاش دەلەين ئايەر، لەخۆرا
 نەيانگوتووە گەلانى ئارى نەژاد، باسما كوردوون لەپيشدا. بۆ ئەم
 راستىيەش (برۋانە: مامۇستا ھەژارى موكرىانى، لە چيشتى
 مجبور)، كە دەلەيت چووم بۆ ئەوروپا، وابزانم لە نەمسا بووہ، كە
 كۆنفرانسيكى ئاشتيخوازانە سازكراوہ بۆ نەتەوہ ژيەردەستەكان،
 منيش بەشداربوم لەوئ، كە سەرەى من ھات، زۆر بەدەلگەرمىي
 لەسەر كورد تىھەلچووم، خەلكانىك ھەبوون وەكو شوعىيەكان
 پيشان ناخۆش بوو، چونكە من بە ناوى ئەوانەوہ گەيشتبوومە

ئەوئ، پېيان خۆش بوو بە ناوى ئومەمىيەو و تار بىدەم،
 پياوماقۇلانى ئازەرى لەوئ دانىشتىبون، لەناو ئەوانىشدا ھەبوو
 پېنى ناخۆش بوو مەن لەسەر كورد قسە بە داگىركەرەكانى
 كوردستان دەكەم، كە يەككە لەوانە حكومەتى فاشىستى توركيایە،
 منىش لە وەلامدا گوتم: ئىنجا ئىوہ بۆ پېتان ناخۆشە؟ خۆ ئىوہ
 كوردن و بەزۆر كراون بە تورك لە سەردەمى ئىمېراتورى
 عوسمانىدا، نوپنەرەكەيان گوتى: وەلا بابە تۆ زۆر ئازايت، ئىمە
 ناوئىرىن، يانى راستىيەكەى واىە، بىگومان بۆ ماوہى پېنج سەد
 سال كەم نىيە، تورك لە سەردەمى بەناو خەلىفەى ئىسلامەوہ
 لەكاتى عوسمانىدا حوكمى ئاسيا و بەشىك لە ئەفرىقا و تەواوى
 ولاتە عەرەبىيەكانى دەكرد، لە ماوہى ئەم پېنج سەد سالەدا
 ھەرچىيان وىستبىت بۆ خۆيان، كرديان و گۆرپيان و ناوياننا و
 قەدەغەيان كرد، بېروانە ھەموو ئەم ولاتانەى ئاسيا ھەر ناويك
 دەبىستى قەرەيەكى پىوہىە، بەلام عەرەب بەھوى سەربەخۆيەوہ
 زۆرىانى گۆرپوہ، تورك ھەر بۆ خۆيان ئەم ناوہيان لە چەند
 شاخىكى ئەم ولاتەوہ پىوہ لكاوہ، كە يەكەمجار لەوئ نىشتەجئ
 بېوون، بۆ نموونە مەن پىشتىرىش باسەم كردوہ، سەرگوزشتەيەك
 ھەيە دەلەيت: ئەمانە كىلاويكى قوتيان لەسەردا بووہ لە شىوہى ئەو
 قوتانە، كە قوتەكان ناويان دوورك بووہ، گوتوويانە ئەمانە دەلەيتى
 دووركەن، ئىتر ناويان بە دوورك دەرکردوہ، لە پاشان بووہ بە
 تورك ئەمە بۆچونىكە، ئەگىنا ئەمان خۆيان لە خىلى مەغول و
 تەتارن، لەوانەيشە ھەر لە تەتارەكەوہ ھاتبىت نزيكتەر، تورك
 كورتكراوہى تەتارە، ئەسلەن لە دەوروپەرى قەوقازوہ ھاتوون بۆ
 ئەم ناوچەيە. ئىستا بەداخەوہ زۆر لە ھونەرمەندانى كورد دەلەين:
 ئەم گۆرانىيە، يان ئەو مەقامە ھى ئازەرىيەكانە، ئەگەر ھى ئەوانىش
 بىت، ھەر دەگەرپىتەوہ بۆ كورد چونكە ئەوناوچەيە پەسەنتەرين

ناوچەى كوردەوارىيە. براى من، خوینەرى ئازىز، تازە ئەگەر ھەموو
 دونيا مولكى كورد بووبىت، چى لە دۆخەكە دەگۆرپىت؟ بەلام زۆر
 پىويستە خۆشەويستىت ھەبىت بۆ خاك و ئاو و كەلتوور و
 مەژووى گەلەكەت، ولاتت بپارىزى، ولات و نىشتمانەكەت
 خۆشبویت و خۆشەويستى بكەيت لەبەر چاوى نەوہى ئەمىر و
 داھاتوو، چونكە خۆشەويستى لە ھەموو چەكىك بەھىزترە،
 خۆشەويستى ئىمەى گەياندوووتە ئىرە، ئەوہشى لەدەستچوو، بى
 خۆشەويستى لەدەستى داو، بىگومان زۆر باش بزانە، بىروانە ئەم
 بەپىزانە چۆن ئەم كەلتوورەيان پاراستوو و لەبىريان نەكردوو و
 داويانەتە دەستى ئىمە، ئەوہتا بەزىندووى ماوہتەوہ تا ئەمىر ھەر
 زىندوو، دەبىت ئىمەش بەدواى شتە دىزاوہكانماندا بگەپىين و
 ھەمووى ساغ بكەينەوہ، چونكە ناسنامەى ھەموو گەلىك
 كەلتوورەكەيتى، ئەگەر ناسنامەكەيان لىسەندىن، يان
 ناسنامەكەمان ونكرد، ناتوانىن ئىتر لە ھىچ كوئى بلىين، ھىچ
 بەھايەكت نىيە، گەلى بى ناسنامە وەك مردوو واىە، بۆيە ھەموو
 داگىركەرىك چوبىتە ھەر ولاتىك، ناسنامەكەى دەسپىتەوہ ئىمە
 ھەتائىستايىش ھەرداگىركراوين نابىتە پەگەزپەرسىتى ئەگەر
 بەرگرى لەمافەكانى خۆمان بكەين خۆ ولاتانى سۆسىالست و
 ئاشتىخوازانى دونيايش سنورى خۆيان ھەيەو بەرگرى لەمافەكانى
 خۆيان دەكەن وجوگرافيا وسنورو گەلەكەيان دەپارىزن لە زۆر
 پرووہ خزمەتى مروڤايەتیش دەكەن چونكە خاوى خاك و ئاو و
 سەربەخۆن و ئازادن ئەوہش بە ھەوانتە دەستيان نەكەوتە ئازىزم
 كەچى ئىمە مالىكەى خۆمان بەجىدىللىن؟ ھۆكەى چىە بى
 دلسۆزىە نابى لەمىرۆژەدا وەكو ولاتانى سۆسىال دىموكرات
 بىربكەينەوہ خۆجىھان نەبۆتە يەك نىشتمان ھەتا دواىى ، ھەر
 لەم كاتەدا بەپىنويستىم زانى كە خەرىكى نووسىن و پىادا

چونەنەوھى ئەم كىتەبەم، ئەم شاھىتەيەش بەدەم، كە خۇم بە چاۋى
خۇم بىنىيۇمە نالەيم رېزىيان لىنەگرتوۋە بەلام لەكاتى ناشتەكەيدا
ھەقى خۇيان پىنەدا بەتايىبەت ۋەزارەتى رۇشنىبىرى لىقى ھونەرمەندان
، بە داخ و كەسەرئىكى زۆرەۋە لە مىدىياكانەۋە كە تەرمى
ھونەرمەندى گەۋرەى كوردىيان بىرد بۇ گۇرۇستانى گىردى سەيوان بۇ
ناشتىنى، ھونەرمەندى ئاۋارە و دەرەدەرى شارى كرماشان، يان
گەرمىيان شارى پۇژھەلات، كاك سىمايلى سابوورى، كە پەنجا سالى
بىۋچان گۇرانى بۇ مىللەتەكەى وتوۋە، بەداخوۋە لەكاتى بەرپىكردى
تەرمەكەيدا بۇ سەرەقەبران لە پۇژى (۲۰۱۹/۶/۱۷) لە سلىمانى، كە
رۇژىك پىشتر گىيانى سىپاردبوو، جگە لە چەند ھونەرمەندىكى كەم،
كە بە پەنجەى دەست دەژمىردران، كەسى تىرى بەدواۋە نەبوو لە
شارى سلىمانىدا لەپاشانىش ھىچ مەپاسىمىكى فەرمىيان بۇسازنەكرد
، ئى خۇ ئەو ھەر لەبەر كوردبوونى بى ئازادى ئاۋارە بوو، چۈن
ۋلاتەكەى ژىردەستەيە، ئەۋە ھالى بوو، ئەمە بەلگەيەكە بۇ
رېزىنەگرتن لە ھونەر و كەلتوورى نەتەۋەكەت بۇچى چۈنكە
لەژىر كارىگەرى ئەفوينى پەگەزىپرستان و داگىركەراندە لە ھەمو
رۋىيەكەۋە كاردەكەن بۇنەھىشتىنى ئەۋانەى تۆيان ھىشتۆتەۋە
خۇيشيان ھەتابىت بەھىز دەبن بەناۋى سەرۋەرى و مافى ۋلاتان و
نەتەۋەيەۋە خويىنى گەلانى ھەژارو بىھىزەكان دەمژن لەژىر
كارىگەرى فىكرى جىاجىادا ئەمپۇ كودردستان لەھەموو جۇرىكى
تىدايە بەفىتى داگىركەران، ئاۋەھا دەتۋانىت لەناوت بىات و ھەموو
شتە موقەدەسەكان و پەسەنايەتت كە پاىيەكى ئەزەلىيە كۆلەكە
و بناغەيى مانەۋەۋە ژيانىتە كال دەكاتەۋەۋە ھەتا لەناوت دەبات
ئەۋەتان بىردەخەمەۋە ئىستا باس وخواستىك ھەيە دەلەين
كەلتورزىندووكردنەۋە كۆنەپەرستىيە و كاركردنە بۇ گەپانەۋە بۇ
دواۋە كە چى ھەمووخەلكيان بىردۆتەسەر كەلتورەكەى خۇيان

و به هیزیان کردووه و کهلتوری میلله تانیان له ناوبردووه یان به
 تهواوه تی کالیان کردۆته وه ئه وه تا هه موو گه لان پهیره وی کهلتوری
 ئه وروپا و پۆژئاوایی ده کهن ئیمه ی کوردی قوربه سه ر ته نها شتیك
 مابیت وه کو کهلتوری میژوویی نه وروژه مۆرکی کوردی په سه نی
 پیوه یه که له گه ل پیغه مبه ر نوح دا هاتوو به هه موو توانایه کیانه وه
 ده یانه وی به ناوی مه جوسیه وه یان هه رامه وه له ناوی به رن وایان
 له خه لکی کردووه زۆربه ی خه لک یه که م پۆژی نه وروژ ده رناچن
 به راستی ئیمه ئه نفال و کیمیاباران کراین و هه رچی نه ده کرا،
 پییان کردین، زیادمان کردووه و که ممان نه کردووه، به لام
 خراپترینیان ئه نفالی روح و میشکمانه له ژیر ئه فکارو به رنامه ی
 جیاجیادا له هه مو بواره کانداهه مویشی بۆنه هیشتنی کوردو ناو
 نه ته وه ی کورده هه ربه لینه ده ریکیش پشکیکی به رکه وته و کاری
 بۆده کات ئه مه ش به تایبه ت ئه مپۆ خۆمان ده یکه ین به مه به ست بیت،
 یان بی مه به ست زه ره ری گه له که مانه هۆی چیه کاکم بیرناکاته وه چی
 ده کات دلسۆزه کانیش خۆیان فیدا کردووه له هه مو پویه که وه بۆ گه ل و
 ولاته که یان چ له ئیستادا یان له دیزه مانه وه هه میشه دلسۆز خۆی
 به ختکردووه و هۆی مانه وی ئه م گه له بووه بۆیه پیویسته ئیستا
 باسی ئه و که سانه بکه م که کهلتوره که یان پاراستوو وه کو هونه ر
 و میژوو و مه قامه کوردیه که یان به جوانی گوتوو و به جوانی
 ده یلین زۆربه شیان له م ریگه یه دا شه هیدکراون به پیئوس به چه ک
 به هونه ر خزمه تی بی وینه یان به گه ل و میلله تییان کردووه
 جیده ستیان تا ئه مپۆش دیاره

مه قامی سه فه ر له سلیمانیدا گوتراوه و ده وتریت، ئه م هونه رمه ندانه
 زۆر به جوانی گوتوو یانه: هه مه سالج دیلان، مه حمود توفیق شلک و
 ئازادی کوپی، عه دنان که ریم، عومه ر دزه یی، کامه رانی عوسمانی
 خوله سنه یی، برازای په حمه تی کاک ئه حمه د شه مالی هونه رمه ندی

گه وره ی گه له که مان، شایه نی ناوه ی تانه هونه رمه ند جاسمی سازجیدهستی دیاره له بواری هونه ریداهه روه ها کاک ئیبرایم ئه حمه د ناسراو به ئیبرایمی ئاوینه له زۆر بوارا حزمه تی که لتوره که مانی کردووه. له هه وراماندا مه قامی سیاچه مانه: عوسمان کیمنه یی وحه مه حسین کیمنه یی و زۆر له هه ورامیه کان گوتوویانه.

مه قامی حه یران له ده شتی هه ولێردا که زۆر به جوانی گوتراوه له لایه ن هونه رمه ندان: په سول نزار گهردی، حه سه ن سیساوایی، ته نیا عه ره ب، حه سه ن حه یران، شیروان شه یدا وهونه رمه ند مامۆستا سه ید عه زاله دینی شاهۆیی به پێز له بواری لاوک وحه یراندا جیدهستی دیاره ته مه ندریژبیت وه زۆری تر گوتوویانه.

مه قامی لاوک له باکووری کوردستان، که له لایه ن ئه م هونه رمه ندانه وه به جوانی گوتراون: محه مه د عارف جه زیری، کاویز ئاغا، عیسا به رواری، عائیشه شان و زۆری تر گوتوویانه، ته نانه ت له پۆژئاوای کوردستانیش گوتوویانه و گویم لییان بووه، به لام ناوه کانیا نم له بیر نییه به داخه وه، چونکه کورد له وێ زۆرتر ده چه وسینرایه وه. له گه رمیان مه قامی ئه للاوه یسی: مامۆستا عه لی مه ردان، حسین عه لی، سه لاه داوده و شوکور خه یات زۆر به جوانی گوتوویانه. مه قامی قه تار و خاوکه ر و ئای ئای و خورشیدی: سه لاه داوده، شوکور خه یات، ئه حمه د فه ره ج، ئه حمه د نانه وا، مسته فا نانه وا، سه ید فوئادی له بنکوره و به نده ش شاگردیکی ئه وانم و توانیم له م دواییانه دا به هاوکاری هونه رمه ندی ئازیز جاسمی ساز له سلیمانی تۆماری بکه م و بلاییشم کرده وه و ده نگیکی باشی دایه وه، هه روه ها مه قامی ئه لوه ن، ئای ئای، ئه للاوه یسی، خورشیدی، خاوکه ر و هۆره له گه رمه سێردا: خوداداد عه لی، حه سه ن هه یاس، خالۆ حه مید جومعه له پ، مه جید مورادخان و به نده (عومه ر سوؤفی)، ئه حمه د شه وکه ت پۆسته م، ده توانم بلیم هاوشانی ئه م هونه رمه ندانه ش چه نده ها

هونه رهنندی میوزیکزانی به توانا و لیها توومان ههن کاریان بو که لتووره که مان کردووه و نه یانه یشتوو له ناو بچن و له فووتان پاراستوویانه و پهره یان پیداوه به بی وچان هه تا ئهم سه رده مه، وه کو: مامؤستا ئهنوهر قهره داخی، مامؤستا خالید سه رکار، ولیام یوحه ننا، شه وکتهت ره شید، مامؤستا وریا ئه حمه د، سهید ئه حمه د به رزنجی، و مامؤستا چالاک سه دق که رکوکی و مامؤستا عادل محه مه دکه ریم و مامؤستا عادل حه سه ن هه له بجهیی مامؤستا ئازاد سالیح هه له بجهیی و سهید ئه حمه د ره وان دووزی و موجته بای میرزاده، حوسینی ئه لبورزی، ئاغای مه سقه تی، مامؤستا ئامانج له هه ولیتر، مامؤستا چالاک که رکوکی، مامؤستا پرگار خوشناو مامؤستا حوسینی یوسف زه مانی، هونه رهنندی گؤرانیبیژ و ده نگخوش و ژهنیاری که مانچه فهیزی نه ژادی خوشه ویست، م. عه باس گهرمکی له خورماتوو، که ماوه یه کی زوره به که مانچه که ی خزمه تی که لتووری ره سه نی کوردی کردووه، هه روه ها لومقان دووزی و کوپه که ی ئه ندازیاری خوشه ویست موچه مه د، به ده نگ و به ئامیره کان خزمه تیکی به رچاو ده که ن مامؤستا ئارام ره شید که مانچه ژهن که لاری کؤن وه مامؤستا دیار حه مید باجه لان بنگوره وه مامؤستا سلاح ره ئوف، ده مه ویت ئه و پاستیه ش نه شارمه وه وه کو مامؤستا شاسوار هه رشه می ده فه رمویت: کورد قهرزاری هؤزی دؤمه، که ئیستا و زوویش به خویان ده لین ئوسایه ل، له نیو کورد دا هؤزیکی هه تا بلیت قاره مان و کاسب و دل و ده روون پاکن و ئه هلی هونه رن له هه موو پوویه که وه، هه ر له کؤنه وه که لتووری کوردیان پاراستوو له هه موو بواره کاند، ئیستاش زۆربه ی هونه رهنه دانی گهره ی کورد له م هؤزه دیار و به ناوبانگهن، له هونه رهنه نده دیاره کانیا: خوالیخوشبوو ئه حمه د شه مال، مه حمود محه مه د (ناسراو به خوله دؤم)، ئه حمه دی برای ناسراوه به ئه حمه د

دەرۆیش، پەزا جولەکانی، جەعفەر سەلیم (ناسراو بە جەعفەر دوّم) و
 دەیه‌های تریان هەیه، پیمواییت هونەر مەندی گەورەیی خوالیخۆشبوو
 مامۆستا حەسەن زیرەکیش لەوان بێت. وەکو کاک شاسوار
 هەرشەمی دەلیت: ئەم ھۆزە لە ھیندستانەو ھاتوون، ئیستاش لە
 ھیندستاندا ماوەن و زۆرن بە ھەمان دەستوور و ھەمان ژیاڵەو،
 ھەر لێرەشەو کۆچیان کردوو ھەوێ، لەویش گەپەک و ناوچەیی
 تاییبەت بە خۆیان ھەیه، ئەم ھۆزە گەپۆک بوون، ھەمیشە ژیان و
 گوزەرانیان لەسەر شای و گۆرانی و ھەلپەپکی و میوزیک و
 دەمبەگێدان بوو، ئەمانە شار بە شار و ولات بە ولات گەپاون و
 ناوێکیان لە دەمبەگەو ھاتوو، بپوانە دوّمبگ - دوّم، ئەم ھۆزە
 ھەمیشە لەگەڵ شادی و خۆشیان، ھەتا ئیستاش ھەروان، زۆریش
 سادە و ئاستیخوازن لە ھیندستاندا و لێرەش بە ھەمان شیوێ لێیان
 دەپوانن، لەبەرئەوێ لە ھاتنی ئیسلامەو گۆرانی و شایێ حەرام
 کرا، کارەکەیی ئەمانیش ھەر ئەمە بوو، خەلکی وردە وردە بە
 جۆریکی تر لێیان دەپوانن پیموایی ئەم ھۆزە لەگاتای خۆینەکانی
 زەمانی زەردەشت بوبیتن چونکە پیاوانی ئاینی زەردەشت ھەمویان
 ھەلھاتن بۆ سەنجان لە ھیندستان گاتاکانیان لەفەوتان پاراست و
 بەنەخش لەسەر جەستەیان نوسیانیوە تا لە ناو نەچن جا لە پێگای
 ھونەر و ھونەر مەندانەو لەبەر دەکران و دەیاندا بە گویی گەلاندا
 نەھیان ھێشت بھەوتیت و بێگومان ھەموو پەيامەکان لە پێگای
 ھونەر و دەگاتە خەلکی و ھەموو گەلان، ئەم خەلکانەش پەيامبەر و
 گەپەنەری ھەموو پاز و نیازیک بوون، بۆ نمونە تۆ بپوانە قورئانی
 پیرۆز لە ئەمپۆشدا بە ھەمان ئاواز و ھەمان مەقام دەخوینرێنەو،
 بۆئەوێ بە چێژەو بیدەن بە گویی بیسەراند، بپوانە، کەچی لێرەدا
 ئەم چینی بە ھەردارەیان عەیبدار کردوو، نەک ھەر ئەمان، بەلکە
 ھەموو ھونەر مەندانی جیھانیش گواہ ئەمانە دوورن لە خوداپەرستی

و سوک و ریسوان، به لام دہتوانم بلیم بہرِیزترین خہلکن و لہ ہہموو
 پرویہکےوہ دوورن لہ شہرِوشوږ و تووندوتیژی، ہہتا بلیت
 ئاشتیخوازن و کاسبکارن و دلسوزی خاک و نیشتمانن و بہ رہنجی
 ئارہقی نیوچاوانی خوین دہژین، ہہرگیز خیانہتیان لہ خوین و گہل
 و خاک و ئاویان نہکردوہ، زور زیرہکن لہ ہہموو پرویہکےوہ،
 ہونہرمہندن، دہتوانم بلیم ئەمانہ لہ گاتاخوینہکانی زہمانی
 زہردہشتی بوون و لہ ہاتنی ئیسلاموہ کوچیان کردوہ بو
 ہیندستان ہہرچوئی ئامازہم پیداوہ لہسہرہوہ، ہہروہکو پیاوہ
 ئاینیہکانی زہردہشتی، چون گاتاکانیان بہ نہخش لہسہر جہستیہان
 نووسی، ئەمانیش سینہبہسینہ تیگستہکان و ئاواز و مہقامہکانیان
 پاراست ہہتاکو ئەمږو، لہو کاتہوہی لہشکری ئیسلام ہیرشی ہینا
 بوسہر دہولہتی ساسانی فہتھی پوژہلاتیان کرد راوینان و
 نہیانتوانی بگہرینہوہ ولات، ہہتا خاوبوونہوہی ئیمبراتوری
 یہکگرتووی ئیسلام و گوڤانکاری لہ ناوچہکدا و دروستبوونی
 دہولہتیکی بہہیزی فارسی، چونکہ ہویہک بوو بو مانہوہی
 کہلتوورہ کوئہکانی پوژہلات لہ ئیراندا و ہہتا سہرہلدانی
 یہکگرتنہوہی ولاتانی دینی مہسیحیہت یان خاچیہکان، لہ پاشان
 وہکو گہږوک کارہکانیان ئەنجام داوہ و ہہرگیز نیشتہجی نہبوون،
 سنووریان نہدہناسی و بہدوای کاردا دہگہږان، لہو سہردہمانہدا
 پییان دہگوتن موہاجرین، واتا پوہوندہکان، یان کوچہریہکان، ہہتا
 سنور دانرا بو ولاتان ناچاربوون نیشتہجی بن، مہبہستم ہوزی
 دوہ یان ئوسایہل (بو زانیاری زیاتر، بروانہ کتیبی: میژووی
 تہتہلہی شاسوار ہہر شہمی). دواتریش، ہوزی زہنگنہکان وداوی و
 کھل وپیش بہہمان شیوہ دریخیان نہکردوہ، بہتایبہت بنہمالہی
 کوچکردو وخیلی سہلاح داودہ جاری وادہرکہوتوہ دلین ہوزی
 داودہ دہگہرینہوہ سہر برایانی یارسانی دیارہ ئەمانیش لہگاتا

خوینەکان بونە هەتادوایی وە چەندەها هونەرمانەکان، کە ناوی زۆربەیانم نووسیوە لەم کتێبەدا، کە لە کەرکوکدا خزمەتیکی بەرچاویان بە هونەری پەسەنی کوردی کردووە و دەیهەا میوزیکزانی تر، ئەوانەیان مردوون بەر پەحمەتی خودا بکەون، ئەوانەشیان کە ماون و لە ژياندان تەمەندریژ بن بە لەشی ساغ و سەرفرازی بژین، هیوای سەرکەوتنیان بۆ دەخوازم لە یەزدانی مەزن، دەتوانم بڵێم ئەگەر هەول و ماندوووبوونی تیکۆشەران و هونەرمانەکان و دڵسۆزانی گەلەکەمان نەبوایە، لە ناوەپاستی ئەم هەموو دوژمنەدا ئەم گەلە بەم شیوەیە ئیستا نەدەمایەو بەم کەلتورە دەوڵەتمەندەو، کە ئیستا گەیشتووەتە ئێرە، دەتوانم بڵێم ئەم مەقامانە مولکی پەسەنی میلەتی کوردن و لەگەڵ کورد دا لەدایک بوون، کە هەر حەوت مەقامەکان، مانای وایە ئەم مەقامانە دەبنە دایکی بەشەکانی تر، ئێتر ئەوان لەژێر هەر ناویکدا بن، بۆ نمونە برۆانە ئەم داھێنانە و لێکدانەوانە لە هیچ کوێ ئەمە نەکراوە، لە هەرسی پەیزەکە مەقامیک پیک بێنیت و بە یەکەو بەگوتریت و لەگەڵ میوزیکدا و نەشازیش نەکەیت، وەکو ئەللاوہیسی لە سێ گۆشە مەقام پیکھاتوو؛ بە یەکەو لە یەک کاتدا بەگوتریت بە سەلیقەییەکی تەواو وە بێ هیچ کەموکورییەکی میوزیکی، لە هیچ ولاتیەک ئەمە نەکراوە بەم شیوەیە کە کورد کردوویەتی، ئەمە دەتوانین بۆ نمونە لەسەر دەنگی م. عەلی مەردان ئەم لێکدانەوہیە بۆ بکەین، ئەگینا هونەرمانەدییکی تر بیلێتەو بە جۆریکی تر دەبێت، ئەو تەکنیکی میوزیکە بە گوتەیی م. ئەنوەر قەرەداخی و م. ئامانج، هەروەها م. چالاکێ کەمانچەژەنی کەرکوک، کە شەویکی خوشمان پیکەو بەسەر برد لە مالی بەندە و لەخزمەتیاندا بووم بە خوشحالییەو، بەندە لە پروی تەکنیکییەو سەرم دەرناییت، من پێم وایە لە پروی تەکنیکیشەو بیت ئەوہی

ناوی حجاز، یان به یاتیش بینیت؛ ده توانیت ته کنیککاری خوی بکات،
 هیچ کاتیک نۆته و نۆته کاری په یوه ست نییه به ناوه وه، چ کوردی
 بیت، یان عه ره بی، به لām بهنده ته نها له پرووی گوتن و میژوویی و
 شیوازی ناو کۆمه لگاوه ده توانم له سهریان بدویم، هه روه ها
 ناوه کانیان له چیه وه هاتوه، چونکه خۆم باش لییان تیگه یشتوم و
 ده زانم. ئەم مقامه دوو ته به قهیه، یان دوومه قامه، یه که میان: قه تاره و
 به یاده، یان به یاته. دووه میان: حجازه، یان هه یگان، ئەو گان، و اتا
 بانگ، چونکه له و سه رده مه دا هه موو سه رووده ئاینیه کان و خویندنی
 گاتا کان و پینج فره ی بانگی مزگه وته کان به م مه قامانه به ریوه
 چووه، هه ریه که و ناوی خۆیشی هه بووه، هه تا ئەمڕۆش هه ر ماون
 ئەو ناوانه، به ئاشکرا دیاره که مانای چیه، له پیشتردا پروونم
 کردووه ته وه، با ئەوه ش پروونکه مه وه ئەم به رنامه یه ی که ئەمڕۆ
 په یه ره ده کریت له پۆژه لاتی ناوه پاستا زۆر له پیشدا په یه ره و کراوه
 له ولاتی هۆر و سۆمه ر و ماد و ساساندا هه تا هاتنی له شکری
 ئەسکه نده رو له پاشانیش سوپای ئیسلام و گرتنی خاکی ئاریان و
 هیرشه که ی ئیمامی عومه ری کوپی خه تاب، عه ره ب خاوه نی هیچ
 په یه ره و پرۆگرامیک نه بووه له پیش ئیسلامدا گه وره ترین
 شارستانییه تی عه ره ب؛ شاری مه که که بووه، ولاتی عه ره بیش بریتی
 بووه له حجاز و یه مه ن، حجاز و اتا سه ویدییه ی ئیستا، له م
 شاره شدا پیشه یان بته رستی و بازرگانی ئاژهل و لایه نه زۆره که ی
 کۆیله فروشتن بووه که له ریگه ی داگیرکاریه کانیانه وه ده ستیان
 که وتووه، ئەمه له پیش ئیسلامدا غه زوکردنی قه بیله کان گۆپا، ئیسلام
 هه موو سه رۆک هۆزه کانی یه که خست و له ژیر ناوی ته وحیدا بۆ
 فتوحات و به ئیسلامکردنی ولاتانی تر و کۆکردنه وه ی غه نیمه و
 هیرشکردنه سه ر ولاتانی ده وره به ر، ته نانه ت له پاش ئیسلامیش
 غه زو هه ر ما بوو له کۆمه لگه ی عه ره بیدا و شانازی شی پیوه ده که ن

وەكو نەرىتتەكى پىرۆز و كوۋنى عەرەبى، ئەو تەدرا ما
 بە دەۋىيەكانىيان گەواھىدەرى ئەو راستىيەن و ھەمان بەرنامە
 بايدا يەو سەر ولاتانى دەۋرۈبەر لەسەردەمى خەلىفەى دۈەمدا كە
 ھىرشى كىردە سەر پۆژھەلات بەناۋى فتوحات و خواپەرسى
 ونەھىشتىنى بت پەرسى و كۆيلايەتى و عەدالەتى و يەكسانى
 بۆھەموو چىن وتويزەكان بىگومان كەلتۈرەكەى خۇيان سەپاندە
 سەر ئەم ولات و خاكى پۆژھەلاتەدا ئەم خاكەش خاكى ئارىا، يان
 ساسانىيەكان كە ھەموۋى ولاتى كوردى ساسانى بوو خاۋەنى
 دەۋلەت و ياساۋ دىنەكەشى زەردەشتى بوو دىنىكى خواپەرس بوو
 لەھىچى كەم نەبوو ئەم ولاتەيان خاپورو ويران كىرد بە بىنانۋى
 جىاجىاۋە وەكو دەۋلەتتىكى نەتەۋەى عەرەبى كە بونە ئەم عەرەبەى
 ئىستا ھەموو شتتەكى گۇرا لە بەرژەۋەندىيە عەرەبىدا، ھەرچى داھات
 و داھىنان و سەرۋەت و سامان و كەلتۈور و عەقل و زانستىك
 ھەبوو، بىردىيان بۇ خۇيان، ئەۋەش ھەر بە زەبرى شمشىر، ھەرچىش
 بەكەلكى ئەۋان نەھات، ئەۋى گەواھىدەر بوو بۇ مېژۋى گەلان
 لەناۋيان بىرد، ئاخىر دەلەين كورد بۆچى ھىچى دىار نىيە، كاتىك
 ھىرشىيان ھىنا بۇ سەر كورد، واتا دەۋلەتى ساسانى، ئەۋەى تايبەت
 بوو بە زەردەشت و مېژۋى و زانست و كەلتۈورى كورد لەناۋيان
 بىرد بۇ سەرگرتنى پىلانەكەى خۇيان و سەرىشى گىرت، بۆيە
 ئەمپۇ تۇ كەوتوو پىتە گىژاۋى سەرىشىۋانەۋە، ئىنجا ھەرچى
 زاناي پۆژھەلاتى ناۋەپاست ھەبوو بانگىيان كىردن و پەيپەو و
 بەرنامەى تايبەتەيان لە بەرژەۋەندىيە خۇياندا داپشتەۋە، بەتايبەت
 مۇغەكانى زەردەشتى بوون، كە زۇر شارەزا بوون لە بەرنامە و
 پىرۋگىرامى ناۋچەكە و دەيانزانى چۇن دەستكارى دەكەن و
 دايدەپىژنەۋە، داشيانپىشتەۋە و كەۋتەنە سىپىنەۋەى شوپىنەۋارى
 دىنى زەردەشتى و مېژۋى كوردەۋارى، ھەتا ئەمپۇش باسكىردن

لی و ناوهینانی یاساغه، تو بروانه له ئەمڕۆشدا هەرچی ڕیوایەت و
 ھەدیس و بەسەرھات ھەیە لە کێوھ دەگێژنەو، بوخاری و سەلمانی
 زەردەشتی ناسراو بە سەلمانی فارسی ناوی ئەسلی ڕۆژبە کوپی
 مەرزەبانە لەپیشدا چۆتەسەر دینی بوزی و ئەمجار مەسیحی و دوا
 جار ئیسلام ھەموو پیشەواکانی ئیسلام، کە ھیچیان عەرەب نین لە
 دواتردا باسم کردوون، ھەتا تەبەریش ناوی لۆلانە و ئێرانێە ئەبو
 موسلیم خۆراسانی ش ناوی بەھزادانی بوو ناوی باوکشی وەنداد
 ھۆرمزدبوو و لەسالی ١٣٧.ک - سالی ٧٥٥. زاینی ئەبو جەعفەر
 مەنسور کۆشتی ھەر خۆیشی نایە سەر تەختی خەلافەتی عەبباسی
 بۆ بەدبەختی لەلایەن زۆری کورد خۆیەو دژایەتیت دەکەن ئەگەر
 باسی میژوو و کەلتووری کورد بکەیت پاستەو خۆ وەکو
 نوینەری ئەوان بن و زۆر بەگەرمی بەرژەوھندی ئەوان دەپاریزن و
 دژایەتیت دەکەن بێئاگا بێ ئەوێ ھەلی بەسەنگینن چی دەکەن
 ئاخر بەدبەختیکە لیژادا ئەوھێ ئەگەر ڕۆژانە تاکێ کورد
 بخوینیتەو تێدەگات لە چ ڕێگایەکەو پاکتاویان کردوین ھەتا
 ئاویان بەسەرھینان سەرھەری ئەم پاکتاوکردنەش پاستەوخۆ
 نەیانئوانی سەرکەوتوو بن لەم ڕۆژەیدا، بەپێی ڕۆژگار وردە
 وردە کەلتورەکیان سڕینەو و تا گەیانندیانە ئەمڕۆ، چونکە عەرەب
 ھەتا ئەوکاتەش خویندن و نووسینیان نەبوو، ئەو گەواھییانە ئەم
 راستییانە دەسەلمێنن و تەبەکی (پێغەمبەر) درودی خۆی
 لەسەر بێت دەفەرموێت ئەسیرەکان مەکوژن با ھەریەکێک لە وان
 دەکەس لە ئیمە فێری خوینەواری بکات و بەرەلایکەن ھەروھا
 شوینەوار، یان نووسین و ناوھکانن و تاتە قورپنەکان کە وەکو
 نامەو سەنەدو و تاپوو زۆرشتتێر ئەمڕۆ بەدەییەھا مەتر لەژێر زەویدا
 لە شوینەوارەکاندا دۆزاونەتەو جا ناوی ھەرچی بێت، بۆ نمونە
 ناوی مقامیکی کوردی بلێن لەم سەردەمدا لە پیش ھەزارەھا

سالهوه ناوی قه تار و خاوکه ر بووه، قه تار و خاوکه ر بهه مان شیوه
 به یه که وه گوتراون، ههروه کو ئه لالاوه یسی، یان ئه م حیزازه له ده
 شویندا ناوه کانیان کوردیه، بیگومان حیزاز بووه، واتا گان، یان
 بانگه واز، ناوه کوردیه کان کۆنترن له حیزان، وه کو جوگرافیاش
 نیوانیان زۆر بووه، دیاره ئه م حیزازه له سهرده می ئیسلامدا بووه،
 چونکه زۆربه ی پووناکبیر و نووسه ره کانی ئیسلام له و کاته دا
 مۆگاکانی زهرده شتی بوون که چوونه ناو پیگه کانی ئیسلامه وه، بۆ
 بهرژه وهندی خۆیان هه موو دابونه ریتیکی کورد و زهرده شتیان بۆ
 گوێزانه وه، ئه و تا لێرا ده لێ سالح ناویک به نویسی ساسانی
 له دایه ره کانا پۆژانه ژمیریاری کراوه چونکو عه رب هاتونه ته
 سه رمالی حازری و خوینده واریشیان نه بووه و پتویستیان
 به ژمیریاری هه بووه هه تا سالح ناویک وه ری کتیاوه نته سه رزمانی
 عه ربی و نانی ژمیریاریه کانیتری ساسانی بریوه جاورده ورده بۆ
 هه موشتیک دهستیان کرده وه رگێران و به عه ربی کردن به تایبته
 ئاوازه کانی مه قام بۆ خویندنه وه ی قورئانی پیروژ له کاتی نویژ و
 خودا په رستیدا، ته نانه ت بانگی مزگه وته کانیش؛ هه مان بانگی کاتی
 نویژه کانی ئاهورامه زدايه، تۆپروانه له فیلمه که ی ریساله دا کاتی
 (پیغه مبه ری ئیسلام درودی خودای له سه ربیت) ده گه ریته وه بۆمه که
 یه کسه ر بیلالی حه به شی سه رده که ویته سه ربانی کعبه و بانگده دات
 ئه و ئاوازه یان له کوێ هینا جگه له وه ی زۆربه ی موسلمانان له گه ل
 (پیغه مه ردابون) درودی خوای له سه ربیت له زه رده شتیکان بون
 ئه مه بۆنمونه ده یه ینمه وه ئه مپۆشی له گه لدا بیت، زۆرشتیان
 وه رگێراو ده ستکاری زۆر ئاوازدابو نه ریتیان کرد جا بۆیه ئه م
 ئاوازه ش حیزازه ی پتوه لکاوه، ئایه ده توانیت بلێین ئه مه له
 حیزازه وه هاتوه، بیگومان به ئاشکرا دیاره ئه م گۆپانکاریه له گو
 نه کردنی کۆمه لێ پیت و وشه وه بووه وه کو ئه م ناوه ته نانه ت ناوی

مزگه وتیش کراوه به مه سجد، مه سجد واتا مه زگد، یان مه سجد واتا مزگه وت، جینگای په رستنی ئاهورامه زدا، واتا خودای مه زن و گه وره، له لایه کی تره وه عه رب جینگایه کی نه بووه سوچه دی تیا دا ببات، جگه له که عبه، ئه ویش جینگای بته رستی بوو، ئه مهش به هه مان شیوه گوړاوه دهو ربه رمان، هه رچیمان هه بووه تالان و برۆیان کردوه و لاتیان کردو ته گوړستانمان، که چی ئیمه کاره کانیان به رز پاده گرین و هه میسه وه سف و سه نایان ده که ین و ناوه کانیان به رز پاده گرین، بو نموونه وه کو (سه دام) که ئیستا هه زاره ها کورد ناوی منداله کانیان ناو ناوه سه دام، که سه دام به به رچاوی دنیا وه زیاد له پینج هه زار قورئانی کرد به ژیر خو له وه و یه ک پیاوی ئاینی نه یانستوانی قسه یه ک بکه ن له سالی (۱۹۸۸) ئه نفالی کردین، کیمیا بارانی کردین، چوار بو پینج هه زار گوند و شاروچکه ی پروخان دین که لتوری قه دهغه کردین ، بیگومان به ئه وانه ی پیش ئه میش له م باشتر نه بوون، جاش و خو فروشه کانی کورد؛ پیاو کوژه کانی نه جدو حیا زیان له ئیمه کردو وه ته فریشته، برپوانه سی به شی کورد ناوه کانیان به ناوی کورد کوژه کانی حیا زه وهیه! هه تا دارو به ردی ئه م و لاتیه یان گوړپوه به ناوی ئه وانه وه گوايه پیروژه به ناوی پیروژه وه که لتوره که مانی له ناو بردو هه مویان شیواندو وه برپوانه ناوی ئه م مقامه.

مه قامیکیشمان هه یه، هه یگازه، یان گازه، واتا بانگه وان، ئه میشیان کردو وه به حیا ز، حیا ز و اتای چی؟ مقامیکیت رمان هه یه قه زاز ئه ویش هه مان واتا ده دات قه زاز یان گاز گاز هه مومقامه کان خزمه تی گاتا کانیان پیکراوه بو یه مانا کانیان و ناوه کانیان هه رده چیته وه سهر گاتا کان ئه مانهش له خواره وه ناوی به شه کانی مه قامی حیا زه به سهریه که وه، زور به یان کوردین، حیا ز واتا ئه و جینگایه یه که موسلمانان ده رۆن بو ته و اف، یان هه ج، دیا ره

ئەم وشەيەش لە كوردییەو پەیدا بوو، بەتایبەت لە ئیزدییەكانەو هاتوو، چونكە زۆر لەپیش ئیسلامدا لەلای ئیزدییەكان بەو شوینەى نوێژ و نزیان تیا كردوو، پێیان ووتوو هەج، برۆانە مزگەوتەكە و منارەكەش هەمان مزگەوت و منارەى ئیستایە، لە دواتردا بە پوونى لێى دواوم، لێردا مەبەستم مەقامەكەى، بۆچى ناوى حىجازە؟ لەم كەتیبەدا بە جىاجىا باسەم كردوو، حىجاز واتا هەى گان، يەكێك لە سروودەكانى زەردەشت و گاتاكانە، واتا بانگەوان، دیار و ئاشكرایە حىجاز و گاتاكان و سروودەكانى زەردەشت و دین و كەلتوورەكەشى زۆر زۆر لە هەرچى شتى عەرەب و فارس و توركە كۆنترە، تەنانت نوسینەكەشیان لە زەردەشتییەو وەرگرتوو، بەتایبەت لە سەرهەردەمى ساسانییەكانەو، برۆانە ئەو فەرموودەى پێغمەبەرى ئیسلام (ﷺ) كاتێك دیلەكانیان كوشتوو، فەرمویتى: مەیانكوژن با هەریەكەیان دە كەسمان فێرى نووسین و خویندەو بەكن، ئەوسا ئازادیان بەكن. لەسەرەو باسەم كردوو كەواتە نووسینەكەشیان كە قورئانى پیرۆزى پێ نووسراو، كوردییە، يەكەم كەسیش نووسینی داهیناوە، سۆمەریەكان بوون بەشایەتى هەموزانایانى جیهان و ئەودۆزینەوانەى دۆزراونەتەو ئەو ش بەلگەى كە هەموو نووسەر و پیشەواكانى ئیسلام زۆربەى زۆریان زەردەشتى بوون، هەر بە وینەى پیشەوايانى داهینانى مۆگاكان یان موقامەكان برۆانە ئەمناوانە چەندە لەیەكەو نزیكن مۆگىك مۆگىك مۆزىك مۆغەكان مۆگاكان شوینیان هەبوو ناوەكانیان دیارە لەم وڵاتەدا لە زۆرشوین هەیه بۆنمۆنە بانى مقان لەلای كەركوكە لەسەرەو باسەم كردوو واتا شوینی مەگۆسەكان یان بانگخوازەكان بەكورتى گازخوینەكانى ئاینى زەردەشتى وەكو مەلاكەكان و قورئان خوینەكانى ئیستای ئیسلام گاتار، یان قەتارگان، لەخوارەو بە

پوونی باسم کردووه، مه به ستم له مه قام و ناوه کانیانه، که به کورتی
 و به کوردی گۆراون به هۆی گۆنه کردنی کۆمه لیک پیت و وشه وه،
 ههروه ها هۆکاری سیاسی هه بووه ئیستاش هه به رده وامه
 له لایه ن په گه ز په رسته کانه وه له م سه رده مدا ئه و تا له باکور زمانی
 کوردیان قه دهغه کردووه و هیچ مافیکیان پیره وانا بنیت
 وه کو و مروڤ هه مورڤۆژیک جینۆسایدیان ده که ن به به رچاوی

جیهانه وه جا چۆن پاکتاوی که لتورناکه ن وا له م سه رده مه جیهان
 باسی مافی مروڤ و ئازادی ده که ن به ئاشکرا تورک ئه لێن کورد له
 ئه فه ریقاش بجو لێته وه لییده ده ی ن و له ناوی ده به ی ن،

وینه ی ئامیری عود

مهقام و ناوه‌کانيان:

- ۱- حىجاز- دووان.
- ۲- حىجاز- ھومايۇن. ديارە يەكەم پېتى ئەم مقامە ھۆيە لەھۆرەوہ
ھاتوہ واتا ئەميش ھۆريە چونكو دەگەرپتەوہ سەر سرودەكانى
سىڭاگان كەحوت سرودە
- ۳- حىجاز- كورد نيوەشەو: ئەم وشەيە خۆي گەواھيدەرە كە
كوردییە.
- ۴- حىجاز- ئۆرفە: ئۆرفە شارىكى باكوورى كوردستانە، لەويوہ
ھاتووہ.
- ۵- حىجاز- كورد شوشتەر: ئەمەيشە لە شارى شوشتەرەوہ ھاتووہ
ئەگەر لە حىجازهوہ ھاتووہ، چۆن كوردە؟
- ۶- حىجاز- مەدمى: (مەدمى پروونكردنەوہم ھەيە لەسەرى).
- ۷- حىجاز- مەسنەوى.
- ۸- حىجاز- خاوگەر:
- ۹- حىجاز- غەريبى.
- ۱۰- حىجاز- كار: خورشیدی لێردا دیارە، ئەم مەقامە لە بنەرەتدا
كوردییە.
- ۱۱- حىجاز- قەتارى سنە: شیوەكەى مامۇستا موخەمەدى ماملی یە.
حىجاز بانزە لقە. بروانە ھەموى كوردیە

- ۱- چوارگا: بنه پەت چوارگا واتا چوار جار، ئەم ناوہ کوردییە.
 - ۲- چوارگا ماھووری کورد: لە ھەوت سروودەکە ی گاتاوہ ھاتووە.
 - ۳- چوارگا تاهیری کورد.
 - ۴- چوارگا ماھووری عەجەم.
 - ۵- چوارگا بەیاتی تورک: تورک لە دەورو بەری چینەوہ ھاتوون.
 - ۶- چوارگا ئەسیران.
 - ۷- چوارگا بەسیری.
- ھەوت لقە.

- ۱- نەھاوہند: بنه پەت لە شاری نەھاوہندەوہ ھاتووە.
 - ۲- نەھاوہند نەوا.
 - ۳- نەھاوہند قەتاری مھاباد.
 - ۴- نەھاوہند خەنەباد.
 - ۵- نەھاوہند ئەللاوہیسی لە سی گۆشە مەقام پیکھاتووە.
- پینج لقە

- ۱- حوسەینی دەشت بەستەکە ی دووگمە و دۆلابی بانی سووخمە ی ئالە.
 - ۲- حوسەینی جەبر.
 - ۳- حوسەینی کورد.
 - ۴- حوسەینی لامی.
 - ۵- حوسەینی موخەیەر.
 - ۶- حوسەینی ئۆرفە: ئۆرفە لە شاری ئۆرفەوہ ھاتووە.
- شەش لقە.

- ۱- راست بنه پەت.
- ۲- راست پینج گا.
- ۳- راست شەرقی.

سى لقه:-

۱- شوور بنه پەت.

۲- شوور عەرەب.

دوو لقه.- کار کورد. ئەمە هیچ بەلگە يەکی ناوێت.
يەك لقه.

- موخالیف. موخالیف لەباکوریش هەيە جەنابی خانیش باسی

کردوو

يەك لقه.

۱- مەقامی چەمەری ئەو چەمەرا یان چاوەپروانی

لەقیكە لە بەیات، ئیستاش لە پۆژھەلاتی كوردستان لەناو
برایانی یارساندا هەر ماو، خۆم لە كەنالهكاندا بینومە و بیستومە،
مقامی چەمەری ناوێكە لە چەمەراوە هاتوو، خۆی بۆ كەسی
مردوو بوو، مەبەستیان لەو بوو چاوەپروانی دەكەن، چونكە لەو
سەردەمدا باوەریان بە تەناسوخولئەپواح، واتا دۆناودۆن هەبوو،
گوايە گیانەكە دەگەرێتەو و دەچێتە لاشەي یەكێکی ترەو، بۆیە بە
سورپنای بەرپی دەكەن، بیگومان ئەم وشەيە لە قورئانی پیرۆزیشدا
هاتوو كە دەلیت لە پۆژی حەشردا، یان نەفخی سوردا فوو بە
سورپنادا دەكەن و هەموو مردووێكەن زیندوو دەبنەو، نەفخی سور،
سور واتا سورپنای، یان بە زمانی ئەمڕۆ زورپنا، لە زیرەو هاتوو،
واتا زیرە لە نایەكەو دینیت، وشەكە دیارە ماچۆ زمانی، وشەكە
ئافیسستایە ماچۆزمانی، پروانە چەندە كۆنە، ئەمانە هەمووی لە
ئافیسستادا هاتوون، كەچی دەلێن ئافیسستا سەماوی نییە، ئەي باشە
چۆن وا لە قورئاندا هاتوو؟ ئەي خۆ ئافیسستا بەر لە هەموو كتیبە
ئاسمانیەكان هاتوو، ئەم پرسیارە لێكدەرەو، ئەمە خۆی لەخۆیدا
بەلگە يەکی حاشا هەلنەگرە بۆ سەلماندنی دیرینی نەتەوێ كورد و
داهێنانەكانی لە هەموو پروویەكەو، ئەم مەقامە واتا مەقامی

چه مەری، لە سەردەمی ئیلامییەکانەوە بەرلەوانیش ھەر ھەبوو،
واتا (٤٠٠٠) سال پ.ز، دەکاتە (٣٦٠٠) سال بەرلەووی دەولەتی
ھەخامەنشی دابمەزریت، کە تایبەت بوو بە پرودای ناخۆش، وەکو:
مردن. ئەم نەریتە ھەتا سالی شەستەکان لە بنکوردەدا ھەر مابوو،

وینەی کۆتەل بۆ مردووان لە چه مەریدا

لەبیرم دیت دایکم دەیگوت بۆ وەلی ئاغای باجەلان کاتێک کە
مردوو، چه مەریان بۆ گێراو، لەو کاتەی بردوویانە بۆ سەر قەبران،
بە تەپڵ و زورنا و کەرەنا لێدان بە پێیان کردوو و ناشتویانە و
خۆیان لە قور ناو، خۆ لە قورنە، یان قور لە خۆ سوان، ئاماژە
بوو بۆ ئامادەبووان، کە ئێمە لەم قورەین و دەبینەو بە قور، یان
دەچینە ناو ئەم قورەو، لەم دواویانەدا بەس بۆ پیاوی دەولەمەند و
ئاغا و دەرەبەگەکان چه مەریان گێراو، بۆ فەقیر نەبوو، چونکە
خەرجیی و مەسەرەفی چه مەری گێران زۆر بوو، نزیکەی یەک
حەفتەی خایاندوو، ئینجا گرووی بۆنەکانیان بانگهێشت کردوو لە
ولاتانی دەورووبەرەو و لە دیھاتەکانی ناوخۆشەو گرووی

چېشتلینان ھەبوو، گرووی پېشوازی، گرووی میوزیک، گرووی بەرپکردن، کۆتەل و گرووی سوار، گرووی پیاوماقولاڻ لە دیوہخاند، ئینجا ئەسپیکیان رازاندووہتوہ و پەیکەری کۆچکردووین بە ھەموو پێداویستییەکەوہ لەسەر پشتی ئەسپەکە داناوہ و بەناو خەلکەکەدا دەیسوورپننەوہ، ھەتا کۆتایی چەمەرییەکە، حەتمەن گرووی ھونەرمنەندانی چەمەریگێریش وەستایانە شیعر و مەقامی غەمگین و دلەزینیان بە بالای کۆچکردوودا ھەلگوتووہ، لەبەرئەوہی ئامادەبووان بجۆشین و بیانخەنە گریان و قورپیان، تاوہکو مەراسیمەکە گەرمتر و پرخروشتر بێت، لە کۆتاییشدا کە ئەسپەکەیان لادا، یان کۆتەلەکیان لیکردەوہ، مانای وایە شین و مۆر دوایی ھات، ھەرکەسە و بۆ مائی خۆی، بەم ماتەمگێرییەیان گوتووہ شین و مۆر، تەمیرەیش پۆلی سەرەکی ھەبوو، بۆیە ناویان ناوہ تەمیر، واتا (تاریکی + مۆر) بووہتە تەمور، ئەو تەمورە واتا شیوہنگێران، زۆرجار بیستووہمە گوتووینا لەوسەرەوہ شین و پۆر و تەمیرە لێدانیکە ئەوسەری دیار نییە، ھەر بەھەمان شیوہ ئەم گوتەییەیان دەگوہتوہ، لەو مالە، یان لەوسەرەوہ دەھۆل و زورنا و شایی و لۆغانیک و تەمیرە لێدانیکە ئەوپەری دیار نییە، مردوو کە دەخریتە ژێر زەویەوہ، واتا ژیانیکە تاریک دەستپێدەکات، و تەیکە تر ھەوہ لەسەرەوہ ئاماژەم پیکردووہ، لە دینی یارسان، یان دینی زەردەشتدا دەلێن کاتیک خودای گەورە حەزرەتی ئادەمی لە قور دەستکردووہ و پوچ نەچووہتە ناو لاشە قورپنەکەییەوہ، خودا ئەمری کردەوہ میوزیکی بۆ لێبدەن، ئەوانیش تەمیرەیان بۆ ژەندووہ و ئەوکات پوچ چووہتە لاشە حەزرەتی ئادەمەوہ، بۆیە لەم مەراسیمی چەمەرییەدا زورنا و تەمیرە و دەھۆل و تەپل و کەرەنا و شەپپور لێدەدەن و شین دەگێرن، ژنانیش بەھەمان

شنيوه شين و سهرموري خويان ههيه، پروانه ژنان، يهكيك له ژنان دهيليت و ئهوانى تر بهدوايدا دهيلينهوه، تهديرهش له هموو بونهكاندا ههبووه، لهم چه ميريدها، بهتايبهتي له لای يارسانهكان، يان ئههلحق بو ئاگادارى كه مجار بو ژن گيڤراوياينه، مهگر ژنى پادشاهيك، يان ژنى ناوداريك، يان ئاغايهك بووبيت، ئهگينا بو ژن كوتهليان نهگيرپاوه، ههتا دوايي، ههروهها ئهم نهرিতে له پيشدا بو پروداوى كارساتى سروشتيان گيرپاوه، وهكو وشكهساليى و لافاو و ئاگرکهوتنهوه و نهمانى بههار و هاتنهوهى بهفر و بهستهلهكى زستان و زور شتى ناخوشى تر، دهلين زور له قهومهكاني تريس پهيرهويان کردووه، وهکو: بابلييهكان، فينيقي و ئهسکهنديريهكان و بووته نهریت، ئهم نهريته، واتا چه مەرى گيرپانه، ناوچهكاني گهرمهسيّر بهگشتی و ئيلام و کرماشان و لهکستان و تهواوى لوړستان دهوروبهري ئهم نهريتهيان پهیرهو کردووه، که ئههلحق و يارسانهكان بووه و شيعه مهزههبيشى تيادا بووه، ئهم جوگرافيايه پيى دهلين لهکستان و لوړستان، لهبهرنهوهى شيوهزاريان لهكى و لوورپيه و باوهريان به تهناسوخولئهرواح ههبووه، واتا چه مهراش كهردهن ئى ئهرواحه فره خاسه ن بگهري چه دماوه، واتا چاوهرييان کردووه ئهم پرووحه پاكهى ئهم پياوابشه بگهريستهوه و بجيسته لاشهى يهكيكى ترهوه و خزمت به مروقايهتي بكات. ناوى لوړستان له چيبهوه هاتووه؟ واتا ليترهوار، يان دارستان، ليتر به ماناي دارستاني چر، هر به ههمان واتاي ههوليتر ديت، ئهمه ئهو گوتهيه دهسلمينيت كه دهليت كوردستان سهرحاوهى ئاوهدانىي و داهينان بووه، ئيلامييهكان له زور سهرحاوهدا ناويان به عيلامييهكان هاتووه، بهتايبهتي له ئهدهبىاتي عرهبيدا، ئيلامييهكان چهندها شاربان دامهزراندووه، زوربهى شارهكاني باشووري كوردستان ئهوان داينمهزراندووه، نمونهيان

پاريزگای ئىلامى ئىستايە لە پوژھەلاتى کوردستان. ئىلامىيەکان
 نەوہى سۆمەرييەکانن، نەوہى سۆمەرييەکان سوورەمەرييەکانن،
 ھەرودھا لەک، کەلور، لور، زەند، زەنگەنە، کاکەيى و بگرە ھەتا
 باجەلانیش ئەم ھۆز و تيرانە ھەموويان بەيەکەوہ بوون پيم وابيت
 ھەمويشيان لەسۆمەريەکان جيابونەتەوہ ھەريەک نەتەوہو يەک
 ھۆزبونەو جيابونەتەوہ ، ھەمان نەريت و زمان و کەلتوويان ھەيە ،
 دەتوانم بليم ھەورامىيەکان لەو سەردەمەوہ ھەتا ئىستاشى لەگەڵدا
 بيت پۆليكى بالايان ھەبووہ لە بوارى مەقام و گۆرانى و
 ميوزيکدا، ئىستاش ميوزيکى ئەم ناوچانە لە ھەموو ناوچەکانى تر
 بالادەستترن و جىدەستيان ديارە، بپوانە ميوزيکى کرماشان، لە
 کۆندا گەرميان شار بووہ، بۆيە ئىستاش گەرمەسيىرى پيدەلین،
 لورستان و لەکستان دەورووبەريان ئەم نەريتە ھەتا ھاتنى فتوحاتى
 خەليفەکانى ئىسلام بەردەوام بووہ، من پيزم ھەيە بۆ ھەموو
 ديانەت و بىرو بۆ چوونىک، چونکە ھىچ ديانەتيک، يان بەرنامەى
 ھىچ پياوچاکيک خراپى نەگوتووہ، بەلام کردارى لەگەڵا نەبووہ،
 واتا ناوى بووہو ناوہپۆکى نەبووہ ھەر ئەوہنە سەرکەوتبن
 وسەيتەرەيان کردبيت و کار گەيشتبىتە بەرژوہەندى گەل
 ونەتەوہو چينەکان ئيتەر بەرنامەکە گۆراوہ راستەوخۆ. جا
 چەندە سەيتەرەيان کردبيت راستەوخۆ نەيانتوانيوہ کورد
 بسپرنەوہ، بەلکو کورد خۆى زياتر پۆلى لە سپرنەوہى خۆدا
 ھەبووہ، بە چەند سەدەيەکيش ھەر بەردەوام بووہ، وردە وردە
 لەژىر ناوى جياجىادا ھەموو نەريت و کولتورى ئيمەيان
 سپريەوہ لە ھەموو بواريکدا، جا ئەمان تەنھا مەبەستيان
 پاکتاوکردنى ئيمەيە وەکو ئەوگەلانەى بەھەمان دەرديان بردن ئەگينا
 خۆ ئەوروپاو پوژئاوا ھەرودەکو خويان ماون و زۆريش
 سەرکەوتون وبەھيژيشن و زۆر زۆر زىاديان کردووہو ھەر

لەگەشەدان ئایە چى لەمەسەلەكە گۆراوہ ئەمە مەسەلەيەكم بىر
 دەخاتەوہ بانىكەو دوو ھەوا داخىگرانم ئىستا ئەمان خۇيان
 بونەتە نۆكەرى ئەوان و ئىمەيش بەدواى ئەسپى خەيالى ئەوان
 كەوتوين و ھەموو شتىكى خۆمان بۆتە دىوہ زمەلىمان ھىنەكەى
 ئەوانىش ھەمان دۆينەو كەشكەكەى خۆمانە دەيفرۆشنەوہ پىمان
 جامەگەر ھەر بلىين لەبىخەبەرەن كەشكەك سەلاوات ئازيزان
 جار جار سەرھەلدانى پرسىيارىك يان ھىنانەوہى بەلگەيەك
 تۆزى دورماندەخاتەوہ لە باسى مقامەكان بىگومان ئەوہى
 پىويستە بۆزىاتر سەلماندن و باوہ پىكردنى خوینەرى
 ئازيزمان زۆر بە وردەكارىەوہ چوينەتە بنج و بنەوانىەوہ و
 پونكردنەوہيان لەم ژيانەو لەم ولاتەدا چى پوى داوہو چۆن
 گوزەراوہ پوختەى قسە ھەرچۆنىك بىت لە پىشتەردا ئاماژەم پى
 كردووە، دەمەويت كەمىك پوونتەر و وردتر پوونى بكەمەوہ،
 مقامە كوردىيەكان، وەكو: قەتار، خاوكەر، خورشيدى،
 ئەللاوہيسى، ئاى ئاى، يەكگا، دووگا، سىگا، چوارگا، پىنج گا، شەشگا
 ھەوت گا نەھاوەند، ماھور، شوشتەرى، يان شوشتەرى، يان
 سەھەرىكەى مامە سىوہىە، ھەيران، سىاچەمانە و سەبا و ھۆمايون
 و لاوك و ھەيگاز يان قەزازو واتا گازگاز و ھۆرەيش، ئەمانە
 ھەرھەموويان بۆ بۆنەيەكى تايبەت گوتراون، لەسەرەوہ ئاماژەم
 بەناوہكانيان كردووە بەژمارەش جا ئەگەر بۆنەكە ئاينى
 بووبىت بە تىكستى ئاينى ئەو سەردەمە گوتراوہ، بۆ نمونە:
 ھۆرە ستايشى ھۆرى پىكراوہ، يان خۆرى، ئىستا ھۆرە،
 بىگومان ھى سەردەمى ھۆرىيەكانە، ھۆرمزىار ھەتا ئىستاش
 ھۆزىكى گەورەن، ديارە لەو سەردەمەدا كاروبارى ئاينىيان بە
 دەستەوہ بوو، لەلايەن ئاينە تازەكانەوہ بەتووندى دژايەتى
 كراون، ناو و ناتۆرەى زۆريان بۆ ھەلبەستوون، ھەر لەبەرئەوہى

ملکه چیان بکەن لە گەڵ ئەم ھۆزانەدا، چونکە یەکبیر و باوەریان
 ھەبوو و لە یەک ناوچەشدا بوون، ئیستاش بە ھەمان شیوەیە،
 وەکو: باجەلان، زەنگەنە، دەلق، سورەمەیری، تایشەیی، ھۆرمزیار،
 کاکەیی، پالانی، فەیلی، پۆژبەیان، بێویانی کەلۆر، لەک، لۆر،
 ھەورامی و داوی و یان داودە و جەلالی، یان گەلالی و زۆریک لە
 ھۆزەکانی تری ئەم ناوچەیە بە ئاسانی سەریان دانەنەواند بۆ
 نەیارەکانیان، یان بە راستی کەلتوورەکیان پاراست بە ھەموو
 بۆنەکانیانەو، بە تایبەت مەقام و بەستە و گۆرانی، بۆ نموونە:
 مەقامی بانگەواز، یان قەتار، ئەم مەقامە ستایشی خۆی گەورە
 پیکراوە بە تایبەت لە سەردەمی زەردەشت دا ئاوازەکی بوو
 لە پێشدا زۆر کۆنە بۆیە خواوەنەکی ناناسریتەو بۆتە فۆلکلۆر
 بە ھەمان شیوە لەو سەردەمەدا ھەر خۆدایەکیان پەرسەتیی بەم
 ئاوازە وێردیان خۆیندوو ستایشیان کردووە چونکە مرقوف
 ھەرچی زیانی پێگەیاند بێت، نەزیان بۆ کردوو و نزیان کردوو
 و بە ئاواز و میوزیکەو پاراونەتەو، بە تیکستی گاتاوە، واتا
 گاتا ئایەتەکانی ئافیسەتای پیغمبەر (زەردەشت)، ئەمناوێش ھەر
 لەوکاتەو برپاوەتە بەر ئاوازەکی تەنانەت لە پێش زەردەشتیشدا
 ئەمانە ھەر بوون، بێگومان لە سەردەمی نوحەو ھاتوو، لە
 سەرەوێش ئاماژەم پێداوە ھەرچی بوو، چوو، بەلام ئەمانە ھەموو
 بەلگەن بۆ ئێمە کورد، جیگای شانازییە بە پێی قورئان و
 تەورات و ئنجیل و زەبوریش بێت ئێمە باوکی ھەموو گەلانین،
 بناغە ھەموو داھینانیک و داھونەریتیکین، برپاوە شوینەوارە
 میژووییەکان ھەر ھەموویان شایەتی دەدەن کە کورد کۆنترین
 گەلە لەم پۆژەھلاتی ناوەراستەدا، راستە ئەم گەلانی چوار دەورمان
 بە پەشەکوژی بوونەتە خواوەن کیانی ئەمپڕۆی خۆیان، میژوو
 شایەتە لە کوێو ھاتوون، دیارە کە ئێمە کوردی ئاشتییخواز لە

پيش ھەزار ھا سال ھو ۋىرە جىگەمانە، كىۋى گودى شاھەتە.
 بىروانە ئەم مەقامە، كە بەلگەى ناۋىت و خۋى بەلگەى، خاۋكەر، واتا
 دەتخەۋىنىت، چەند وردە بۆچونىك ھەيە بە بۆچونى خۆم بىروانە
 خاۋ يان خۆر لىرەۋە بۆچونەكان لىكبدەرەۋە و شىيان بىكەرەۋە
 ۋەكو وتمان خۆر يان ھۆر خاۋ يان خەو يان ھەتا خىل خەۋتن
 زىكرىان كىردەۋە ئەۋەتا خۆر لەكەل دەرکەۋتە يان گوڭگر لە ژىر
 گارىگەرى ئاۋازەكەدا خەۋى لىكەۋتە ئەم مەقامە لەگەل قەتاردا
 دەگوتىت، خاۋكەر بە واتاى خاۋكردنەۋە دىت، واتا خەو، يان
 ئەۋەتا ھەتا خىل خەۋتن بەردەۋام بوون لە زىكر و تەلەيان،
 واتاكەى لەۋەۋە ھاتوۋە گوڭگرەكەى دەخەۋىنىت، يان بەھەمان
 شىۋە پەيۋەندى بە خۆرەۋە ھەيە، خاۋكەر و خۆر زۆر دوور نىن
 لە يەكەۋە لەسەرەۋە پونم كىردوۋەتەۋە، مەقامى خورشىدى، ئەم
 مەقامە ناۋەكەى بە خۋىۋەيەتى، زىكرى خۆرى پى كراۋە لە زەمانى
 مىترايىيەكاندا كە پيش زەردەشتىيەكان بوون، خورشىد واتا
 چەرموۋ، يان سفىد، بەپىزان دەمەۋى كەمىك پونكردنەۋەش
 لەسەر ناۋو وشە كوردىيەكان بدەم لە چىۋە ھاتوۋە پىمۋابىت ئەم
 پىتانە ئەۋە دەسەلمىنن زمانى كوردى سىروشتىو بنەرەتە ۋەكو
 دەلەن سىپىدەى بەيان ئەم وشەيە لەسپىايەتى بەيانەۋە ۋەرگىراۋە
 ،لەخوارەۋە زىاتر ئاماژەى پىدەكەين بۆ زانىارى زىاتر ھەموۋ
 گۆرانىيەك بۆ سەرلەبەيانى نابىت، ھەر گۆرانىيەك كاتى خۋى
 ھەيە، مەقامى خورشىدى، ئەم مەقامە سەرلەبەيانى لەگەل خۆر
 دەرکەۋتندا زىكرى خۆرىان پى كىردوۋە، لە پىشتىرىشدا ئاماژەم
 پى كىردوۋە. ئەللاۋەيسى، ئەم مەقامە دەگەرپىتەۋە بۆ نەرىتى
 ۋەسىيەكان، كە ئىستاش ئىمامەكانىيان و شىعەر و
 تىكستەكانىشيان تا ئىستا ھەر ماون، ھەتا دواى ھاتنى دىنى
 ئىسلامىش ھەر مابوون، ديارە ئەم مەقامەش لە پەرسىگاكەنى

مه قامی سه‌با، پیموایه ئەم مه‌قامه له سه‌هینانا گوتراوه، بۆیه ناوی سه‌باهیه، واتا مقامیک له سپێده‌دا گوتراوه و ده‌گوتریت، پیموایه سووچی عه‌ره‌بیش له‌و وشه‌یه‌وه هاتووه، سپێده سووچ، چونکه عه‌ره‌ب خویندن و نووسینیان نه‌بووه، له بی‌گانه‌کانه‌وه فیری خویندن بوون، پوون و ئاشکرایه نه‌ریتی نه‌ته‌وه‌کانی تر وهرده‌گرن، هه‌موویان له ده‌ورو به‌ره‌که‌یان وهرگرتووه، ئەگه‌ر ده‌لییت چۆن وا گه‌وره بون ئەو گه‌له هه‌ر هۆزه و هیزو سوپای تایه‌به‌ت به‌خۆیان هه‌بووه و هه‌رکامه‌یان به‌هیزبووه غه‌زوی ئەویتری کردووه زۆربه‌ی پهرمانه کاتیکیش هه‌مویان بونه‌یه‌ک هیز ویه‌کیان گرت له ژیر ئالای ئیسلامدا به‌هه‌مان که‌لتوره‌وه ده‌سیان دایه فه‌تحرکردنی ولاتانی ده‌ورو به‌ر ئەوه‌تا میژوو باسیان ده‌کات و بون به‌و ئەوه‌نه‌ته‌وه ئەیانیه‌یه‌ی ئیستا. ببورن که‌میک دورکه‌وتینه‌وه له‌باسه‌که‌مان مه‌قامی ئەفشار، یان هه‌وشار، وا دیاره له شاری هه‌وشاره‌وه داهینراوه، به‌سته‌که‌ی نازیلیی مامۆستا عه‌لی مه‌ردانه، هه‌وشار شاریکی پۆژه‌ه‌لاتی کوردستانه. مقامی نه‌هاوه‌ند، ئەمیش شاریکی پۆژه‌ه‌لاتی کوردستانه. مه‌قامی ئورفه، ئەمه‌ش هی شاری ئورفه‌ی باکووری کوردستانه، شاره‌که‌ی ئیبراهیم تاتلیسان. مه‌قامی ده‌شت، ئەم مه‌قامه، یان هی ده‌شته‌کییه‌کانه، واتا لادییه‌کان، یان مه‌به‌ست له به‌رزیه‌که‌یه‌تی ده‌بیئت له ده‌شتدا بگوتریت، هه‌روه‌کو حه‌یرانی سه‌رچیایی له‌به‌ر شه‌رم و عه‌یبه له‌ناو شاردا، یان له‌به‌ر ده‌رکه‌ی مالاندا، یان له‌ناو مالاندا نه‌گوتراوه، ئیستاش هه‌روایه، خۆ دنیا بووه‌ته گۆرانی و میوزیک. مقامی سی‌گا، له یه‌که‌وه هه‌تا حه‌وت هه‌یه، ئەم مقامانه له‌سه‌ر حه‌وت په‌یژه‌که گوتراون، واتا (دۆ، ری، می، فا، سوڵ، لا، سی). حه‌وت سه‌روودی

ئاينى زەمانى زەردەشت بوون بە ئايەتەکانى گاتا، بە مانای گان، يان
 گاتار، يان بانگەواز دیت ئەوەتا لە ھەولێر و موکریان و ھەندیک
 ناوچەى کوردەواریدا ئەگەر بانگی یەکیک بکەن دەلێن گازی کە،
 بېروانە با + ن + گ + واز دەکاتە بانگەواز، کورتکراوەتەووە بووەتە
 گان، ئەوەتا تا ئیستاش بانگی مزگەوتان پینچ فەرزە بانگەدات و
 پیتی دەلێن بانگ، واتا بانگەواز، بانگەواز دەکەن بۆ خوداپەرستی،
 گاتاش بانگەوازی کردووە بۆ خوداپەرستی بەھەمان شیوەى
 قورئانى پیرۆز، خویندى ئەمپۆ لە ھەموو بۆنەیکدا دەخوینریت
 لەو کاتەشدا گاتاش بە سروود و ئاوازی خوش خوینراوە لە
 پەرستگاکاندا، لەبەرئەوێ ئەمپۆ لە ھەموو بۆنەیکدا دەخوینریت
 سەر ئاینەکەى، بەھەمان شیوەى ئەمپۆ، واتا (ئاقیستا) لە
 پەرستگاکاندا خویندراوە وەکو چۆن ئەمپۆ (قورئانى پیرۆز)
 لەسەر ھەمان مەقام دەخویندريت، ھەر لەوکاتەووە ناوئاراوان جا لەچ
 بۆنەیکە و تراپیت بەوناووەووە بووە ئەوانەش دین و ناوہکانیان شایەتى
 دەدەن ئەمپۆش و تەنەوێ لەلایەن زمانانى ترەووە گۆرانکاری
 تیکەوتوو لەکاتى خویشیدا بەو جۆرەى ئیستا و تراوئناوہکانیان
 گۆراووە کەمو زیاد کراوە، جا ئەم مەقامانە زۆر لقیان لیبوووەتەووە
 لەسەرەووە ئاماژەم پیکردون ھەروھا زۆربەى داب و نەریتەکان لە
 کوردەوارىیەووە وەرگیراون، ئەووە مێژوو و شوین ھەوارەکانن و
 دەلێن و من نیم بەپێزان، دەزانم زۆر کەس ھەيە ئەم گوتەيەیان پى
 ناخۆشە، بێگومان وەردە وەردە تەکنەلۆژیا ھەمووی ئاشکرا دەکات
 پێویست بە خوگیلکردن و خوڤلەتکردن ناکات، لە زۆر
 سەرچاوەدا بەرچاوم کەوتوووە (زەردەشت) نەيگوتوووە (ئاقیستا)
 ئایاتى سەماویيە، بۆ نموونە لە ھێرشى ئەسکەندەرى مەکدۆنیدا
 ھەمووی لەناوبراوە و سووتاندوویمانە، چەندەھا جار لەناوبراون و لە
 پاشان کۆکراونەتەووە و کاریان پیکراوە، بەتایبەت لە سەردەمى

ساسانییه‌کاندا، یه‌کێک له شته جوانه‌کانی (ئاڤیستا) ده‌ئیت: بیری چاک، کرداری چاک، گوشتاری چاک. پشتوینه‌ سیگرێکه‌ی له کورده‌واریدا هه‌یه، به‌ مانای ئهم سنی وشه‌یه‌ دیت؛ بیری چاک، کرداری چاک، گوشتاری چاک، ئایا هه‌موو که‌سیک ئهمه‌ ره‌فتاری بیت، هه‌رگیز خراپه‌ پوو ده‌دات؟ به‌تایبه‌ت بو ئه‌و که‌نجانه‌ی که‌ تازه‌ پیده‌گه‌ن و پشتوین ده‌به‌ستن، مانای وایه‌ ئیتر بووی به‌ پیاو، برۆ پشتت به‌سته‌ و کردار و ره‌فتار و گوشتارت چاک بیت، خراپه‌کار مه‌به‌، خه‌لکانیک هاتن به‌ زۆر و زۆرداریی شته‌که‌یان له‌ ئیمه‌ پیچه‌وانه‌ کرده‌وه‌ و پیاوان فرۆشتینه‌وه‌، هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ی فه‌ره‌ودمان بکه‌ن و کردیشیان و خۆمان گیل ده‌که‌ین، (زه‌رده‌شت) هه‌ر له‌به‌ر ره‌فتار جوانیی و لیها‌توویی و دانایی خۆی په‌یره‌و و یاسای بو‌ جیهان دا‌رشت بو‌ نه‌ه‌یشتنی ته‌نگوچه‌له‌مه‌کانی پو‌ژانه‌یان، ده‌یه‌ها‌ داهینانی کردووه‌ له‌پرووی مرو‌قایه‌تی و سیاسی و ئابووری و ته‌ندروستی‌شدا، بو‌ نموونه‌ وه‌کو: شه‌تره‌نج، تاو‌له‌ و چه‌نده‌ها‌ ده‌رمانی پزیشکی و چه‌نده‌ها‌ ئامی‌ری نه‌شته‌رگه‌ریی و په‌ره‌پیدانی که‌رتی کشتوکا‌ل و له‌ پرووی ئه‌ستیره‌ناسی‌شه‌وه‌ ده‌ستیکی بالا‌ی هه‌بووه‌ به‌ ووته‌ی زۆر له‌ سه‌رچاوه‌کانی می‌ژووی مرو‌قایه‌تیدا و زۆر شتی تر له‌لایه‌ن قوتابییه‌کانیشیه‌وه‌ داهینراوه‌ له‌سه‌ر ریباز و به‌رنامه‌ی زه‌رده‌شت، ته‌نانه‌ت له‌ پرووی هونه‌ریشه‌وه‌ داهینانی کردووه‌، زه‌رده‌شت و ریبازه‌که‌ی زۆر هانی مرو‌قایه‌تیان داوه‌ بو‌ خالی‌کردنه‌وه‌ی ناخیان له‌ خه‌م و په‌ژاره‌ به‌ گۆرانی و ئاهه‌نگ و خوشی، بو‌ئه‌وه‌ی مرو‌ق هه‌میشه‌ به‌توانا‌ و ده‌روون ئارام بیت، مرو‌ق چه‌نده‌ ده‌روونی ئارام بیت، هی‌نده‌ سه‌رکه‌وتوو ده‌بیت له‌ ژياندا، چونکه‌ مرو‌ق به‌ خه‌م و مه‌راق زوو تیکده‌شکیت، بو‌یه‌ هه‌میشه‌ هانی مرو‌قایه‌تی داوه‌ شاد و که‌یف خوش بن با خه‌م و خه‌فه‌ت تیکتان نه‌شکینیت، هه‌ر له‌به‌ر ئهم هۆیه‌ بووه‌ شیعر و

بەستە و گۆرانی و مەقام پەرەى سەندووە لە ولاتى
هۆريانه، بەتايبەت لەزەمانى زەردەشتدا بىگومان لە ھەر ولاتىکدا
ھونەر ئازاد بوو، ئەو ولاتە ئارام و ئاشتى خواز و پيشکەودەبىت و
بەرھەمەکشى بۆ جىھان دەبىت، چونکە ھونەر و ئەدەب داينەمۆى
خۆشگوزەرانى و پيشکەوتنىن لە ھەموو پرووئەکەو، ھەر بۆيە
دەتوانم بليیم ئەم پياوہ بەراستى مرۆقدۆست بوو، زۆر لە زانايانى
ناودار و فەيلەسوفانى جىھان دانايان بەم راستيیەدا ناو، وەکو
سوقرات و ئەرستۆ و نيچە و ھەتا شکسپير و گاليلۆش، چونکە
گاليلۆ بەوہ ناسراوہ سورخواردنى ئەستىرەکانى بەدەورى خۆردا
دۆزىوہتەو، بەلام زەردەشت زۆر لە پيش ئەودا ئەو راستيیەى
ئاشکرا کردووە، ھەروەھا دەيەھای تر لە زانايانى جىھان ئەم
راستيیەيان سەلماندووە، زانست و ليھاتوويى زەردەشت و داب
ونەريتەکەى و ئاشتى خوازيکەى و ژينگە دۆستیکەى زۆريش
ئاشقى مۆزيک و گۆرانى و ھونەر بووہ ھەتا ئەو لەژياندا بووہ ئەم
ولاتە ھەميشە لەپيشکەوتندا بووہ ھەمووژژيک ئاھەنگ و مۆزيک
وشايى و خوۆشى و مقامات بەردەوام بووہ ھەتا کۆتايى
ساسانيیەکان و ھاتنى سوپاي ئيسلام بۆ پوژھەلاتى ناوہراست لە
برەودا بووہ، لەوکاتەشدا دوو گۆرانبيژى بەتوانا بونە بەناوہکانى
باربەدو نەگيسا پوژانە لەديوانى پاشاکان و بۆنە فەرميەکانا ئيشو
کاريان سرودو مقاماتيان چريوہو ھەميشە داھيتانيان کردوہ برۆانە
کتیبي دووسەدە بيدەنگى زەرينکوب و ھەروەھا برۆانە ميژووى
دەولەتى ساسانى چۆنيىتى مەقامات و دروسکردنيان. بەندە
لەبەرئەوہى خۆم مەقامزانم و گۆرانبيژم، بەشەحالى خۆم ئەوہى
ليى حالى بووم بە شانازيیەوہ دەتوانم بليیم مقام چۆن دروست
دەبىت، بۆ نموونە دەکەس يەک مەقام بليين، ھەريەکە و بەجۆريک
و لەسەر پەيزەيەک دەيلىين، کەوايە ئەمە بووہ شينوازيکى جياواز

له وهی پیتشو و یان هه رکه سیک گۆرانییه ک یان به ستهیه کی به کیکی
 تر بلیتته وه، هه رگیز وه کو خوی نایلیتته وه، مانای وایه بووه چه ند
 گۆرانییه کی تر و هه ریه که و له سه ر په یژهیه کی تر و به ئاره زووی
 خوی ده یلیتته وه، به م شیوهیه گۆرانی و مه قامی تر دیتته کایه وه و
 دروست ده بیت، بۆ نموونه: هونه رمه ندی گه وره ی کورد، خودا لیتی
 خوشبیت سه ید عه لی ئه سفه ری کوردستانی زۆربه ی گۆرانییه کانی
 له سه ر (لا و سی) ده خویند و زۆربه ی ژنانیش به هه مان شیوه،
 به لام په کیکی وه کو ئه حمه د شه مال پووحی شادبیت، له سه ر (دۆ،
 یان پئی) یان په یژه کانی خواره و گۆرانی گوتووه، یان زیره کی
 په حمه تی پیموایه له سه ر په یژه ی (پئی و می و لا)، له ناوه ندی ئه م
 سی په یژه یه دا گۆرانی گوتووه. په شۆلی په حمه تی گویم له
 گۆرانییه کانی بووه، زۆربه یان له په یژه ی (لا، یان سی) گوتووه. به ند
 بۆخۆم قورگم به (لا. سۆل) جیگیره، واتا به و په یژانه ئارامه،
 گۆرانیببێژم، بۆیه هیچ گۆرانیببێژیک؛ وه ک خوی گۆرانی
 گۆرانیببێژیکی تر ناییتته وه، بۆنمونه گۆرانی بیژه گه وره کانی خۆمان
 زیره ک و ماملی و شه مال و مه زه هری خالق و ناسر و حسین عه لی
 و شاروخی و زۆریتر مه گه ر هه مان گۆرانی و مقامه کانیتر نین بۆ
 چونکه شیواز و ستایلیان جیاوازه له و پوانه وه که باسکردن
 بۆیه ئاواز و گۆرانی و مقاماتی جیاواز و تازه دینه ئاراهه چ جای
 ئه وه ی عه ره بێک گۆرانی کوردیک بلیتته وه؟ ده کریت چه ند
 گۆرانیکاری به سه ریدا بینیت، یان تورکیک گۆرانی عه ره بێک
 بلیتته وه، ده کریت چۆن بیت، بۆیه مه قام و گۆرانییه کان هیچیان
 وه ک په ک نین و له سه ر په کیش ده رچه ونه، چونکه هه ر
 گۆرانیببێژیک سروشتی قورگی جیاوازه و ئاره زوو و
 بیرکردنه وه شی جیاوازه و ناتوانیت قورگی له سه ر هه موو
 په یژه کان نه سب بکات، چۆن دووزه له نه سب ناکریت، زوورنایش

بهه‌مان شیوه، به‌لام خو باله‌بانیش بهه‌مان شیوه هر فیه‌نه‌یه،
 به‌لام نه‌سب ده‌کریت بهه‌مان شیوه، که‌مانچه، عود، ساز،
 جه‌مبوش، چهلۆ، گیتار، تار، ته‌مور، سه‌نتور و هه‌تا شمشالیش
 نه‌سب ده‌کریت، واتا ده‌ستکاری په‌یژه‌کانی ده‌کریت، گۆرانیبیژیښ
 هه‌روه‌ها ناتوانیت له‌سه‌ر هه‌موو په‌یژه‌کان نه‌سبی قورگی بکات،
 ئیلا به‌ پرۆقه‌یه‌کی زۆر نه‌بیټ، هه‌ر گۆرانیبیژه و له‌سه‌ر
 په‌یژه‌یه‌ک ئاسووده‌یه گۆرانی بلیت، بۆ نمونه ئه‌گه‌ر گۆرانیبیژیښ
 له‌سه‌ر (لا) گۆرانی بلیت، ده‌بیټ گرووی میوزیک هه‌ر له‌سه‌ر (لا)
 میوزیک بژهنن، ئه‌گینا به‌پیچه‌وانه‌وه گۆرانیه‌که سه‌قه‌ت ده‌رده‌چیت،
 گۆرانیبیژه‌که‌ش بهه‌مان شیوه ده‌بیټ له‌و ته‌به‌قه‌یه ده‌ر نه‌چیت.
 نمونه‌یه‌کی تر، مه‌قامی ئای ئای باجه‌لان، که‌ لقیکه له‌ به‌یات، زۆر
 له‌ گۆرانیبیژان گوتوویانه، وه‌کو هونه‌رمه‌ندان کۆچکردو
 روه‌حیان شادبیټ: سه‌لاح داوده، حسین عه‌لی، عه‌لی مه‌ردان،
 خوداداد عه‌لی و زۆری تریښ، هه‌روه‌ها مه‌قامی قه‌تار و خاوکه‌ریښ
 زۆر له‌ گۆرانیبیژان گوتوویانه و هیچیان وه‌کو یه‌ک نه‌یانگوتوه،
 به‌ ناوی سه‌له‌می میوزیکی ئه‌مه‌رۆه قه‌تار به‌یاته و خاوکه‌ریښ
 حیجازه، حیجازیش پیمواییت هه‌ر له‌ گازه‌وه هاتوه، ئه‌گینا هیچ
 په‌یوه‌ندی به‌ حیجاز و جه‌زیره‌ی عه‌ره‌بییه‌وه نییه، یان هه‌یگاز بووه،
 یان گاز، وه‌کو گاتار، یان قه‌تار له‌ بنه‌رته‌دا بانگه‌واز بووه، یان
 مه‌قامی قه‌زان، ئه‌م مه‌قامه به‌ گوته‌ی مامۆستای که‌مانچه‌ژهنی
 که‌رکوکی به‌پیز، کاک چالاک ده‌لیت: حه‌مه هیوا گوتوویه‌تی هه‌مان
 واتای هه‌یه. قه‌زان، یان گاز، یان بانگه‌واز له‌ هه‌مان سه‌رووده‌کانی
 زه‌رده‌شتن، کاک ستاری هونه‌رمه‌ندی پۆژه‌لاتیش له‌و باره‌یه‌وه
 گویم لیبوو وتووێژی کرد له‌سه‌ر هه‌مان بابته، له‌ ته‌له‌فزیونی
 سه‌حه‌ری کوردی پۆژه‌لات، مامۆستا چالاکیش باوه‌ری وایه هه‌مان
 واتای هه‌یه، واتا گاز. ده‌مه‌ویټ ئه‌و پوونکردنه‌وه‌یه‌ش بده‌م،

گۆرانىبىيژ ھەيە دەتوانىت ئاى ئاى، يان ھىجران، يان ھەيران لەسەر
پەيژەى (سى) بلىت، ناتوانىت لەسەر (دۆ) بىلىت زۆربەيان لەسەر
بەيات ئەچپن يان حىجاز ئىتر ھەريەكەو لەسەر پەيژەيەك دەتوانىت
بەئاسودەيى گۆرانى بلىت چونكە قورگى يارمەتى نادات. گۆرانىبىيژ
ھەيە ھىچ لەرينەو ھەيەك، يان چەھچەھەيەك لە قورگىدا نىيە و
ناتوانىت مەقامەكانى ھومايۆن و دەشت و سىگا بلىت، چونكە ئەمانە
نەبەراتيان دەويىت، يان زەبىزەبەيان دەويىت، بەبى زەبىزەبە
سەرکەوتوو نابن، بۆ نموونە وەكو: ئىرەجى دەشتى، محەمەد رەزاي
شەجەريان، سەيدەلى ئەسغەرى كوردستانى خوا لىنى خوشبىت،
گۆرانىبىيژمان ھەبوو بەدرىژايى تەمەنى گۆرانى گوت، مەقامىكى
نەگوت، دەنگىش ھەيە ھىچ چەھچەھەيەكى تىادا نىيە، بەراستى دەنگى
كارىگەر ھەيە ھەر مەوقىك گوئى لىبىت يەكسەر دەگرى،
گۆرانىبىيژمان ھەبوو دەنگىكى ساف و زىق و پتەوى ھەبوو،
پەيژەيەكى زۆر بەتواناي ھەبوو، قورگىكى تىژ و بى زەبىزەبەى
ھەبوو، دەنگىشى خوش بوو، بەلام بۆ ھەموو گۆرانىيەك نەدەگونجا،
دەنگ ھەيە وەكو كەمانچە وايە كە ژەنيارەكە دەنگى لىبىنىت و
پەنجەكانى نەجولىنىت لەسەر ژىكان دايان نەنىت تا ئاوازەكان
دەربىت ھەر بلىت ھاھا بە گوتەى نووسەران و مەقامبىژان؛
مەقامەكان (حەوت) مەقامن، واتا حەوت پەيژەكە، واتا: (دۆ، پى، مى،
فا، سۆل، لا، سى)، بەلام لەقەكان زياترن لە ھەفتا بۆ ھەشتا لقن و
بگرە زياترىش، ئەم لەقەنە ھەر ھونەرمەندىك بە ئارەزووى خۆى
گوتوويەتى، بەلام گۆرانكارىيى تىادا كردووە، بۆيە گۆراوہ بە ناوى
خۆيەوہ ناوژەد كراوہ وەكو حوسەينى، يان دورنىە بۆمەرگى
حوسىنى كورپى ئىمامى عەلى و تراپىت وەكو برايمى، يان وەكو
تاھىرى وەكو ھىجرانەكەى مامۇستا عەلى مەردان دەليىت، دەليىن
ھىجرانەكەى م.عەلى مەردان خوشى بەياتە، يان وەكو خوداداد عەلى

ھەر ئەم مەقامانە دەلیت و زۆر زۆر جیاوازی ھەيە وەکو مەقامی
 ئەلۆن بەیاتە و بوووتە مەقامیکى تایبەت، ئەمانە و زۆری تر، بۆ
 نموونە مەقام ھەر ھونەرمنەندیک، لە ھەر نەتەوێک بێت بە
 ھەر شتێک بیلێت بۆ نموونە بەیات، ھەر بەیاتە، بۆی ھەيە لە
 ناوچەکانى تر ناوێکەشى بگۆڕن، بەلام ھەر ھەمان مەقامە و لە
 کوردستاندا لەدایک بوو، بەپێى بەلگە مێژووییەکان زۆر لە کۆندا
 مامۆستا گەرە عەرەبەکان ھاتوون لە کفرى لەلای مامۆستای
 مەقاماتى کوردی پەحمەتوللا شەلتاغ خۆیندویانە. مامۆستا
 شەلتاغ لە سالى (١٧٩٣) لە کفرى لەدایک بوو و مامۆستا مەلا وەلى
 مەقامبێژى گەرەى کورد، ئەم دوو مامۆستا بلیمەتەى کورد لە
 شارى کفریدا بوون، ئەو ھونەرمنەندە گەورانەى کە قوتابى ئەمان
 بوون لەوانە: ھونەرمنەند، یوسف عومەر، نازم غەزالى و چەندەھای
 تر... لێرەدا پرسیاریک سەرھەلەدەات، ئەگەر لە ئەمانیشەوہ فێر
 نەبووبن ھەر لە کوردەوہ فێربوون، چونکە سەدەھا مەقامبێژ و
 ھونەرمنەندمان ھەبوو لەپیش پەیدا بوونی تەکنەلۆژیادا کۆچیان
 کردوو و نەگەشتوونەتە سەردەمى میدیاکان، ھەر وەھا لە
 کوردەکانیش مامۆستای گەرە عەلى مەردان و ئەوانەى لە عەلى
 مەردانەوہ فێربوون ھەر دەبنە قوتابى ئەم دوو بەرێزەو بێگومان
 ئەمانیش لەپیشیان وەریانگرتوو بێگومان ئەم مەقامانە زۆر
 کۆن، ئەم مامۆستا بەرێزانە لەلای خۆیان پاراستوویانە. دەمەوێت
 ئەو راستییە بلیم مالى سەلاح داودە و ئەحمەد داودە و زۆر لە
 داودیەکان ھەرچەندە مامۆستا سەلاح داودە، داودی نییە و خەلکی
 ناوچەى خانەقینە، پیمواییەت لەھۆزى کەلۆرە، ھەرچۆنى ھۆزى
 داودی دەگەرێنەوہ سەر یارسان لەئەسلا خزمەتیکى گەرەیان بە
 ھونەرى کوردی کردوو، بەراستى دەتوانم بلیم ئەرشیفی گەرەى
 ھونەر و کەلەپوورى کوردی بوون لە گەرمیاندا، بەداخوہ میدیاکان

زۆربەى ئەمانەيان نەبىنىيە مەبەستىم لە پېشىنانە و سىنە بە
 سىنە ھاتوۋە ھەتا سەردەمى مامۇستا ھەسەن زىرەك و مامۇستا
 ەلى مەردانىش لەم دوايىيانە تۆمارى دەنگى داھات، دەنا ھەر
 راستەوخۇ گۆرانىيان دەگوت، ولاتانى چواردەورمان ئەوان دەولەت
 بوون، چەندەھا ئىزگەى رادىۋىيان ھەبوو، كەس ئەم مەقامانەى لە
 ھىچ رادىۋىيەكى ولاتە ەرەبىيەكان نەدەبىست. دەمەوئەت ئاماژە
 بەو بەكەم ئەگەر ەرەب مەقامبىژى ھەبوو، چۆن يەككىكى وەكو
 يوسف عومەر دئەت و لەلاى مامۇستا شەلتاغ دەخوئىنئەت بەندە
 بەچاۋى خۆم بەرنامەيەكم بىنى لە تەلەفزیۋنى ەرەبى بەغداد لە
 ھەشتاكاندا لەسەر مامۇستا شەلتاغ ئەنجامياندا نەمبىست بلىن
 كوردە كەباسى لىھاتوئىيان دەكرد ئەگەر خۆيان مقام بىژىكىيان
 ھەبا باسيان دەكرد بەشانازىوہ كاتى ەرەب باسى مقامات دەكەن
 دەلئەن مقاماتى عىراقى بۆ چوئكو خۆيان نيانە و مقام بىژىكىيانىش نىە
 ئەگەرىش ھەبى لەكوردەوہ فىرەبووہ مقامەكان زۆربەيان كوردىن
 ئەگەر بلىى محەمەد ەبولوھاب ئەوئش لەئەسلە دەگەرئەتەوہ سەر
 قوبتەكان يان يوسف عومەر ئەوئش لە شەلتاغەوہ فىرەبووہ
 مقامەكانى كوردىن ئەگەر ھەرمەزۋى گوى لەمقامى ەرەبى بگريئەت
 دەزانئەت لەئەسلەكوردىە چوئكو زۆربەى وشەكان كوردىن جا ئەسلەى
 ەرەب بەدوۋە لە يەك مەقام زياتر شك نابەن ئەوئش فەرەو مقامى
 رەسەن وسەرەكىنە جاباسمان لەكۆنى گۆرانى و مقامات ھات
 گۆرانى پەيوەندى نەبوہ بەمۆزىكەوہ لەپىشدا گۆرانى و مقام زۆر
 لەپىش مۆزىكدا بووہ بپروانە ئەسلە جا مقامەكەيان ئەوئش ھەموو
 كەسىك گوى لىبووہ چۆنەبىگومانەبە بەرەگەز ەرەب نىە
 مەبەستىم مامۇستاشەلتاغە وەكو ئوم كەلسوم و فەرىد ئەترەش و
 زۆرىترىان ھەيە كوردن و غەيرى كوردن لەخوارەوہ زياتر پونى
 دەكەينەوہ ھەروەھا شاينەنى باسە زۆربەى شاعىران و شانۆكاران

و سینه‌ماکاران و نووسهران و هونه‌رمه‌ندانی ئەم ولاتانەى
چواردەورمان کوردن، دەتوانم بڵێم هەتا لە ئاستى جیهانىشد،
بەتایبەت لە پۆژەهلەتەى ناوەراستدا زۆر لە سەرکرده‌کانى ولاتانى
چواردەورمان لە کۆن و نویدا کورد بوون، ئەمانە هەمووى بەلگەن
بۆ سەلماندنى بلیمەتى کوردو داهێنانەکانیان لە هەموو پڕۆیەکەوه
نەک تەنها مقامات جا بەلگە زۆرە ئەم مەقامانە کوردین. مەقام چۆن
دروست دەبێت؟ بە بۆچوونى من بێگومان لە خەم و خەفەتەوه،
خەم و خەفەتیش لە کارەساتى ناخۆشەوه پەیدا دەبێت، چۆن
پەیدا بوو، بێگومان بەپێى مێژوو و شۆینەوار و کتێبە
ئاسمانییەکان و دۆزراوەکان بێت بنەرەتى ژيان و لانکەى
مروڤایەتیه جا بۆیه کوردستان لە هەموو پڕۆیەکەوه دەولەمەندە
و دەولەمەندیش بووه، بۆیه هەموو ولاتان چاویان تێبڕیوه و
بوووتە جینگای ململانێ و شەر و شۆر، دوو هەزار سالە کۆتایى
نەهاتوو و ژيانیش قەت بێشەر نەبووه ژيان خۆى بریتیه لە
شەر بۆمانەوه بەهەموو شێوازیک با لە باسەکه‌مان دەرئەچین،
شاعیر و هونه‌رمەند بە زۆرى لە خەم و مەینەتییه‌وه گۆرانى و
مقاماتیان بۆ دیت ، چى هۆنراوه بێت، یان گۆرانى، بەتایبەت
مەقام، هەموو کەسێک دەزانێت لە کورد چەوساوەتر نییه بە
ئەمپۆشەوه، بۆیه زۆربەى کورد شاعیر و هونه‌رمەندن، بڕوانە
شیعرەکانیان بریتیه لە خەم و ئازارو سکالا لە دەستى جەفا و زوڵم
و زۆرو مەینەتیەکانى پۆژگار شاعیر و هونه‌رمەندانى کوردیش لە
هەموو ولاتان بە تواناترن، لەسەرەوه ئاماژەم پێکردە زۆر
لە هونه‌رمەدە دیارەکانى جیهان کوردن تواناو بلیمەتى کوردیش
ئینکار ناکرێت لە هەموو بوارەکاندا دەلێن شەجەرەیانیش کوردە،
پێموابێت لوپە، شەجەرەیان دەلێت من کاریگەرێى هونه‌رمەندى
گەرەى کورد سەیدەلى ئەسفەرى کوردستانیم لەسەرە، هەرۆه‌ها

عوسمان کیمنه‌ییش به مامۆستای خۆم ده‌زانم، سه‌ید عه‌لی له‌ سالی (۱۹۳۶) کۆچی دوا‌یی کردووه، له‌ سه‌رده‌می ده‌وله‌تی ساسانییه‌کاندا بیستوومه‌ دوو گۆرانیبیژی به‌توانا هه‌بوون به‌ناوه‌کانی باربه‌د و نه‌کیسا، ئه‌وانیش کورد بوون، له‌ دیوانی شاهانه‌دا داده‌نیشتن به‌لام ئیمه‌ خاوه‌نی: سه‌ید عه‌لی، مامۆستا شه‌لتاغ، مه‌لا وه‌لی، مامۆستا حه‌سه‌ن زیره‌ک، خوداداد عه‌لی، مامۆستا تایه‌ر توفیق، عایشه‌شان، محمه‌د عارف، مه‌لا که‌ریم، کاو‌یس ئاغا، مامه‌ سیوه، عه‌لی مه‌ردان، سه‌ید مح‌یدین (خه‌لکی دی‌ی حه‌مکه، ناسراو به‌ کویستانی)، مامۆستا حه‌مه‌سالح دیلانی شاعیر و مه‌قامزان و خاوه‌نی سروودی نه‌ورۆز و چه‌نده‌ها گۆرانی و به‌سته‌ی به‌سۆن، مامۆستا عه‌زیزی شارۆخی له‌ پۆژه‌ه‌لاتی کوردستان و چه‌نده‌ها مه‌قامبیژی گه‌وره‌ هه‌ن له‌ کوردستانی گه‌وره‌دا له‌ دوا‌یدا ناوه‌کانیان ده‌خه‌مه‌ به‌ر دیده‌ی به‌پ‌یزتان، ده‌توانم بل‌یم زۆر له‌ هونه‌رمه‌نده‌ دیاره‌کانی ئه‌م ولاتانه‌ی پۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست کوردن، بۆ نموونه: ئوم که‌لسوم، مامۆستا عه‌لی مه‌ردان ئه‌وه‌ی سه‌لماندووه، هه‌روه‌ها وه‌زیری ده‌روه‌ی چیکیش ئه‌وه‌ی دووپات کردووه‌ته‌وه‌ که‌ ئوم که‌لسوم کورده‌، باشه‌ من پرسیاریکم هه‌یه‌ له‌ پۆشنبیران و هونه‌رمه‌ندان به‌گشتی، ئایا یه‌کیکی وه‌کو ئوم که‌لسوم کورد بی‌ت و ده‌یه‌های وه‌کو ئوم که‌لسوم، ئیتر چۆن مه‌قام و هونه‌ری کوردی ناگاته‌ ولاتان، یان یه‌کیکی وه‌کو ئیبراهیم تاتلیسان، چونکه‌ خۆی کورده‌، هه‌موو مه‌قام و گۆرانی کوردی دزیوه‌ بۆ تورک، ئه‌وه‌تا به‌ ئاشکرا مه‌قامی لاوک ده‌چ‌ریت و به‌سته‌ کوردیه‌کان ده‌کاته‌ تورکی و به‌ تی‌کستی تورکییه‌وه‌، ناشلی‌ت ئه‌مانه‌ مولکی گه‌لی کوردن، ده‌یه‌های تری وه‌کو براهیم تاتلیس هه‌یه‌ له‌ عه‌ره‌ب و له‌ فارس له‌ تورک بوونه‌ته‌ هونه‌رمه‌ند به‌سه‌ر هونه‌ری کورده‌وه‌، ئه‌گه‌ر هونه‌رمه‌ندیکی کورد هونه‌ریک بنوینیت، یان داه‌ینانیک بکات، راسته‌وخۆ هه‌زار و

یەك ناو و ناتۆرهی لی دەردهكەن و ئەمە هی فلان نەتەوهیه و هی
 فلانە كەسی بیگانهیه، بەلام هیچ كاتیك لەسەر كەلتوورە
 ئەنفالكراوەكەى خۆیان نایەنە وەلام، بەداخەوێ كورد زوو مودمێن
 دەبن بە ئەفیونەكانی بیگانه و بیئاگا لەوێ بزانن چ زیانیكى
 گەورە لە خۆیان و نەتەوهكەیان دەدەن، بۆیە كورد لە ھەموو
 پرووێهەكەوێ وا بچووكرایەوێ ھەموو شتیكمان لە دەست دا و بوو
 مولكى بیگانه. خوینەرى بەرێز، ئەمانە ھەموو بەلگەن، ئەمانەش
 نۆكەرى بیگانەن و كار بۆ نەهێشتنى میژووو كەلتورەكەمان
 دەكەن دەیانەوێت ھەموو داب و نەریتیكمان بشۆرنەوێ چۆن
 میشتكى نەوێكانمان دەشۆرنەوێ، ئەمانیش بەھەمان شیوێ
 كەلتوورەكەمان دەشۆرنەوێ مەبەستم ھونەرماندە جاشەكانى كوردە
 لە ئێرانیشدا زۆر ھەن، بۆ نموونە وەكو: ئیرەج دەشتى، ھایدە و
 مەھەستى خوشكى و دەیەھای تر، ئێمە چۆن ولاتەكەمان
 داگیركراو، ئاوەھایش ھونەر و كەلتوورمان داگیركراو من
 مەبەستم پەرگەز پەرستینیە و دەزانم ھونەر سنورى نیە و بۆ
 ھەموگەلانە بەلام ماف و شانازیەكەى دەبێت بۆ داھێنەرەكەى بێت
 ھەموو جیھان ئەوخالەیان پەرچاوكردووێ كەس ناتوانى دەس بۆمالى
 ھیچ كەسى ببات بەبێ مۆلەت ئەگینا كار دەگاتە یاسا و دادگا
 ئەوێتا ئێستا بە چاوى خۆم و بە گوێى خۆم دەبیسم و دەبینم
 چۆن چۆنى گۆرانى و مەقامەكانمان تەعریب و تەفریس و تەتريك
 دەكەن و ھیچ باکیان نییە، چونكە ئێمە دەولەت نین، ھەرۆك چۆن
 خاكەكەمان دابەشكراو، ئاوەھاش كەلتوورەكەمان دابەشكراو،
 بەلگەى پەسەنایەتى مەقامى كوردی چىن؟ بۆ نموونە: ئەللاوھىسى،
 بە بۆچوونى من پەيوەندى بە وەیسەكانەوێ ھەیه، وەكو وێردىكى
 ئاینى خویندراوێ لە زەمانى ساسانییەكاندا، لەو سەردەمەدا بە
 وتارخوین و پیاوى ئاینیان گوتووێ وەیسى، لەسەر ھەمان دینی

زەردەشت پيغه‌مبەر، بووہ ئیستاش ھەر پەرستگا و گۆرەکانیان
 لە زۆر شوین ماون، گومەزییەک ھەبوو لە ڕیی خانەقین- شارەبان
 لەم دواییەدا عەرەبەکان تەقاندیانەوہ بە ناوی بیدعەوہ بە ناوی ئیمام
 وەیس، ھەر جادەکەش بە ناوی ئیمام وەیسەوہیە، لە (١٩٧٩) خۆم
 کارم تیا دا کردووە، خۆم ئیمامەکەم بینووە و چوومەتە ناوی،
 مەبەستم مەرقەدەکە، دوژمنەکانی کورد ھەموو شتیکی ئیمە
 دەکەنە بیدعە تاوێکی لە ناوی بەرن، ئیمەش شانازی پێوہ دەکەین
 بە ناوی ئاینەوہ، جامن مەبەستم پیلانەکانی ناحەزان دوژمنەکانی
 کوردە مەبەستم دارو بەردنیە خۆ خۆی ھەزاران بیدعە ھەییە ئەی
 بۆ ناپرووختنیت بەو بیانووەوہ دەییەوێت لە ھەموو شتیکی داتماڵیت
 و پوتوو قوتت بکاتەوہ ولات بە یادگاری و بەکەلتورەوہ جوانە و
 خۆشەویستە گەر ئەمانە ئیدامالریت ھیچ بەھایەکی نامینیت ئەمانە
 ھەموو نمونەن بۆ لەناوبردنی ھەموو نەریتیکی ئیمە کوردی
 نەخویندەوار، مەبەستم لە ئیستایە، ھەتا خویندەوار بووین، کۆیلە
 نەبووین، بەلام ئیستا سەدەھا مەرقەد لە کوردستانە، ھاتوون باو
 و باپیری ئیمەیان کوشتووہ و بە ھانی لایەنگرانی بیروباوەر
 جیا جیاکانەوہ کراونەتە شەھید و پیرۆز کراون و ھەتا
 ئیستاکەش ماون و خەلکی دەچنە زیارەتیان، ئەوانە بیدعە نین،
 بەلکو زۆربەشیان پاسەوان و خزمەتکاریان بۆ دانراوہ، گواہ ئەمانە
 شەھیدن و لەگەڵ کافر دا جەنگاون، کافرەکانیش خودا پەرست و
 زەردەشتی بوون و باو و باپیری خۆمان بوون، ئەوانەش خۆیان دا
 بە کوشت لەسەر ئەم خاک و ئاو، نە گۆریان دیارە و نە
 ناوێشیان، بەلکو کافر کراون، ھەرچی دا بونەریتیشتان ھەبوو لە
 ئیمە ھەرامکرا و کرا بە بیدعە بە ئیستاشەوہ، بەتایبەت گۆرانی و
 مەقام و سروودەکانمان، لە پاشان بۆ خۆیان بە کاریانھینا، لە ھەمو
 بۆنەکاندا کردیانە مولکی خۆیان جا بۆ نمونە یەکی وەکو بەرپز

مامۆستا شیخ محەمەد عبدالباسەت عەبدولسەمەد فەیری خۆیندنی
 قورئانی پیرۆزی کردن وەک لەسەرەوه باسەمکردووە زۆربەیی
 پیشەواکانی دینی ئیسلام لەپیشدا کوردبون و ھەزارانیتر دیارن،
 ھەتا ئەمڕۆ بە شانازییەوێ خەزەتییکی بەرچاویش دەکات و
 شانازیی پێوە دەکەن، باوەڕ بکەن کوردستان ئەمەشی ماوەتەوێ
 ھەژاران و دڵسۆزانە ھیناویانە تا ئەمڕۆ، ئەگینا زۆربەیی کورد
 راستەوخۆ، یان ناپراستەوخۆ بازرگانێ بەکەلتوری کورد و خاکی
 کوردەوێ دەکەن، ھەرچیش پوویدا بێت ھەر ھەژاران و دڵسۆزان
 باجەکیان داو، ئەگینا بە پیاوێ ئاینییەکانمان و پێکخراوێ
 ئاینییەکانمان و کاربەدەستانی ولات و ئەوانەش زۆر بە گەرمی
 خواھەنێ بیروباوەری ئاینین، ھەر خەزەتی دوژمنانی کورد دەکەن،
 چونکە ھەر ئاین و پێبازێک لە کوێوێ دەرچوو و بگاتە ھەر کوێ،
 لە ژێر ھەرناوێکدا بێت خەزەتی ئەو ولاتە دەکات لیوێ ھاتوو،
 ئەمە ئەو ناگەییەتێ من رەقەم لێبێت نەخێر وانیە چونکە ئەو پێبازە
 لەھەرکوێوێ سەری ھەلدا بێت خەزەتێ لە دژی زولم و زور و
 ناعەدالەتی ئەو ولاتە سەری ھەلداوێ جا ئەگەر سەریگرت و
 پەیرەو کرا خێرو بێری بۆ ئەو ولاتە لەھەموو پوێکەوێ جا لە
 ھەرکوێ جێ بەجێ کرا خەزەتێ بەو ولاتە خۆ ھەموو کەسێک
 دەزانیت ولاتی نەجد و حجاز چۆن بوو بەر لە ھەزارو چوارسەدو
 پەنجا ساڵ ھەرکەسە بە تەواوی پەیرەوی بکات، پێک دەبێتە
 یەکیک لەوان، نمونەییەکتان بۆدینمەوێ لە شوێنێ ئۆکتۆبەرەوێ
 ساڵی ۱۹۱۷ - ھەتا کۆتایی خەفتاکان لە زۆربەیی حزبە چەپەکان
 خەزەتی بەرچاویان دەکرد بە سۆفیەت لەبەر پێبازی مارکسی
 ولینینی زۆربەیی جیھانیشت بەتایبەت سەرمایەدارانی جیھان
 بەھەموو ئایینەکانیشەوێ دژی بوون لە پاش سۆفیەتیش ولاتانی
 پۆژئاوا لەپێگای زانستەوێ و بەھێز دەستیان گەرد بەسەر ئابوری

وبیرو باوهری جیهاندا وئیسجا جیهان بۆ ئوان هیلاک ده بیئت
 ههرچی بازارگان و سه رمایه دارانی ولاتان ههیه پاسته وخۆ له بهر
 بهرژه وندی خویان خزمه تکاری ئوانن جا خه لکانیک هه ن له بهر
 سودوو قازانجی خویان خزمه تی بهرژه وندی گشتی ولاتان ده که ن
 پاسته وخۆ یان ناپاسته وخۆ و پۆژانه زهره ری مادی ومه عنه وی
 ده دن له ولاتی خویان له هه موو پوویه که وه هیوادارم مروقه کان
 بیربکه نه وه هه ر وه ها ئیسجا به هه زاران خه لکمان ههیه له بهر
 بهرژه وندی ری بازه که ی یان بهرژه وندی تایبه تی خوی
 زۆربه توندی دژایه تی ئه و که سانه ده که ن که خویان فیدا کردوو به بۆ
 پاریزگاری له خاک و ئاوی ولات و بهرژه وندی گشتی ئه گه ر له
 ناوچوو هه مووی ده پوخیت و پئی هه موو ده گریته وه زهره ره که ی
 وه ک چۆن ئیمه خاوه نی ده سه لات و دین و جوگرافیا به کی فره و
 فروان بوین و خاوه نی دینی زهرده شتی بوین، بۆیه ده سه لاتمان
 گه یشته ده ریای خوی، یان ده ریای مردوو به لام ئاینه که یان
 لیسه ندینه وه، ئاوامان به سه رداها ت که ده بیینیت، ئاین پیش
 هه موو شتییک دروست بووه و مروقه بی ئاین نه بووه، هه موو
 جیهان ئاینی هه بووه و وه کو ئیمه خوی نه کردوو به کو یله ی
 بینگانه بۆ دوو فلس، یان ئیسک مژین، ئیمه ش خاوه نی ئاینیک
 بووین به بۆنه ی ئاینه که مانه وه خاوه نی کیان و خاکیکی پان و
 بهرین بووین، به پاستی ئاینه که شمان زۆر بۆ پیشه وه ی بردوین و
 پیم وابیئت ولاتانی عه ره بیش هه ر به ئاین بوون به ئه م عه ره به و
 هه ر له بهر پیروزی ئاینه که شیان ئاوا گه وره بوون، ئیمه و
 ده یه ها ولاتی وه کو ئیمه یان له گیژاودا خنکاندوو هه رله بهر
 خاتری په ره ردگارو پیروزی ئاینه که شه هه موو شتیکی له بیر
 ئیمه بردوو ته وه و له بهر پیروزی و خودا په رستی خۆمان
 کردۆته قوربانی بهرژه وه ندیه کانی میتشک خۆره کانی مروقایه تی

بەلّام پېموابېت زانست گەشتووەتە ئاستیک ھەر بەو چەکەى
 خۆيان لەناویان دەبەن، ھەزدەکەم بۆ زانیاری زیاتر برۋانیتە
 کتیبى (پشتیوان ھەلەبجەى، بکوژى خوا)، ئەو ھە ناوى
 کتیبەکەى، ئاینیش زۆر شتى کرد و زۆریش زەرەرى دا، زۆر
 شتى دروستکردووە، وەکو سروود و زیکر و شیعر و ئاواز بۆ
 نیشتمان و دژایەتیکردنى غەیرە ئاینەکەیان، ھەر ولاتیک
 ئاینەکەى سەرکەوتووە، ولاتەکەشى سەرکەوتووە، خاک و ئاو و
 نەریت و دینەکانى تریشى ھەللووشیووە وەکو حزب چۆن لە دژى
 حزبى تر دروست دەبیت، دینەکانیش لە دژى یەکتى دابەزینە.
 دەتوانم بلّیم دینیش ھەر حیزبە و حزبایەتیش ھەر لە دینەووە
 سەرى ھەلداوە خواى گەرەش لەقورئاندا ئاماژەى داوە
 بەحزبایەتى، بېگومان ئیمەى کوردیش لەپیش ھەموو میللەتانی
 دونیادا خاوەنى خاک و ئاو و دین و نەریت و کەلتورى خۆمان
 بووین، بەلّام لە دەستمان دا، ئیستاش پیمان عەیبە بلّین ئەو
 ھى ئیمەى، نمونەىەکی تری زیندوو، ئیستا ھۆرە، بە بۆچوونى
 من زۆر بەلگەش ھەى بە ناوەکەیدا دیارە کە ھۆرە لە زەمانى
 ئاھۇرایەکاندا ھەر ھەبوو و ھەر ماو و ئیستاش گوینگرى
 زۆرە، بە بۆچوونى من ئەوانەى ھۆریان گوتووە؛ وەکو پیاوى
 ئاینى ئەو سەردەمە بوون و زیکرى خۆریان کردووە، یان مۆغى
 ئەو سەردەمە بوون، چونکە ناوى زۆریش ھەبوو وەکو ھۆریزا، واتا
 نەوہى پیاوى ئاینى، بۆ نمونە سەیزادە، یان شیخ زادە، لە
 پېشتىرشدا ئاماژەم پى کردووە، بېگومان ھۆرەش بەشیکی
 سەرەکی بوو لە میوزیکى کوردى لە سەردەمى میترايەکاندا، یان
 ھۆریەکاندا، ئەگەر بتەویت بەلگە زۆرە بۆ سەلماندى مقام کە
 مولکى کوردن، پيش ئەوہى مولکى ھەر نەتەوہیەکیتر بن،
 مامۇستا محەمەد ھاشم رەجەب نووسەرى عەرەب، لیكۆلینەوہى

کردووو له باره‌ی مقاماته‌وه، ده‌لټت: مه‌قامی ئای ئای له‌ناو
 باجه‌لانه‌كانه‌وه سه‌ری هه‌لداوه، هه‌روه‌ها مام‌وستا عه‌لی
 مه‌ردانیش ئه‌وه ده‌سه‌لمیټت له‌ کتټبه‌که‌یدا، (بروانه‌ کتټبه‌که‌ی
 مام‌وستا عه‌لی مه‌ردان، مقامبیژی گه‌وره‌ی کورد). م. عه‌زیز خه‌یات
 ئیستاش خه‌یا ته‌ و له‌ خانه‌قینه، ده‌لټت: له‌ سه‌رده‌می پټیغه‌مبه‌ری
 ئیسلامدا (ﷺ) ئه‌م مه‌قامه‌ گوتراوه به‌ ناوی مه‌قامی باجه‌لانه‌وه، به‌لام
 ئیستا کراوه به‌ به‌یات، به‌یاتیش به‌یاده، نه‌ک به‌یات، به‌لام یه‌ک
 پیتیان لابر دووه (د) یان کردووو به‌ (ت). پرسیاریک لیژده‌دا
 سه‌ره‌له‌ده‌ات، ئه‌للاوه‌یسی سټی به‌شه، یان سټی په‌یژه‌یه، ده‌توانم
 بلټم له‌ سټی گو‌شه مه‌قام پټکه‌هاتوو: عه‌جه‌م و نه‌هاوه‌ند و راست،
 به‌لام قورگی گوران‌بیژ له‌ یه‌ک شویندا ناوه‌ستټت و یاری ده‌کات
 به‌ نیو مقامه‌کاندا، به‌ گوته‌ی میوزیک‌زانه‌کان، یان ئه‌کادیمییه‌کان
 که‌ کار له‌سه‌ر نۆته ده‌که‌ن (له‌ پټشتردا ئاماژه‌م پټی کردووو)، له‌
 پټش ئیسلامدا به‌ غه‌یری عه‌ره‌بیان گوتووو عه‌جه‌م، ئه‌للاوه‌یسیش
 زۆرجار گویم لی‌بووه‌ هونه‌رمه‌ندان ده‌لټن گوايه‌ عه‌بدو‌للا وه‌یسی
 ناویک گوتووویه‌تی، ده‌شټت ئه‌م پیاوه‌ش گوتبټتی و داهټنانی تیا‌دا
 کردبټت، به‌لام زۆر کۆنه مه‌قامه‌که‌. کورد به‌ عه‌بدو‌للا ده‌لټت ئه‌ولا،
 واتا بووه‌ته‌ ئه‌ولاوه‌یسی، به‌لام له‌سه‌دا سه‌د په‌یوه‌ندی ئه‌للاوه‌یسی
 به‌ وه‌یسییه‌کانه‌وه هه‌یه، خودی ناوی وه‌یسیش له‌ وه‌یسه‌کانه‌وه
 هاتووو، زۆرجار ده‌بیستم و گویم لی‌ ده‌بټت له‌ که‌ناله‌کاندا لی‌دوان
 له‌سه‌ر ئه‌للاوه‌یسی ده‌ده‌ن به‌جۆراوجۆره‌ریه‌که‌و به‌پټی زانینی
 خوی چۆنی بیستووو و چۆنیان بۆباسکردووو ئاو‌ه‌ها
 ده‌یگیرټه‌وه به‌بټی به‌لگه‌و به‌بټی سه‌رچاوه‌ی باوه‌رپټکراو
 ئه‌للاوه‌یسی زۆر کۆنه، مانای وایه‌ ئه‌م مه‌قامه‌ په‌یوه‌ندی به‌گه‌لانی
 تره‌وه‌ نییه، بروانه‌ ئه‌م دټره‌ شیعره‌، ئه‌مه به‌لگه‌یه بۆ ئه‌م وتانه‌م
 شاعیر ده‌لټت: با به‌چینه سه‌ر وه‌یس بۆ تۆبه‌کاری

تۆبە لە گەشتى نەك لە دلداری.

هەر وەها مەقامى خورشیدی بە ناوێكەیدا دیارە هى زەمانى
هۆریەكانە و بگرە لە زەمانى میترايەكانیشدا هەبوییت وەكو ئاوازهكە
چونكە هەموو ئاوازهكان تىكستەكەى ئاساییە بگۆریت هەركەسە و
دەتوانییت بۆمەبەست و بۆنەیهك بەكارى بیهێنیت ، لەپیشى
هۆریەكانەو بوو هۆرییەكان، هۆر واتا خۆر، یان وەر، دەمەوێت
زیاتر پوونى بکەمەو، میترايیەكان ئاگریان پەرستوو، لە پاشان
بوونە خۆرپەرست، بۆ ئاگاداری میترايیەكان چەند قوناغیک پیش
هۆرییەكان بوون، واتا ئارییەكان، بیگومان دەگەریتەو بۆ سەرەتای
ژیان لە ئاگرپەرستییهو گەیشتنە هۆرپەرستی، واتا خۆر،
خۆرپەرستییهكەش هەتا سەردەمى حوكمى ئیمپراتۆرى نەمروود شا،
واتا سەردەمى ئۆرك و شەرەكەى پیغەمبەر ئیبراھیم بەردەوام بوو،
هەتا سەرھەلدانى ئاشوریەكان لەو سەردەمەدا ئاشوریەكان بون
هێرشیان کردەسەر ولاتی خۆریان و کاولکاری زۆریان ئەنجامداو لە
خوارەو زیاتر ئاماژەم پیکردوو، بەلام لێرەدا مەبەستم سەلماندى
مەقامەكەیه كەناوى خۆرى پیوھیه برپوانە خۆرشیدی دیارە لە
بنەرەدا كوردییە، ئەم مەقامە بە تىكستى ماچۆش دەگوتریت، زمانى
ماچۆش خودى زمانى زەردەشت بوو، واتا ئاقیستا، ئاقیستاش واتا
كتیبى بانگەوازی خوداپەرستى، واتا گازەكان، بۆ نموونە وەكو
قورئانى پیرۆز، قورئان واتا خۆیندەنەو، نووسینەكەشى بە ئایەتەكان
ناسراو و سورەتەكان كە بانگى مروڤ دەكات بۆ چاكەكارى و
خوداپەرستى، بە خۆینەرەكانیشیان دەلێن قورئانخوین و وتارخوین و
مەلا و زانایانى ئىسلام، بیگومان ئەم مەقامەش لە زەمانى
هۆریەكانەو هەر هەبوو، قەسیدەى ئاینى پى خوینراو، بۆیە ناوى
خۆرشیدییه. خۆینەرى ئازیز، لەم كتیبهدا ئەم گوتانەم زۆر دووپات
کردوووەتەو، بۆئەوھى بیسەلمینم بۆ تۆى ئازیز و هیژا، چونكە قسە

قسه دهردهکات، کورد واتهنی، چونکه باسهکه م له سهر مه قامی
 کوردییه، واتا له کاتی خوره لاتندا زیگری خوریان کردووه له
 سپیده به یانیدا، بویه گوتوویانه خورشیدی، ئەمەش هەر به زمانی
 ماچۆ دهگوتریت، یان به شیعی ماچۆ زۆر زۆر جیاوازه له
 زمانهکانی سهر زهوی، ئەم زمانهش کۆنترین زمانی سهر گۆی
 زهوییه، له سهرهوه ئاماژهم پیکردووه، بۆ نموونه ههموو نووسهران و
 شاعیران بهم زمانه نووسیویانه، بویه نووسینهکانیان ئەوهنده بههیز
 و پووخت و پاراوه، بروانه جهنابی مامۆستایانی پایه بهرز: مهولهوی،
 نالی، مهلا عومهری رهنجوری، مهلا سهید عهباسی کاکهیی، سهیدی
 ههورامی، بیسارانی، وهلی دیوانه، شیخ باباعهلی (ناسراو به بیدار) و
 چهندههای تر، ههروهها زمانی کۆنترین نهتهویه، بۆچی هینده پاراو
 و بههیزه؟ چونکه زمانیکی ستانداردی، واتا گشتی کوردی، دینی ئەو
 سهردهمه بووه، له بهر خوداپهرستی ههموو بوارهکان په یوهندیان
 پیوه کردووه، له بهرئهوهی باش شارهزاین، چونکه سهرچاوهی ژبان
 بووه له پوهه معنهوییه کهوه و ههم پۆژانهشیان، ئینجا ههموو کهس
 ههولای داوه لهو پوههوه خووی دهربخات، بویه زمانه کهش زیاتر و
 زیاتر پهرهی سهندووه و پاراو بووه، وهکو زمانی (قورئان)، بروانه
 (قورئانی پیرۆز)، ئیستا هیچ کهس ناتوانیت دهستکاری بکات، ههموو
 ههولای جوانکاری دهدهن بۆی، چونکه خهڵکیکی زۆر نانی پیوه
 دهخوات، ئەوهی نانی لی دهخوات، بروانه چهنده به توانایه، چهند
 دلسۆزه بۆی، ههرکه سیک به تهواوی له بهری بکات، چهنده ناتقه، واتا
 زمان پاراوه، کاتی خووی دینی زهردهشتیش نانیان پیوه دهخوارد،
 بویه گهشه کرد و گهیشته زۆربهی ولاتانی دهوروبهر، که نانه کهی
 نه ما، ئەویش دای له کزیی و ئەوهش زمانی کورده که خاوهنی
 کۆنترین دینه و ئەو دینهش دینی (زهردهشتیه)، ئەوهش سهلمینراوه
 بۆ ههموو سهر زهوی، بهلگهش بۆ ئەم گوتانهم ئەوه شوین ههواری

زەردەشتییەکانە، بگرە زۆر زۆر پیش زەردەشتییەکان و میتراپییەکان
 و ھۆرییەکانیشە، لە باکووری کوردستان شارێکی گەورە ھەیە،
 ماوێیەکی دۆزراوەتەو (۸۰) مەتر لە ژێر زەویدایە، ئیستاش جیگای
 (۳۰۰۰) سی ھەزار کەس دەکاتەو، ئیستا تورکیا دەیهوێت بیکات
 بە ژێر ئاوەو، چونکە شوین ھەواری کوردە، کە میژوووەکە
 دەگەرێتەو بۆ زەمانی چاخی بەستەلەک ھەروەھا دەیهەا
 شوینەواری تر ھەیە لە باکووری کوردستان بەتایبەت لە دیاربەکو
 شاری ئامەد دا میژوووەکیان دەگەرێتەو بۆ دوازدە ھەزارسال
 وکۆنتریش جا دین و دیانەتی زۆر ھەبوو و ھەرلەگۆراندابوو
 خودای زیاتر ھاتوونەتە ئاراو ھەتا گەشتوونەتە ئەمڕۆ لەو دەمدا
 خوداکانی: پەشەبا، لافاو، باران و بەھار، زستان، مانگ، ئەستێرە،
 تاریکی، ھاوین، ھەورە بروسکە، تاریکی و وشکەسالی و بۆرکان و
 ھەروەھا زۆر لە دارو درەخت و ھەتا ئاژەلێش پەرستراو زۆرئاین و
 خودای تر ھەبوون، لەو کاتەدا دین و دیانەت لەم ولاتی
 کوردەوارییەو داھاتوو، ئەمانە پێم وابێت لەپیش لافاووەکە
 زودزودرادا بوو لەگەڵگامیشدا ناوی ھاتو، یان نوح، لە پێشتردا
 ئاماژەم پێکردوو، لەپاش لافاووەکە، دینی ھۆری ھاتوووە ئاراو، بە
 بۆنەی دەرکەوتنی تیشکی خۆرەو یان ھۆرەو بەنسبەت دینی
 میتراپییەکان و ئا ئاگریەکان یا ئاریەکان پێم وابێت لەپیش نوح دا بون و
 دەگەرێتەو بۆ سەرەتای مەرووف و گەشەکردنی ژبانی مەروفاپەتی ئاگر
 زۆرکۆنترە دورسکردنی کەشتیەکی ئاگر و قیرو زفت و ھەرە و دار و
 چەکوش و چەقۆ و بسماری و یستوو و بیگومان دروستکردنی
 کەشتیەکی ئەمانە تیا بەکار ھێنراو ئەوێش بپێم کە نوح
 وگەلەکی پزگاریان بوو خۆشیان کردو ئاگریان کردووە لەسەر
 چیا ی گودی ئەو جودی دیارە لەپیشدا ئاگر ھەبوو ئەم وتەیم ئەو
 دەسەلمینیت کە دینی میتراپییەکان، و ئا ئاریەکان پیش نوح ھەبۆنە

ھۆرىيەكان و ميتريەكان بەدواي يەكدا ھاتوون، ليرەدا دەمەويت
 پونكردنه وەيەك بدەم چۆن خۆرپەرسى ھاتەكايەوہ لەبەر ئەوہى
 ئاوو لافاو و تەمومژ نەما تيشكى خۆر پەرەى سەندوو زەوى لە
 پۆژھەلاتەوہ شين بوو بووژايەوہو بەروبوم پەيدابوو ژيانى
 مرقەھەكان خۆشبوو بەرەو ئاسودەيى دەپويشت بەبۆنەى تيشكى
 خۆرەوہ بۆيە بەچاوى پيرۆزى دەيان پوانى خۆرو تا گەيشتە رادەى
 پەرستەن لەپاشان بۆ ماوہيەكى دورو دريژ دىنى زەردەشتى پەيدا
 بووہ و ئەوہندە بەتوانا بوون، كورد لەژير زەويدا خانوويان كردوہو،
 زاناكان دەلەين لەبەر ئاگرىك ئەوہيان كردوہو، كە بالدارىك ھەبووہ
 ئاگرى وەشاندوہو، مەبەستيان لە دەينەسور بووہ. ديارە كورد ھەر
 دەينەسورە كاتى خۆى پيان وتوہ سيمرخ ئەوان دەلەين شتىكى
 سەماوى بووہ، دەيبەستتەوہ بە ئاينەوہ، بە بۆچوونى خۆم دەلەيم
 لەبەر ھەورەبروسكە بووہ، چونكە زەمانى بەفر و بەستەلەك بووہ
 دەينەسورىش ھەبووہ، چونكە لەو سەردەمەدا دەينەسورەكان
 ھەبوون، ئەوہ بۆ خۆى ميژوو سەلماندوويەتى كە دەينەسورى
 بالداريان ھەبووہ لە شيرىك گەورەتر بووہ لە دەمىيەوہ ئاگرى
 وەشاندوہو، بەلگەش ناشيونال جوگرافىكى عەرەبى بەرنامەيەكى
 تىروتەسەلى بى پىچ و پەناى نيشان دا بەر لە يەك دوو سال، وانا
 لەم سەردەمەدا دەينەسورىكيان دۆزيوہتەوہ لە ئەشكەوتىكدا بالدار
 بوو، كە لە ئاگروەشىنەكان بوو، چەند مرقەيىكى كوشتبوو،
 فەرەنجيان لەبەردا بوو و شمشيريان پىبوو، لە كەلوەزىكدا
 دۆزيبانەوہ كە لەگەل دەينەسورىكدا خوينى تەريان لە دەينەسورەكە
 دەرھينا، چونكە لەژير بەفردا دەرپانھينا، ئەو ناوچەيە ھەمووى
 بەستەلەك بوو، ئىستاش لە مۆزەخانەى ئەلمانىايە و ھەتا كاتى
 دەرھينانى لەژير بەفردا بوون. تيمىكى بيانى بوون چەندجار
 دووبارەى كردەوہ، ھەربۆيە ئەو خانووانەيان لەژير زەويدا

دروستکردوو، مه به ستم له کۆنی گهلی کورده چهنده دیرینه له م
 سه رزه مینه و به تایبته له رۆژ هه لات و کوردستاندا بگه ریره وه بۆ
 به لگه نامه نهینیه کانی کورد له به ریتانیا، له یه کیک له و راپۆرتانه ی
 له ئه رشیفه که دا بینویه تی؛ د. که مال مه زه هر ده لیت: سی هه زار سا له
 کورد له م ناوچه یه ده ژی. به گوته ی به ریتانییه کان ئه م میژوو
 شتیکی تازه یه، ده لێن سی هه زار سا له هه م مالیان ئاوابی دانیان ناوه
 به سی هه زار سا ل که م نیه مه به ستم دان پیدانان که یانه ده لێن سی
 هه زار سا له زۆر له گه لان دان نانین به بونی کوردا به لام شوینه وار
 هه یه له کوردستاندا هی دوا زده هه زار سا له بیگومان بهنده به دوا ی
 به لگه دا ده گه ریم بۆ دیرینی گهلی کوردو که لتوره کیدا له
 هه مورویه که وه به تایبته هونه ری مقامات مۆزیک ئه م هه موو به لگانه
 ده یسه لمینن ئه م مه قامانه مولکی کوردن، مه به ستم کۆنی میلیته ی
 کورده له ناوچه که دا، ئه م به لگانه م بۆ ئه وه هینایه وه وه کو سه رچاوه،
 بـ پروانه ئه مه ش ئه م ئـ سامیرانه ن له کوردستان دۆزاون ته وه و
 دروستکراون، ئه مانه ن: سیتار، عود، ته نبور، چه نگ، شمشال،
 چه غه وانه، یان چه قه وانه و خۆی چه قه وانه یه، باله بان تارو قیساره،
 بیگومان گیتاریش په یوه ندی هه یه به گاتاوه، کورد و ئاینه که ی
 کۆنترین خه لکی ئه م ناوچه یه ن و خاوه نی زۆر داهیتان بوون، بۆ
 نمونه وه کو خانوو به ره و کشتوکال و پیشه سازی و میوزیک و
 گۆرانی و مه قام، بگره تا دروستکردنی زیڕ و زیو و په یکه رتاشی و
 وینه کیشان و زۆر شتی تر، بۆ نمونه ده مه ویت ئه م راستییانه
 بسه لمینم تا نه وه ی کورد خۆی به که م نه زانیت، ئه گینا من په یوه ندیم
 به سه ر ئه وه وه نییه تو چ دینیک ده په رستیت یان له سه ر چ دینیکیت،
 به لام ئه رکه له سه ر هه موو کوردیک پارێزگاریی له که لتوو و خاک و
 ئاوی خۆی بکات، من مه به ستم ئه وه نییه تو بگه رینمه وه بۆ پیش
 چوار پینچ هه زار سا ل هه تا (پنغه مبه ری ئاخر زه مانیش) درودی

خودای له سهریبت، له و سهردهمه دا هانی خه لکی داوه بۆ پیشه وه
چوون، که چی ئیستا خه لکیک په یدابوون ده لێن بهر له دوو ههزار
سال خه لک چۆن ژیاون، ئیوهش ئاوه ها بژین، ده یانه ویت ژیان
بوه ستینن، بیگومان که س ناتوانیت ری له پیشکه وتن بگریت، ئه م
به رنامه یه بۆ ئاقولخۆره کانی بیابانه کان زۆر باشه و له قازانجی
ئه وانه، ئه وان حه زیان له پیشکه وتن نییه، چونکه میشکی مروف گه شه
ده کات، که لتووره کان له زۆر بواردا ده گوپین، هه موو ولاتیگ گرنکی
ده دات به که لتووری خوی، یان به ته نها ده مینیتته وه، چونکه هه ر به و
که لتووره هه موو که لتووره کانی له ناوبرد، بۆ نمونه له ناوچه ی
گه رمه سیردا هه تا سالی هه فتاو پینج زمانی ماچۆ کوتایی نه هاتبوو،
که زمانی فه رمی کوردی زه رده شتییه، به لئ و هکو میژوونووسان
باسی ده که ن (دینی زه رده شتی) و ده ولته که ی که ئیمبراتۆری ماد
بوو له سالی (۲۵۰) پ.ز له لایه ن ئه ستیاکه وه دوا ئیمبراتۆری ماده کان
و فه رمانده ی سوپای ماده کان (ئارپاک) کوتایی هات و پوو خا و
که وته ده ستی فارسه کان، ئیتر له و پۆژه وه خاک و ئاو و که لتوورمان
شارۆدرا و هه ریه کینک بۆ خوی هه تا ئیستاش دیلی ئه و نه ته وه
بچووکانه ی که کورد خوی له ژیر چه پۆکی ئاشوور پانیبال پزگاری
کردن. به لئ ئه م نمونه م هیتایه وه وه کو به لگه که ئه م خاکه؛ خاک و
ئاوی کورد و زه رده شتییه کانه، با بیمه وه سه ر باسی مه قامه کان و
چۆنیتیان. مه قامی ئه للاوه یسی سی په یژه یه و له سی گوشه مه قام
پیکهاتوو، ئه م هونه رمه ندانه سه لماندوو یانه: م. ئه نوهر قه ره داخی، م.
ئامانج غازی هه ولیتری و ژهنیاری که مانچه م. چالاک سدیق
که رکووی، هه رسیکیان ژهنیاری به توانان و به ناوبانگن، سوپاسیان
ده که م ئه مه یان بۆ راستکردمه وه، راسته من میوزیکزان نیم، به لام
شاره زاییم هه یه له مه قام، به نده نزیکه ی سی بۆ چل سالا ناوبه ناو
کاری مه قام ده که م، وه کو شاگردیکی خزمه تکاری که لتووری کوردم.

مه قامی ئەللاوھ یسی گوتمان سی پەژەھ و لە سی گۆشە مەقام
 پیکھاتوو، ناتوانین بڵین سی مەقام، چونکە لە کاتی مەقام گوتندا
 قورگی ھونەر مەند لە سەر نۆتەکان، یان وەتەرەکان، یان مەقامەکان
 سەر و خوار دەکات، یان یاری دەکات، بە گوتە ی ژەنیاران ئازیز کە
 لە سەر ھوھ ناوم ھێنان، پەژە چی دەگە یە نیت، بە واتای تەبەقە ی دەنگ
 گۆرینی دەنگەکان لە مەقامیکەوھ بۆ مەقامیکێ تر، ناوی پەژەکان کێ
 ناوی ناو؟ لە سالی چەند بوو؟ بۆ یە کە مچار میوزیکزانیک بوو بە
 ناوی (جی دارتزو) لە سالی (۹۹۰-۱۰۵) ز پەژە ی میوزیکی داناو،
 واتە نۆتە بەم ناوانەوھ یە کەم دۆ ر ئ می (دۆ+ر ئ+می+
 فا+سۆل+لا+سی)، بەم شیوہ یە لە سەر ئەم پەژانە لە مەقامیکەوھ
 بچیتە سەر مەقامیکێ تر، ھەموو جیھان لە سەر ئەم حەوت تەبەقە یە
 دەدوین و گۆرانی دەلین، ھەموو مەقامەکان لە سەر ئەم پەژانە
 پیکھاتوون، لە کاتی گۆرانی گوتندا دەبیت میوزیککیەکان و گۆرانیبیژ
 لە سەر یە ک پەژە بن، کاتی وا ھە یە گۆرانیبیژ لە کاتی مەقام گوتندا
 دەرواتە ناو مەقامیکێ تر ھو، بەلام بە لیھاتووی خۆی دیتەوھ سەر
 ھەمان دەزگا بە یی نەشان، بەلام دەبیت گرووی میوزیک لیھاتوو بن
 و نە پەشوکین، ھەموو ھونەر مەندیک ئەو توانایە ی نییە، کاتیک دەلین
 حەوت دەزگا سەرەکیە کە (دۆ، ر ئ، می، فا، سۆل، لا، سی): ئەمانەن
 دەزگا سەرەکیەکان، بۆ نمونە تۆ دەنگیک دەر بریت، ھەر راست بلی
 (ئائائا) ھیچی تیا دا نییە، بەلام بە زمانت وشە ی بۆ دروست دەکەیت،
 پیچ و پەنای تیدەخەیت، ئاوازی لی دروست دەکەیت،
 دەیلەرینیتەوھ، بەرزی دەکەیتەوھ، دایدە بە زینیت وەکو ھەر
 ئامیریکێ میوزیک میوزیکزان، کە ئامیرە کە دەرگرت بە دەستەوھ، لە
 دەستپیکدا کۆدە کە لیدەدات، لە پاشان پەنجەکانی دەخاتە سەر
 ژیکانی و پەردەکانی، ئەوکات ئاوازە کە ی لی دروست دەکات، لە
 ھەمان کاتدا قورگی مرقیش وایە بۆ ھەردووکیان، ھەم گۆرانیبیژ

و ههم میوزیکزان ده بیټ بخوینن و هه ولبدن، ئەگینا سەرکەوتوو نابن، لێرەدا پرسیارێک سەرھەڵدەدات، ھونەرمنەندی گۆرانیبێژ ئەوێ لە قورگی دایە سروشتییە و خودا پێی داو، تەنھا ئەوێ لەسەرە چۆن بەکاری بهێنێت و ئەوینداری ھونەرکە ی بێت، سەرشیټانە وەک ھونەرمنەندی دیوانە ی ھونەر، مامۆستا حەسەن زیرەکی نەمر، بەلام دەبیټ شەرم نەکات و پۆژانە گۆرانی بلێت، پیا داچوونەو بەکات، لێکۆڵینەو بەکات لەسەر مەقام و چۆنیټییان، ھەتا وەک دەبیټ ھونەرمنەندیکی دیار، بۆ نموونە وەک ھونەرمنەند ناسری پەزازی، ئەمجار ھەر ھونەرمنەندیک بە ئارەزووی خۆی لەسەر ئەم مەقامانە گۆرانی دەلێت و بە شیوازی خۆی دەری دەبرێت و گونجاندنی بۆ دەکات، بۆیە ھەر مقامیک بە ناوی یەکیکەو ناوی نراو، یان بە ناوی ناوچەکیەو، یان بە ناوی ئاینەکیەو، بۆ نموونە وەک ئەللاوہیسی، لە سەردەمی وەسییەکاندا خویندوویانە و لەوانەو داھاتوو، شاعیری گوتوو یەتی (با بچینە سەر وەیس بۆ تۆبەکاری، تۆبە لە گشتی، نەک لە دلدار ی). وەسییەکان پیاوی ئاینی سەردەمی ساسانییەکان بوون، ئەللاوہیسی لە سێ گۆشە مەقام پیکھاتوو، ئەمە مەقامی ئەللاوہیسی بوو. لە زۆر شویندا دووپاتم کردوو تەو بۆئەوێ جوان پوونی بکەمەو بۆ خوینەرانی ئازیزی کورد، لەبەرئەوێ من باسەکەم لەسەر مەقامی کوردییە، مەقامی قەتار و خاوکەر، تۆ پڕوانە زۆربە ی مەقامەکان ناوہکانیان کوردین و پەیوەندییان بە بۆنە و نەریټ و پوودا و میژووی کوردەوارییەو ھەبە، بە داخەو کەچی زۆر لە ھونەرمنەندان و پۆشنبیران فەزلی فارس، یان تورک، یان عەرەب دەدەن بەسەر کورد دا، بەنەسیبەت فارسەو ھەتا سالی (٢٥٠) ی پ.ز کیان و دەولەتیان نەبوو، بە خیانتی ئارپاک سوپاسالاری لەشکری ماد لە رقی ئەستیاک وەک لە زۆر سەرچاوەدا ھاتوو تەخت و تاجەکی ئیمبراتوری مادی

ږادهستی کورشی هه خامه نشی کرد، که کچه زای ئه سستیاک بوو،
 کورپی که یخه سره و شا، کورپه زای دیاکو، ږووخینه ری ئاشور پانیبال،
 که پایته خته که ی له نهینه ووا بوو، یان (نیو ئاوان) موسلی ئیستا،
 مه به سستی من تنها سه لماندنی مه قامه کانه، بویه ئه م به لگانه
 ده هیتمه وه، ئه م مه قامه ش به ناوه کهیدا دیاره کوردیه، ئه مه یشیان
 دوو ته به قهیه، پیکهاتووه له بهیات، یان به یاد و حجاز یان گاز ئه و
 هه یگاز که مه به ستم قهتار و خاوکه ره له نزمه وه ده ست پی ده کات و
 به رز ده بیته وه، مه قامی ئای ئای باجه لان، ئه مه ش ئه مړو پی ده لاین
 بهیات، یهک مه قامه له نزمه وه بۆ به رز، ئینجا ده چیته ناو به سته که وه
 (به سته ی که مه ره شل)، یان هر به سته یه کی به یاتی تر بیت، مه قامی
 حجاز کار خورشیدی یهک مه قامه، له نزمه وه بۆ به رز، له به رزه وه
 بۆ نزم، چوارگا، بنه رت ئه مه ش یهک په یژه یه پینج لقه له سه ره وه
 باسم کردووه، به رز و نزم، به ناوه کهیدا دیاره کوردیه، ږوانه
 چوارگا، واتا چواره م سروودی گاتا له هوت سرووده که بهیات، ئه م
 به یاته له زمانی عه ره بییه وه هاتووه به مانای بهیت، یانی بهیتی شیعر،
 واتا هه لبه ست و به سته خوی له بنه رتدا مه قامی به یاده، یاد و زکری
 خودایان پی کردووه، زیکر واتا یاد. ده کریت به یادی
 پیشه واکانیانه وه، یان به یادی خوداوه گوتوویانه. مه قامی شوشته ر
 ئه و مه قامه یه که مامه سیوه دهیچریت، مه قامی شورور بنه رت یهک
 مه قامه، ئه سللی کوردیه و عه ره به کان گوتوویانه و گوریویانه،
 لقینکی لنبووه ته وه پی ده لاین شورور، عه ره ب نه هاوهند، بنه رت یهک
 مه قامه به رز و نزم، حجاز کورد نیوه شه و، یهک مه قامه، به رز و نزم،
 ئه م مه قامه مامه سیوه دهیچریت. موخالیف یهک مه قامه له نزمه وه بۆ
 به رز، ئه م مه قامانه ماموستا مه لا بیستون دهیانچریت له لای خو م
 هه یه به دهنگی ماموستا بیستون، به لام که میک تیکه لیان ده کات
 که میکش به لای عه ره بیدا رایانده کیشیت، ناوی مه قامه کانیشی

نووسیوه و له‌سه‌ر سیدییه‌ک تۆماری کردوون، له‌لای خۆم
 هه‌لمگرتوو، من ده‌ستخۆشی له‌ برای به‌پێزم مامۆستا نه‌جم که‌لاری
 ده‌که‌م، هه‌لبه‌ته‌ ئه‌و، سیدییه‌که‌ی مامۆستا مه‌لا بیستونی بۆ ناردم،
 به‌راستی سوودم لێوه‌رگرتوو، هه‌روه‌ها مامۆستای مه‌قاماتی عێراقی؛
 کاک عه‌زیز خه‌یات، خۆم چاوم پێی که‌وت له‌گه‌ڵ هاوڕێ ئازیزم
 شاعیر و هونه‌رمه‌ند مامۆستا ئه‌حمه‌د شه‌وکه‌ت باجه‌لان چوینه
 خزمه‌تی و له‌باره‌ی مه‌قاماته‌وه‌ و تووێژمان کردوو، ئه‌ویش
 شاره‌زاییه‌کی باشی هه‌یه‌ له‌ مه‌قاماتی په‌سه‌نی کوردی، زۆر
 ده‌نگیخی خۆشه‌، له‌ مالی کاک شیرکو میروه‌یس به‌رپرسی مه‌لبه‌ندی
 خانه‌قین و ئه‌ندامی سه‌رکردایه‌تی یه‌کێتی نیشتمانی کوردستان
 یه‌کترمان ناسی، بانگه‌ێشتی کردبووین بۆ یادی چایچییه‌ کۆنه‌کانی
 خانه‌قین یادیان به‌خێر هه‌تا کاک عومه‌ری خاوه‌ن چایخانه‌ی
 شه‌عبیش له‌وێ بوو، ده‌مه‌وێت ئاماژه‌ به‌ ناوی ئه‌و مه‌قامبێژانه‌ بکه‌م
 که‌ له‌ مه‌قامه‌ په‌سه‌نه‌کاندا شاره‌زان، یان ده‌یچرپن له‌ ناوچه‌ی
 گه‌رمیان، ته‌نانه‌ت ئه‌و که‌سانه‌ش که‌ مه‌قامبێژ نین و ته‌نها شاره‌زان
 له‌ شاری خانه‌قین و ناوچه‌ی بنکووره‌ و شاری که‌رکووک و کفری و
 خورماتوو، یان وه‌رماتوو و چه‌مچه‌مال و شاری ده‌ربه‌ندیخان و
 ده‌ورو به‌ریان. به‌لێ به‌ شانازییه‌وه‌ ده‌توانم بلیم مامۆستای پایه‌به‌رز
 مامۆستای مه‌قاماتی په‌سه‌نی کوردی، یه‌که‌م: مامۆستا شه‌لتاغه‌، جێی
 شانازی گه‌له‌که‌مانه‌، دووه‌م: مه‌لا وه‌لی، هه‌رچۆنیک ئه‌مانه‌ له‌
 میدیاکانه‌وه‌ نه‌بینراون، به‌لام میژوو به‌ شانازییه‌وه‌ باسیان ده‌کات،
 به‌نده‌ له‌ هه‌شتاکاندا له‌ ته‌له‌فزیۆنی به‌غدادا به‌شی عه‌ره‌بییه‌که‌ی باسی
 لێهاتوویی مامۆستا شه‌لتاغیان ده‌کرد، ئه‌وجا من نه‌مه‌دزانی شه‌لتاغ
 کێیه‌. خۆم بینیم چاوپێکه‌تنیان له‌گه‌ڵ مامۆستا عه‌لی مه‌رداندا ده‌کرد
 له‌و ده‌مه‌دا ته‌له‌فزیۆنی په‌نگاو په‌نگ تازه‌ په‌یدا ببوو، هه‌روه‌ها
 سێیه‌م: عه‌لی مه‌ردان مه‌قامبێژی گه‌وره‌ی کورد و کوردستان.

چوارهم: حسين عهلی حهفت ته غاری. پينجهم: ماموستا سه لاج داوده، شوکر خهيات، مام شهوکهت له کهرکووک، عومه ره دريژ، مسه فا نانه وا، ئه حمه د نانه وا له کفری، کاک ئيحسان زیرهک وکاک پهمه زان چه مچه مائی له چه مچه مال، کاک ئه حمه د فرهج ديی قه لخالوو، وهستا. عهلی و لفتی برای له ديی لفتی ئاغاوه، حاجی حه مه پروته له زنانه، کاک حه مه ی خواکه ره م له زنانه، سوپاس بو هونه رهندي خوشه ويست کاک لوقمان نوری ناسراوه به دووزی ئه م ناوانه ی بو ناردم، ههروه ها ماموستا خوداداد عهلی، کاک حه سهن هه یاس له خانه قين، کاک عه زيز خهيات ئيستا دهرسی مه قامات ده دات له خانه قين، سه يد فوئاد، مه جید مورادخان، حه سهن فرهج مه حمويلان، نوری باريکه یی، حه مه نه قاره، ماموستا ئه حمه د شهوکهت، سه يد ئه حمه د به رزنجی له دهر به نديخان، خودا ليخوشبوو خالو حه ميد جومعه له شيره وهن، کاک سالح حسين له که لاری کوئن، کاک صالح و هونه رمه د دلشاد يه دوله که لار و فرهجی حاجی تايه ر له شيره وهن، مام ئه حمه د سه لمانه له سه وز بلاخ، خالو مه جید ره سول له شيره وهن، سمایلی کورپی کاک عهلی مه لا له توپ عه سکه ر، کاک تايه ر عوسمان دزه یی هه ر له توپ عه سکه ر، محه مه د خاوه ره له توپ عه سکه ر، خالو که ريم شانه له که لار (خوم گويم ليبووه مه قامی ئای ئای گوئووه)، به ختیار مه جید محه مه د عهلی فه تی، که نجیکی تازه پيگه يشتووه له ئاوايی حاجی خه ليل، کاک حه مه عهلی پيش قوت، هوره چريکی باشيشه، جگه له مه قام، کاک لوقمان دووزی، يانی خورماتوو، ژه نياريشه، که زوورنا و باله بان و شمشال ده ژه نييت به جوانی به دهنگ و به ژه نينيش و به باله بان و به زوورنايش و جووتزه له، يان دووزله، هه تا کاکه حه مه ی کورپيشی شاره زايه و زور به جوانی باله بان و شمشال و زوورنا ده ژه نييت و به دهنگيش دهنگيشی زور خوشه، شوکر بو خودا له م پوژانه دا زانکو ته واو

دهکات، پشت به خودا ده بیته ئه سئیره یه کی به ناوبانگی کورد، کاک
 مینه ی پۆلیس، ئیستا له که لاره، کاک فهریق حه مه عه لی زه رک له
 ئاواپی غهیدان بنگوره و عه دنانی کورپی ناسراو بوو به زیرهک،
 روحی شاد بیته. رزگار حه مه ئه مین که لاری، مامۆستا توانای مه لا
 نه قی له که لار، ئیستا بیژهره له که نالی ئین ئارتی، کاک فهریق
 ئه وره حمان ناسراوه به نه وته، له هۆزی له کن له که لار، کاک سه لّاح
 باوه نووری، کاک جه مال ره شید و کاک فهریق، کاک حه یدهر سه ید
 فواد له دپی غهیدان، کاک مه جید زیرهک ئیستا له که لاره، کاک مه لا
 سمایل شاتری، کاک مه لا ئازاد و کاک مه لا عه باسی برای، کاک مه لا
 ئه مین، کاک مه هدی که لور، کاک مه لا سه لّاح جه له ولا، کاک مه لا ستار،
 مامۆستا مه لا سالی مهیدان، مه لا ره شید داوی، کاک خه لیل وهندی،
 گۆرانی بیژی دیرین به ریز عه دنان حه مه سالی گول، مامه ی کوچ
 کردوو له شیر وهن، مامۆستا عه باس گهرمکی که مانچه ژهن،
 مامۆستای خوشه ویست، ژهنیاری ئورکو ردیون دانه ر و به رپوه به ری
 تیپی مۆسیقای که لار مسته فا سه عید ئیستا سه رقاله به نووسین و
 وه رگێرانه وه، به رپوه به ری یه کتیک له قوتابخانه کانی که لاری ئازیزه،
 ناوبراو له هۆزی هۆرمزیاره، مه قامبیژی ده نگخۆش کاک سمایل
 خه مه له گرده گۆزینه و کاک فواد غه ریب و به ریز کاک کاروخ شه مال
 مه جید باوکی ناوبراو پیاوکی هونه ردۆست و رۆشن بیرهو زور
 قسه خۆشه، له سلیمانی کۆمه لیک مقامبیژ و گۆرانی بیژی چاک
 هه یه، ئه گهر شاره زای ته واوی مه قامه کان نه بن، هه ریه که و شاره زایی
 له بواری به سه شدا هه یه و به توانایه له گه ل میوزیکدا ژیاوه، وه کو
 ئه م به ریزانه: کاک رپیواری مه لازاده، کاک ره زا جوله کانی، کاک
 مه حمود محمه د، کاک ئه حمه د ده رویشی برای، کاک ئازادی مه حمود
 توفیق شلک، کاک کامه ران عوسمانی خوله سنه یی، به ریز جاسمی
 ساز ژهنیاره، مامۆستای به توانا کاک حامیدی ژهنیاری شه قام به ریز

کاک ئەحمەد بیکەس وەکاکی بورهانی محمدناسراوە بە بورهانی ماملێ و کاک موحمەد جەزاو کاک بەرھەم حسن لەخانقینش ستاردەشتی و کاک محەمەد ناسراوە بەئەمگە، بیگومان مەقامبیژی تریش ھەن من نایانناسم. دەمەویت پروونکردنەویەکی بدهم، بەندە کە باسی مەقام دەکەم، من وەکو سەماعی، واتا گوێگرتن، فیربووم، نەک ئەکادیمی، ئەمانەشی فیریان بووم لە پێی خولیایی خۆمەووە بوو، لە خۆشەویستیم بوو بۆ گۆرانی و میوزیکی کوردی، ھەلسوکه و تم لەگەڵ ھونەرمانەکاندا و خۆیندنەووە و گوێگرتن لە پادیوکان و گۆرانی و مەقام، ھەولێدان بوو بۆ تیگەیشتن لە ھونەر و کەلتووری میلەتەکەم، ئەگینا من لە پووی نۆتە و ئەکادیمیەووە شارەزا نیم وەکو کردار شارەزام، یان بە گوتن و لە پووی میژووییەووە دەربارەیی مەقام و کولتور دەخوینمەووە، بەلام ھونەرمانە گەرە و میوزیکزانەکانی کورد، وەکو ئەم مامۆستایانە دەتوانن پروونکردنەووە لەسەری بدەن: مامۆستا وریا ئەحمەد مامۆستای ھونەرمانە فەیزی نەژادی، مامۆستا ئەنوەر قەرەداخی، سەید ئەحمەد، کاک چالاک سدیق، مامۆستا ئامانج، مامۆستا حامید و زۆری ترمان ھەیە، وەنەبیست مامۆستا و میوزیکزانی ترمان نەبیست، بە شانازیشەووە زۆر زۆرمان ھەیە، بەلام بەندە ناویان نازانم و ئاشنایتیم لەگەڵ ئەم بەپێزانەدا ھەیە. بابیمەووە سەر ئەو کەسانەیی شارەزان لە بواری مەقامدا، بەلام مەقامبیژن وەکو کاک نەجم باجەلان، ئەو تە دەلیت موجیبی ھەبوو مەقامبیژی چاک بوو، مەقامیکی تایبەت بە خۆی بوو، بە ناوی (موجیلا) لە پاشان بەغداییەکان کردوویانە بە مەدەمی ھونەرمانە مەقامی بەسەرھووە ئامارەمان پێ کردووە زۆر بە جوانی، بۆ زانیاریتان ھەموو مەقامەکانی بە جوانی گوتوو، بە تایبەت مەقامی باجەلان، کە ئیستا پێی دەلێن بەیات، ھەرھەا ناوبرا ھونەرمانەندی کۆچکردو و موجیب لە ساڵی (١٨٠٢)ز لە شاری کفری لەدایک بوو و

له سالى (۱۸۸۱) ز كۆچى دوايى كردوو، بهلى دوتوانم بلىم ههزارهها
 مهقامبيژمان ههبووه ناويان تومار نهكراوه، يان ئىستا من نايانناسم،
 يان نايه نه بيرم، بهلام بيگومان دهماودهم ليرو لهوى ناويان بهر
 گوئ دهكهون، جاربهار بهلى، بيگومان ئهمرؤ ههموو پوشتنيريك
 دهزانيت زلهيزهكانى جيهان چ پوليكيان ههبووه له كاولكارى ولاتاندا،
 ههر دسهلاتداريك دهستى پويشتوو، ميژوو و كهلتورى ئهوى
 ترى لهناو بردوو، يهكهه كهس كه ميژووى ئيمهى لهناوبرد بيت،
 ئاشوورييهكان بوون. دووه: ئهسكهندهرى مهكدونى بووه. ستيه:
 فارس. چواره: عهرب. پينجه: تورك، له كاتى ئيمپراتورى
 عوسمانيدا كه (۵۰۰) سال فهزمانهوايى ئاسيا و بهشيك له ئهفريقا
 و ئوروپاشى كردوو، بۆ نمونه دوژمنى خوينهخورى كورد بووه،
 له ههموويان زياتر پقى له كورد بووه، ئههه هاندان نيه بۆ
 نهژادپهرستى، بهلكو گهواهيهكى رهوايه و ههموو پوشتنيران
 دهيزانن، وهنهبيت ههر خهتاي ئهوان بيت، دهستپيشخهري ههموو
 ئهه جاش و خوڤروشانهى كورد خويان بوون، ئهوهش راستيهكى
 حاشاههئنگره، ئهگينا هيچ دوژمنيك به تنها هيچى پى ناكريت،
 برهوانه ههموو ناوى ديها و شاروچكهكانى گوريوه، ئهوهتا ههر
 ههمووى قهرهيهكى پيوهيه، نمونهى ئهوانه: قهرهдах، زهردى ئاوا
 بووه. قهرهخان، گولاله بووه له پاشان عهرب كردويهتى به
 جهلهولا. گوندى قهرهبالاخ، سهوزبالاخ سو. واتا ئاو، واتا كانى رهش.
 قهرهتهپه تهپه رهش، تاوغ يانى مريشك، يان وهكو قهرهخان واتا
 خانهرهش. تورك له دهوروبهري ولاتى چينهوه هاتوون بۆ ئهه
 شوينهى ئىستا، ئهوهش كورد خوى هيناونى، ئهمانه ههر خهريكى
 كوشتن و برين و پاورووت بوون، چين پاوينان، كورديش بۆ
 دزايهتى يهكتر هينانى بۆ ئهه ولاته، بۆيهكهه جاريش هاتوونهته
 ئاتروپاتيان، كهچى بوون به خاوهنى جوگرافيايهكى گهوره و فراوان

لە ڕێی بەرنامەى ئىسلامەوه، چونکە ئىسلامى بۆ خۆى بەکارهێنا،
 ئەوەک بۆ خودا و ئىسلام، ئەوەتا ئىستا دەبينىت بە چاوى خۆت
 لەبەر چى، چونکە تىگەيشتون دەزانن دونيا چىيە، خۆى و
 ميللەتەکەى ناکاتە قوربانى تاکە شەخسێک، يان مەرامى خەلکى
 قۆلپرو تەلەکەبان، نەک وەکو سەلاحەدىنى ئەيووبى، خۆ فارسىش
 ھەروەکو تورکى کرد، ئەوەتا ئەويش دەبينىت، خۆ کوردیش ئەو
 ھەلەى دەستکەوت، لەباتى جارى دەيەھا جار بۆ ئيمە بە کورتىيەکەى
 بە قسەى دوژمن زوو دەخەلەتین زۆرىش ھەزمان لە جاشايەتییە،
 بەرامبەر بە يەکتەر ناپاکين، بىگانه پەرسىتىن، بەلگەى ھەموو ئەمانە
 ميللەتیک لەم جۆرە لەسەر زەويدا ماو دەولەتى نەبێت؟ ھىچ شتىکى
 خۆمان بەلای خۆمانەوه ڕىزى نىيە، ھەر ئەمەشە ئيمەى گەياندوووتە
 ئەم دۆخە، بڕوانە ئيمە خواھنى ھەموو پىويستىيەکانى ژيان بووين،
 ھەموومان لەدەست داو ئاقلێش نابین، ئەوەندە ڕقمان لە خۆمانە نىو
 ئەوەندە ڕقمان لە دوژمنەکەمان نىيە، من مەبەستم ئەو نىيە ڕقمان
 لە خەلک بێت، ئەى خۆ فەرزە بەرگريى لە خۆمان بکەين، ئەوەندە
 شتى بىگانهمان بەلاو بەنرخە، نىو ئەوەندە شتى خۆمان نرخى نىيە
 بەلامانەوه زىر لەلای ئيمە نرخى نىيە ئەگەر ھى خۆمانبێت بەلام
 کەچو لە بىگانه و گەرايەوه مەوۆف دەکوژين لەسەرى، ميللەتیک وا
 بى چۆن لەزىللەت ڕزگاردەبێت ئيتەر چۆن سەردەکەوين، بۆ نمونە
 شارستانىيەت و پيشەسازى و ياساى مەوۆفایەتى لەلای ئيمەوه
 گەيشتە ولاتان، بۆنمونه ھەزرەتى ئىبراھىم بناغەى ھەجەرول
 ئەسودەى داناو واتابەردە ڕەشەکە کە بنەپەرتى شارى مەککەيە
 ديارە ئەوگەلانەى ئەوئ لەم پياوھەو فەترى ڕەوشت و دین و ديانەت
 بونە ئەم پياوھش ھالەم دەزانى لەکۆيتوھ گەيشتووتە ئەوئ ونەوھەکانى
 کين چ نەتەوھەکەو زمانەکەى چ بووھ کەچى ئيمە دواى ئەوان
 کەوتووين، خوینەرى ئازىز تىدەگەيت مەبەستم کىيە ئايا ھەزرەتى

ابراهيم عه ره به؟ له کويوه چووه بۆ مه که؟ ئه وه هه موو
 رۆشن بيريک دهيزانيت بينگومان؟ ئه ي کشتوکال بۆ يه که مجار له
 ديي چهرموو بهر له (۵۰۰۰) سال پ.ز به کارهيئراوه، ئه ي
 پيشه سازي، ئه وه بۆ هه موو جيهان سه لميئراوه پيويست ناکات
 باسي لئوه بکه م، چونکه له پيشتردا ئاماژهم پيکردووه، يان مه قام و
 ميوزيک و ئاوازه کان، به داخه وه هه موومان له ده ست دا له ئاکامي
 ناته بايي خۆمان، ئه وه تا به دريژاي هه زار و پينج سه د سال و
 ئيستاشي له گه لدا بيت هه موو رۆژيک باسي نه وه له دواي نه وه ي
 دوژمنه کاني خۆمان ده که ين، تيريش نابين، ئه ي خو خۆمان له پال
 بنجک نه هاتووين، به راستي هه ر ئيمه ين ئه مه شمان ماوه به داخه وه، بۆ
 کورد هه رگيز تير ناخوات له وه سفي دوژمنه کاني، خوي سه فه وي
 رۆليکي بالايان هه بوو له گوريني ديموگرافيای کوردستاندا، له پاشان
 بيابانيه کان هاتن به ناوي رهوا و نارهواوه زور شوينه واري کورد و
 ميژووه که يان له ناو برد، بۆ نموونه به ده ستي خۆمان گورپي
 باووباپيري خۆمان هه لده ته کينين، ده ليين ئه مه گورپي گا وره کانه،
 هيج دلمان بۆي نائيشت، له دوولاوه وامان لي ده کات په حم به
 ميژووي خۆمان نه که ين، يه ک: رووخاني ئابووري. دوو: شور دنه وه ي
 ميشکمان به بيدعه و حه رام و حه لال، که چي هه موو شتيک بۆ ئه و
 حه لاله و بۆ من حه رامه که مالي خۆمه، وه ره نه گبه تي له وه دايه وه کو
 نه خوينه واره کانمان شاره زانين و نه خوينه وارن ئه ي توبۆ
 ماموستاي زانکو چاوه پرواني گه مژه يه کي کويله و خه له فاوي
 به کريگيراوي قومقومه ک خوره کاني بيابانيت هه ر ئه م کويله و
 به کريگيراوانه که لتوري ئيمه يان سرپه وه له هه موپروويه که وه هه روه ها
 ناوي مه قامه کانيشيان گورپوه و کردوويانه به قوريات، يان حيجاز و
 به يات و ده يه ها ناوي تر، بۆ ئاگاداري سروودي مارشي نه ته وه يي
 تورکيا سرووديکي ماموستا حه سه ن زيره که، ئه ي کوردينه، ئه ي

لاوهکان راپه پښ شيرهکان، به بڼ ميوزيک گوتوويه تي له ترسي
 خوينمژهکانی کورد، خو هه موولاتان داگيرکراون و ئازاديان لئ
 زه وتکراوه به لام چونکه وشياربون هه مويان خويان پزگارکردو
 نه وه تا هه موده وله تن وخواهني که لتورو کياني خويانن و ماونه ته وه وه
 و ميژوو و خاک و ئاو و که لتووري خويان پاراست و هه لسانه
 سهر پتي خويان، به لام ئيمه ي کورد هه تا ئيستاش وپاکتاوي په گهزي
 دهکريين، له سالي (۲۵۰) پ.ز تا وهکو ئه مړو ئيمه ژيرده سته ي ئه م
 ولاتانه ي دهوروبه رين، نه واه خوي دده له سي هه زار سال هه تا وهکو
 نه مړو مولک و مال و که لتور و هه موو نه ريته پيروزهکانی ئيمه
 دهکه نه هي خويان و زور بڼ شهرمانه شانازي پيوه دهکه ن و
 خويان پيوه هه لدهکيشن، کوردیش تازه به تازه دهکه ونه گياني
 په کتري، نه وه تا ئه مه ماوه په که نيمچه ئازاديه که گه راوه ته وه بۆ کورد
 له باشووري کوردستان، واتا به شي عيراق، زورشته گه راوه ته وه
 جيگای خوي، من هيوادارم که گه لي کورد په کگرتووبن هه موو شتيک
 باش دهبيت و دهگه رپيته وه سهر بنچينه ي خوي به هه موو چين و
 تويزه کانييه وه، من واي بۆ دهچم کورد وهک خانه واده په که واپه
 گه وره کان له ناو دهچن، نه وه کان زياد دهکه ن، هه ژار دهکه ويت و
 دهوله مه نديش دهبيت وه، به بڼ په کگرتن په رشوبلاو دهبيت و هه ر
 ژيرده سته دهبيت نه و جا مردن زورخوشتړه وهک له ژيرده سته ي
 ژيرده سته، هه رچيشته هه بيت له دهستي دهدهيت، وهکو ئيستا ئه م
 ولاتانه ي دهوروبه رمان به سهر خاک و ئاو و که لتووري ئيمه وه
 دهژين و له ناو يشمان دهبن، له ريگای جياجياوه ئيمه يان کردو وه ته
 کويله ي خويان و ئيمه ش هه ر خه ريکي خزمه تکاريين و هه موو شتيک
 بۆ نه وان حه لاله و بۆ ئيمه حه رامه، من هيوادارم نه وه ي نوئ
 بخويننه وه و بنووسن، نه وه تا من ئه م زانيارانه له سهر کاغه ز
 دهنووسم، نه گه ر تو نه خوينيته وه، چون تيده گه يت له رابردوو و له

داهاتوو؟ چۆن دهزانیت ئەم ئاو و خاکە و ئەم کەلتووڕە هێ تۆن،
 چۆن دهزانیت گهلانی تر دزی له تۆ دهکەن؟ بۆ نموونه مهقامی راست
 و ئەللاوهیسی له لای کورد ههیه، که میژوو ههکهی دهگهڕیتهوه بۆ پیش
 ههزارهها سال، لهو کاتهوه ناوی وا هاتوو، ئایا ئەمڕۆ کردوویانه به
 ناویکی بیگانه، ئەمه غه درو خیانهت نییه؟ مهقامی قهتار و مهقامی
 خاوکهڕ ئەمڕۆ پێیان دهلێن حیجاز و بهیات، ئەم دوو مهقامه دیاره
 کوردین، مهقامی قهتار به واتای گازه، له کۆندا بهو سروودهی
 خویندوویانه گوتوویانه گان، واتا بانگهوان، به ئاشکرا ناوی گاتا
 هاتوو، ئەمڕۆش ههر پێی دهلێن گاتار، یان قهتار. پیروزی میوزیک
 به لای مهزهبهکانی دینی (زهردهشتیهوه)، یان دینی ئالعهقهوه:
 دهگێڕنهوه لهکاتی دروستکردنی ههزرهتی ئادهمدا، که خوای گهوره
 له قور دروستی کرد، فریشتهکان داویان له خودای گهوره کرد گیان
 بخاته بهری، خودا داواکهیانی وهرگرت و ئەمری کرده گیان بپرواته
 بهدهنی ههزرهتی ئادهمهوه، گیان نهپوشت، فریشتهکان گهپانهوه بۆ
 لای خودای گهوره گوتیان: پهروهردگارمان، گیان ناپرواته بهدهنی
 ههزرهتی ئادهمهوه، خودای گهوره فهرمووی بپۆن میوزیکی بۆ
 بژهن، فریشتهکانیش به ئاوازهوه میوزیکیان بۆ لێدا و ئەوجا چوو
 بهدهنی باوه ئادهمهوه، ئەو میوزیکهش سینتار بووه، بۆیه میوزیکیش
 له لای تهواوی دنیا و ئایینی زهردهشتیهکان پیروژه و پیزی لێدهگرن،
 جگه له دینی ئیسلام، ههر له بهر ئەوه شه میوزیک و ئاواز و هونهر
 لهم ولاته دا په ره ی سه ندوو، به لێ ولاتی ئیمه له هه موو پوویه که وه
 دهوله مند بووه، بۆیه هه موو ولاتان چاویان تێبپریوه، هه رکاتیک
 هیژیان پهیدا کردوو، هیژشیان هیئاوه و داگیریان کردوو و هه موو
 خیراته که یان بردوو و گه لی عه ره ب له کاتی فتوحاته هینده
 کێبڕکییان بووه بۆ تالانی و دهستکهوت و غه نیمه، هینده پهروشی
 دینه که نه بوون، چونکه ئیمامی عومه ر بپاری دابوو ئەوهی

به‌شداریی له شه‌پری کافراند (که ناویان نابوو غه‌زا) یان فتوحات
 نه‌کات، هیچی به‌رناکه‌وێت، بۆیه جا به لی‌شاو عه‌ره‌ب بۆ زی‌پروزیوو
 ژنی جوان وئه‌سپ و غولام سه‌روه‌ت و سامان و کۆشک و ته‌لاری
 جوان و تالانی و هه‌موشتیکی جوانی کورد و پۆژه‌ه‌لاتی و ئه‌وروپی
 به‌گه‌رمی هێرشیان ده‌هێنا بۆ ولاتی ساسانی و پۆژه‌ه‌لات و
 هه‌موویان تالانکرد و داگیریان کرد و فه‌ره‌ودیان کرد، ئه‌م هه‌موو
 عه‌ره‌به‌ی که ئیستا لی‌ره‌ن، له‌و کاته‌وه هاتن و لی‌ره‌دا نی‌شته‌جی بوون
 و بوونه خاوه‌نی هه‌موو شتیکی ئه‌م ولاتانه و که‌لتووره بۆگه‌نه‌که‌ی
 خۆیان سه‌پاند به‌سه‌ر ئیمه‌دا، ئه‌و ده‌ستووره‌ی که خزمه‌تی
 کورده‌وارییان ده‌کرد؛ هه‌موویان به‌ ناوی بیدعه و کوفره‌وه هه‌رامکرد
 و هه‌تا ئه‌م‌پۆش کورد په‌یره‌وی ده‌که‌ن وه‌ک ئه‌وه وایه ئیستاش
 ئیمامی عومه‌ر حوکوممان بکات و فه‌رمان‌په‌روامان بیت، ناویریت باسی
 هیچ زه‌ره‌ر و زیانیکی ئه‌م ده‌ستووره بکه‌یت که له‌ سودی عه‌ره‌بدا
 دانراوه، یه‌کسه‌ر کافرت ده‌که‌ن، ئه‌ی خۆ باشه‌ تورک و فارس و زۆر
 له‌ ولاتانی تر وه‌کو ئیمه‌ موس‌لمان بوون، بۆ وه‌کو ئیمه‌ نه‌بوونه
 کۆیله، به‌لکو خه‌لکی کۆیله ده‌که‌ن له‌ به‌رژه‌وه‌ندیی خاک و گه‌له‌که‌یان،
 ده‌یان‌ه‌وێت هه‌ر ئیمه‌ ساویلکه و گه‌مژه‌بین باوه‌ر به‌ هه‌موو شتیکی
 بکه‌ین له‌پێناو به‌رژه‌وه‌ندیی تایبه‌تی و شه‌خسی خۆمان، ئایه‌ که‌سیکی
 هه‌یه نه‌زانیت مه‌رامی دوژمن چییه و دوژمنی خۆشی نه‌ناسیت،
 به‌داخه‌وه گه‌له‌که‌مان به‌ سیاسی و ئاینیه‌وه هه‌مووی کۆیله کراون به
 پارهی زۆرو زه‌به‌ندی تالانکه‌ره‌کان و دوژمنی مرۆقاییه‌تی و ولاته
 ده‌وله‌مه‌نده‌کانی که‌نداوی نۆکه‌ری ئه‌مه‌ریکا و دۆسته‌کانی و ئیمه‌شیان
 فریوداوه و ده‌ستمان ناوه‌ته‌ بینه‌قاقای یه‌ک و خوینی یه‌کتیری ده‌مژین
 له‌ژێر بیرو باوه‌رو ناوی جیا‌جیادا، هه‌روه‌ها ئێران و تورک و
 دۆسته‌کانیشیان هه‌موو شتیکی ئیمه‌شیان کردووه‌ته‌ مۆلکی خۆیان به
 که‌لتووره‌که‌شمانه‌وه، که‌لتووره‌که‌شیان بردووين، هه‌رچیشمان

ھەبوو ھەسرىۋىيەنەتەۋە، بەتايىبەتەي ئەم ۋلاتانەي چواردەورمان ،
 ھاتون بە ناۋى گاۋرەۋە ھەموو شتىكى ئىمەيان لەناۋبردوۋە و
 ھەرچىش ماۋە ھەرامى كردوۋە گەنجەكانمانيان كوشتوۋە و كچە
 جوانەكانىشىيان بردوۋىن، ئەۋەشى ماۋەتەۋە كردوۋىيەنە بە كۆيلەي
 خۇيان لەناۋ زەۋى و ئاۋەكەي خۇياندا، بەتايىبەتەي لە سەردەمى
 خەلىفەكاندا ھەروەھا لەلايەن ھەموۋز لەھىزەكانى جىھانەۋە ، (بۆ
 زانىيارى زياتر بىروانە كىتەيى: فەتەنە مەشتومپى ئاين و سىياسەت،
 نوۋسىنى: ھاشىم جەيىت، ۋەرگىزپانى لە ەەرەبىيەۋە: مامۇستا سابىر
 ەبدوللا كەرىم)، زۆر جار لە پىاۋەئايىنىەكانى كوردستانەۋە
 بىستومە دەلەين كاتى لەشكرى موسولمانان ھاتوۋن و ھىرشىيان
 ھىناۋە بۆ سەركوردستان مندالەك خويىن لەپەنجەي نەھاتوۋە جا
 ئەۋەم ھاتەۋە ياد خەلىفەي (ع)ى موسلمانان نامەيەكى ناردبوو بۆ
 والى بەسرە، بەنىكى تىادا بوۋە نەزىكەي مەتر و بىست سانتىم بوۋە،
 ئەمرى كەردە ھەر ئىرانىيەك، يان زەردەشتىك بالاي گەيشتە ئەم بەنە،
 يەكسەر بىكوژە، واتا ئىبادەيان بكن، بەلام كورپى ئەبو سوفيان لەۋى
 كاربەدەست دەبىت، رجا و تكاي لىدەكات كارەكە ئەنجام نەدرىت،
 چونكە مىللەت لىيان ھەلدەگەرئىنەۋە، لەپاشان خەلىفە پاشگەز
 دەبىتەۋە، بەلام كاتىك كورپى ئەبو سوفيان دەبىتە والى بەسرا، ئەبو
 سوفيان ھەمان بىريار دەرەكاتەۋە و ھەمان نامەي بۆ دەنرىت و
 دەلەيت تۆ كاتى خۇي زۆر سەھوۋ بوۋىت كە نەتەيشت ئەو بىريارە
 جىبەجى بكرىت، فەرمان دەكات بەسەر كورپەكەيدا و دەلەيت دەبىت
 ھەر ئىستا ئەو بىريارە جىبەجى بكەيت، بۆ پىشتىراسكردنەۋەي ئەم
 گوتانەم، (بىروانە: ئاقىستا يەسنا، بەشى دوو. بىروانە: مەريوان وريا
 قانىعى شاعىر) زۆر جوانتر بۆت پوۋن دەبىتەۋە لە سەردەمانىكدا
 كورد خۇي ئەم دەۋلەتانەي رزگار كەرد لەژىر چەپۆكى ئاشوور
 پانىبال، دەسەلاتى بەسەر بەشى زۆرى كىشۋەرى ئاسيادا پويشتوۋە،

خاوهنى ياساى مروڭايه تى بووه و له هيچى كه م نه بووه، له سهرده مى دهسه لاتى كورد دا هه موو گه لان به ئاشتى و ئارامى ژياون هه ر له بهر ئاشتى خوازى و هوشيارى به كه يه وه بوو گه يشته ئه م پوژده، چونكه گه لى كورد وه كو گه لانى تر وه كو پانه مه ر دواى شوانه كه يان نه كه وتوون و چاويان نه بريوه ته مالى هيچ كه سيك هه تا وه كو مال وه ده ست به ينن، كورد له پيش هه موو نه ته وه يه كدا خوشگوزهران بووه و ولاتى سهر به خوى هه بووه له و په رى خوشيدا بوون، بويه حه زيان له شه ر و شوپ نه بووه، ئه وه بى مال و بى حاله كانن نرخى ژيان نازانن، بويه به زه بىيان به گيانى خويانىشدا نه ده هاته وه، كورد يش زور هه وللى دا تا گه يشته خوشگوزهرانى و چى له ئاستى تاك، يان له ئاستى دهوله تدا، بيگومان دهوله مه ند چاوى له سه ره و دوژمنى زوره، به كورتى به كه ي كورد ميلله تىكى خوړسك بووه، ورده ورده زىادى كردووه و به پى ميژوو و شويته واره كان بيت، گه لى كورد ته نها گه ل بوون له م ناوچه يه دا. (بروانه: قورئانى پيروز، ته ورات و ئنجيليش) راستى ئه م گوته يه مت بۆ ده رده كه ويت كه كورد بۆ پىويستى به كانى ژيان هه وليداوه و داهينانى كردووه، وه كو گه لانى تر به شه ر و تالانكارى پىنه گه يشتووه، هه ر بويه به دريژاى ميژوو هيرشمان كراوه ته سه ر و ئه مه حالمانه، هيوادارم هه موو گه لانى دونيا مافى يه كتر بدن و هيچ كه سيك مافى ئه وى تر پيشيل نه كات، چونكه ئه مرۆ ئه ستيره كه مان بووه ته يه ك مال، بويه ده بيت به هه موومان بى پاريزين، تا وه كو هه موو چين و تويزه كان له م ماله دا به ئاسووده يى بژين، با هه موومان گوئ له گورانى و ميوزيك بگرين و وه كو ميوزيك بين، چونكه ميوزيك زمانى هه موو مروڭيكه، هه موو مروڭيك وه كو يه ك چيژى لى ده بينن به بى جياوازى، ميژوو سه لماندوويه تى كورد چه نده ئاشتى خوازه، ئه وه تا له سهرده مى ده سه لاتدارى تيدا په ناي نه بردووه بۆ چه ك و كومه لكوژى، به لكو

پەنای بردووه بۆ ئەو شتانەى كە مرقى دلخۆش كردووه، وهكو ئەم
 ئامىزە ميوزيكيانە: (سيتار، عود، بالەبان، زورنا، دووزەلە، چەقەوانە،
 دەف، تەپل، كەرەنا، چەنگ، تەمورە، پووباب، بلويز و زورى تر)،
 بىگومان ئەمانە زۆربەيان پەيوەندييان بە سروودەكانى گاتاوه ھەيە،
 لە سەردەمى خۆيدا قيسارەيان دۆزيوتەو، لە لاى موسل قيسارەش
 ھەر پەيوەندى بە دىنەكانى زەردەشت و پيش زەردەشتەو ھەيە،
 برۋانە قيسارە سەرى گايەكى پتوھەيە، سەردەمانىك گە پىروژ بوو،
 گەيشتووتە رادەى پەرستن، ئىستاش لە ھىندستاندا گاپەرست ھەيە،
 ئەو دىنانەش ھەر لىرەو ھەو، لەپيشدا ھىند و كورد زۆر تىكەل
 بوون، برۋانە جلوبەرگيان و تەنانەت زمانەكەشيان زۆر لە كوردەو
 نزيكە، (بۆ زانيارى زياتر، برۋانە كتيبي: ميژووى مروڤ و ئاينەكان،
 ميشيل مالرب)، زۆر بە جوانى لىيان دەدويت و پرونيان دەكاتەو،
 ديارە ئامىزى ميوزيكي گيتار لەو سەردەمەدا ھەبوو و ھەتا ئىستاش
 ھەيە، ناوھەكى بە خۆوھەيە، گيتار و اتا گاتار، يان گان، بانگەوازيان
 پىكردووه، و اتا زىكر و گاتايان پى خویندووه، (لە پيشترىشدا باسم
 كردووه)، لە گاتاكەنەو ھاتووه و ئامىزى قيسارە لە كوردستاندا
 دۆزرايەو، بەبۆچوونى من قيسارەش ھەر پەيوەنديى بە گاتاكەنەو
 ھەيە، چونكە زۆربەى ميوزيكەكانى كوردى (گا و تا)يان پتوھەيە،
 قيسارە، گاتارە، گيتار، قيتار، ئەو قەتار، وەكو بانى موغان، يان
 مۇگاکان، ديارە مەقام لە مۇغامەو ھاتووه، لە پاشان لە لاى عەرب
 بوو بە مەقام، لە لاى فارسەكان و گەلانى تر بە مۇغ، چونكە عەرب
 پيتى (غ) گۆ ناكات، تۆ برۋانە گۆكانى سەردەمى مۇغەكان و
 ناوھەكەنيان بۆ نموومە: (مۆ + زى + ك) دوور نىيە مۇغىك بووبىت،
 يان برۋانە مۇغەكان، و اتا مەلاى زەردەشتىيەكان. تەنھا پيتى (غ) يان
 گۆريو، پيتى (ق)يان بۆ داناو. ديارە مەقام ھەر مۇغامە، يان
 مۇگاکانە، لە سەردەمى مادەكاندا بە مەلاكانيان و گوتووه مۇگاکان،

يان مۇغەكان، ئىستاش دىيەك ھەيە لە ناوچەى پىرەمەگروون بە ناوى كەلاوھى، يان كەيلى مەرزنگان، واتا جىگاي كەسايەتتە مەزنەكانى دىنى زەردەشتى بوو، ھەروھەا ناوى خودى پىرەمەگروون ناوتكى ئاينى زەردەشتىيە، لە سەردەمى زەردەشتىدا بە پياوى ئاينىيان گوتوۋە پىر، بۇ نموونە ۋەكو پىر شاليار، پىر قەرە، چىوار پىر خدر، ئىستاش ھۆزىك ھەيە بە ناوى پىر خدرىيەۋە، لەكاتىكدا دوزمن ھىرشى ھىناۋەتە سەريان، پىرى گەرە ھەلاتوۋە و خۆى گەياندوۋەتە شاخى پىرەمەگروونى ئىستا، كە ھەمىشە پشت و پەناى گەلەكەى بوو، واتا پىرەكەمان دەگرن، ئەم وشەيە ئاقىستايە، واتا ماچۆ زوانىيە، پىرە مەورن، ئىتر نازانم گىراۋە، يان نا، بۆيە شاخەكەش بەو ناوھە ناۋزەند كراۋە، زۆر زۆر كۆنە، بە گوتەى شاعىرى بەرپىز كاك خالىد (ناسراۋ بە مامە خەمە)، ھەتا بلىنى پياۋىكى خۆشمەشرەب و ئەدىب و پۆشنىير و ھونەردۆست و مىوان پەرۋەرە، كوردىكى دلسۆز، خۆى دانشتوۋى پىرەمەگروونە، تەمەنىشى خۆى دەدات لە (۷۰) سالل خودا تەمەندرىژى بكات، كە لە دايك بوۋى (۱۹۵۲)ى ز، دەلىت: ئەم دىيە، لەپىشتەر ناوم ھىناۋە، لە بنارى شاخى پىرەمەگروونە، ھەروھەا دىيەكى تىرىش ھەيە بە ناوى موغاغەۋە لە نىزىكى جادەكەى ئىستاي پىرەمەگروونە، ھەروھەا بانى مەقان، واتا شوينى مۇغەكان، يان مۇگاكان و واتا بانگوينەكان ۋەكو قورئانخوينەكان، بە ەرەبى پىيان دەلىن (القارىء القرآن)، ئەمە گەۋاھىدەرىكى حاشاھەلنەگرە كە مەقام مولكى كوردە و لە ھەموو سەردەمەكاندا گوتراۋە و ھەموو ئاينەكان سوديان لى بىنيو، دەتوانم بلىم ئاۋاز و گۆرانى و مىوزىك پۆلىكى بالاىان ھەبوۋە لە بەرەۋپىشەۋەچوونى ھەموو بۋارەكانى ژياندا، بەتايبەت دىن، بە ئاۋازى پىرچۆش و خرۆش مەتحى خوداكان و پىشەۋاكانى دىن و كۆمەلىان كردوۋە، ھەتا گەيشتوۋەتە يەزدانى يەك دانە، خۆى بۇخۆى

ئىزدىيەكان بەلگەيەكى بىگومانە لە ئىزدىيەكانەو ھاتوو، وشەى ئىزدىيان، واتا يەزدانىيەكان، يان يەزدان پەرستەكان، لە سەدەھا ئاواز و گۆرانىدا پەنگىداوئەو، ديارە وشەى يەزدان ھەمان وشەى ئاھورامەزدایە، پىموابىت عەرەب وشەى شەيتانى لەم وشەيەو داهىناو، لە زۆر سەرچاوەشدا ھاتوو، بۆيە ئىزدىيەكان بە شەيتان پەرست تۆمەتبار دەکەن، لەپىشدا وانەبوو، زۆر ھەوليانداو بۆ شىواندىيان و تىكدانى كەلتوور و ئاينەكەيان، ھەتالە بەر ئەوھى ناشرىنيان بکەن، ئەگەر بروانىتە تەورات؛ ئىبراھىم پىغەمبەر ھەر دىنى ئىزدىيە بردوويەتى بەرھەو خوار، چونكە ئىبراھىم پىغەمبەر خەلگى رۆھايە، كاتى ھەل ھات لە دەستى نەمروود، پەناى بردە بەر ئەو خەلگەنەى لە پىش ئەودا ھەل ھاتبون بۆ شاخە سەختەكانى كوردستان، ئەوانىش ھەمان دىن و بىروبواوپيان ھەبوو، كە داىە ئانا رابەرايەتى دەکردن، چونكە داىە ئانا دەويست مرقۇفەكان بە كشتوكال و ئاودىرىي و ئازەلدارىي بژىن، بەلام نەمروود مەرامى و بوو بيانباتە شارەو و بيانكاتە پىشەساز و موچەخۆر و كرێكار و كۆيلەيان بکات، بە وینەى ئەم سەردەمەى ئىستامان، چۆن كۆيلەيان كىردووين بە ناوى دىموكراسى و دىن و ئاين و رزگارى و لاتەو، ھەموخەلگيان كىردۆتە موچەخۆر و ئەوھى ناوى داهىنان بىت لەھەموو رۆيەكەو نەيان ھىشتوو ھەتا ھەموو خەلگى چاوەروانى دەستى دەسەلاتدارەكان بن جا ھەرچيان بویت بەمىللەتى بکەن بەناوى جىاجىاو ھەمووشى جگە لە بەرژەوئەندى دەولەمەند و دەسەلاتداران ھىچى تر نىيە، پىم وابىت نەمروودىش ھەر ئەو مەبەستى بوو ئەم فىكرو بىرو باوئەش ئىستا بە بۆنەى پىشكەوتنەو زياتر برەوى سەندوو لەھەمان بىروبواو و دىنەو ھاتوو خۆرپەرستىش بوونە، يان خۆريان بە نورى خودا زانىو و ئالاکەشيان ھەر خۆر بوو و زۆر لە شار و شارۆچكە و

دېھاتەكانيان ناوى ھۆريان پىئوھىيە، بە بۆچوونى من تەواوى خەلكەكە
 لەگەلدا ھاتوون بەرەوخوار، چونكە نەمروود وازى لى نەھىتان و
 ھەمان خەلك و ھەمان دىن و ئالاش بوو لەگەل خۇياندا
 گەياندوو يانەتە قىبىتيەكان و فەلەستىن و دەورو بەرى، ئەگەر بلېين
 ئەو خەلكەى ھەتا ئىستا بە ھەمان دىن و دەستوورەو لەوى
 ماونەتەو، مەبەستم لە ئىزدىيەكانە، چۆن بوو، بىگومان دەشت لە
 پاشان خەلكى تر ياخى بوويىتن و پرويان كردىتە ھەمان جىگا و
 خۇيان پاراستىت و ھەتا ئىستا مايتنەو، خو ئاگادارم كە زياتر لە
 ھەشتا و چوار جار ئەنفالكراون، تەنھا بە دەستى عەرەب، جگە لە
 قەومانى ترى وەكو ئاشوور و ئەسكەندەرى مەكدونى و مەغول و
 تەتار و تورك و دەيەھى تر، بەلام پرسىارىك دىتە پىشەو، ئەويش
 ئەوھىيە؛ بۆچى ھەردوو ئالا و ھەردوو دىن يەكن، چونكە نەمروود
 لايداو لە دىنەكەى و خەلكەكەى بردوو بەرەو بپەرستى، نابىيت
 ئىبراھىم پىغەمبەر بەتەكانى شكاندوو و ھەلاتوو، ئەگەر وا نەبىت،
 بۆچى ئۆرشەلىم بە ناوى ھەمان دىنى ھۆرىيەكانەوھىيە، تۆ برۈانە
 ناوى ئۆرشەلىم دەيەھا شارىش ھەيە بە ناوى ھۆرەو: ئۆرفە،
 ئۆرەبىلۆ، ئۆرمىيە، ئۆرماتو و ھورامان و ھوراسان يان خوراسان
 ھۆرىن و ئۆرك كە ئىستاش شویتەوارەكەى ماو شارى
 سۆمەرەكان بوو و يەكئ لە پاشاكانى گلگامىش بوو و شارى
 ئۆرك لەسەرچاوەكانا ھاتو بەر لەچوار ھەزار سال بەرلە زايىن
 لەھۆرىەكان جيا بونەتە و ھۆرە يان حورە و شارى حەران يان
 خۇريان و زۆرى تر... ئەمانە شايتى دەدەن كە ئەم شارانە و
 خەلكەكان مېترايى، يان ھۆرى بوون، ھەر ئەم دىن و دەسلەتەش
 بوو شۆرپووەتەو بۆ باشوور و شارى كەركوك و ھۆرماتوويان
 ئاوەدانكردوو تەو.

ناوی زنجیره یهک له پاشاکانی (گودی) یهکانی باوباپیرانی نه ته وهی کورد،
که به هه له شیویندراون به گوتی که له شاری که رکوک فرمانپه وای بوون :-

ژ	ناوی پاشا	ماوهی فرمانپه وایی
۱	ئەمەتا گودی نازناوی (گودیاگاوه) ی لیتراوه به جۆریکی تریش که (گودی گاوه) دامه زریته ره	۳ سال
۲	ئەنگیشو گوردیس	۶ سال
۳	سالاگاب کار	۶ سال
۴	شولمه که لگا	۶ سال
۵	ئەلۆلۆمش مهرد	۶ سال
۶	ئەنیمما باگشا شیر	۶ سال
۷	ئەنگه شووشکۆردۆ دووهم	۶ سال
۸	ئەياب لاگاب دووهم	۱۵ سال
۹	ئیباته گودکار	۳ سال
۱۰	ئەیار لاگاش کوک	۳ سال
۱۱	کوردۆم گوردۆ	۱ سال
۱۲	کوردۆم	۳ سال
۱۳	کوردۆم گورد	۲ سال
۱۴	ئیرروم نه مردۆ	۲ سال
۱۵	ئەبرانۆم ناخ	۱ سال
۱۶	هالپوم هۆلگورد	۲ سال
۱۷	پۆزورسین ئەزما ئیل سیوما	۷ سال
۱۸	زیر یا کالی ژیرشا	۷ سال
۱۹	ئەیار لاگاب نه مروود	۷ سال
۲۰	تیره پکارکانه زکاک	۶ سال
۲۱	تیرهکانی گوردای سه رجه می سالهکانی حکومرانی ئەم زنجیره شایانه	۱۹۷ سال و ۴۰ پۆژ

ئەم دروشمە گوزارشت لە ۲۱ پاشای دەولەتی ھۆرییەکان
دەکات لە قەلای کەرکووک دا کە فەرمانپەرەوا بوون
بۆیە بەم گەلەیان وتوو ھۆرییەکان
ئەم ئالایە لە پاش لافاوە مەزنەکە (نوح) ھو ھەلکراوە

ههروهه ها ئه گهر خۆريان په رستبیت، یان به نوری خودایان
زانبیت، په یوهندی به خۆروهه هه بووه، دیاره مه قامی ئۆرفه و
خورشیدی و هۆره، ئهم سنی مه قامه زیکری خۆریان پین کراوه،
له پاشان دینی زه ردهشت له پۆژه هه لاتوه هاتووه و په ره ی به دینه که
داوه و به ته وای بۆیان ده رکه وتووه که ئه مانه خودا نین، ههروهه ها
ئبراهیم پیغه مبه ریش به هه مان شیوه بۆی ده رکه وتووه ئهم مانگ و
ئه ستیره و خۆر و بارانه و هه موو جوړه کانی، هیچ کامیان خودا
نین، وهکو له قورئانی پیرۆزدا ده فهرمویت له و کاته دا حوکمی نه مروود
پاشای پوهه بووه، له هه ندیک سه رچاوه دا ده لئین مامی ئبراهیم
پیغه مبه ر بووه، میژووش باسی ده سه لات و زالمیی نه مروود ده کات
که چه نده زالم بووه، ئاشکرایه ده سه لات به زه برو زهنگ به ده ست دیت
نه ک به ماچ به لئ بۆیه ئه و کاته نه مروود حوکمی ئاسیای کردووه
بیگومان هه موو ده سه لاتداران به زه برو زهنگ گه یشتونه به پله و پایه و
جوگرافیا یه کی فراوان جا که نه مروود نه ماوه ولاته که بهش بهش بووه
و دیاره پارچه پارچه کراوه و له لایه ن نه وه کانی پاشاوه و
نه ته وه کانی تره وه و بال و ته یاره کانی سوپاو ولاته وه بچوک
کراوه ته وه ئه و ئمپراتۆریه ته جا هه ریه کی له و بیره جیاوازانیه ی یه که م
جار جیا بۆته وه چه زره تی ئبراهیم پیغه مبه ر بووه دژی وه ستاوه ته وه
و له پاشان به خۆی و لایه نگره کانییه وه به ره و خوار بوونه ته وه و ئه و
دین و دابونه ریتیه یان له و ناوچانه دا بلاو کردووه ته وه و بۆ ماوه ی زیاده
له (۴۰۰) سال به س فه رمان په وایی مه سر، واته قیبتیه کان کردوه
له پاش ده رچونیان له میسر چونه ته ئه و ناوچانه ی فه له ستین و هه تا
سه ره لدانی ئیسلام و سوپاکه ی له فه له ستیندا بون و فه رمان په واییان
کردووه و ئه و ولاته یان به ناوی خۆیا نه وه کردووه، واته ئیسرایل
نه وه کانی پیغه مبه ر یعقوب کوپی ئیسحاق کوپی برایم هه تا ئیستاش
هه ر له وین و سه ده ها هۆز و تیره یان لیبووه ته وه و هه تا ئه مپروش

کاریگه‌ری دین و نه‌ریتی زمانی کوردییان پێوه دیاره، (ب‌روانه: ته‌ورات، یان مروّف و ئاینه‌کانی می‌شیل مالرب و تاته قورپینه‌کانی)، له پوژه‌ه‌لاتیشه‌وه، ته‌نانه‌ت پێش زه‌رده‌شتیش هه‌مان دینی ئیزدی بوو، واته‌ هه‌ر ئه‌و دینه‌ی که ئیبراهیم پێغه‌مبه‌ر بردی به‌ره‌وخوار، زو‌ریش له‌پێش زه‌رده‌شتدا بووه، لی‌زه‌دا ده‌مه‌وێت ئه‌وه پوون بکه‌مه‌وه له‌ زو‌ر سه‌رچاوه‌دا ده‌لێن گوايه ئیبراهیم پێغه‌مبه‌ر هه‌ر زه‌رده‌شته، به‌لام زه‌رده‌شت ناوی سی‌تامایه و له‌ ورمی له‌دایک بووه و هه‌ر له‌ویش خیزانی پێکه‌وه‌ناوه و ناوی خیزانیشی دۆغدایه و سێ کچ و سێ کورپی هه‌بووه و ناوی کور و کچه‌کانیشی دیاره و له‌ خواره‌وه نووسیه‌مه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها ناوی خیزانی ئیبراهیمیش سارایه، یان زارایه و کورپه‌کانی ئیبراهیم پێغه‌مبه‌ریش دیاره که ئیسماعیل و ئیسه‌حاقه، به‌لام ئیبراهیم ناوی ئه‌سلێ نییه، ناوی ئه‌سلێ سه‌فایه له‌سه‌ره‌وه باس‌م کردوه مه‌به‌ست له‌ ئیبراهیم واته‌ دینه‌که‌ی دینی ناشتی و براییه و یه‌عقوبیش کورپی ئیسه‌حاقه و باوه‌گه‌وره‌ی به‌نی ئیسرائیله، به‌لام دینه‌که‌ی ئیبراهیم و زه‌رده‌شت زو‌ر له‌یه‌که‌وه دوورن ئیبرایم خۆرپه‌رسته‌بووه و زه‌رده‌شت خواره‌سته‌بووه ئیبراهیم له‌ ناوچه‌کانی فه‌له‌ستین و به‌نی ئیسرائیل مردووه، به‌لام زو‌ریش پێش زه‌رده‌شت بووه زه‌رده‌شت به‌ ده‌ستی تورکان کوژراوه، که سه‌رده‌می فه‌رمانه‌روایی و ده‌سه‌لاتداریتی ماده‌کان بووه که ئه‌کاته سالی‌ هه‌فسه‌تی پێش زاین، له‌ پاش ماده‌کان ده‌سه‌لاتی ساسانییه‌کان بووه و ساسانییه‌کانیش به‌ ده‌ستی ئیسلام و خه‌لیفه‌ی دووهم عومه‌ری کورپی خه‌تاب کو‌تاییان هاتووه، هه‌ر بۆیه له‌ سه‌رده‌می خه‌لیفه‌ی سییه‌م عوسمانی کورپی عه‌فاندا قورئان چاپکرا، چونکه عه‌ره‌ب خوێنده‌وارییان نه‌بوو هه‌تا ئه‌و کاته، ده‌توانم بڵیم قورئان به‌ زمان و نووسینی سه‌رده‌می زه‌رده‌شتی نووسراوه‌ته‌وه، ئه‌و فه‌رمووده‌یه‌ی پێغه‌مبه‌ری ئیسلام (ﷺ) بۆ شایه‌تی ئه‌م ووته‌یه‌م

بەسە، كە دەفەرمووئەت: دىلەكان مەكوژن، با ھەر يەككە لەوان دە
 كەس فەرى خويندەوارى بىكات، ئەوجا ئازادىان بىكەن، بە گرتنى
 ولاتى ئارىان و زەردەشتيان و ھەتا ولاتى بەنى ئىسرائىل و
 دەرووبەرى و پىاوە خويندەوار و ئاينىيەكانى زەردەشتى و
 يەھودىيەكان خويان فەرى خويندەوارى كرد و ئەوكات قورئانىان
 نووسىيەو، بەلام ئىبراھىم پەغەمبەر لە پيشى حوكمرانى
 سۆمەريەكانەو بوو، كە (٤٠٠٠) سال پيش ئىستا لە ھۆريەكان
 جىابوونەو، لەچاو مېژووى سەردەمى ھەزەرەتى ئىبراھىم و
 سەردەمى نەمروودا دوينىيە، زەردەشت لە شەركدا ھەر لە ورمى
 كوژراو، لە دواتردا بەروونى باسەم كردوو، (بۆ زانىارى زياتر،
 بېروانە: ئاقىستا)، كە خودى زمانى زەردەشتە و ھەر بۆخويشى
 نووسىويەتى، بەلام زەردەشت پەرى پيدا و ئاقىستاي نووسى بە
 ناوى گاتاكانەو، واتا بانگەوازي خوداپەرستى خوداي يەك تا،
 ھەرچۆنىك باوهرى بە دوو ھىز ھەبوو، بەلام لاينى سەرەكى
 خوداي خىر و بەرەكەتى گرتوو، بگرە زۆر چاكسازى لەو
 دابونەرىتە پيش خوى كردوو، بىگومان ھەموو دىنەكان ھەروا
 بوون و ھەتا ئەمپۆش لە سىياسەتدا ھەر وەھايە، ھەتا گەشتوووتە
 ئەمپۆ ھەموو داھىنانىك ئەوئەندە دەورى ھەيە تا داھىنانىكى تر دىت،
 بىگومان ئەويش فەرامۆش دەكرىت. ئەوئەتا بە چاوى خۆتان دەبينن
 ژيان و دەوران چۆن گۆراو، بېروانە ھەتا پيشكەوتن لە ھەموو
 شتىكدا كراو، ھەموو كەرەستەكانى ژيان بە گشتى تەنانەت لە
 ھونەرىشدا بە مەقامىشەو، وەك ووتمان لە سەردەمى ھۆريەكاندا
 چەند مەقامىك داھىنراو، لەپيشتردا باسەمان كردوو، وەكو:
 خورشيدى، ھۆر، وەرڤا، يان ئورڤا. ئەمانە تايبەت بوون بە زىكرى
 وەر، يان خۆر، لە زەمانى ھۆريەكاندا، بەلام لە زەمانى گاتاكاندا
 مەقامى قەتار و خاوكەر داھىنراو، كە تايبەت بوو بە گاتاكان، لە

زهمانی ساسانییهکاندا مهقامی ئەللاوهیسی داهینراوه بۆ زیکری خودا،
 لهو سهردهمه‌دا به پیاوه ئاینیهکانیان گوتوووه وهیسی، ئیستاش
 شوین ههوارهکانیان دیاره، واتا بانگه‌واز بووه بۆ خوداپه‌رستی، دیاره
 چه‌زهرتی ئیبراهیم له باکووره‌وه به تایبه‌ت له شاری پوها ئیستا پیتی
 ده‌لین پوحا، له باکوری کوردستان بووه نه‌مرود ویستویه‌تی خه‌لکی
 ئازاد له‌کشتوکال‌کردنه‌وه بگوازیته‌وه بۆ شارستانی و بته‌په‌رستی دژی
 نه‌مرود وه‌ستاوه‌ته‌وه و بته‌کانی شکاندوووه هه‌تا ئەوکاته‌ش خودای
 ئەوان خۆربوووه با ئەوه‌ش بزانی زۆر پیش زه‌رده‌شت بووه، به‌پیتی
 میژوووه‌که‌یان بێت په‌ره‌ی پێداوه و له‌ قورئان و ته‌وراتیشدا ئاماژه‌ی
 پیکراوه، بر‌وانه‌ کاتیک ئیبراهیم پیغه‌مبه‌ر ئەستێزه و مانگ و خۆر
 ده‌بینیت ده‌لێت: ئەمانه‌ خودان، به‌لام که‌ ئاوا ده‌بیت ده‌لێت: ئەمانه‌ش
 خودا نین، دیاره‌ گه‌له‌که‌ی چه‌زهرتی ئیبراهیم خۆریان به‌ خودا
 زانیوه، بۆچی؟ لهو سه‌ردهمه‌دا زۆر ساردبووه و خه‌لکیش به‌ گشتی
 خه‌ریکی کشتوکال و ئاژه‌لداری بوون، خۆریش سه‌رچاوه‌ی هه‌موو
 ژیانه، نه‌مرودیش ویستویه‌تی بیانباته‌ شاره‌وه و بیانکاته‌ بت
 په‌ره‌ست وکوێله و فه‌رمانبه‌ر و کوێله‌ی خۆی، ئەمه‌ له‌ قورئانی
 پیروژدا باسی ده‌کات و ئاماژه‌ی پیکراوه، ئەم ئاینه‌ شو‌ربوووه‌ته‌وه
 هه‌تا زه‌رده‌شتیه‌کان و کو‌تایی ساسانییه‌کان هاتوووه. (بۆ زانیاری
 زیاتر، بر‌وانه: کتیی فیتنه‌ مشتوم‌ری ئاین و سیاسه‌ت له‌ سه‌ره‌تای
 ئیسلام، له‌ نووسینی هاشم جعیت، وه‌رگێڕانی: مام‌وستا سابیر
 عه‌بدوللا که‌ریم) (پو‌ژنامه‌نووس و وه‌رگێڕ و به‌ریوه‌به‌ری مافی
 مرو‌ف له‌ سلیمانی، چه‌نده‌ها کتیی وه‌رگێڕاوه‌ته‌ سه‌ر زمانی شیرینی
 کوردی، له‌ بواره‌کانی: فیکری و مافی مرو‌ف و کو‌مه‌لایه‌تیدا، چه‌نده‌ها
 کتیی نووسیه‌ له‌ زۆر بو‌اردا، نووسین و وه‌رگێڕدراوه‌کانی خۆی
 ده‌دات له‌ بیست کتیب و زیاتر)، هه‌ر له‌ کتیی فیتنه‌دا، که‌ ده‌لێت
 ساسانییه‌کان قیبه‌لی ئەو ده‌وله‌ته‌ عه‌ره‌بییه‌ ئیسلامیه‌ بوون، له‌

ھەموو پروپىيەكەۋە ھەموو دەستور و ياسا و داب ونەرىتىكىيان لە
 ساسانىيەكانەۋە ۋەرگرتوۋە، چونكە ساسانىيەكان دەۋلەتتىكى گەۋرە
 و خاۋەن شارستانى بوون و كورد بوون و ھەورامىش بوون، ھىچ
 كاتىك ناۋى فارس نەھاتوۋە، خودى محەمەد پىغەمبەر (ﷺ) بە كارى
 بازىرگانى ھەر لە نۆ سالىيەۋە ھاتوچۇى كردوون، كە دىنەكەشيان
 زەردەشتى بوۋە و مۇگاكان و ۋەيسىيەكان، پىاۋە ئاينىيەكانى ئەۋ
 دەۋلەتە بوون و تەۋاۋكەرى ئەم ئاينەن و بە تەۋاۋەتى پەرەيان
 سەندوۋە و بلاۋەيان كردوۋە بە ھەموو پۇژھەلاتدا، بىروانە شوپىنى
 مۇگاكان، واتا بانگدەرەكانى زەمانى زەردەشتى، لەلای كەركوك پىيى
 دەلەن بانى مەقان، واتا شوپىنى مۇغەكان، ديارە وشەى مەقام لە
 مۇغەكانەۋە ۋەرگىراۋە، مۇغەكانىش لە مۇگاكانەۋە ھاتوۋە، بىگومان
 ئەۋان مەقامى ئاينىيان خويىندوۋە، ئەۋەش دەيسەلمىنىت ئەم ولاتە
 ھەر مولكى كورد بوۋە، مادەكان دەسلەتايان بە سەرەۋە بوۋە و داب
 ونەرىتيان بە ئىستاشەۋە لەۋ ناۋچانەدا بەروونى ديارە، ھەر لەم
 ناۋچەيەدا ئەم مەقامانە دەخوئىندىت، خاۋكەر بە زمانى ماچۇ، بە
 خەۋ مەۋاچۇن، خاۋ واتا خاۋى دەكاتەۋە، يان خەۋى لى دەخات
 ئەۋەندە مەقامىكى كارىگەرە، يان ھەر پەيۋەندىي بە خۆرەۋە ھەيە،
 ئەم ناۋچانە ئىستاش تام و بۇنى زمانى ئاقىستايى پىۋە ديارە،
 زۆربەى ھۆزەكانىش لە ماچۇگۇكانن، بەلام داخەكەم ئىستاكە بەم
 مەقامانە دەلەن حىجاز، كە ھەر لە كۆنەۋە پىيى دەلەن خاۋكەر.
 بىيىنەۋە سەر مەقامى باجەلان، يان ئاي ئاي، ديارە ئەم مەقامە بە
 سەمەن گوللا گوتراۋە، بەسەرھاتى كچ و كورپىكە لە ناۋچەى بىنكورەى
 سەر بە شارۋچكەى قۆرەتوۋ و شارى خانەقىنى خۆشەويستى
 گەرمىانە، لە خەفەتەۋە لەدايك بوۋە، بە بەسەرھاتەكەدا ديارە خاۋەنى
 شىعەرەكە دەلەن دايكى سەمەن گول بوۋە، ئەم شىعەرەى بە كچەكەيدا
 ھەلگوتوۋە بە ناۋى دەستگىرانەكەيەۋە، لە پاش بەسەرھاتىكى

ناخۆش، له پاش بهیه‌گه‌یش‌ت‌نیان ږوویداوه و بوو‌ده‌ته ه‌و‌ی
جیابوونه‌وه‌یان، ئیتر ئه‌م شیعره‌ که‌وتوو‌ده‌ته س‌ه‌ر زمان‌ی ه‌ونه‌رمه‌ندان
و خه‌ل‌کی ناوچه‌که و ئه‌وه‌تا تا ئه‌م‌ږ ه‌ه‌ر ماوه، گوا‌یه
ده‌ست‌گیرانه‌که‌ی بین‌یویه‌تی جوان‌ی دانیش‌تووه‌ کونه‌ پ‌ر ده‌کات،
گه‌نجه‌که‌ش ناو‌ی نه‌زانیوه و پ‌یی گوتوو‌ه: سه‌مه‌ن گول‌که‌ی ده‌م نو‌قل
و نه‌وات ویم وه‌ بی مه‌ل‌حه‌م، چه‌نی چم له‌لات. له‌ دوات‌ردا به‌ در‌یژی
ئاماژ‌ه‌م پ‌یک‌ردوو‌ه، به‌ نیس‌به‌ت شیعر‌ی شاپه‌روه‌روه‌ه ئه‌مه‌ش
به‌سه‌ره‌اتیکی تره‌، که‌ په‌یوه‌ندی ه‌یه به‌ شاپه‌روه‌ر و میر
مه‌نسور‌ه‌وه‌، شاپه‌روه‌ر خیزانی میرمه‌نسور بووه‌، وه‌ شاک‌ریش
هاو‌رپی میر مه‌نسور بووه‌، ئه‌م شیعره‌ش ه‌ه‌ر به‌ مه‌قام‌ی باجه‌لان
گوتراوه‌، ئه‌م شیعره‌ شیعر‌ی میر مه‌نسور‌ه‌، پ‌ی‌یان گوتوو‌ه مه‌سویره
به‌ زمان‌ی گ‌وران‌ی. هاو‌رپی‌ه‌کی‌شی ه‌ه‌بووه‌ میر مه‌نسور ناو‌ی شاک‌ر
بووه‌ به‌ ئه‌و‌یش‌یان گوتوو‌ه شاکه‌، بی‌گومان شاک‌ریش شاعیر‌یکی
به‌توانا بووه‌، میر مه‌نسور چی شاعیر‌یکی گوتوو‌ه، شاکه‌ش ه‌ه‌ر به
شیعر وه‌لام‌ی داوه‌ته‌وه‌، ب‌و‌یه ئه‌گه‌ر یه‌کی‌ک له‌سه‌ر ش‌تی ز‌ور
بر‌و‌یش‌تایه‌ ده‌یان‌گوت ده‌ ئیتر مه‌یکه‌ شاکه‌ و مه‌سویر، ب‌و‌یه گوت‌یه‌کم
گو‌ی ل‌یب‌وو‌ه ز‌ور‌جار، به‌تایبه‌ت له‌ زاری دای‌که‌وه‌؛ یه‌کی‌ک ش‌تیک ب‌ل‌یت
و ئه‌و‌ی تریش ب‌یل‌یت‌ه‌وه‌، واتا میر مه‌نسور ه‌ه‌رچی گوتوو‌ه،
شاک‌ریش وه‌لام‌یداوه‌ته‌وه‌، ب‌و‌ر‌است و در‌وست‌ی ئه‌م گوت‌یه‌م؛
ز‌ور‌جار ده‌ب‌یست دای‌کم ده‌ی‌گوت ئیتر ناو‌ر‌ته‌وه‌ی کرده‌ی شاکه‌ و
مه‌سویره. ه‌ه‌قی خ‌و‌یه‌تی ل‌یره‌دا ناو‌ی بر‌ای ئاز‌یم به‌ینم، کاک
نه‌عمه‌تی ز‌حمه‌ت‌ک‌یش، نووس‌ه‌ر و ږونا‌ک‌یری کورد‌ی یارسانی،
دانیش‌تووی شاری تارانه‌ یادی به‌خ‌یر، که‌ به‌نده ئه‌م مه‌قام‌ه‌م به‌م
شیعره‌وه‌ ب‌و‌ چ‌ری، له‌ پاشان گو‌تی: ده‌مت خ‌و‌ش، ده‌ستت خ‌و‌شب‌یت،
ئه‌مه به‌سه‌ره‌اتی شاکه‌ و مه‌سویره‌یه. له‌ پاشان ږوون‌کر‌دنه‌وه‌یه‌کی
پ‌ر به‌ پ‌یت‌ستی خ‌و‌ی دا له‌سه‌ری ز‌ور ږوون بوو، سوپاس ب‌و‌ مام‌وستا

نېغمه تی به پړيز. له سهره تاي شيعره که شدا وا ده ست پيډه کات
 به پراستی له وانه يه هم شيعره ناته واو بيت، به لام من هر نه هم
 بيستوه له ماموستا حوسين عه لی هونه رمنه ند. نه مه ش به پراستی زور
 ته واو نه بوو، له ملاو له ولا کو مکر دوونه ته وه له لای هونه رمنه ندانی
 ناوچه ی بنکوره و زور خه لکانی تر. دمه ویت نه وه ش بلیم؛ بو
 ماوه يه کی زور مير مه نسوور و شاکر به ند بوون و له به نديخانه بی
 سه روشوین بوون له گه ل شاکردا، که س پيانی نه زانیوه که به ند
 بوون، کاتیک که ئازاد بوون، مير مه نسوور و شاکر ته کبیریک
 ده که ن ده لین: با کاریکی وا بکه ين، خیزانه کانمان تاقی بکه ينه وه، ئیمه
 ماوه يه که بیتا گاین، با بزاین چو ن وه لاممان ده دهنه وه، خو
 هیچیشیان نه کردوه، به لام خیزانه که ی شاکر بی پرسینه وه دهرگا که
 ده کاته وه، هر مېرده که ی خوشی بووه، مير مه نسوور شه و که
 ده گاته وه مالی خو یان درهنگانی شه و ده بیت، پیش نه وه ی خو ی
 ئاشکرا بکات، خیزانه که ی تاقی ده کاته وه، مير مه نسوور له و دیو
 دهرگا که وه داوای په یوه ندی له خیزانه که ی ده کات وه کو بیگانه يه ک.
 خیزانه که ی به م شيعره وه لامی مير مه نسوور ده داته وه، به لام
 داخه که م خیزانی شاکر زو و دهرگا که ی کردو ته وه له کو تايیدا
 جیابوونه ته وه له يه کتری، شيعره که ش ده لیت: به م شیوه ده سپن
 ده کات له خواره وه:

په خشه مجه پرت وهی بسماره وه
 و شتر لان بگرو وهی مو غاره وه
 هیسر بزایو کیکف بگرو بهر
 مهر نه وسا بوینی بالای شاپه روهر
 داری پیره دار یه تیم وهیدار نمه بو
 عه بله یش وهی خه یال وه مال نمه بو

شهوار زمسان وهيسال نمه بۆ

دۆس دوير ولات وهى يار نمه بۆ.

دۆس دويرولات مه بهستى له ميرمه نسوربووه هه رته گه پريته وه

به م شيوه وه وه لامى ده داته وه و ده رگاش ناكاته وه هه تا به يانى،

ئه مه ش شيعرى سه مه نگوله: ميرزام سه راوى

ميرزام سه راوى، ميرزام سه راوى ئارق

پاگه م كهفت وهى سه سه راوى

ديم دانىشتيه ن باوان خـ راوى

كونه ش پر مه كهرده تهرك ته راوى

وهى ناز و غه مزه پوومه ت گولاوى

كونه ش پر مه كهرده چه به حر بى پهى

په نجهى چوين شمشال، قامه ت ويتهى نهى

په نجهى شمشالى مه كهرده وهى ئاودا

مه شه اورد وه زولف خه ياتهى خاودا

من وهى زويخوو زام په لاسه به رگم

تير برژانگى پيكاشان جه رگم

پانام چه ئه ده ب سه لامى كه ردم

بالش واوه رده ن من روح سه پر دم

بال چاوشدا ليو وهى خه نه وه

عه له يكم وه بان ديبهى سه نه وه

واتم جامى ئاوبه ش په نه م وهى ده ست و جامت

وه فداى بالات بام نمه زانى نامت

وات ئاو مه يه م په نه ت وهى ده ست و وهى دل

جامم چينيه ن نامم سه مه ن گول

واتم سه مه ن گوله كهى دهم نو وقل ونه وات

ویم وه بین مه‌لحم چهنی چم له‌لات
 وات ئه‌ی یه‌تیم چهن هه‌زارانی چه‌ته‌وره به‌ردم
 مه‌لحمم چه‌زام هیچ که‌س نه‌که‌ردم
 وات ههنی قه‌ومانم بکه‌م خه‌وه‌ردار
 پاره پاره‌ت مه‌که‌ن وه‌ی تیغ ئاودار
 واتم قه‌ومم وه‌فدای قه‌وم وخویششت بۆ
 دل‌که‌م وه‌ فیدای دل‌ه‌ی ریششت بۆ
 دهم ویمیش وه‌یبان گونای ته‌رت بۆ
 به‌لکه‌م شوین تیرت چه‌ دل سارپژ بۆ
 وه تیغ مه‌مکوژه زامم دیاره‌ن
 خه‌لکان مه‌واچۆن یه‌ گونا کاره‌ن
 تالی چه‌ زولفت بخه‌ وه‌ی گه‌رده‌ن
 خه‌لکان باباچان ئه‌مر خواش که‌رده‌ن
 وات یه‌تیم که‌فتی وه‌ی حال و جه‌سه
 ده‌مت باوره‌وه کۆمای خیر یه‌سه

پیم وابیت دایکی سه‌مه‌ن گول به‌ره‌رچی بپو بووختانه‌کانی
 داوه‌ته‌وه، ئه‌م شیعره‌ خۆی شایه‌ته‌ که‌ له‌ گه‌رمیان گوتراوه‌ و
 به‌سه‌ره‌تیکه‌ شیوه‌زاری ناوچه‌ی بنکوره‌یه‌ و تایبه‌ته‌ به‌ هۆزی
 گه‌وره‌ی باجه‌لان. به‌سه‌ره‌اتی دوو خوشه‌ویسته‌ و به‌هۆی به‌د و
 به‌دکاره‌وه‌ له‌ یه‌کتری جیا‌بوونه‌ته‌وه، دیاره‌ کاره‌ساته‌که‌ وه‌کو مه‌م و
 زین و ابووه، له‌ پاشان ئه‌م شیعره‌یان له‌سه‌ر نووسراوه‌ و که‌وتووته‌
 سه‌ر زاری هونه‌رمه‌ندان و بلا‌بووه‌ته‌وه‌ به‌ هه‌موو کوردستاندا،
 ئه‌گه‌ر گوێی بۆ رادیتریت، به‌ جوانی بۆت ده‌رده‌که‌ویت ئه‌مه
 شیوه‌زاری زمانی ماچۆی باشووری با شووری کوردستانه‌، واتا
 له‌گه‌ل ماچۆی هه‌وراماندا وه‌کو چۆن زمانی هه‌ولیر و سلیمانی

كه ميک جياوازه، بهو جوړهيه، نهگينا جياوازيهه کی وای نيهه. ماموستای گه وره ی مه قامی کوردی م. عهلی مهردان له خوړا نه یگوتووه نه م مه قامه هی باجه لانه کانه، نه وه تا شيعره که خو ی شايه تی ددات له سره چو نیتی زمان و ناوچه که و کو نیی به سه رها ته که، زمانی شيعره که ش هر هی ناوچه که یه، چونکه زمانی باجه لان و زهنگه نه، یان کاکه یی، له گه ل زمانی هه ورامیدا جياوازيان هه یه، هر له ماچویشدا فرق و جياوازی هه بووه، له کو نیشدا وه کو زار اوه کانی ئیستا نه م مه قامه ناوی ئای ئایه، چونکه به ئای ئای ده ست پیده کات له سه ره وه ئاماژه مان پیکرد، به لام ئیستا بووه به به یات، خو ی له بنه رتدا به یاد بووه، دمه ویت پروونکردنه وه یه ک بده م له سه ر چو نیتی تیکه لاوبوونی مه قامی کوردی له گه ل ولاتانی چوارده ورماندا، ئیمه و فارس هه رچو نیک بیت هاوسیتین له دیرزه مانه وه، بیگومان به یه ک میلله تین، به لام خو عه رب له جه زیره ی عه ره بییه وه هاتوون بو لای ئیمه، مانای وایه نه وان له ئیمه وه وه ریانگرتووه، یان تورک له ده ورو به ری چینه وه هاتوون بو ئیر، خو نه وکاته ته له فون و که نالی ئاسمانی بوونیان نه بووه، فه یسبو وکیش نه بووه تا بلتین له پیی نه مانه وه وه رمانگرتووه، به لام خو میژووی جیهان ده یگیرنه وه که ئیمه کو نترین مرؤقی نه م ناوچه یه یین، به لگه ش نه وه تا قه لای هه ولیر (۸۰۰۰) هه زار ساله ئاوه دانه یان چه ندین قه لا هه یه له باکوری کوردستاندا له شاری ئامه د و شاری شه رناخداو شاره کانی تردا له باکوری کوردستاندا، بو ماوه یه کیش حوکمی نه م ولاتانه ی چوارده ورمانی کردووه، نه مه لیژهدا پروون و ئاشکرایه نه ریتی ئیمه رویشتووه، نه ک نه ریتی نه وان هاتووه، به لام له پاشان زله یزه کان هاتون وه کو ئاشوریه کان و نه سکه نده ری مه کدونی و هو لاکو و جه نگیزخان و ته یموری له نگ و هه روه ها شاکانی فارس و ئینجا له شکری ئیسلام و له پاشان

ئىمپراتورى تورى، ھەروھە مەلەئەتلىك ناخۇش خۇمان ھەموو نەرىتەكانى ئىمەيان لەناوبرد و شىۋاندويانە، لەلايەكى ترەوھە كورد لق و ھۆزىكى زۆرى لىۋوۋەتەو و ھەر ھۆزەو بەگۈيرەى دەور و پۇژگار نەرىتى گۇپاۋە و پىت و وشەى تازە ھاتوۋەنەتە نىو ژيانىانەو ۋەلەدەب و نەرىت و زمانىشدا بەتەۋاۋى گۇپانكارىيان بەسەردا ھاتوۋە و رەدە و رەدە ھەرىكە و بوۋە بە ۋەلەتلىكى سەربەخۇ، لە سەردەمى ئەمپۇشدا ھەر ماۋە، ئەۋەتا ھۆزى گەۋرەى باجەلان ھۆزىكى تىرى لى جىابوۋەتەو بە ناۋى جىمۋىر، سەرۋەك ھۆزەكانىشيان ئامۇزا و برازاي يەكتەن، يان نمونەى تالەبانى لە زەنگەنە جىابوۋەتەو بوۋە بە ھۆزىكى سەربەخۇ ھەر زەنگەنەش بوۋە ئەۋەنەش كە بوۋە بە دەۋلەت بەھەمان شىۋە جىابوۋەتەو، بۇ نمونە ھەرلەسەرەو مەترىيەكان گومانم نىيە سەردەمى ئادەم و ھەۋايە، لە پاشان گۇدىيەكان، كەسەردەمى نوحەو لە پاش ئەۋان، ھۆرىيەكان، سۆمەرىيەكان، ماگەكان، يان گاۋرەكان و مادەكان، پەھلەۋىيەكان، ئارامىيەكان، كاشىيەكان، ئىلامىيەكان، ئىبراھىمىيەكان، ئىزدىيەكان، نەۋەكانى ھەزەرەتى ئىبراھىم (ئىسحاق و ئىسماعىل)، كە ئەمانە ھەمويان دەۋلەت بونەو لەكورد جىابونەتەو جارى دەۋلەتى يەھود ھەزاران سالل فەرمان رەۋايىيان كىردوۋە ھەتە سەردەمى ئىسلام ھەزاران ھۆزە تىرە و شارىيان لىۋوۋەتەو ھەموۋىيان لەم دوۋنەۋەنە ئىسماعىل و ئىسحاق بەتايىبەت ئىسحاق كۆرى ساراخاتونە و ئىسماعىل كۆرى ھاجەرەيە و گوبتىيە، واتا مىسرىيە و كەنەزەكەكى سارا خاتونە، لەسەرەۋەش باسەم كىردوۋە بەرۋەنى كە پادىشاى قىبىتىيەكان پىشكەشى كىردە زارا خاتون، دايكى ئىسحاق لەپاشان سارا خاتون ھاجەرەى مارەكرد لە ھەزەرەتى ئىبراھىم پىغەمبەر درودى خۋاى لىۋى چۈنكە سارا خاتون مىندالى نەدەۋبوۋە بۆئەۋەى زورپىيەتيان ھەيىت بۆيە گوتى بە ئىبراھىم پىغەمبەر مارەى

بکه خۆماره کردنیش نه بوه ههروههها که نيزکي زارا خاتونبو هه خوئي
 ئاجارهيداوه و ئهويشچۆته لای و ماره يکرده له سه رقه سه ی ساری
 خیزانی ئه وه بو ئیسماعیلی بو له پاشاندا سارا خاتون ئیسه قای بوو
 ماوه یه کی زۆر سارا خاتون له لای پادشا مایه وه و خزمه تی پادشای
 قیبتیه کانی کرد ئه و که نيزه که ی پيشکهش به سارا خاتون کرد و اتا
 هاجه ره هه موو پیغه مبه ره کان له وانن، به نی ئیسرائیل زیاتر
 ده گه رینه وه سه ره یعقوبی کوری ئیسه قای یان ئه سه هاک چونکه
 هه موویان نه وه ی کوردن، که لتووره که له بنه رته دا کوردیه، چونکه
 ناوه کانیا ن کوردین و شایه تحالن بو ئه مرق بو زانیاری زیاتر برپاوه
 ته وراتی پیروژ کتییی موسا درودی خوای له سه ره بیت. شوین
 هه واره کانیا ن شایه تحالن بو ئه مرق دیاره ئیلامیه کان ئه وه تا شاری
 ئیلام و کاشیه کان، شاری کاشان به قالی کاشان به ناوبانگه،
 میترا ییه کان دیاره شوینی ئارییه کان، یان ئاگرییه کان، هۆرییه کان
 ده یه ها شار و دیان هه یه به ناوی خویانه وه، وه کو: دیی هۆرین له
 بناری به مو، هۆرماتوو، هه ولیر، یان ئوره بیلۆ، ئورقا، ئورشه لیم و
 ئورمی، هورپه، یان حورپه، مه دائن شاری میدیاکان، یان ماده کان
 نزیکي به غدادی پایته ختی ئیراکه، یان عیراق، هه موو ئه و حکومه تانه ی
 کورد شوینه وار و ناوونیشانی خویان هه یه و دیاره ئه گه ر خوینه ری
 کورد به جوانی بیري لی بکاته وه، له رۆژئاوای کوردستان و زۆری
 تر نامه ویت دریه ی پی بده م له پيشتردا به دوورودریژیی باسم
 کردوو هه بوزانیاری زیاتر برپاوه کتییی م. شاسوار هه رشه می و دکتۆر
 عه بدوللا دارتاش ناوی شاره کانی باشوری عیراق هه موی کوردی
 په تییه، سه ره پای ئه م هه موو بگره و به رده یه ی رۆژگاره چه نده
 زله یز و زالم هاتوون و چوون تا به ئه مرق، نه یان توانی به ته واوه تی
 بمانسپرنه وه، (بو زانیاری زیاتر برپاوه: مامۆستای به رپیز و
 کوردپهروه ر، مامۆستا چینه ر و کتییی سیبه ری شمشیره کان، هه ردوو

به‌شه‌که‌ی، ئاش و ئه‌نفال و سیبهری شمشیره‌کان، به‌شی (۱ و ۲)،
 ئاش و ئه‌نفال (۶۳-۹۰)). من ده‌ستخۆشی لیده‌که‌م هینده به
 دلگه‌رمیه‌وه داکۆکی له گه‌ل و خاکه‌که‌ی ده‌کات، هیوای خۆشی و
 به‌خته‌وه‌ریی بۆ ده‌خوایم، به‌لام من لیره‌دا له‌گه‌ل ئه‌و بۆچونه‌یدا نیم
 که ده‌لێت گوايه ناوی کورد له سه‌رده‌می ئیسلامه‌وه هاتووه، گوايه بۆ
 ناشرینکردنی کورد بووه، بپروانه ناوی کورد چۆن هاتووه له‌دوای
 لافاوه‌که‌وه، له‌و کاته‌وه‌ی که‌شتیه‌که‌یان گیرساوه‌ته‌وه گوتوویه‌انه
 گود، شوینیکی باشه، به‌لام عه‌ره‌ب گۆپانکاریی تیا‌دا کردووه بۆ
 به‌رژه‌وه‌ندیی خۆی، بپروانه گودی، گوردی، کوردی، دواتر بووه‌ته
 کورد له سه‌رده‌می عه‌ره‌بدا، چونکه عه‌ره‌ب گۆ له‌فز ناکات، بۆیه
 له‌باتی گود، یان گورد کردوویه‌انه به کورد، ئه‌گینا خۆی گوده، و‌اتا
 باش، که‌واته به‌و خه‌لکانه‌یان ووتووه باشه‌کان، شاری بۆتان، یان
 باشان، شایه‌ته بۆ ئه‌م گوته‌یه‌م ئیستاش بوونی هه‌یه له باکووری
 کوردستان، له پاشان بووه به کورد، ماوه‌یه‌کی زۆر عه‌ره‌ب حوکمی
 ئه‌م ناوچانه‌ی کردووه و به ناوی بیدعه‌وه هه‌موو که‌لتووری جیهانی
 هه‌رامکردووه و هه‌رکه‌سیک سه‌رپیچی بکردایه سزاکه‌ی له‌ مل
 په‌ران‌دن که‌متر نه‌بووه، جا ورده ورده شته‌کان س‌واون و
 کالبوونه‌ته‌وه له پاش ئه‌وانیش سه‌ده‌ها داگیرکه‌ر و زله‌یزی تر
 هاتوون و ولاتیان کاولکردووی‌ن و داریان به‌سه‌ر به‌رده‌وه
 نه‌ه‌یشتووه، له سه‌رده‌می زه‌رده‌شتدا بیگانه‌کان به ئاف‌یستایان گوتووه
 دین کورد، به‌لێ دینی کورد بووه، ناوی کتیبه‌که‌ش ئاف‌یستایه و
 ئایه‌ته‌کانیشی گازایه، گوايه له سه‌رده‌می ئیسلامه‌وه ئه‌م ناوه هاتووه،
 یان له دینی کورده‌وه هاتووه، ناوی کورد له گودییه‌که‌نه‌وه هاتووه،
 گود و‌اتا باش، مه‌به‌ست له شوینه‌که‌ بووه که که‌شتیه‌که‌ی لێ
 گیرساوه‌ته‌وه، جا کوردیش، و‌اتا باشه‌کان، کاک چینه‌ر ده‌لێت عه‌ره‌ب
 زانیارییان نه‌بووه له‌سه‌ر ناوچه‌که، بۆ ئه‌وه ئه‌م ناوه‌یان ب‌پیوه به‌سه‌ر

کورددا وهکو گالته پیکردن، بهائی هه رچیيان له دهست هاتوو دريخيان
 نه کردوو، به لام له پيشدا ئه بوبه کر، عوسمان کورپی عه فان،
 عه بدولموته لیب و نه وفلی کورپی وهره قه، پیغه مبهری ئیسلام (ﷺ) ئه و
 کاته ته مهنی نو سالان بووه له گه له باپیرهیدا هاتوچوی ولاتانیان
 کردوو به بۆنه ی بازرگانییه وه، به تایبهت ولاتی میزوپوتامیا و
 ئیمبراتوری ساسانی، له دهیه ها سه رچاوه دا به م شیوه یه باسکراوه،
 ته نانهت عوسمانی کورپی عه فان له پیتی بازرگانییه وه زانیاریان
 وهرگرتوو و میسریان فتح کرد جا هتا ئه و کاته ی محمه د،
 پیغه مبهری ئیسلام (ﷺ) بوو به پیغه مبهر هه ر خه ریکی کاری
 بازرگانی بوو که گهرهش بوه ر بازرگانی ده کرد له گه له دایکه
 خه دیجه دا، ئه و هه موو زانیاریانهش ده رباره ی ولاتان هه ر له پیتی
 کاری بازرگانییه وه وهریان گرتوو، ده رباره ی هه موو شتیك و له
 هه موو پرویه که وه بازرگانانی ئیرهش هاتوچوی ئه و نیان کردوو
 وهه موو شتیك راسته وخو یان نا راسته وخو ئالوگوپی پیکراوه دیاره
 ململانی نیوان ده ولتانیش هه بووه، وهکو نیوان یه هود و مه سیح و
 ساسانییه کان، هه روه ها رومه کانیش، جا بۆیه پیویستی کردوو
 قه ومیکی وهکو عه ره بی سه حرانشین و دپو غه زا که ر و برسی و هه یچ
 نه دیو له دژی ئه مانه، به تایبهت یه هود، به هاوکاری زاناکانی مه سیح
 دروست بکریت و له م ناوه راسته دا ساز و ئاماده بکریت هه میشه
 له به ینی ئه م سنی چوار ده وله ته گه وراهه کیشمان کیش هه بووه
 هه مویان دژی یه هودبون هتا ئه وه بوو خوای گه وره جوتی کرد
 (موحه مه د) (ﷺ) وهکو په یامبه ر بۆ ناردن وئوه ی ئه وان ئاواتیان
 بوو به دی هات و کرا، هه مووی پامالی، ئه وهش ئه نجامه که ی بوو به
 شایه تی دهیه ها سه رچاوه که سه لماندوویانه، هه روه ها ئه و ناوهش
 مه به ستمان ناوی کورد بوو، له پاش لافاوه گه وره که وه پیم وابیت هه ر
 له و پۆژه وه گۆی زه وی سه قامگیر بووه، به ته واوه تی که ژیا نی

نوپكر دوو ته وه. له پيشتردا به پروونی باس م كړدووه، هه تاكو ئه مړو
 قوربانى و خوښيكي زور دراوه، جا ليردها پيوسته سوپاسى هيمه تى
 ئه و دلسوز و هونه رمنده و ئه ديب و نووسه رانه بكهين دهم به دهم و
 دهست به دهست و سينه به سينه به كوشش و به خوښ
 گه ياندوويانه ته ئيره، ئه گهر هيمه تى ئه م دلسوزانه نه بوايه، ئيستا خاك
 و نه ته وه و كه لتوورمان نه مابوو، هه قى وايه شانازيان پيوه بكهين،
 چونكه خويان به خت كړد بو ئيمه، كه ئه مړو خاوه نى ئه م خاكهين و
 به ئازادى تيايدا ده ژين، وهكو چوڼ ئه مړو خوتان به چاوى خوتان
 دهيبين هه زارها پوله قاره مان خو فيدا دهكات بو ميلله ته كهى،
 به لام به داخه وه هه موو شتيك فه راموش كراوه، خو هه موومان
 ده مري، هيچ نه بيت با به ويژدانه وه بمري، ناييت بو به رژه وه ندى
 تاييه تى تاك مالى خومان و نه وه كانمان ويړان بكهين، چونكه ئه م
 نيشتمانه هه ميشه مالى ئه وه يه له پاش تو به جى ده مينيت ئه و ديتا
 دنيا وه ئه وه تا ئيمه سى ساله خومان حوكمى خومان ده كهين، ته نها
 شتيك نه مان كړديت، خه مى خومانه، ده توانم بللم به ناته باييه كانمان
 خزمه تى دوژمنانمان كړدووه، بروانه چهنده شتى پيرو زمان له دهست
 داوه و كهس خه مى ناخوات، ئه ي ئه و هه موو قاره مانه له بهر چى
 خويان به خت كړد؟ بيگومان هه ر له بهر ئه مړو نه بوو؟ ئه ي براى
 به ريزم به رپرسي ولا تم، گه وره م، سه روره م، داوات لى ده كه م به
 ويژدانه وه بمه، ته نها شتيك كه مروځ له گه ل خويدها بيباته گوره وه،
 دليكى ئاسووده يه كه مروځ له گه ليدها بيباته گوره وه، ويژدانى
 ئاسووده يه ته نها شتيك له پاشى به جى بمينيت، شووره تيكي پاكه،
 ميژوو بو هه ميشه هه رگيزاو هه رگيز له ياديان ناكات و ده بيتا جيگاي
 شانازي بو نه وه له دواى نه وهى، هه روه ها بو ميلله ته كه شى، ئه وه تا
 بو نموونه ئه م هونه رمنده نه: ماموستا عه لى مه ردان، سه يد عه لى
 ئه سفه رى كوردستاني، هه سه ن زيره ك، حسين عه لى، محه مه دى

ماملن، مەزھەرى خالقى، عەزىزى شاروخى، ناسرى رەزازى، سىمايل
 سابورى، سەيد مەھمەدى سەفائى، حېشمەتوللاى لورپەژاد،
 مامۇستاي بەتوانا و پاىەبەرز رەشىدى فەيزى نەژاد، بەكەمانچەكەى
 و بەمەقام و گۆرانى، ئەوھتەھتە ئەمرو خزمەت دەكات، مامۇستا
 حامىدى ژەنيارى بەتوانا لەم پۆژە سەختەدا لەكاتى ئەم نەخۇشپىيە
 نەگرىسەدا (كۆرۈنا) پۆژانە لەسەر شەقامەكان و شوپىنە گىشتىيەكان
 و لەكۆپو كۆپوونەوھە جوانەكانى شەوانەى دۆست و
 خۇشەويستانىدا بەبى بەرامبەر دلى موقەكان خۇش دەكات و
 خزمەت بەكەلتورى كوردى دەكات و كەلتورى كوردى زىندوو
 پادەگرىت، جىگاي شانازىمانە و ھەزارەھاي ترى وەك ئەمانە بەئاواز
 و ھونەرەكەيان خزمەتلىكى گەورە بەخاك و ئاو و نەتەوھەكەيان
 دەكەن و خۇشەويستى دەخەنە دلەكانەوھە، ھەروھەا بەھونەرەكەيان
 ھەموو شارەكانى كوردستان گرى دەدەن بەيەكەوھە و مىژوو و
 جوگرافىاي نىشتمان ديارى و تۆمار دەكەن، بۆنمۇنە من كەمھاباتم
 نەبىنيوھە، چۆن ئاشنا بووم پىيان؟ لەپىي ھونەرەمەندانەوھە، يان لەپىي
 شاعىرانەوھە، بۆيە مىللەتانى تر پىزىكى بى پايان لەھونەر دەرگىن،
 چۈنكە ژيان بى ھونەر زۆر بىمانايە، ژيان بەھونەر دەرپوات بەپىوھە،
 ھونەر تەنھا گۆرانى نىيە، بىناسازىي، دارتاشى، وپنەكىشان، پلاندانان،
 نەخشەسازىي، ئاسنگەرىي، سوپاي سەربازىي، كىشتوكال و تەنانەت
 شۆپشەكانىش بەبى ھونەر پەرەناسىپن، من دەلىم زۆر بەداخەوھە
 مىللەتى كورد ھەروھەكو چۆن پىز لەژن دەرگىت، ھەرواش پىزى
 ھەيە بۆھونەر، ھەر واش لەھونەر دەرپوانىت، تەنھا بۆ
 خۇخالىكردنەوھە غەرىزە سىكسىيەكەى ژنى دەوئىت، ژن زۆر زۆر
 پىرۆزە، ھەتا ژن ئازاد نەبىت، ھەتا ھونەر لەلاى كورد بەپىز نەبىت،
 ئەم كوردە بەخاوەنى ھىچ نابىت، دەبىنىت سىياسەتمەداران ئەگەر
 بىانەوئىت وتارىك پىشكەش بىكەن، بەبى ھونەرەمەندان و جوانى و

خۇپازىندىنەۋەى كچان و ژنان جەماۋەريان بۇ كۆنابىتتەۋە، بەلام سەد
خەيف و مخابن، گەلى كورد رېز لە ھونەر ناگرن و نەشيانگرتوۋە،
نموۋنەيەكتان بۇ دېنمەۋە: لە نەۋەدەكاندا يەكيتىي نىشتىمانىي
كوردستان ۋەفدىكىيان بە نوينەرايەتى چوۋبوۋنە ئەمريكا، گوتيان
ھەزارەھا دۆلارمان دا بە مايكل جاكسون بۆئەۋەى دوو سى
كۆپلەمان بۇ بلى لەسەر كورد، من دەلىم بەداخەۋە، ئەۋەيە
رېزىنەگرتن لە ھونەرى كوردى، خۇ ئەۋ پارەيە بۇ تىپىكى كوردى
خەرج بىكرايە، گەلانى دونيا باشتىر كوردىان دەناسى، بەلام لە پاستىدا
ھونەر پۆلى سەرەكى ھەبوۋ لە ناساندنى كورد و دۆزەكەى بە
مىللەتانى دونيا لە ھەموو بوارەكانى تردا و ھەر لەرپى ھونەرەۋە
گەلانى دونيا زانىيان كورد جىنۆسايد كراۋە و ھاتن بە ھانامانەۋە،
بەلى دەتوانم بلىم لە سەرەتاي ژيان و مرقايەتىدا خويندەۋارىي
نەبوۋە، تەكنۆلۇژياش ۋەك ئىستا پىش نەكەۋتبوۋ، بەلام ئەۋە ھونەر
بوۋ مىژۋو و ئەدەب و كەلتورى گەياندە ئەمىرۇ، بگرە جوگرافياشى
ديارى كرد، ھەمىشە دلانىشى لە غەم پاراستوۋە، بەلى ئەمىرۇ بەھۋى
پىشكەۋتنى تەكنەلۇژياۋە تىكەلاۋىيەكى زۆر دروست بوۋە و بوۋەتە
ھۋى بى سەروبەرييەكى زۆر، ھونەر و كەلتورى ھەموو ولاتانى
سەر پوۋى زەۋى تىكەلاۋ بوۋە، زۆرىش بەنارپىكى بلاۋ دەبىتتەۋە،
نەك ھەموۋيان، بەلكو بەشىكى زۆرى چى لە پوۋى درامى، يان ھەر
بەشىكى ترى ھونەر، بەتايبەت گۆرانى و ميوزىك بەتايبەت،
رەسەنايەتبيان شىۋاندوۋە، من لەگەل پىشكەۋتندام، بەلام نەك
شىۋاندن، با ھەركەس لە ئاستى ولات و تواناي ھونەرىي خۇيدا
داھىتان بىكات و خزمەتى ولاتى خۇى و مرقايەتى بىكات، تەنانەت بۇ
ولاتانى تىرىش بىيىتە كىپرەكى، ئەۋكاتە ھەموو جىھان بە جوانى
پىشەدەكەۋىت، من نالىم ئەۋكاتە شتى كرچ و كال نامىنىت، بەلام با
كەمتر بىت، ھىۋادارم ھەموو مرقىكى خاۋەن ئەزموۋن، يان خاۋەن

دەسەلەت، يان لە ھەر بوارىكى تردا تواناي ھەيە با لەخزمەت
 مرقايتیدا بىت و ببىتە سەرچاوەى خوشى بۆ ھەموو مرقايتىكى سەر
 ئەم زەويە بەبى جياوازی، ئەگەر ھەيىت و کەس سوودی لىنەبىنىت
 چى بەچى دەکات و بۆ کوپى دەبات، پىموايت تەنها زيان بە خۆى
 دەگەيەنیت، ئەوەتا ئەم پارچە ھۆنراوەيەش پىشکەش بەو کەسانە بىت
 لە منەو کەوا دونيا دەگرن بە کۆليانەو، يان خوینی ھەژارى بۆ
 دەپژینن لەپىناوى چى؟ فەرموون لە کانگەى دلمەو پىروۆزى بىت
 ئەى ئەو کەسەى دژى ھەموو جوانيەکانى سىروشتى جوانى سەر
 ئەم ئەستىرەيەيت، دەمەويت کەمىک بەئاگات بەيئەو ئەگەر ئاگات
 مابىت، ھىوادارم بەئاگات بىئەو زۆر شتم لەم چەشنە بىنيو،
 فەرموو ئەو ھەلەستەکە، کە ھەلەستى بەندەيە:

بۆ کوپى ئەبات

ئەى قور بە سەرى جا بۆکوپى ئەبات
 ھەرچەندى مال وسامان پەيدا کات
 گەردەلوولى مەينەت کاتى ھەل بکات
 ھەر بە يەک چرکە لەناوت ئەبات
 چەندەھا زلەيز جىھانيان کاول کرد
 کوا چيان لىنەت ئەى بۆ کوپيان برد
 ئەو ھەش دونيايە و بۆ خۆت دەيىبىنى
 تۆش وات بەسەردى ھەر ئەکەى شىنى
 ھونەريش مێژوو جوان تۆمار دەکات
 چروک و خۆفروۆش زوو پىسوادەکات

کەلار: ٢٠١٨/٤/٢٠

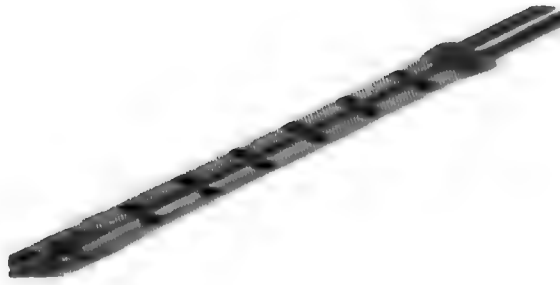
عومەر سۆفى

خوینەری ئازیز، دەمەویت ئەوەت پێ رابگەیهنم لەوانەیه بلی من میوزیکزان نیم چۆن دەتوانم لەسەر میوزیک بدویم، یان تو ئەی مامۆستای میوزیکزانی بەرپێز، بەلێ بیگومان مروڤ پیش ھەموو دروستکراوەکانی دەستی یەزدان، دروست بوو و پیش ھەموو شتیک مروڤ خواھەنی ھەستە و ئەگەر ھەستی بە بیزاری کردبیت، پەنای بردوو ھەستیک تا دەروونی پێ ئارام بکاتەو و بە دەنگ و قورگی و بە دەستەکانی و پەنجەیی ھەموو کەرەستەھەکی میوزیکی بە دەست و پەنجەکان دروستکراوە، بۆ لەبەر چی؟ بیگومان بۆ پتووستیھەکانی ژیان ھەموو ئاوازەکان بە قورگ گوتراون، لە پاشان بۆ یارمەتیدانی قورگ پەنایان بردوو بۆ دروستکردنی چەند ئامێریک، بۆیە لە قامیش دووزەلەیان وەکو میوزیکیک دروستکردوو، کە ئەم ئامێرە ھەواییە لە دوو زەل دروستکراوە، یان دوونەجە، یان دوو قامیش، ئەوەتا ئەمرو بە چاوی خۆت دەیبینیت، ئینجا پەنایان بردوو بۆ دار و پیستی ئاژەل بۆ دروستکردنی تەپل و دەھۆل، ھەتا سالی حەفتاکانی سەدەیی رابردوو ھەر تەپل و دەھۆل و زوورنا بوو لە زۆربەیی ولاتی کوردەواریدا، لەھاتی ئیسلامو ھەموو شتیک ھەرامکراوە ئەگینا لەپیش ئیسلام زۆر ئالەتی موسیقی ھەبوو باسی سەرھەتاکانی ژیان دەکەم، وردە وردە ھەر لە دار زۆر ئامێری تریان دروستکرد، بۆ نمونە: بالەبان، بلوێر، دەھۆل، تەپل، عود، تار، ساز، سەنتوور، قانون و دووزەلە و لە پاشان کانزا دروست بوو، ئینجا کانزایان تیکەل بە ئالەتی میوزیک کرد و ئیستا ئالەتی کارەباییش دروست بوو بە ھەموو جۆرەکانیانەو، مەقام و ئاوازی بەستەش ھەر بە قورگ گوتراوە، لە پاشان نووسین و تۆمار داھات و کردیان بە ئەکادیمی ئەگینا بە بۆچوونی من مەقام و ئاواز و بەستە لە پیش ھەمووانەو، چونکە ئەمانە لەگەڵ مروڤدا لەدایک بوون، بیگومان مروڤیش لە ژیانیدا ئەگەر ھەستی بەخۆشی، یان ناخۆشی کردبیت،

ئەو بە مەقام، يان بە گۆرانى ناخى خالىكر دوو تەو، بە نەندە نەزىكەى چىل و پىنج سالا ئەو ھەستەم ھەيە، بە تايىبەتى پىاوان، بە لام لە كۆنىشدا ئافرەتان بە گريان ناخيان خالىكر دوو تەو، لە بادىنان، يان راستىر، لە باكورى كوردستان، ژنان لاوكيان گوتووە بە كوراندا، ئەمانە لە پاشان گويزرانەو بە ئاينەكان و سروودى نىشتمانى و سىياسى و خوشەويستىش، بە پىي سەرچاوە ميژووييەكان و شوينەوارەكان بىت، لە سەدا ھەفتا ئەمانە لەناو كوردەوارىدا پەيدا بوون چونكە كورد مەرقە سەرەتايى و پيشكەوتەكان بون بە بناغەى مەرقايەتى ناسراون و اتا كوردستان لانكەى مەرقايەتەى، بۆيە ئەم ئالەتەنەش دەبنە مولكى كوردەوارى لە زۆر سەرچاوەدا سەلمىنراوە، لە پاشان پەرەيان پىدراوە تا گەيشتە سەمفونىي جىھانى، ئەو ھەتا ناوى ئەم ئامىرە كوردىيانە ھەر لە كۆنەو ھەبوو و ھاتووە: (١) چەنگ. (٢) تەمور. (٣) كەرەناى زەنگ. (٤) ناى. (٥) دەھۆل. (٦) سورناى. (٧) پووباب. (٨) بەرەت. (٩) كۆس. ئەم كۆسە لەوانەيە لە بۆنەخەمناكەكانا و تراپىت چۆن دەلەين فلانەكەس كۆسى كەوتە ئەو ناو ھەو ھەتەيت.

ئەو ھەتا لىرەدا سەرچاوە ميژووييەكانى جىھان دەلەين: گۆرانى لە ميوزىك كۆنتەر، موساى پىغەمبەر دەفەرموئەت: تۆپال باوكى ھەموو ئامىرەكانە، لە پىش لافاوەكەى نوح پىغەمبەر ژياو، نوح يەكەمىن كەسە ميوزىكى دۆزىو تەو، ئەو عودى دروستكر دوو و ژەنيو يەتى، بىگومان جاران فىقنەى دووزەلە لە شابالى دال دروست دەكر، ئىنجا دوو قامىشەكەيان بە بەنىك دەبەست بەيەكەو، لەم دوايانەدا بە قىر دەيانلكاند بە يەكەو، فىقنەكەيان لەسەرەو تىدەخت، سەرچاوەكان دەگىرنەو و دەلەين: لە فەرەنسا لە ئەشكەوتىكدا دووزەلەيان دۆزىو تەو، لە لوللاقى بزن دروستكراو، پىي دەلەين نۆ تۆن، چونكە پىموايە ئىسقان دەنگى خوشترە و لە قامىشيش قايمترە، بە شتىكى

گهرم کونه کانیان دهکرد و زور جوان دهردهچوو، ئه‌بوو به نه‌قش،
 ئه‌وکات دهیاننا به ده‌میان‌ه‌وه و فویان د‌ه‌دا و به په‌نجه‌کانیان
 ئاوازه‌کانیان دهرده‌هینا و ده‌یانکرد به شایی و هه‌له‌په‌رکئ و ئاهه‌نگ و
 خوشی، ده‌مه‌وئیت که‌میک پروونکردنه‌وه له‌سه‌ر دروستکردنی دووزله
 بدهم. دووزله واتا دوو قامیش، ئه‌و دوو زه‌ل، له پ‌یشدا وه‌کو گیا
 ده‌پوئیت له پ‌وخی پرووباره‌کاندا، که گه‌وره بوو ده‌ب‌یت به قامیشیکی
 ورد و باریک، ئیمه له گه‌رمیاندا پ‌ینی ده‌ل‌یین، تهرکه ئه‌م تهرکه‌یه ب‌و
 چیخ به‌کارید‌یین ب‌و ده‌وری ده‌وار، یان په‌شمال و ب‌و سه‌ر کوله‌نان،
 واتا ج‌یگای کونه و مه‌شکه‌ی ئاو و د‌و، له سه‌رده‌می زوودا ب‌و
 ه‌ساری ساوای به‌رخ و کارژه‌له، واتا گ‌یسک و به‌رخ، یان ب‌و ژیر
 فه‌رش و رایه‌خ له‌م تهرکه‌یه ف‌یقنه‌ی باله‌بان و دووزله دروست
 ده‌کر‌یت، له‌به‌رئه‌وه‌ی له قامیش ناسک‌تره، ده‌نگ‌یکی خوشی هه‌یه، ئه‌و
 دوو قامیشه که کونه‌کانی ت‌یده‌کر‌یت، به په‌نجه‌کان ئاوازه‌کانی
 ل‌یده‌رده‌ه‌یتر‌یت، دوو قامیشی گه‌وره‌ن، هه‌ریه‌که‌یان به ئه‌ندازه‌ی
 په‌نجه‌یه‌کی ده‌ستی م‌رو‌ف‌یک، یان قامکی م‌رو‌ف‌یک ده‌ب‌یت، له پ‌اشان
 دوو قامیشی ناسک‌تر، یان دوو قامیشی باریک‌تر د‌یین به در‌یژی چوار
 پ‌ینج سانتیم له سه‌ره‌وه‌ی قامیشه‌که، که گر‌ییه‌کی ت‌یادایه له خواره‌وه
 وازه واتا کونه ئ‌ینجا له ده‌می گر‌یکه‌وه زمانه‌یه‌کی ل‌ی دروست
 ده‌که‌ن هه‌ر به‌شیوه‌ی زمانی م‌ریشک‌یک، یان هه‌ر په‌له‌وه‌ریکی تر،
 ئه‌وکات ف‌ووی ل‌یده‌که‌ن و ده‌نگی ل‌یوه د‌یت و هه‌ردوو ف‌یقنه‌که جووت
 ده‌که‌ن، واتا ده‌یکه‌ن به یه‌ک ته‌به‌قه و ئاوازه‌کان دروست ده‌که‌ن،
 چونکه ئه‌م ئام‌یره پاره‌ی ت‌یناچ‌یت، ته‌نها کاری ده‌و‌یت، قامیشه‌کانی
 له چه‌مه و به ک‌یرد‌یک، یان ب‌روانه له‌خواره‌وه ده‌توان‌یت له‌باسه‌که
 ت‌ینگه‌یت. له‌سه‌ره‌وه وتمان یان به ک‌یرد‌یک ئه‌و چه‌قویه‌کی ب‌چووک
 دروستی ده‌که‌ن و ئه‌م ئام‌یره به ق‌یر و قامیش دروستی ده‌که‌یت به
 چه‌قویه‌ک.

وینه‌ی دووزله‌یه‌ک

بیگومان باله‌بانیش له دار و تهرکه، ئه‌ویش جوره قامیشیکه دروست ده‌کریت، تهنه‌ها فیقنه‌که‌ی تهرکه‌یه، بلویریش هر به‌ه‌مان شیوه دروست ده‌کریت، به‌لام بلویر به‌دهم فووی تیده‌که‌یت وه‌کو شمشال، یان نه‌ی، واتا نه‌یجه شمشال به‌بوچونی من، واتا شمه‌کی تویی شال، هه‌موو ئه‌وانه‌ی شمشالژهنن دایمه شمشالکه‌ی له تویی شاله‌که‌یدایه، بو‌یه ناوی به شمشال ده‌رکردووه، قامیشیکی دریژه و کونی تیکراوه، به‌لام هه‌موو که‌سیک ناتوانی کونه‌کان به ئه‌ندازه‌ی هونه‌ری دروست بکات، ئه‌ویش وه‌کو په‌رده‌ی میوزیکه‌کانی تروایه بو‌یه ده‌توانم بلیم ئه‌م ئامیره سه‌ره‌تاییانه بناغه‌ی داهیتانی هونه‌ر و میوزیکی گهلانن، به‌تایبه‌ت له کوردستاندا، به‌ناوه‌که‌یاندا دیاره ده‌ستکاری کوردن، بو‌ نموونه که‌مان، یان که‌مانچه به واتای له شتیکی چه‌ماوه‌وه دروستکراوه وه‌کو که‌مه‌ی گوچان، تیروکه‌وان، هه‌موو ئه‌و ده‌زگایه‌ی ژیکانی لی ده‌به‌ستیت به ته‌خته‌یه‌کی ته‌نکی دار دروست ده‌کریت وه‌کو که‌وان ده‌چه‌میته‌وه، بو‌یه پیی ده‌لین که‌مان، ئه‌مه لی‌ره‌دا ده‌رده‌که‌ویت ناویکی کوردییه، کورد له وه‌سفی جوانی ئافره‌تدا، به‌تایبه‌ت شاعیر، ده‌لیت: چاوجوانی ئه‌برۆ که‌وان، به هیلالی ئه‌برۆی ده‌لیت، واتا قه‌وسی که‌وان، ئه‌مه‌ش له تیروکه‌وانه‌وه هاتووه، یان

ئالەتى جۆزە، عەرەب دەلىن جۆزە، جۆزە كامەيە؟ كەرەستەيەكى
 ميوزىكىيە، واتا لە دارگويز دروستكراوە، خرە وەكو گويز، بۆيە پىنى
 دەلىن جۆزە، واتا گوژە، دەنگەكەى وەكو دەنگى كەمانە، كەمىك
 گرترە، ئەم قاچى دەنئىتە زەوى و دەيژەنيت، وەكو كەمان نىيە
 بىخەيتە ژيەر ملت ئەوكات بىژەنيت، ھەروەھا تەپل بەھەمان شىوہ لە
 دارگويز دروست دەكرىت لە پاشان بە چەرمىك سەرى دادەپۆشيت،
 كە دەيدەيت بەسەر چەرمەكەيدا، دەنگىك دەر دەكات (تەپ تەپ)، بۆيە
 بووہ بە تەپل، بۆ ماناي چەرمىش ھەز دەكەم پوونكردنەوہيەك بدەم،
 كورد دەليت چەرموو، واتا سىي، لە سپىدەى بەيانەوہ ھاتووہ بەلام
 چەرمووہكە لە رەنگى پىستەكەوہ يان چەرمەكەوہ ھاتووہ ھەردوكان
 راستن چونكە ديوى ناوہوہى پىستە سىپىيە، بۆيە بە شتى پۆشنيان
 گوتووہ چەرموو، واتا وەكو چەرمە، مەبەستم لە ناوہكانە، خۆيان
 گەواھيدەرن لەسەر خۆيان، كە مولكى چ نەتەوہيەكن، ئامير و
 ئاوازەكان لە چ ناوچەيەكيش دۆزاونەتەوہ، بەلى ھەموو ئاميرەكان و
 مەقامەكان و ئاوازەكان ناوى خۆيان ھەيە، ميژووش گەواھيدەرە لەم
 رۆوہوہ ميوزىك لە بەرنامە و پەيرەوى ئاينى ئەھلى ھەقىدا چۆن
 بووہ، بەتايبەتى ئالەتى تەموور، يان سىتار، تەموور لە دوو وشە
 پىكھاتووہ لە تار+ مۆر زىكر و شيوەن بۆ ھەرچى بيت، چۆن خۆمان
 دەلىن سەرمۆر ھەر لەو سەردەمەدا (۷۲) مەقام ھەبووہ لەناو ئەھلى
 ھەقىدا، بىگومان ھەر سروودەكانى زەمانى زەردەشتە، ئەھلى ھەقىش
 پەيرەوكرى دىنى زەردەشت بوون، ھەر ھەمان دىن بووہ، دەشت
 گۆرانكارى تىكەوتىت بە دريژايى ميژوو، ئەوہتا لە زۆر سەرچاوہدا
 ھاتووہ، بىگومان ئەم سروودانە لە ھەموو بۆنەيەكدا خوينراوہ بە
 ئەمرى سولتان ئىسحاق، بەتايبەت لە جەمخانەكاندا، يەكيك لەو
 مەقامانە مەقامى گاتايە كە پىشتەر بەروونى باسم كردووہ، بە واتاي
 قەتارى ئىستا كە ھەيە و ھەر دەگوتريت بۆخويشم دەيخوينم،

میژوووکهی دهگه پیتتهوه بۆ سهردهمی زهردهشت پیتش له دایکبوونی عیسیای مهسیح، تا ئەمڕۆش له ناو کوردا باوه و گوێگری زۆریان ههیه، ههز دهکهم ئاماژەش بهوه بکهه زۆرجار له کهناڵهکانهوه چاوم لی دهبیت و به گوێی خۆم دهیبیستم که دهلێن ناوی شاری سهردهشتیش له پۆژههلاتی کوردستان ههه له زهردهشتهوه هاتوو، برۆانه زهردهشت- سهردهشت یهک جیاوازی بچووک ههیه، ئەوهش تهنه پیتی (ز)یان لاداوه، پیتی (س)یان له جیگای داناوه، نهک ههه سهردهشت، بهلکو شاری ئۆرمیش ههه له هۆرییهکانهوه هاتوو، زهردهشت لهوێ له دایک بووه و له پاشان هاتوو ته ناوچهی ههه ورامان، دێی زههراپه نیش له ناوچهی شاره زوور، زههراپه، واتا زههراپه، واتا تهواوکهری زهردهشتیهکانه وه بووه ته زههراپه. واتا زههراپه شتی ئاین.

با بێینه سهه هۆره، ئەم ئاوازه بێجگه له کورد هیچ کهس له سهه گۆی زهوی خاوهنی نییه، ههتاوهکو ئەمڕۆش ده پازده بهزمی ههیه، له پێشتر ئاماژهه پێکردوو، وهکو مولکی کورده، تایبه ته به میتراپیهکان، یان هۆرییهکان زۆر له پیتش زهردهشتیهوه بوون. هۆره، به واتای زیکری ئاهورامه زدا، به واتای خودای مهزن دیت له سهردهمی میتراپیهکاندا گوتوو یانه ئەویش خۆربوو، ئەم خۆره خودایان بووه، له ئافیس تادا هۆر به واتای خۆر دیت، ئەم ئاینانه له پیتش زهردهشتهوه هه بوون و زۆر شتیان پهستوو، وهکو: ههوا، ئاگر، ئاو، باران، هههره تریشقه، ئەستیره، گا، تاریکایی و زۆر شتی تر...، ئەمانه زۆر دوو پاتکردۆتهوه بۆ زیاتر تیگه یشتن چونکه دهمه ویت جوانتر پونبیتتهوه بۆ خوینهری ئازیز مۆزیک بهلام له ههموو پهستگایه کدا و له ههموو سهردهمیکدا میوزیک و سروودی خۆی ههبووه و به بێ میوزیک نه بووه، له ههموو کاروباری ولاتدا میوزیک ههه له گهشه دا بووه، ههتا هاتنی ئیسلام ههمووی قهدهغه کرا، چونکه

ڀڙي له ڪاروباريان دهگرت و قهدهغه ٻو، ههتا به تهواوهتي
 سهرکهوتن، له پاشان به کهلتوور و ئاو و خاکهوه ههمويان گوري
 و کرديانه هي خويان، بويه دهليتم دهبيت ڀوشنبيراني کورد دهبيت
 ههول بدن بيانگهڀڙينهوه ٻو ئهسلي خويان به ههرشيويهک بيت،
 ڀيويسته ههريهکه لهلاي خويهوه شان بداته ڙيري به ههموو
 توانايهکيهوه، من دهمهويت نمونهيهکي ساکار و ساده ٻينمهوه،
 ئهوهتا ئهمڀو نهتهوهي عهرهه کهنالي ميدياي زوريان ههيه، ههموو
 کهسيک دهبيينيتم، رهسهنترينيان کهناله کهلتووريهکانيانه وهکو
 کهناله درامييهکانيان، کهوا ههميشه باسي سهرهتاي ڙيان نهتهوهي
 عهرهه دهکات، بهتايهت بهدووهکان، من ههتا ئهمڀو نهمبينيوه و
 نهمبيستووه مهقاميک لهم مهقامانهي که له ڀوڙههلاتدا دهگوترين،
 ئهوان ههر بهلايدا بچن، ئهگر دهلييت ئهمڀو دهليين ئهوه ليروهوه
 ڀويشتووه له ڀڙي ئهوه هونهرمهدهوه که کڇيان کردووه ٻو
 ولاتهکانيان، يان له ڀڙي ميدياکانهوه به ههر هويهکهوه بيت، خو
 زورجار کورد حوڪمي ئهوه ولاتانهي کردووه، بهتايهت دهسهلاتي
 هوريههکان، ههتا دهرياي خوي، يان مردو ڀويشتووه، لهم
 دوايانهشدا سهلاحهدينى ئهويوبي فهلمان ڀواي تهواوي ناوچهکهي
 کردووه به کورد و کهلتورهکهيهوه زور لهعهرهههکان دهليين
 سهلاحهدين داگيري کردوين ئيستاش ئاسهواري کورديان ڀيوهدياره
 من دهتوانم بليتم بيجهه لهوه زور له هونهرمهنده عهرهههکان
 کوردن، چ شانوکار، يان گورانبييڙ، يان شاعير... هتد. له
 سهردهمي هيرشي سوپاي ئيسلامدا چهندهها خهک چ وهکو
 بيروباوهڀي ئايني و چ وهکو کويله، بيجهه لهو کوردانهي به هؤڪاري
 سياسييهوه گهيشتوونهته ئهوي، ٻو نمونه ئهوه هونهرمهندهي عهرهه
 شانازي ڀيوه دهکات، که کهوهکهبتلشهرقه ئوم کهلسوم کورده، يان
 فهريد ئهترههش، واتا له هؤزي ئهترووشي کوردن، زوربهيان له سوريا

دهژین، قورئانخوینی به ناوبانگی میسری شیخ محهمه عه بدولباست،
 یان شاعیری گه وره ئه حمه ده شوقی - ئه میرل شوعه را، یان شاعیری
 عیراقی مه عروف ره سافی و دهیه ها له هونه رمه ندانی شانۆکار له
 ولاتانی تری عه ره بیدا وه کو مه حمود ملنجی و یوسف شه عبان و
 سه لاج سه عده نی و ویسرای کچی محهمه عه بدولباستی
 قورئانخوینی، میسری کۆن، هه تا یه که م پاشایان که محهمه پاشایه،
 ناسراو به حه مه پاشای میسری بووه، سه ره به خوئی میسری راگه یاند،
 کورد بووه، ته نانه ت نووسهر و ئه دیب و زانا ئایینه کانی سه رده می
 پیغه مبه ری ئیسلام (ﷺ) هه موویان کورد بوون. (بو زانیاری زیاتر،
 برواننه سه رچاوه کان که ئاماژه م پیکردوون له کۆتاییدا). له شام
 دوره یید له حام (غه وار تووشی، واتا له هۆزی ئه ترووشیه، چونکه
 زۆربه ی ئه ترووشیه کان له سوریا ده ژین). سوریا واتا خاکی
 سووره کان، که ئه وانیش سۆمه رییه کانن. واتا سووره میردیه کان،
 ئیستا بوونه ته هۆزیک به ناوی سورمه ییرییه وه. بیجگه له ئیران و
 تورکیا میژووی نه ته وه کانی ترو پووداوه کان رویانداوه له ناوچه که دا
 به پونی باس ناکریت له پیشتیش ئاماژه م پیکردووه، به داخه وه
 له وانه یه زۆر کهس هه بی پتی ناخۆشبی که من ئه م راستییانه ده لیم،
 ئه گهر ئیمه سه رکرده ی دلسۆزمان هه بوایه و ولاتیان یه ک بخستایه
 و خۆمان به خاوه نی ئه م نیشتمان به زانایه، قهت ئاوه ها ژیرچه پۆکه
 نه ده بووین، ئه وه موو بلیمه ته ی کورد نه ده بوونه مه شخه ل بو
 دوژمنانی کورد و کوردستان، ئه وه تا ئه مپۆش هه زاره ها دلسۆن،
 بلیمه ت، هونه رمه ند، قاره مان و شاره زامان هه یه بیناز که وتوون له
 کوچه ی شاراندا و کهس ئاورپیان لی ناداته وه، یان زۆرمان هه یه
 بوونه ته مایه ی خیر و خۆشی بو ولاتانی بیگانه، که چی لییره وه
 پییان ده لیین بیگانه په رستن، ئه ی برای کورد، ئه م ده رده ئیمه ی
 گه یاندووه ته ئه م حاله، له سه ری سه ره وه دابه زینه ژیری ژیره وه، به م

شیوهیه هه موو شتی کمان له ناودا ئه مه وی پونکردنه وه یه ک بده م
 له سه رکورد له م ولاتانه ی ده وروبرمان ئه گهر سه رژمیری بکریت
 له تورکیا و ئیران و عیرق و سوریا دا کورد زۆرینه یه به لوج و لوړو و
 له ک وکهل وپ هه رئه مانه سیکو تی ئیران له تورکیا به هه مان شیوه
 چوار ملیون کورد له مه سره نه چوار ملیون کورد به س له
 ئه ستنبولدا یه بیجگه له ولاتانیتر وه کو ئه فغان و هندو و پاکستان و
 روسیا و لوبنان ،جا ئه وه سی ساله بو خومان سه ربه خوین، یه ک
 شت له وانه ی له ده ستمان داوه، نه مانه ئینا وه ته وه، یه ک برینمان له و
 هه زاره ها برینانه مان ساپیژ نه بو وه ته وه، به لکو زامه کان قولتر ده بن،
 هه تا بئ شتی زیاتریش له ده ست ده ده ی و زامی زیاتر له جه سته مان
 ده بیته وه، وا که لتو و و زمانه که شمان له ده ست ده ده ی به هو ی بئ
 دلسوزی و بئ سه ر و به رییه وه، تو پوانه گه لی یه هو دی هه رییه کیکان
 کوتبونه ولاتیک له پاش ده یه ها سه ده و ساله ها ده ربه ده ری وئاواریه ی
 که هه لیان بوړیکه وت برپوانه ئه و ئیسرایله یان بنیاتنا یه وه که هه مو
 عه ره ب دوژمنیان و پی پی ناویرن به ئازایی و بویری خو یان له
 پیشیشدا هیچ ولاتیک یارمه تیان نه دا و ئه گهر بلنیت یارمه تیان دا و
 ده وله تانی تر ئه وزولمه ش له وان کراوه له هیچ گه لیکی تر نه کراوه
 هه موو دینه کان و نه ته وه کان هه وللی له ناو بردنی ئه وان یان ده دا و
 دایانیش من به رگری له وان ناکه م وه کوو نمونه یه ک بو ئه مرپی
 خومان ئه یان هینمه وه جا هه ول و هیمه تیان کرده کارو به پشت
 به ستن به خو یان و به دلسوزی و په روه رده یه کی ریک و پیک فشاریان
 خسته سه ر زۆربه ی ولاته زله یزه کان ناچار یان کردن یارمه تیان بده ن
 و تو یژیان له گه لدا بکه ن و دیفاع له به رژه وه ندی خو یان و ئه وانیش
 بکه ن بویه به ما وه یه کی زۆرکه م ئه و دوله ته یان بنیات نایه وه و ئه مرپی
 زۆربه ی زانا گه وره کانی جیهان له وانن ئه گهر شتیکی موهومیان
 دابه ئتایه سودی بو ولاتان هه بوایه به پروتوکول پارهییه کی زۆرو

بەداواکاری زۆرەووە یەکن لەو داواکاریانە یارمەتیدان و پشتگیری بوو
 لەئیسرائیل ئەوکات زانستەکیان بە فشارەووە دەفرۆشن پێیان
 ئەوجا ناچاردەبون بەرگری لەمافی خۆیان و ئەوانیش بکەن ئەوەش
 ئیسرایلە کە دەیبێت ئەوەیە سیاسەت و دڵسۆزی کەچی ئێمە
 کورد ئەوەسی سالا هەموو شتیکمان لە دەستداوە هیچمان نەکردووە
 شتی زۆریشمان لە دەستداوە هیوادارم سوودیکم گەیانەیت بە
 خۆینەرانێ گەلەکم و کەلتووری کوردەواری، بژیین مەژدەستان،
 بمەن مەژدەکوژان، بە هیوای ئازادی و سەرفرازی بۆ هەموو
 مەژدەتە لە جیهان بەبێ جیاوازی. جا من لێرادا دەمەوێت ئەوە
 رابگەیهێنم من دژی هیچ رێبازو دین و دینەتیک و سیاسەت و هیچ
 رێکخراویک و ولات و باوەڕینیم بەس دژی چەوساندنەوێ
 مەژدەتەیم و ئەوخرایە کاریانە دژی مەژدەتە دەرکێت لە
 هەركوێیەك بێت لە ژێر هەر ناو و ناوێشانێکدا بێت چونکە من
 حۆم چەوساویم مو هەتا مەژدەتە مافپەرەوای خۆی وەرنگرێ
 منیش رێزگارنا بێم هیوام خۆشی و شادیە بۆ تەواوی سەرزەوی
 لەنوسینی ئەم کتێبە تەنھا مەبەستم بوو راستیەکان بخەمەرۆ
 بۆ ئەوەی نوێی گەلەکم بۆمێژوو کە بزانی چی پێداوە هەتاوەکو
 بۆلیم رەقەم لەکۆنەپەرسیە و لەگەڵ پێشکەوتندام بەراستی پێشکەوتن
 نەک سەرلێنیشیان هیچ کەسێش ناتوانێت بەرەپێشکەوتن بگرێت
 بێگومان بە جامن باسی کۆن دەکەم یەکەم بۆسەلماندنی بونی کورد
 و ولات و داهێنانەکیەتی و تەنھاوەکانمان بزانی بە ناوی بیرو
 باوەڕی جیا جیاوە چۆن فەرهود کراوین لەلایەن ئەم گەلەنە
 چواردەورمانەووە بە دەسکیسەیی خۆفرۆشان و خیانت کارانەووە کە
 لە مێژوودا خاوەنی کوێ بوین و چۆنمان لە دەستداوە چۆن هەڵیان
 خەڵەتاندوین بە فێل و قسەیی بریقەدار هەتا کو ئەمەروێش
 هەربەردەوامە بێ گومان بە زۆریان خراپە بەسەر هێناوین زۆریش

پاسته و ئەم پۇ بە بۆنەى تەكنەلۆژياوۋە بەو ئامېرانەى داھىنراون
ھەموشتىك لەژىر بەرە دەخاتە سەر بەرە جا تۆ خۆت گىل بکەيت
يان ھەرنەزانىبىت كەيفى خۆتە مېژوويش ھەرباسدەكرىت و
دەنوسرىت و بەھمان شىۋەى گىرپانەوھەكانى جاران پوى پەشى
خراپەكارانىش ئاشكرا دەكات و كردهوۋەى باشى مروڧ دۆستانىش
بەرز دەرخینىت

ھەتا بىمىنى تۆپى دەسمایە(*)
سەرمايەى ژيان كۆتايى نايە
باعىسى شادى سووک و پىسوايە
مروڧكوژەكان كوپراييان دايە
بىگومان خوینمژ وەك زالوو وايە
ئەنجامى تەقىنە و پەنجى بەزايە

عومەر سۆفى

۲۰۱۹/۱۲/۱۴

*- تۆپى دەسمایە، واتا تۆپى زەوى، يان ئەستىرەى زەوى.

له کۆتاییدا دەمه ویت پروونکردنه وهیه که بدهم دهرباره ی ئه و
 سه رچاوانه ی که من هیناومنه ته وه و به کارم هیناون بۆ ئه م کتیه م
 وه کو به لگه یه ک، بۆ سه لماندنی مقامه کان و که لتووره که مان، که
 مولکی کوردن، ئه گینا وه کو سه رچاوه ی میوزیکی سوودم لی
 نه بینیون، وه کو میژووی میوزیک ده توانم بلیم پشتم به ئه و
 زانیاریانه ی خۆم و چهند سه رچاوه یه کی تری میوزیکی وه کو کاک
 محمه دی حه مه باقی و مه لا بیستون و ده وله تی ساسانی و زۆر له و
 هونه رمه ندانه ی که له گه لیاندا ژیاوم و گویم لییان بووه؛ له سه ره تاوه
 ناوی زۆربه یانم هیناوه: زۆرجار راسته وخۆ له هه ر که نالیکه وه
 باسی مقام و گۆرانی په سه نیان کردبیت، من راسته وخۆ پیتنوس و
 تیتنوسم هیناوه له لای خۆم له تیتنوسه که دا نووسیومنه ته وه و پیا دا
 چوونه وه م بۆ کردووه و به شبه حالی خۆم زانیاریم لیوه رگرتووه،
 ئه مه ش ئه و سه رچاوانه یه که سوودم لی بینیون له پووی
 میژووییه وه، که بۆ چوونه کانی منیان سه لماندووه، به گشتی سوپاسی
 هه موو ئه وانه ده که م که له خواره وه ئاماژه م پیکردوون.

نووسه ر

عومه ر سو فی

سلیمانی

۲۰۲۲/۳/۱۶

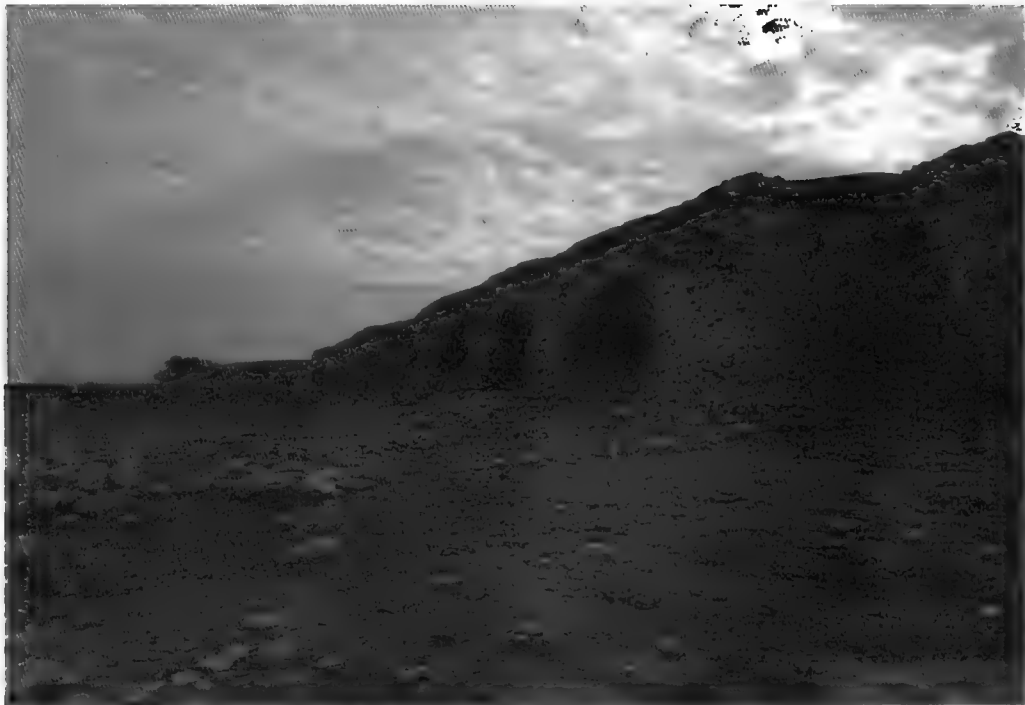
پاشکوی وینه میژووییه‌کانی سەردەمی ھۆرییەکان و سۆمەرییەکان و
ماددەکان

(66)

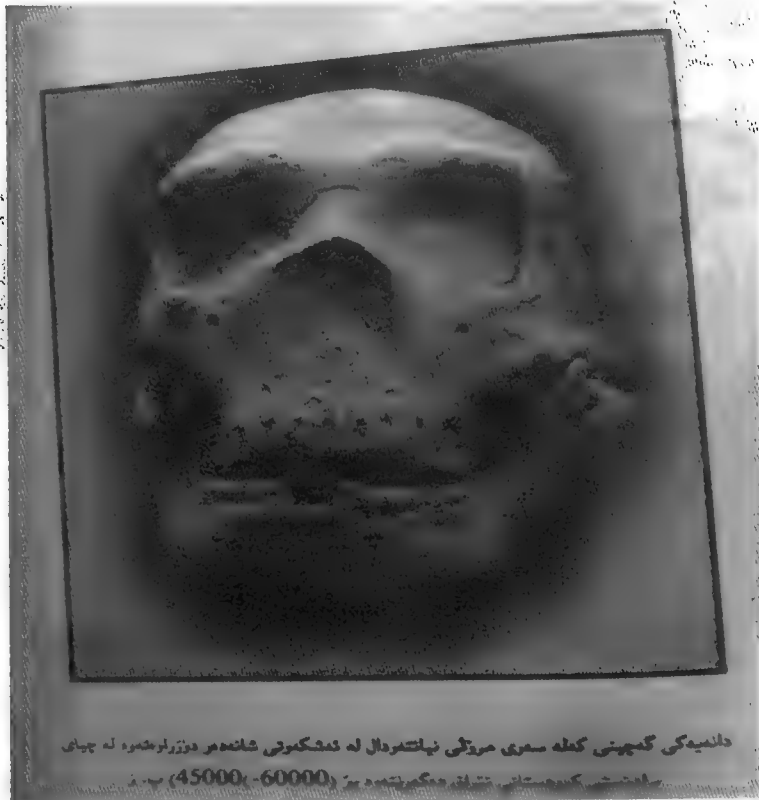
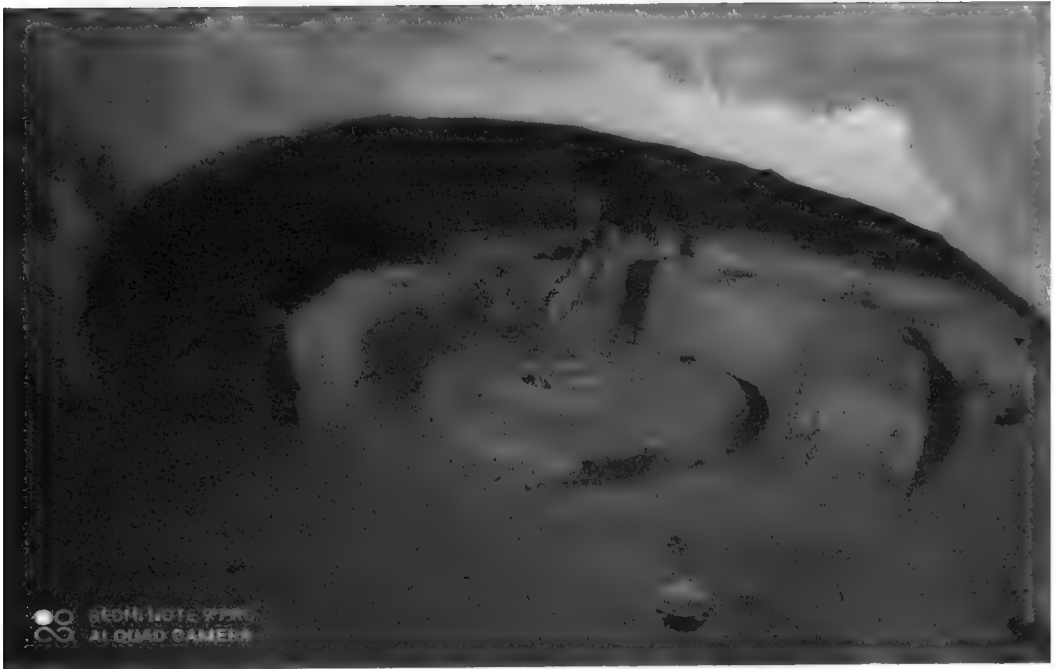
ماندالو سوانسینیکا سامهرا هیراره

هیراره پوت

(65)

ماندالو حاجی ورسنان نهرین

سوانسینیکا هیراره پوت

بەممبەي كۆتەركى شاھانەى ((نەمرودىشا)) لەناوچەى (نادىيامان)دا كە دىكەمبەتە
نەبەر شارەكانى نۆزها و نەناھا نامەددا لە باكۆورى كوردستان و جەمكەكى حۆراوى

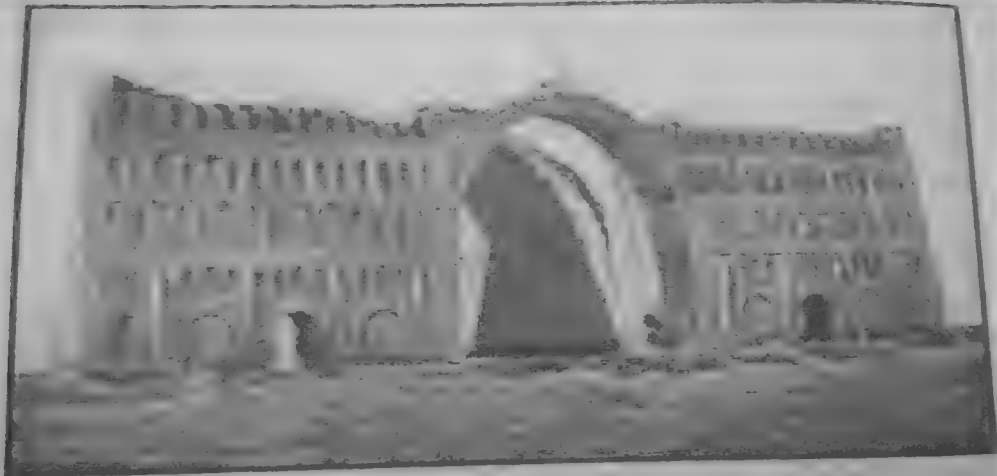
مۆزىكى لولەى كوردى دىزىن-ى سەردەمى مەتەنەكان كە
تەبەدا: دىمەنىكى نەبەى لە خۆ دەرگەت.

ھەممىنىكى كۆتىكى شاھانەى ((نەمرودىشا)) لەناوچەى (نادىيامان)دا كە دىكىموتە
تەيوان شارمىكانى نۇرغا و نىناغا نامەددا لە باكوورى كوردستان و جەمكىنى خۇراوى

ئارامىكى حەرىقى (ئەبەدىم) پەنەمبەر (د . ح) لەمىسارى حەلىل لە ولىتى
ئەلمەنىن)دا

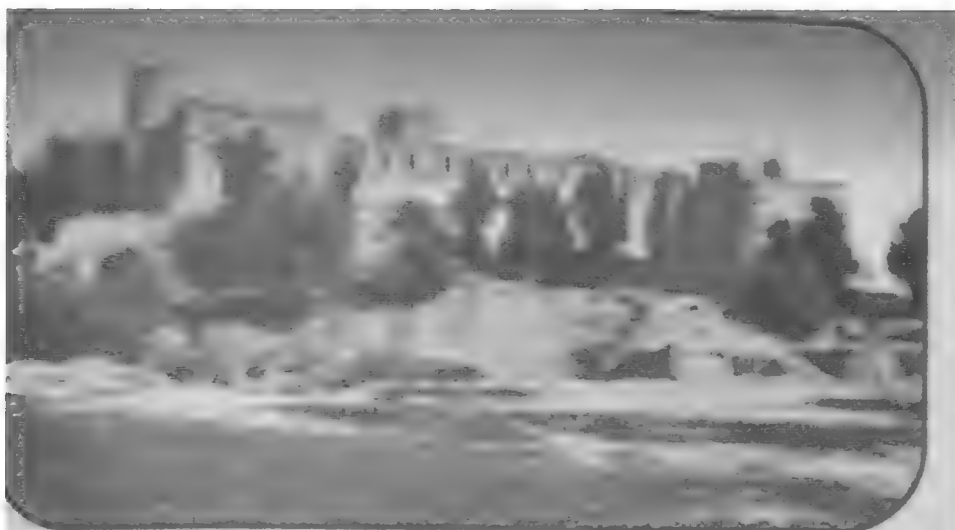

تېمەننىكى كۆشكى كەمبەسرەمە شا ، پايتەختى ئىمىراتۈرىمەنى ساسانى بوو لە نەزىك
شارى (مادىيان) و (باغى داد)دا

جەمەزەتى زەردەشت پىغمەمبەر پىغمەمبەرى كوردان (دەخ)

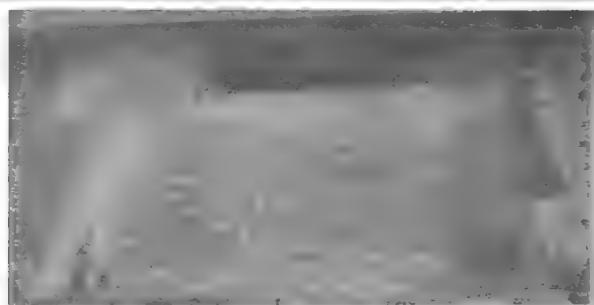
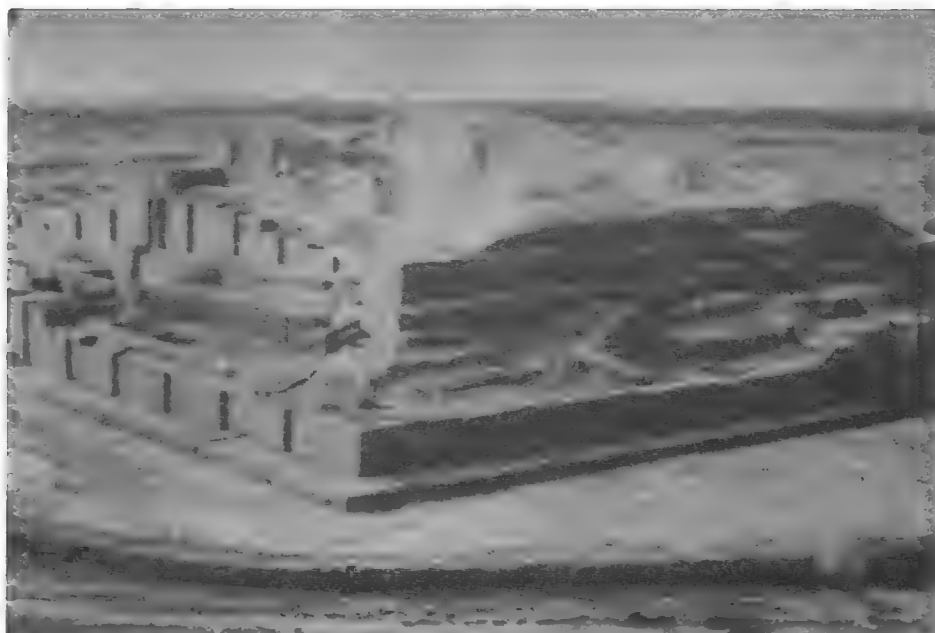

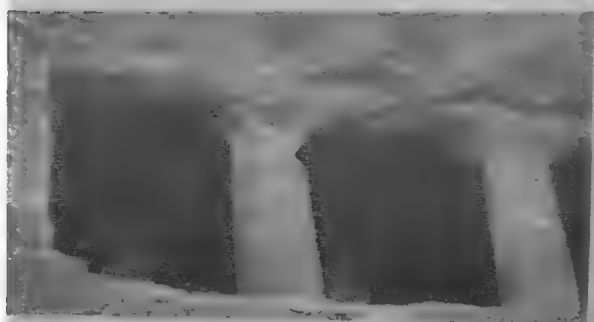
نەمەتلىكى كۆڭۈك و ئەلەزى سېرتۇرۇپتى مائىز ئادەتتىن بىر قەدەر
قەدەر تازا بولغان كۆڭۈك مەرىدەكەن نەگەت كە نەگەتلىكى بىر قەدەر تازا

نیمبیکر قهلا و شاگارینگر شارسستانی کوردانی مادی له شاری هممیری پهنه‌خنی
مادیدا که مؤزسکر او قنمود

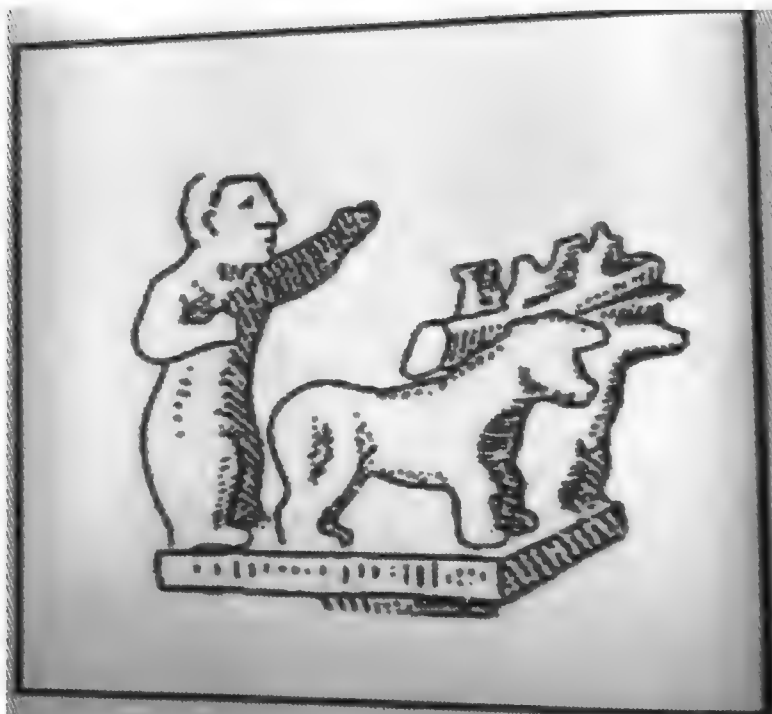

در امتداد کعبه‌سرای مری، نه سده‌ی ششمی پیش از این

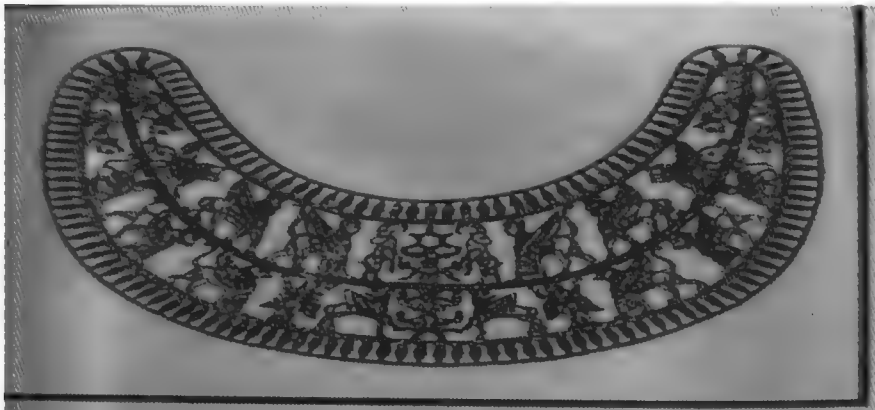

نار امتدادی سیکوی مری، نه سده‌ی ششمی پیش از این

سەكۆيەك لەبەشی سەرمووی جووتیارینکی لولو دیارە زەوی
دەکتەت (هزارە دووەم پ.ز)

پارچە شویتەوارێک بە دەستی پێشەکارانی مانی دروستکراوە
(سەدە هەشتەم پ.ز)

سمریک لمبدری توند دروستکرای پادشایک یان سرکردمپکی کوتی لمانوچدی
حوجوش دوزاوتموه (همزارمی سنیم پ.ن) له موزه خانمی برارکایدی دلیه -

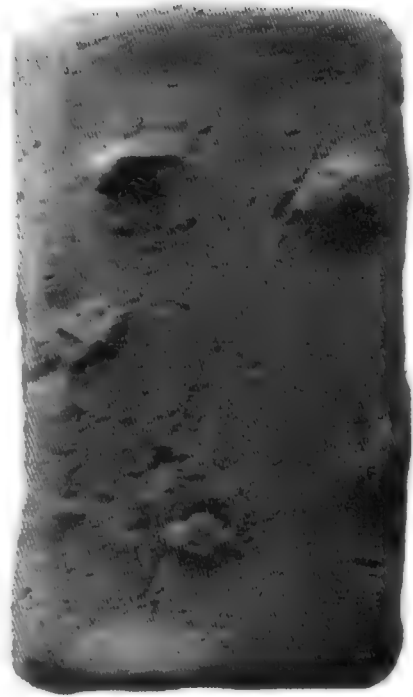
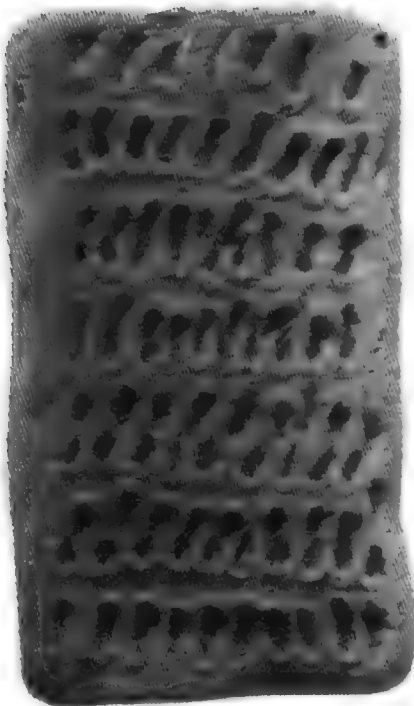
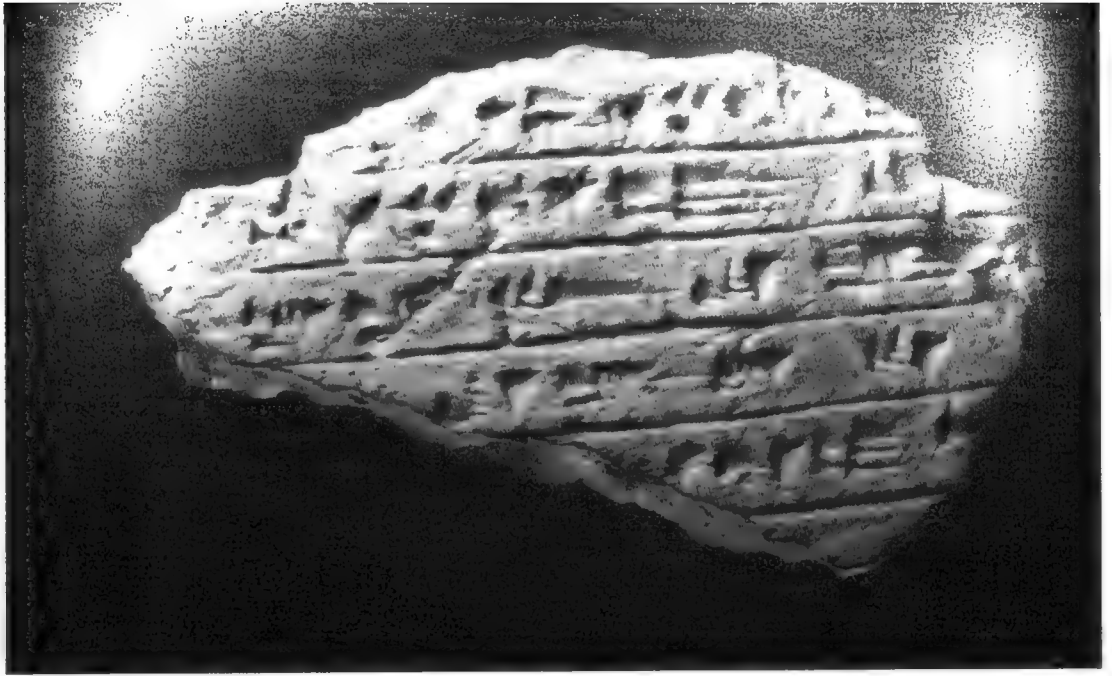
۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰.
 ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰.
 ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.
 ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰.
 ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰.

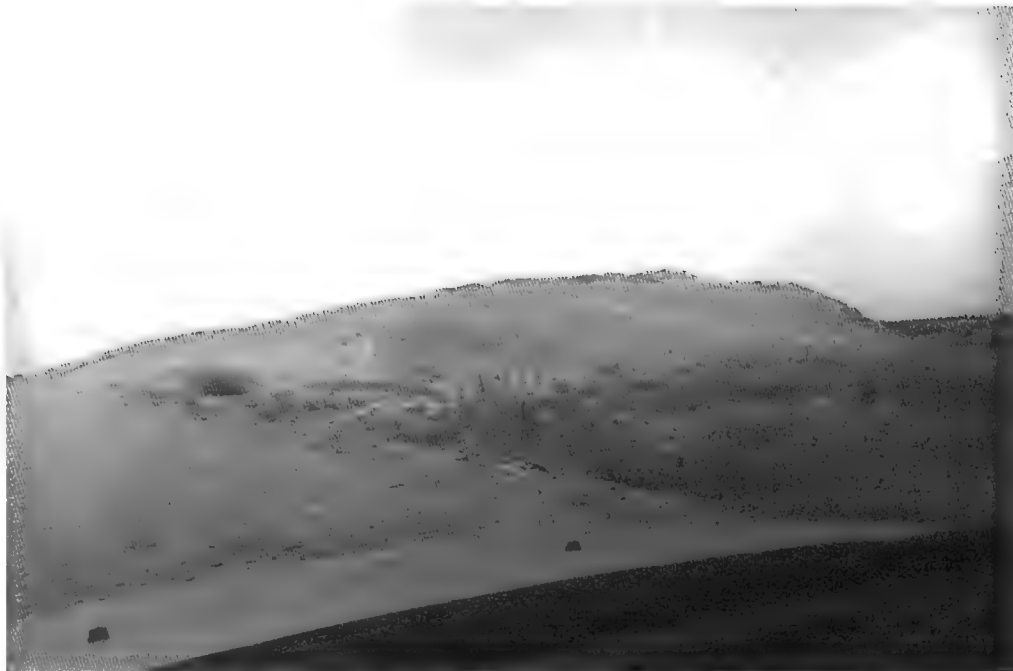
چند هیلکی نویسی بینوشاد و ماسی سوراتی کوردی

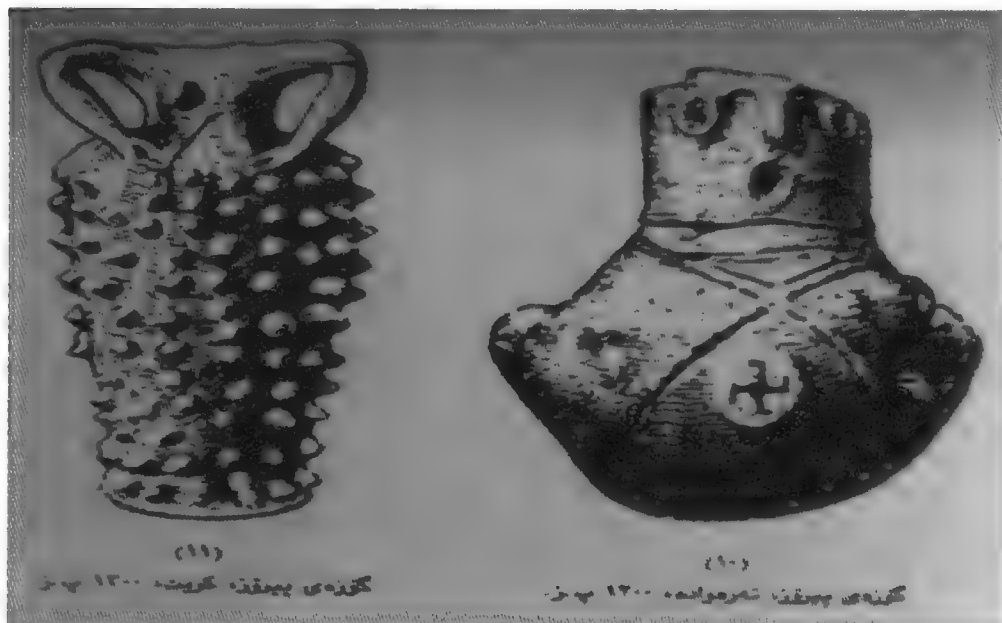
یارمه‌ری میله‌کان به تمسپ راده‌کنشرا --- سمرده‌می (سعدی)
 پینجه‌می پیش زاینه

وینه‌ی ته‌په‌گاوری له‌کانی ماسی

وينەى جى گەورە پەرەستگاي سۆمەرييەكان كەناسراوۋە بە زەقوورە لە شارى
ئۆرك

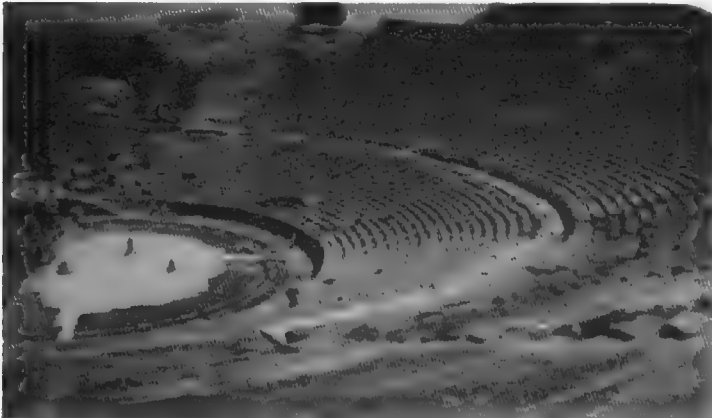
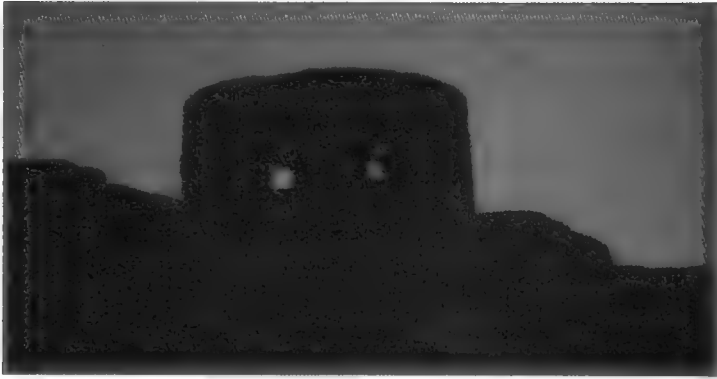

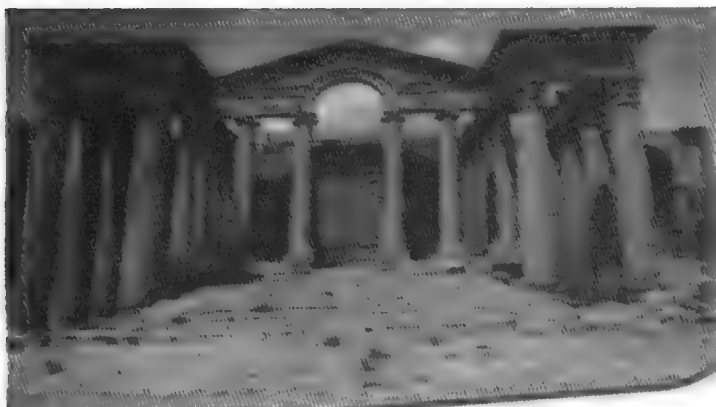
مۆرىكى لولەيى كوردى ئېزىنى سەردەمى مېتائىمکان كە
مىژوومكەى بۇ سەدەى ۱۵-۱۴ى يىش زابىن دەمگەرىتەرە.

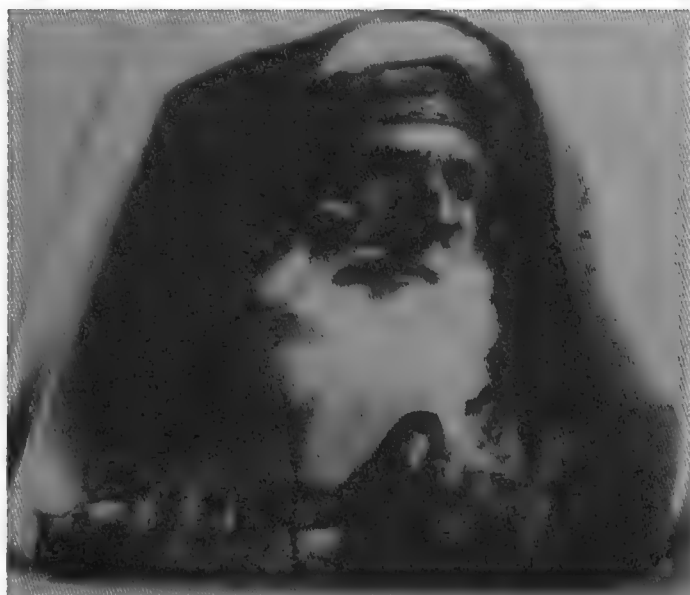

مۆرىكى لولەيى كوردى ئېزىنى سەردەمى مېتائىمکان
مىژوومى: سەدەى ۱۵-۱۴ى يىش زابىن

وینه‌ی ابراهیم پیغمبر

سەرچاوهكان:

- ۱- ئازگار، لىكۆلینه وهى كۆلتوورى، م. ئەيوب كۆيخا رۆسته م..
- ۲- گەوهەرى ژمارەيەك تىنكست و دەستنووسەكان، م. ئەيوب كۆيخا رۆسته م.
- ۳- مێژووی بنهچەى كورد، د. عەبدوللا دارتاش، ۲۰۱۷.
- ۴- بەرهەمی پووختنەری بیروباوە، د. ئازاد توفیق خەیات.
- ۵- چیشتی مجبور، م. هەژار موکریانى.
- ۶- (قورئانی پیرۆز) وەرگێڕانی بۆ كوردی: م. هەژار موکریانى.
- ۷- شەرەفخانە بەدلیسى، شەرەفنامەى شەرەفخان.
- ۸- مێژووی میوزیکى كوردی، م. محەمەدى حەمەباقى.
- ۹- مێژووی شارى كفرى، م. سەلاحەدىن عەبدولحەمید.
- ۱۰- مێژووی ماد، م. دیاکو نۆفە، زنجیرەى كەمبڕیج، ئەلیكسەندەر میخایلوڤیچ، وەرگێڕانی بۆ فارسى: بەهراى شالگۆنى، وەرگێڕانی بۆ كوردی: عوبەید سۆرخابى.
- ۱۱- ولاتى كەیانیان و (زەردەشت) و هەورامان لە ئاقیستادا، پشكنین و توێژینه وهى د. م. محەمەد ئەمین هەورامانى.
- ۱۲- شوناس و ئالۆزى، مەریوان وریا قانع.
- ۱۳- مێژووی دەولەتى ساسانى- سەردەمى كیره و ییهكان (۲۲۶- ۶۵۱)، نووسینی: مفید رائف مەحمود العابد، وەرگێڕانی: عەبدوللا گەرمیانی.
- ۱۴- مێژووی شوین هەوارناسی پۆژەهلەلاتى كوردستان، كۆکردنەوه و وەرگێڕانی: عوبەید سۆرخابى، ۲۰۱۳.
- ۱۵- مێژوو و شارستانییهتى كورد، نووسینی: د. محەمەد مەحمود مەندەلاوى، وەرگێڕانی: د. محەمەد مەحمود عوسمان.

- ۱۶- میژووی دەرکەوتنی ئاینەکانی ئیزیدی و کاکەیی، نووسینی: پروفیسوری یاریدەدەر، د. کەیان ئازاد ئەنوەر، سالی ۲۰۱۸.
- ۱۷- ھۆلاکو، وەگیرانی: مەشخەل کەولۆسی، سەرسەختەین دکتاتۆرەکە ی رۆژەلات، خۆینرێژی میژوو، دۆژمنی شارستانیەت.
- ۱۸- کتییی چەتەکانی خودا، نووسینی: م. عەبدولپەزاق جوبران، ۲۰۱۷.
- ۱۹- کتییی کۆماری پیغەمبەر، نووسینی: عەبدولپەزاق جوبران، ۲۰۱۷.
- ۲۰- زەبوورەکانی داود، پاشا و پیغەمبەری یەھوودیەکان.
- ۲۱- تەوراتی موسای پیغەمبەری یەھوودی لەگەڵ ھەموو میژووی پاشا و پیغەمبەرەکانی تری بەنی ئیسرائیلدا، لە کتییی پیرۆزدا ھاتووە.
- ۲۲- کورتە میژوویەکی نێربازی لە رۆژەلاتی ئیسلامدا، نووسینی: کوردیار.
- ۲۳- باوکانی سەلەفیەت، دەروازەیک بۆ سەلەفیاسی، محەمەد ھەریری، چاپی یەکەم، ۲۰۱۷.
- ۲۴- مەرۆف و ئایینەکان، میشیل مالرب، سالی ۱۹۹۰.
- ۲۵- میژووی دیرینی کورد، ئاکو محەمەد میرزادەیی.
- ۲۶- میژووی خۆرەلاتی کۆن، دەورووبەری (۳۲۳ ۳۰۰) پ.ن، مارک فان دی میرۆپ، لە ئینگلیزییەو: عەلی نادر، لەپاش گەپان و پشکینینکی زۆر.
- ۲۷- ئاین و ئەفسانەناسی، جەلیل عەباسی، (ج. قەقنەس).
- ۲۸- ژوانی یەسنا، ھەنگاوێک بۆ دۆزینەوہی بەشیکی لە جوگرافیای ونبووی ئافیسنا، بەشی یەک، چاپی دووہم، ۲۰۱۸.
- ۲۹- ئافیسنا، نەسکی یەکەم، میژینەترین سروودی کوردی، گاتاگان، جەلیلی عەباسی، ھەر شەش بەشەکە.
- ۳۰- میژووی مەرۆف لە پیش (۱۳،۵) ملیار سال بەر لە ئەمڕۆ،

- یونئال نوح هه‌راری، وه‌رگێرانی: کارزان کاوسین.
- ۳۱- په‌یژه‌کانی مۆسیقای کوردی، م. سه‌لاح ره‌ئوف، ۲۰۲۰،
پرۆژه‌ی قه‌فتان
- ۳۲- سیبه‌ری شمشیره‌کان، نووسینی: چینه‌ر.
- ۳۳- کتێبی پیرۆزی ئیزیدییه‌کان، نووسینی: هه‌لۆی سانی.
- ۳۴- نه‌ته‌وه ونبوه‌کان.
- ۳۵- تورکی عه‌لی ئه‌له‌بیه‌و و ئاوات، تووندوتیژی و پیرۆزی و
سیکس له‌ میتۆلۆژیای ئیسلامیدا.
- ۳۶- فیتنه، وه‌رگێرانی له‌ عه‌ره‌بییه‌وه: مامۆستا ساییر
عه‌بدوللا که‌ریم، نووسینی جعیت.
- ۳۷- ئاش ئه‌نفال، نووسینی: م. چینه‌ر.
- ۳۸- دیارده‌ی سه‌هربرین له‌ میژووی ئیسلامیدا، هه‌سه‌ن بارام، ۲۰۱۸.
- ۳۹- لاپه‌ره‌ تاریکه‌کانی میژووی ده‌وله‌تی ئه‌مه‌وی، هه‌سه‌ن بارام،
۲۰۱۶.
- ۴۰- دین و علمانیه‌ت، مه‌ریوان وریا قانع.
- ۴۱- میژووی دیرینی کورد، ئاکو محه‌مد میرزاده‌یی، به‌شی دوو.
- ۴۲- میژووی ئاینی زه‌رده‌شت، وه‌رگێرانی له‌ فارسییه‌وه: وریا قانع.
- ۴۳- دیزاینی مه‌زن، ستفین هۆوکینگ، لیونارد ملۆدینۆ.
- ۴۴- چیشتی مجیور، م. هه‌زار.
- ۴۵- سینۆهه، پزیشکی تایبه‌تی فیرعه‌ون.
- ۴۶- داروین و په‌چه‌له‌کی مرۆف.
- ۴۷- میژووی پاشاکانی ئێران له‌ شا ئیسماعیله‌وه‌ هه‌تا
محهمه‌د په‌زا شا، شه‌ش به‌رگه‌.
- ۴۸- محهمه‌د په‌زا شا.
- ۴۹- نه‌ینییه‌کانی شاو فه‌رح.
- ۵۰- شا ئیسماعیلی قاجاری.

- ۵۱- شا عەباس ى سەفەوى.
- ۵۲- نادر شای ئەفشار.
- ۵۳- کەریم خانى زەند.
- ۵۴- ئىنجىلى پېرۆز.
- ۵۵- چەند گەفتوگۆیه کی فیکرى، توانا ئەمین.
- ۵۶- سوپای ئەیوبیان لە سەر دەمی سەلاحە دیندا،
ن.پ.س. دکتۆر موحسین محەمەد حەسین.
- ۵۷- مەملەكەتى ماد، د. ئەحمەد مەحمود ئەلخەلیل، ۲۰۱۳.
- ۵۸- میژووی ئەیوبى و مەملوکیه کان،
عوسمان محەمەد قادر کردوویەتى بە کوردی، ۲۰۱۰.
- ۵۹- نەینى عەشتار، فیراس سەواح، و.ئىبراهیم فەتاح، ۲۰۰۹.
- ۶۰- گەگامیتش، تۆما ر.ب.میلکە، و.فواد سەیدە، ۲۰۱۹.
- ۶۱- کورد و تورک و عەرەب، سیسیل جۆن ئیدمۆندس.
- ۶۲- د.عەبۇلحەسین زەرپىنکوب دووسەدە بێدەنگى.
- ۶۳- د.عەبۇلمعطى الشەراوى، ئەفسانەکانى گریک، و.کاوه توفیق، بەشى
دووهم، ۲۰۲۰، چاپخانه ی چوارچرا.

خۆشه‌وېستانم، ئەم كۆتېبانه زۆربەيان زانىارى بوونى كورد، دېرىنى، جوگرافيا، داهيتان، توانا، دەسلەت، سەرودەت و سامانىانم پىويست بوو. بۇ بەلگەيەك گەراوم كە كۆنى و دېرىنى مىللەتى كورد بىسەلمىتم. زۆر كەس گەيشتوونەتە ئەو بىروايەى خواوونى راسستەقىنەى ئەم ولاتە ھۆرىيەكانن بە ھەموو داهيتانىكەو، ئەم سەرچاوانە ھەريەكە و لە بوارىكدا سوودم لىيان بىنيو، بەتايىبەت بۇ سەلماندى دېرىنى مىللەتى كورد لە ناوچەكەدا و پىشكەوتنىان، جگە لەو زانىارىيانەى لە مىدياكان و تۆرە كۆمەلەيەتتەكانى ئەمپۆ، كە بە دەنگ و رەنگەو ھەيە و زانا و فەيلەسوف و ديارن لە ولاتانى دونيادا، كە باس لە گەورەيى و دېرىنى مىللەتى كورد دەكەن لەژىر ناوى جىاجىادا، دووبارە سوپاسى ھەموويان دەكەم، زۆر سوپاس. من ئەمەى پىم بوو، خستوومەتە سەر كاغەز، ھىچ شتىك بى كەموكورتى نابىت، ھيوام وايە خوینەرى بەرپىز لە ھەلە و كەموكورتى بمبەخشن، من ھيوادارم ئىو ەبتوانن لە پاشەپۆژدا باشتىر بکەن و سودى لى بىين و كەلىنىك لە كۆتېخانەى كوردى پر بکاتەو، بەندە زۆرجار ئەو مامۆستايانەى كە بۇ نامەى دكتورا، يان ماجستىر دەخوینن، دىن پرسىار دەكەن لەسەر كولتوورى كوردى، بەتايىبەت ھونەرى مەقام و گۆرانى كوردى، بەگویرەى توانا رىنمايىان دەكەم، گوتم بۆچى شتىك نەنوسم لە كۆتېخانەكانى گەلەكەماندا دەستبەكەوئەت و بە گشتى سوودى لى بىين و ەكو بەلگەيەكەش بمىنئەتەو بۇ مۆژووى مىللەتەكەمان، ھيوادارم كارىكم كرىبەت، ھىچ نەبەت كەمىك بارى سەرشانى مرقۆكىم ئاسان كرىبەت، بەندە زۆر خۆشحال دەبم و بەدلىايەو سوپاس بۇ ھەر ھەمووتان، سوپاسى ھەموو كوردىكى بەشەرەف و كوردپەرور دەكەم كە ھەمىشە خزمەتى نەتەو ەكەى و مرقۆايەتى دەكات...

عومەر سۆفى